

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA
KİŞİNİN BEDENİ ÜZERİNDEKİ TASARRUFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ERKAN TAŞDELEN

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMET ABDÜLMECİT KARAASLAN

BARTIN-2019

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA
KİŞİNİN BEDENİ ÜZERİNDEKİ TASARRUFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Erkan TAŞDELEN

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Abdülmecit KARAASLAN

“Bu tez 11/10/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Abdülmecit KARAASLAN	
Dr. Öğr. Üyesi Kamil ÇOŞTU	
Dr. Öğr. Üyesi Recep ÖZDİREK	

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Dr. M. Abdulmecit KARAASLAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “İslâm Hukukunda Kişinin Bedeni Üzerindeki Tasarrufları” adlı Yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

11.10.2019

Erkan TAŞDELEN

KABUL VE ONAY

Erkan TAŞDELEN tarafından hazırlanan “İslâm Hukukunda Kişinin Bedeni Üzerindeki Tasarrufları” başlıklı bu çalışma, 11/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oy birliği/oy çokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Abdülmecit KARAASLAN (Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Kamil ÇOŞTU

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Recep ÖZDİREK

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Metin SABAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İslâm Hukukunda Kişinin Bedeni Üzerindeki Tasarrufları

Erkan TAŞDELEN

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi M. Abdülmecit KARAASLAN

Bartın-2019, Sayfa: xii+162.

Bu çalışmada bireyin kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisi ele alınmıştır. İslâm'da genel anlamda kişi emir ve yasaklara muhataptır. Emir ve yasaklar dışında bir şeyi yapıp yapmama tavsiye niteliği taşır. Bu temel hususlar dikkate alınarak konu ele alınmıştır. Kişi kendi bedeni üzerinde neleri yapmakla yükümlüdür, nelerden sakınmalıdır ve tavsiye olarak nelere dikkat etmelidir? Kişinin bedeni üzerindeki tasarrufunu İslâm'ın istediği şekilde yürütmesinde ne gibi hikmetler olabilir? Soruları bağlamında konu işlenmiştir.

Bu tezin ana temasına geçmeden önce insanın bedeni üzerindeki tasarrufları bağlamında İslâm-hümanizm karşılaştırması yapılmıştır. Hak ve özgürlükler üzerinden bireyi ele almada hümanizm ile İslâm'ın temel farklara sahip olduğu görülmüştür. Kişinin bedenini bizatihi sahiplenmesinin sakıncalarına değinilmiş, aksi halde her yönüyle kendisine sahip çıkan bireyin dışa doğru her şeye sahip çıkmasının kaçınılmaz olduğu, böylece kişinin örtük bir tanrılaşma tehlikesine gideceği belirtilmiştir. Diğer taraftan kişinin kendisini Allah'ın emaneti olarak görmesi, merkezden dışa doğru her şeyi O'na (c.c.) vermesi ve netice itibariyle her şeyin sahibinin O (c.c.) olduğu inancının kendisinde pekişeceğinin önemine dikkat çekilmiştir. Aslında İslâm'ın, bedeni insana ait görmemesinin temel nedeninin insanın Yaratıcısına karşı kulluk vazifelerini ihmal etmemesi ve O'nu Rab (c.c.) olarak bilmesi temel düşüncesine dayanmaktadır.

Tezin ana konuları iki başlık üzerinde incelenmiştir. Bu incelemeler temel klasik eserler üzerinden olduğu gibi yakın dönem ve günümüz çağdaş İslâm hukukçularının nazarları üzerinden de yapılmıştır. Kişinin Maddi Şahsiyetiyle İlgili Tasarrufları bölümünde; Organ-Doku Nakli, Dövme, Estetik Ameliyatlar, Kürtaj, Cinsiyet Değişirme, İntihar, Ötanazi; Kişinin Manevi Şahsiyetiyle İlgili Tasarrufları bölümünde; Madde Bağımlılığı (Şarap/Alkol, Uyuşturucu Madde, Sigara), Domuz Eti, Zina, İstimnâ, Yalan, Gıybet, Altın-Gümüş Kullanmak, İpekli Elbise Giymek, Namaz, Oruç, Hac, Sıdk/Doğruluk, Tesettür, Temizlik (Öz Bakım) konuları işlenmiş; konuların ittifak edilen hususları verilmekle beraber konular üzerinde mezhepler arasındaki farklılara temas edilmiş ve bazı İslâm düşünürlerinin farklı görüşleri de aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku; insanın bedeni ve manevi tasarrufları; emanet; şahıs; hümanizm; Kur'an; nehiy; sünnet; tavsiye

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

The Acts On One's Body in Islamic Law

Erkan TAŞDELEN

Bartın University

Institute of Social Sciences

Department of Basic İslamic Sciences

Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi M. Abdülmecit KARAASLAN

Bartın-2019, Sayfa: xii+162.

M. Sc. Thesis

In this study, the saving authority of the individual on his / her own body is discussed. In Islam, human beings are subject to general orders and prohibitions. Otherwise, everything else is a recommendation. In this study, these issues will be taken into consideration. What is a person obliged to do on her/his own body, what should s/he avoid, and what should s/he pay attention to as advice? What wisdom is there in the way that Islam manages to conserve human body?

Before moving on to the main theme of this thesis, the human understanding of Islam and humanism was compared. What the basic philosophy of humanism is based on has been discussed with humanist manifestos. It can be argued that Islam's human understanding is fundamentally different from humanism.

In terms of the Qur'an and Sunnah, the human body is entrusted to him. Accordingly, one has to adopt and protect this trust. In this context, the main topics of the thesis are examined in detail under four sections. These investigations have been made on the basis of classical works as well as on the views of contemporary Islamic jurists in recent and contemporary times. Organ-tissue transplantation, tattoo, aesthetic surgery, abortion, sex change, suicide and euthanasia are discussed in the body integrity intervention section. In the prohibitions section, adultery, wine, substance abuse, pork, lie,

gloom, use of gold-silver, silk robes are covered. In the orders section, prayer, fasting, pilgrimage, health, hijab issues were discussed and finally in the recommendations section speech, dressing, eating-drinking, walking, cleaning self-care issues were examined. The points on which these issues are reconciled were discussed and the views of both sects and some Islamic jurists were discussed.

Keywords: Islamic law; safety; humanism; Quran; human physical and spiritual actions; circumcision

ÖN SÖZ

Kuşkusuz insanoğlunun dünyadaki en büyük sermayesi kendi varlığıdır. İnsan varlığına taalluk eden, onu ayakta tutan unsurlar elbette ki çok boyutludur. İnsanın ruh, beden, dış dünya boyutu vardır. Ancak madde âlemi içinde yaşayan ve onunla yoğrulan insanın en çok ilgi odağı beden üzerinde olmaktadır. “İnsanlar elbiseleriyle ağırlanır, sözleriyle uğurlanırlar.” atasözünde de insanın öncelikle maddeye odaklandığı, değer yargısının öncülünü ona göre oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu haliyle, varlıklar üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen ve bu hâkimiyetini genişletmek isteyen insan, varlığına taalluk eden kısımlardan en çok bedeniyle münasebetini geliştirmiş ve bedeni üzerinde tasarruf yetkisini geniş tutmak istemiştir.

Tarihin başlangıcından günümüze değin insanların kendi bedenleri üzerinde tasarruf yetkilerini kısıtlayan, düzenleyen, şekillendiren sadece din olmamış; gerek gelenek-görenek, gerekse kültürel teamüller veya yasal yaptırımlar bağlamında da müdahaleler olmuştur. Hususen Fransız İhtilali sonrasında seküler düşüncenin yaygınlaşması insanların, özgürlüklerini kısıtlayan yapılara karşı bir girişimde bulunmaları ve bu halin “bireyin özgürlüğü” bağlamında kuvvet bulması ile “Bireyin bedeni üzerindeki tasarrufu ne olmalıdır?” tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Son dönemlerde ülkemizde “kürtaj” ile ilgili olarak bireyin bedeni üzerindeki yetkilerinin sınırlılığı/sınırsızlığı tartışmaları da toplumda iki kutuplu bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır.

Amacımız, salt modern insanın bedeni üzerindeki tasarruf yetkilerini ele almak değil, kendi ilgi alanında, İslâm’ın getirdiği vahyin ışığında bireyin bedeni üzerindeki hak, yetki ve tasarruflarını konu edinmektir. Bu da bireyin öz benliğini fiilî olarak ilgilendiren emir, yasak ve tavsiyeler çerçevesinde olacaktır.

"Lehu'l-mülk (له الملك)" tabiriyle İslâm, her şeyin mâliki olarak Allah’ı göstermiştir. İnsan da Allah’ın bir san’atı olarak tavsif edilmektedir. Bu haliyle insan kendi varlığını sahiplenebilir mi? İnsanın kendine ve kendi merkezinden dışa doğru yayılan sahiplik duygusu ne anlama gelir? Bu sahiplenmesinin sınırı nerede başlar nerede biter?

Bireyin kendi öz varlığı olarak gördüğü bedeni üzerinde dahi Allah’ın meşîetine göre davranması ve kendine bir sınır koyması, beraberinde kâinata olan bakışını da değiştirecektir. Kendini kendine mâlik saymayan birey, nesnelere olan mâlikiyetini de belli bir ölçüde tutacaktır.

İslâm, ayrıca imtihana tabi tuttuğu insana (benlik itibariyle) bedenini de emanet saymıştır. O bedenin insanda hakkı vardır ve insan ona bakmak, onu korumakla da yükümlüdür. Yani insan bir yere kadar bedenini mazarrattan sakındırırken, bir yerden sonra da onun ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Her iki durumda da insan, mülkünün “Mâlik”i olarak gördüğü Yaratıcısının (c.c.) kendisiyle muhatap olduğu dindeki buyruklarına göre hareket edecektir. İnsanın kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisini Yaratıcısının isteklerine göre kullanması, insanı birçok sorundan uzaklaştırmakla beraber, en başta benliğin kendinde vehmettiği rububiyyet/tanrılık duygusundan kurtaracaktır.

Ayrıca bireyin çok kıymet verdiği bedenini kendi korumasına alması bireyin acz ve fakırla mümkün olamamaktadır. Bu emanetin, yine asıl sahibi olan Allah’ın söylemiş olduğu vecihle daha iyi korunacağı hususu da muhakkaktır.

Öncelikle bu tezin konusunu belirlemede isteklerimi göz önünde bulunduran ve bu konuda bana yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi M. Abdülmecit KARAASLAN’a, İngilizce metinler üzerinde yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Nihat DURMAZ’a, akademik çalışmalara beni teşvik eden kıymetli arkadaşım Yücel CAN’a, bu tezin ikinci okumasını büyük bir titizlikle yapan ve tashihte bana yardımcı olan meslektaşım Yusuf DEMİR’e teşekkürlerimi, öğretmenlik vazifemi ifa etmeye ilaveten bu tezin ortaya çıkması için yoğun vakit ayırmama tahammül edip anlayış gösteren refika-i hayatım ve çocuklarıma minnettarlığımı sunarım.

Et-tevfik ‘ale’l-lâh.

Erkan TAŞDELEN
Bartın, 2019

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME.....	ii
KABUL VE ONAY	iv
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1
1. Konunun Kavramsal Çerçevesi ve Sınırları	2
2. Konunun Kaynakları ve Takip Edilecek Metot	4
3. Araştırmanın Amacı	5
4. İnsanın Bedeni Üzerinde Tasarrufları Bağlamında İslâm-Hümanizm Mukayesesi.....	5
5. Bireyin Bedeni Üzerinde Tasarruf Yetkisini Kendinde Görmesi ve Bunun Hayata Yansıması.....	8
6. Bireyin Bedenini Allah'ın Bir Emaneti Olarak Bilmesi ve Bunun Hayata Yansıması... 10	
1. KİŞİNİN MADDİ ŞAHSİYETİYLE İLGİLİ TASARRUFLARI	14
1.1. Kur'an ve Sünnet Işığında Bireyin Bedeni Üzerindeki Hak ve Sorumlulukları.....	14
1.2. İstenilen Müdahaleler	17
1.2.1. Sünnet Operasyonu.....	17
1.2.2. Bedeni Tasarruf Olarak İstenen On Fıtrî Müdahale.....	20
1.2.3. Temizlik (Öz Bakım).....	23
1.3. İstenilmeyen Müdahaleler	26
1.3.1. Organ-Doku Nakli	26
1.3.2. Dövme, Estetik Ameliyatlar	37
1.3.2.1. Dövme	37
1.3.2.2. Estetik Ameliyatlar	38
1.3.3. Kürtaj.....	41
1.3.4. Cinsiyet Değiştirme	46
1.3.5. İntihar	49
1.3.6. Ötanazi.....	54
1.3.7. Sigara/Tütün.....	61
2. KİŞİNİN MANEVİ ŞAHSİYETİYLE İLGİLİ TASARRUFLARI	68
2.1. Emirler	68
2.1.1. Namaz.....	72
2.1.2. Oruç.....	84
2.1.3. Hac.....	91
2.1.4. Sıdk/Doğruluk	94
2.1.5. Tesettür	100
2.2. Nahiyeleler	112
2.2.1. Madde Bağımlılığı, Domuz Eti.....	114
2.2.1.1. Şarap/Alkol.....	114
2.2.1.2. Uyuşturucu Madde	120
2.2.1.3. Domuz Eti	122
2.2.2. Zina	126
2.2.3. İstimnâ	133
2.2.4. Yalan	136

2.2.5. Gıybet.....	140
2.2.6. Altın-Gümüş Kullanmak, İpekli Elbise Giyinmek.....	141
SONUÇ	149
KAYNAKLAR	155

KISALTMALAR

Ar-İç	: Araştırma ve içtihat
a.s.	: Aleyhisselâm.
A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
b.	: Bin (Oğlu).
b.y.	: Basım yeri yok.
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celâluhu
cm	: santimetre
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
KTÜİFD	: Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MÖ	: Milattan önce
Osm.	: Osmanlıca
Ö.	: Ölüm
Ör.	: Örneğin
r.a.	: Radıyallâhu anh.
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem.
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih Yok.
terc.	: Tercüme.
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüz yıl

GİRİŞ

İslâm, yaratılmış varlıklar içinde muhatap olarak insanı¹ kabul eder ve ona imtihan görevini verir. Bu yönüyle insanın Yaraticısından (c.c.) gelen emir ve yasakları uygulama yükümlülüğü vardır. Genellikle insanın sosyal yönü daha çok dikkat çektiğinden onun sosyal yönüne bakan emir ve yasaklar konuşulur. Ancak bireyin sosyal hayatta dengeli halinin sürmesi kendi şahsına müteallik işlerde dengeli olmasıyla mütenasiptir.

İslâm'da bireyin maddi yönüne/bedenine hitap eden sorumlulukları nelerdir? İnsanın kendi varlığı üzerinde tasarruf yetkisi sınırsız mıdır? Bu vb. sorular günümüz seküler dünyasının da etkisiyle hayli tartışmaya açılan konular olmuştur.

İnsanı diğer varlıklardan ayıran iki temel hususiyeti vardır; hür iradesi ve düşünebilmesi. Bu iki özellik aslında birbirlerinin mütemmim cüzleridir. Yani insan iradesi/ihtiyarı akıl planında olur. Bu nedenle hem İslâm hukukunda hem de beşerî hukukta akıl nimetinden yoksun bireylerin seçme hürriyetleri yoktur. İnsan aklının bir sınırı olduğu söylenecekse buna bağlı olarak insan iradesinin de sınırlı olduğu söylenebilir. Bu yönüyle kişinin iradesi/özgürlüğü sınırsız değildir ve bu sınır da aklının düşünme ve idrak etme sınırındır. Risalet ile muhatap olan insan kainattaki sırları vahiy ile anlamlandırır. Bediüzzaman Said Nursi'nin ifadesiyle insan mahlukatın yaratılışındaki muammayı, kainattaki kapalı tılsımı vahiyle/risaletle halleder. Bütün akılları hayret içinde meşgul eden “Necisin? nereden geliyorsun? nereye gidiyorsun?” üç büyük suale ikna edici cevaplar bulur.² İnsanın bilgi edinme yolu vahye bağlı olduğuna, İslâm hukuku da ilahi temele dayandığına göre bireyin özgürlük alanı da Allah'ın mutlak “külli irade”si içinde yer alır.

Fıkıh anlayışında “Eşyada aslolan ibahadır.”³ kaidesine helal ve haramlar tespit edilir. Haramlığına delalet olmayan şeyler helal kabul edilir. Diğer bir ifadeyle İslâm hukuk anlayışı bir şeyin helal olmasına değil haram olmasına delil arar. Bu meyanda eşref-

¹ Zâriyât Sûresi, 51/56. Âyette insanlar ve cinler tabiri geçmektedir. Ancak tezin konusu gereği “insan”a vurgu yapılmıştır.

² Bediüzzaman Said Nursi, **İşarat'ül-İ'câz**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2017, (h. 1438), s. 9.

³ Hayreddin Karaman, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, Baskı 10, <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0021.htm> (Erişim: 24.06.2019).

i mahlukat olan insanın hür/özgür olması asıldır. Ancak bu özgürlük alanı sınırsız değildir. Kişi Allah'ın bir mahluku olması hasebiyle başta kendisine sonra çevresine zarar vermemekle kayıt altına alınmıştır. Buradan insanın özgürlük alanının tespiti Şâri'in (Allah ve Resulü) serbest bıraktığı alanlar olduğu anlaşılmaktadır. İnsana düşen görev de kendisiyle ilgili helal-haram sınırlarını bilmek ve ona göre hareket etmektir. Başka bir ifadeyle "efradını cami ağyarını mâni" bir tanımlamayla kişi/kul helal dairesinde serbest olup kendisinin yetkilendirilmemiş alanlarda faaliyet içine girmemelidir.

İnsanı asıl değerli kılan, hayatıdır/ruhudur/canıdır. İnsan eşref-i mahlukat vasfını bu manevi özellikler üzerinden kazanır. Ancak ne ki beden ile ruh iç içe geçecek kadar birbirleriyle alakadardır. Ruh birçok hazzı, mutluluğu, derdi, kederi beden üzerinden alır. Bu sebeple insanın bedeni üzerindeki tasarrufları hayatının devamlılığı ile münasebetdardır. Öyleyse birey kendini yaralama veya sakatlama eyleminde bulunma hakkına sahip değildir. İslâm'ın insana verdiği temel hakların başında gelen "hayat hakkı" nasıl ki dokunulmazdır. Aynen öyle beden de hayatla bağlılığından dokunulmazdır. Fakihler, kişinin kendi bedeni üzerinde menfî tasarruflarının hukuken yasak olduğunu beyan etmiş ve bu fiillere teşebbüs edenlere verilecek cezai müeyyideleri tartışmışlardır.

İslâmî anlayışta insanın yeryüzündeki Allah'ın halifesi olma vasfı, onu varlıklar üzerinde tasarruf etme konumuna yükseltmiştir. İnsan kâinata üstlendiği bu konum üzerine sorumlu bir varlıktır. Bu sorumluluk da ona hayatını sürdürdüğü süre zarfında kendisine verilen amaçları gerçekleştirmek adına birtakım tasarruflarda bulunma hakkı verir. Ancak bu tasarruflar kişiyi kendi ruh ve beden bütünlüğünü bozmaya götüren bir faaliyet alanına sokabilir mi?

Bu çalışma, modern hayatın da ürettiği bireyin kendisi üzerindeki tasarruflarının İslâm'daki yerini konu edinmiştir. "Bireyin bedeni üzerindeki tasarruf yetkisi nerede başlar, nerede biter?" sorusu ana temayı oluşturmuştur.

1. Konunun Kavramsal Çerçevesi ve Sınırları

İster İslâm nazarında olsun ister diğer fikir nazariyelerinde olsun insan kâinata yaratılmış en üstün varlıktır. İnsan kendisindeki bu üstün nitelikleri dengeli bir şekilde hayata aktarmakla yükümlü kılınmış bir varlıktır. Aksi halde insan dünyaya ve içindekilere zararlı bir varlık konumuna gelmektedir.

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesini özellikle şu terimler oluşturmaktadır: Madde/beden-mana/ruh, birey/kişi/şahıs/kul, tasarruf.

İnsanın iki önemli veçhesi vardır. Biri maddeye bakar diğeri manaya, başka bir ifadeyle biri **bedene** bakar diğeri ruha. İnsanın elbette birinci derecede önem vermesi gereken hususiyeti manevi hususiyetidir. İnsan, tekâmülünü ruhu üzerinde gerçekleştirir. Ancak maddi alemde yaşayan insan en fazla maddeyle haşır-neşir olduğundan kendi bedenini ilk başta korur ve onu sahiplenmeye bakar. Bu çalışmada özellikle kişinin kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisi ele alınacaktır. İslâm'da, insanın kendi bedeni üzerinde kendisine tanınan hak ve sorumluluklar, yasaklanan hususlar ve tavsiye edilen özellikler işlenecektir. Bireyin tasarruf yetkileri İslâm nazariyesi bağlamında ele alınacağı için gayr-ı İslâmî nazariyeler işlenmeyecek, sadece lüzum görülen durumlarda bazı karşılaştırmalar yapılacaktır.

Bu çalışmada hak ve sorumluluklar bağlamında değinilen **kişi**, bir yönüyle tekil olarak bireyi diğeri yönüyle hemcinsi olan diğeri bütün insanların ortak paydasını mündemiçtir. Her birey insanlık ortak paydasından kendi varlığı muvacehesinde payına düşen sorumluluklarını yerine getirmekle mükelleftir.⁴ Ayrıca her bir insan Allah'ın ehadiyyet sıfatının bir tecellisi olarak kendi şahsına münhasır yetki ve sorumluluklara da sahiptir. Böylece birey, gelmiş olduğu bu imtihan dünyasında gerek insanlık ortak paydasında olsun gerekse şahsi varlığı ile ilgili olsun kendi sorumluluklarının bilincinde olmakla yükümlüdür. Kişinin bu sorumlulukları da iki boyutludur. Sonuçları açısından biri maddi, diğeri de manevi şahsiyetine bakar. Haliyle bu çalışma kişinin bu sorumluluklarına değinecektir.

Bu çalışmada temas edilen kişinin "**tasarruf**"u fıkhi bir tabir olarak kullanılmakta olup bireyin kendi iradesinden kaynaklanan, yapılması ya da yapılmaması halinde hukuki bir sonuç doğuran, meşru veya gayr-ı meşru kabul edilen her türlü fiil ve sözü ifade etmektedir.⁵ Ayrıca Şemseddin Sâmî'nin tanımıyla "malik ve sahip olma, temellük etme;

⁴ Gürbüz Deniz, "Üç Kelimeyle İnsan", **Hz. Peygamber ve İnsan**, (123-129), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014, s. 123, 124

⁵ Fikret Karaman ve Diğerleri, "Tasarruf" maddesi, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 633, 634.

israf etmeden idare ile kullanma”⁶ anlamlarında kullanılmıştır. Bu bağlamda kişinin bedeni üzerindeki tasarrufu bazen bir şeyi yapmak iken bazen de yapmamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, kişinin maddi ve manevi kişiliği üzerindeki tasarruf yetkileri ele alınmıştır. Eşref-i mahlukat olan insanın, bedenine müdahale yetkisi nereye kadar hakkıdır ve nereden sonra fitratı bozma kabilinden olup yasaktır? İnsanın kendi bedenine terettüp eden İslâm’ın haram kıldığı ya da emrettiği şeyler nelerdir? Soruları bu çalışmanın “kişinin bedeni üzerindeki tasarruf” sınırlarını çizmektedir.

Son olarak bu çalışma, insanın kendi şahsına taalluk eden bir hususun özellikle helal, haram, mendup ya da mübah olduğunu tespit etmek olmayıp o konuda İslâm ulemasının görüşlerine yer vermektir. Bu tespitlerin temel dayanaklarının da Kur’an ve Sünnet olduğunu işlemektir.

2. Konunun Kaynakları ve Takip Edilecek Metot

İslâm bilgi anlayışında insanın kendi bedeni üzerinde tasarrufu ile ilgili bir husus ya emirdir ya nehiydir yahut tavsiyedir. Bu çalışmanın kaynaklarını Kur’an-ı Kerim, hadis-i şerifler, kadim ve çağdaş fakihler ile bazı muhaddis, müfessir ve sahasında etkili olmuş alimlerin görüşleri teşkil edecektir. Ayrıca konuyla ilgili -varsa- mezheplerin (Hanefilik, Mâlikîlik, Şâfîlik, Hanbelîlik) görüş farklılıklarına değinilecektir.

Din, varlıklar içerisinde esas itibariyle insanı muhatap kabul ettiğinden onunla ilgili bazı düzenlemeler ve sınırlandırmalar koymuştur. Yine din, özü itibariyle insanın hem bu dünyada hem de öte dünyada iyiliğini ve selametini ister. Getirilen sınırlamalar da bu minvaldedir. Semavi dinler (hususen İslâm) insanla ilgili beş temel hususu koruma altına almıştır. Bunlar: Hıfz-ı Din, Hıfz-ı Nefs, Hıfz-ı Akl, Hıfz-ı Nesl, ve Hıfz-ı Maldır.⁷ İslâm’ın emir ve yasaklarının ana çerçevesi bu korumalar üzerine bina edilmiştir. Bunlar da birinci derecede bireyi ilgilendirir ve kişi bağlamında korunma sağlanmış olur. Haliyle bu çalışmada takip edilecek metot, İslâm’ın, bahsi geçen korumalar kapsamında kişinin şahsına verdiği hak ve sorumluluklar üzerinde durmak olacaktır. Bu hak ve sorumluluklar

⁶ Şemseddin Sâmî, “Tasarruf” maddesi, **Kâmûs-ı Türkî**, Şifa Yayınevi (Osm. Nüsha), İstanbul, 2012, s. 415.

⁷ Süleyman Uludağ, **İslâm’da Emir ve Yasakların Hikmeti**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s. 5.

insan şahsiyetinin iki veçhesine bakmaktadır. Sonuçları itibariyle maddi etkisi fazla olan tasarruflar “kişinin maddi şahsiyeti” bağlamında, manevi etkisi fazla olan tasarruflar ise “kişinin manevi şahsiyeti” bağlamında ele alınacaktır.

Konuyla ilgili görüşler verilecek olup bu görüşlerin güçlü ve zayıf yönlerinin tespitine girilmeyecektir. Çünkü çalışmanın amacı İslâm’da kişinin hak ve sorumluluklarını incelemek olduğundan bu çerçevede farklı dahi olsa serdedilen görüşlerin İslâm referansıya ortaya konmasına vurgu yapmaktır. Özellikle İslâm’da kişinin hak ve sorumluluklarının ele alınışında temel noktanın naslar olduğu, naslara muhalif bir görüşün râcih olmadığı, görüş farklılıkları dahi olsa bunların her birinin bir âyet veya hadisi temel alarak şekillendiği üzerinde bir metot takip edilecektir.

3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma İslam hukukuna göre kişinin kendi varlığının merkezi olan bedenini ele almıştır. Kişinin bu beden bütünlüğü de maddi ve manevi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu çalışmada hem maddi hem de manevi şahsiyet üzerinde kişinin tasarruf yetkisi ele alınmış, İslâm hukukunda bedene müdahale bağlamında hangi tasarrufların kişinin müdahalesine açık olduğu hangilerinin bu yetki dışında tutulduğu hususlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

4. İnsanın Bedeni Üzerinde Tasarrufları Bağlamında İslâm-Hümanizm Mukayesesi

Seküler beşerî hukuk sistemlerinin oluşmasında hümanizm ana akım olarak görüldüğünden burada İslam-hümanizm mukayesesi yapılacaktır. Bu mukayese neticesinde ortaya çıkan farklılıklar tabiatıyla kişinin bedeni üzerindeki tasarruf anlayışını etkileyecektir. Hümanizm, *insanlık sevgisini, insan ululuğunu en yüce amaç ve olgunluk sayan öğretisi*⁸ olarak tanımlanır. Bu tanımlamadan da anlaşıldığı üzere hümanizm, insanı merkeze almayı amaçlayan felsefi akım olarak ortaya atılmış bir fikirdir.

⁸ “Hümanizm” maddesi, <http://lugatim.com/s/H%C3%9CMAN%C4%B0ZM> (Erişim: 27.01.2019).

Hümanizm, orta çağda Avrupa'nın girmiş olduğu skolastik bataklıktan kurtulmak için Eskiçağ, Helen ve Roma felsefesine dönüş olarak kendini hissettirmiştir.⁹ Hümanist anlayışı üç temel unsur belirler: (a) İnsan akli gerçeği bulmada kendi kendine yeterlidir. (b) İnsanın özü hakkında "asli günah" gibi önyargı içeren dogmalar temelsizdir. (c) İnsan herhangi üstün bir varlıkla ilişkili olmaksızın otonom ve özgür bir varlıktır.¹⁰ Bu yönüyle hümanizm, sorunların sadece insan tarafından giderilebileceğini savunur. Aşkın bir varlık inancını reddeden bu düşünce insanı yüce olarak görür ve merkeze koyar. Başlangıçta insanı ve onun haklarını savunan, onun beşerî veya sosyal alanına vurgu yapan hümanizm, zamanla dini dışlamış Tanrı yerine insanı merkeze almıştır. Hümanist düşünce zamanla din dışı ideolojilerin insan üzerindeki fikriyatını belirleyen ana akım olmuştur. Cemil Meriç, hümanist düşüncenin maneviyatı atıp yerine maddiyatı ikame etmesini eleştirerek merkeze insanı alan hümanizme ideal insan tipinin ölçüsünün ne/kim olduğunu sorar:

Diyorlar ki hümanizm, insanı mükemmelleştirmek, varabileceği en yüksek irtifaa yükseltmek yani gerçek insan, kâmil insan yapmak. Yalnız örnek kim olacak? Sokrat mı, Vinci mi, Erasmus mu, Goethe mi? Nietzsche'nin ideali insan-üstü idi; yakın tarihin kanlı tacidaları bu rüyanın ne kadar tehlikeli olduğunu ispat ettiler.

Meriç'e göre Avrupalı, dini düşüncüyü yerle yeksan ettiği için bir put olarak hümanist düşüncüyü meydana çıkarmıştır. Entelektüel kimlikli modern insan, sınırları belirlenmemiş hümanizm ile bir hastalığa tutulmuştur.¹¹

Batının kiliseden uzaklaşmak adına başlattığı Rönesans hareketiyle manevi değerlerden uzak düşünceler ortaya çıkmıştır. Hümanizm de insanı asli varlık olarak öne sürmekle insanı kurtarma iddiasına girişmiştir. Ancak insanı bizatihi insandan kurtarma adına dünya savaşları çıkarmıştır. Bu da hümanist düşüncenin paradoksu olmuştur. Ekonomik kaygılardan kaçıp refahın öne sürülmesiyle hümanizmin merkezi Avrupa bir yeryüzü cennetine dönüşecekti. Ancak bu böyle olmadı; bireyleri bir düşünce etrafında birleştirme iddiasıyla ortaya çıkan hümanist düşünce, tam aksine insanların kimliklerini yok edip onları yalnız bir bireye indirgedi. Bu ben merkezci anlayış, insanı bir millet

⁹ M. Şükrü Akkaya, Hümanizmin Çıkışı ve Yayılışı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 1947, s. 199.

¹⁰ Sadık Türker, Hümanizm Hakkında Şüpheli Soruşturmalar, **Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi**, Sayı, 9, Ekim 2017, s. 6.

¹¹ Cemil Meriç, Çağın Dini: Hümanizm, **Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı: 266, Yıl: 1980.

anlayışına ulaştıramadığı gibi bir ümmet fikrini de tesis edemedi. Çünkü manevi bir inançtan yoksun insanlar başıbozuk bir hisle sadece menfaat ve mazarrat endeksli bir hayatı arzular oldular. Bu bağlamda insanlık ancak yıkım ve tüketimde birlik anlayışını hayata aktardı. Diğer yandan Tanrı'yı yok sayan hümanizm, insan davranışlarını meşru gösterecek değerler ve emirleri de yok ettiğinden insanlığın iyilik ve kurtuluşunda birlikteliği hiçbir zaman yakalayamadı.¹²

1933 yılında Şikago Hümanist Arkadaşlar adlı grup kendi yayın organları olan New Humanist'te hümanizmin manifestosunu yayınlamışlardır. Bu manifestoyu imzalayanlar kendilerini “dinsel hümanistler” olarak adlandırmışlardır. Ayrıca bu manifestoda geleneksel dinler ve Tanrı anlayışı reddedilmektedir.¹³ Bu manifestodaki kriterlerinden de anlaşıldığı gibi hümanizm, Tanrı'yı görmezden gelerek insanı yüceltmış, değer ölçüsü olarak insanı ve onun yapıp ettiklerini kabul görmüştür.

Son dönemin meşhur hümanist savunucularından biri olan Corliss Lamont, “The Philosophy of Humanism (Hümanizmin Felsefesi)” adlı eserinde hümanizm hakkında şunları yazmıştır: *Hümanizm, tüm gerçekliğin bizzat doğanın kendisinden ibaret olduğuna inanır; evrenin temel materyali, zihin değil madde-enerjidir.* Lamont'a göre hümanist düşüncede tabiat üstü aşkın varlıklar olmadığı gibi hem insanlık düzeyinde hem de diğer tüm kâinat düzeyinde ölümsüzlük de yoktur. Bu nedenle Lamont kâinatı idare eden ezeli bir yaratıcının varlığının söz konusu olmadığını ifade etmektedir.¹⁴ Hümanistler tarafından açıkça kabul edilmiştir ki bu düşüncenin kaynağı ateizme dayanmaktadır. Bu nedenle hümanistler dinlerin temel referanslarının aksine; aşkın bir yaratıcı yerine insan, metafizik düşünceler yerine tabiatı ikame ederek işe başlarlar.

Hümanizmin dayandığı temel ilkelerden bağımsız olarak İslâm da insanı eşref¹⁵ kabul etmiş, ancak insanın bu azizliğini salt kendisinden değil Yaratıcısıyla (c.c.) olan irtibatından kaynaklı oluşuna bağlamıştır. O, Allah'ın “esma”sını kendisinde cem etme

¹² Mehmet Yılmaz, Sen İnsansın, Homo-Economicus Değilsin, **Derin Düşünce Fikir Platformu**, (t.y.) s. 51-53.

¹³ Hakan Gündoğdu, Hümanist Manifesto (1933), **Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi**, Sayı, 9, Ekim 2017, s. 319.

¹⁴ Corliss Lamont, **The Philosophy of Humanism**, Humanist Press, New York, 1997, s. 126.

¹⁵ Tîn Sûresi, 95/4.

potansiyelinde olduğu için aziz olmuştur. Bu bağlamda insandaki “yücelik” arızîdir. Asıl mükemmel olan, asıl aziz olan Yaratıcısıdır. Hümanizm asıl yüceliği insana verirken İslâm, Allah’ı “en büyük/ekber” olarak bilir. Böylece bütün varlıklarda var olan değerler Allah’tan gelir ve varlıkların kıymetini O (c.c.) takdir eder.

Hümanizmin, en iyinin kaynağını insana vermesiyle; İslâm’ın, en iyinin belirleyicisinin Allah olduğunu ifade etmesi hayatın bütününde farklılıkları beraberinde getirmiştir. Hümanizmde insanın aklına, nefesine, istek ve arzularına ters hüküm tanınmazken; İslâm ise insanın yaratılmış bir varlık olması hasebiyle aklını istenilen düzeyde kullanamayabileceğini,¹⁶ onun hayrı ve şerri tam ayıramayabileceğini, hayır bildiklerinde şer, şer bildiklerinde hayır olabileceğini¹⁷, netice itibariyle vahyin rehberliğine gönülden bağlı kalması gerektiğini¹⁸ söyler. Bu temel farktan dolayı İslâm, insanı iyi ve kötü özellikleriyle ele alır. İyilik ve kötülük kriterinin de onun Yaratıcısı (c.c.) tarafından konulduğunu söyler.¹⁹ Her insana eşit mesafede olan bu temel ilkelerle kişinin değeri ortaya çıkar. Hümanizmde insanın ahlâkî ölçütü yok ya da tartışmalı iken, İslâm’da ise ahlâkiliğin ölçütü Kur’an ve Resulullah’ın sünneti olmaktadır. Bu nedenle insan bir yönüyle eşref varlık iken diğer yönüyle en esfel varlık olabilmektedir. Kur’an’daki cennet ve cehennem beraber zikredilmesi ve her ikisinin de insan için olması insanın salt olarak iyiliğin/üstünlüğün kaynağı olmamasıyla ilgilidir.

5. Bireyin Bedeni Üzerinde Tasarruf Yetkisini Kendinde Görmesi ve Bunun Hayata Yansımaları

Bedenin mülkiyet sorunu belki de insanlık tarihiyle başlamıştır. Ancak bu durum sistematik olarak ilk başta Rönesans ve Reform hareketleriyle başlamış, akabinde Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ile başlayan materyalist düşüncenin hâkim bir düşünce olarak ortaya çıkmasıyla tartışma konusu olmuştur. Özellikle de 20. yüzyılda pozitif bilimlerin çok hızlı bir sıçrama yapması, insanın kendi maddi varlığı yani bedeni üzerinde mülkiyet

¹⁶ Kur’an-ı Kerim’de bununla âyetler çoktur. Burada bir tane numune vermekle iktifa edilmiştir: “Andolsun, o sizden pek çok nesli saptırmıştı. Hiç düşünmüyor muydunuz?” Yâsîn Sûresi, 36/62.

¹⁷ “... Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” Bakara Sûresi, 2/216.

¹⁸ Bkz. Nûr Sûresi, 24/51.

¹⁹ Bkz. A’lâ Sûresi, 87/14, 15; Şems Sûresi, 91/9, 10; Tîn Sûresi, 95/4-6.

sorununu doğurmuştur. Hal-i hazırda bu sorun, dijital basın-yayının 21. yüzyıldaki etkisiyle yoğun bir şekilde işlenmektedir. İnsanlık tarihinde, insan üzerinde hâkimiyet kurma öznesi olarak çoğu zaman dinleri görürüz. Her alanda “bağımsızlığını” savunan materyalist düşüncenin mücadele sahasındaki muhatabı da haliyle “din” olmuştur. Avrupa’da başlayan bu mücadele her ne kadar Hıristiyanlık özeline karşı olmuşsa da tümevarım metoduyla zamanla diğer dinleri de kapsamıştır.

Sosyal bir varlık olarak insan elbette ki her halinde bağımsız olamayacaktır. Bediüzzaman’ın ifadesiyle “*sefahet ve rezalettaki hürriyet, hürriyet değildir. (...) Hürriyetin şe’ni odur ki ne nefesine ne gayriya zararı dokunmasın.*”²⁰ Aksi halde sosyal hayattaki tercihlerin, zevklerin, taleplerin farklılığı bireyi bir yerde başka birey/ler/le karşı karşıya getirecektir. Bu karşı karşıya gelişin kaosa meydan vermemesi için, beşerî de olsa “kurallar” vaz’edilecektir. Ne var ki insanların yaratıcılarına rağmen vaz’edecekleri kurallar, bireyler ve toplumlar arasında tarih boyunca var olan menfaat çatışmalarından mütevellit cihanşümul olamayacaktır.²¹ Aslında bütün bu olumsuzluklara rağmen bireyi sınırlandıran bu kurallara itirazın hal-i hazırda çok güçlü olmamasının sebebi herhalde bu kuralların “değiştirilebilir” olması ve modern yönetim anlayışlarındaki insanın kendi kendini yönetme şekli olan demokrasideki temsilcileri eliyle konulmasından ötürü bireyin bu kuralları bir yerde sahiplenmesidir. Ancak dinin getirdiği kurallar böyle değildir; (nasslar) değiştirilemezler ve “aşkın bir varlık” tarafından konulmuşlardır. Seküler düşüncenin metafizik âlemle bağını koparması, böyle bir durumun kabul edilebilirliğine itirazı doğurmuştur. Bu nedenle “din dışı” kurallara tolerans gösteren modern birey; dinî müeyyide (emir-nehî) ve tavsiyelere karşı tahammülsüz olmuştur.

Kendi özgürlüğü üzerinde bir hayat kuran ve adeta sınır konulamayan istek ve arzularının bireyin kendisi tarafından karşılanmasına zımnen de olsa modern beşerî sistemler destek vermiştir. Varlıklar âleminde kabiliyeti en geniş ve yetkin olan insan, böylece kendi merkezinden dışa doğru varlıkları sahiplenmeye başlayarak gücü oranında bu sahiplenme dürtüsünü gerçekleştirme yoluna girmiştir. Madde âleminde insan, elinin yetişebildiğiyle işe başlar. İnsanın en yakınındaki sahipleneceği varlık, çok değer verdiği

²⁰ Bediüzzaman Said Nursi, **Mektûbât 1**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011, s. 388-389.

²¹ Ali Rıza Temel, **İslâm’da ve Batıda İnsan Hak ve Hürriyetleri**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995, s. 66.

kendi bedenidir. Kendi bedeni üzerinde tasarruf yetkisini kendinde gören insan onu değiştirmeye, bozmaya hatta sonlandırmaya kadar gitmiştir. Bireyin, bedenini sınırsız bir biçimde sahiplenmesini, yakın dönemde ülkemizde yapılan kürtaj tartışmalarındaki şu sloganda da görebiliriz: “Benim bedenim, benim kararım.”

Kendini sahiplenmedeki hakkının sınırsız olduğunu kabul eden ve seküler düşüncenin de destek verdiği bireyi, kendi arzularını istediği şekilde gerçekleştirme yolunda kim hangi savla engellesin? Böyle bir engel olmayı da makul görmeyen modern birey dış dünyayı olumsuz etkileyecek olaylar zincirinin birinci halkasını açmış olur.

6. Bireyin Bedenini Allah’ın Bir Emaneti Olarak Bilmesi ve Bunun Hayata Yansıması

İslam öncesi cahiliye toplumunda insanların beden algısında olumlu olmayan bir durum söz konusuydu. İslam’ın cehaleti kaldırıp hikmeti ikame ettirmesi bağlamında insanın kendi beden algısı üzerinde de temel değişiklikler olmuştur.²²

“Rabbin meleklere 'Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim.' demişti...”²³ “O, sizi yeryüzünde halifeler olarak yarattı...”²⁴

Yukarıda verilen âyetlerden de anlaşılacağı üzere kâinatın Yaratıcısı Allah’ın en iyi tecellîgâhı insandır. İnsan, Allah’ın esma ve sıfatlarını kendinde en fazla cem’eden varlıktır. Bu nedenle “Kendini bilen Rabbin bilir.” denmiştir. Allah’ın esması en güzel bir şekilde insan aynasında görüldüğünden, her şeyin sahibi Allah’ın “mâlikü’l-mülk” olma vasfı da en baskın şekilde insanda tezahür eder. Böylece insan da kendinden başlayarak nesnelere sahip çıkmayı sever; ancak sonrasında kendisinin ve nesnelere fani olmasını idrak edip vahiy ile muhatap olunca kendisindeki özelliklerin kendisine ait olmadığını idrak eder. Kendisinden başlayarak dışa doğru varlıkları sahiplenen insan bu durumda dış âlemden içe/merkeze doğru her şeyi Allah’a verir.

²² Huriye Martı, Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti, **Marife**, Yıl 9, Sayı 2, Güz 2009, s. 12.

²³ Bakara Sûresi, 2/30.

²⁴ En’am Sûresi, 6/165.

İnsanın, aciz ve fakir bir varlık olması; ayrıca nisyan ile de malul olması onu her an hataya düşürebilir. Bu durum insanın sürekli kontrol altında tutulmasını gerekli kılar. *“İnsana bir darlık gelince, yan yatarken, oturur veya ayakta iken bize yalvarıp yakarır; biz darlığını giderince, başına gelen darlıktan ötürü bize hiç yalvarmamışa döner...”*²⁵ Zikredilen âyette de görüldüğü gibi insan her işin üstesinden gelememekte, karşılaşmış olduğu engelleri aşmak için çareler aramaktadır. Bir diğer yönüyle İslâm’ın ısrarla üzerinde durduğu “tevhid” düşüncesi de mülkiyeti tamamen Allah’a verir.²⁶ Kâinatın Yaratıcısı (c.c.) olması hasebiyle her şey üzerinde hak talep etmek de Allah’a layıktır. Bu nedenle yarattığı varlıkları sevk ve idare etmek de O’na (c.c.) aittir. O’nun varlıklar üzerindeki rububiyeti iki şekilde olmaktadır. Biri zorunlu olarak varlıkları bir hal üzere bırakmaktır ki bunlar tabiat kanunları diye tesmiye olunur. Diğer ise, hususen imtihana tabi olanları (insan/cin) kendi iradeleriyle terbiye etmektir ki bunlar da ahlâk kuralları şeklinde tesmiye olunur.²⁷ İşte İslâm anlayışında, kendisine sorumluluk teklif edilen²⁸ insandaki akıl ve irade buna ma’tuftur. Ta ki Allah’ın kendisinden talep ettiklerini kendi iradesiyle ihtiyarî olarak yerine getirsin ve O’nun (c.c.) marziyyatına uygun davransın.

İnsanın tasarruf yetkisini daraltan sadece din de değildir. Günümüz dünyasında her ne kadar bireyin kendi bedeni üzerinde bir özgürlüğünün olduğu vurgulansa da modern yönetim felsefesinde insanın bedeniyle beraber biyosiyaset yöntemiyle denetim ve disiplin altına alındığı savunulan bir düşüncedir.²⁹ Ortak bir akla dayanan beşerî sistemler de birey olarak insana sınırlar getirmektedir. 2014 yılında, tıbbî bir lüzum olmadıkça sezaryen ile doğum yapmayı yasaklayan kanunun bireyin özgürlüğünün kısıtlanması gerekçesiyle iptali istendi. Ancak Anayasa Mahkemesi, Anayasa’nın “Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tabi tutulamaz” diyen 17. maddesinden yola çıkarak kişinin tasarruf yetkisinin

²⁵ Yûnus Sûresi, 10/12.

²⁶ Bununla ilgili Kur’an’da birçok âyet vardır. Örnek olarak bkz. Bakara Sûresi, 2/255; Âl-i İmrân Sûresi, 3/26, 189; Lokmân Sûresi 31/ 26; Câsiye Sûresi 45/37.

²⁷ Ali Rıza Temel, **İslâm’da ve Batıda İnsan Hak ve Hürriyetleri**, s. 64.

²⁸ Bkz. Ahzâb Sûresi, 33/72.

²⁹ Huriye Martı, Hz. Peygamber’in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti, **Marife**, Yıl 9, Sayı 2, Güz 2009, s. 12.

kendi beden bütünlüğü ve sağlığı üzerinde mutlak ve sınırsız olmadığına hükmetti. Kararın gerekçesi şöyle açıklandı:

Devlet, pozitif bir yükümlülük olarak, yetki alanında bulunan tüm bireylerin yaşam hakkını gerek kamusal makamların gerek diğer bireylerin gerekse kişinin kendisinin eylemlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı koruma yükümlülüğü altındadır. Dolayısıyla kişinin sağlığı ve beden bütünlüğü üzerindeki tasarruf hakkı gerek kendisi gerekse üçüncü kişilerin müdahalesi yönünden mutlak ve sınırsız değildir.

Birey bedeni üzerinde tasarrufta bulunabilirse de bu tasarruf sınırlıdır ve bunun için başkasını da zorlayamaz. Üçüncü kişilerin kanunun cevaz vermediği tasarrufları, muhatabın rızasına dayansa da hukuka uygun değildir. Bunun sağlık alanına yansması hastanın, hekimi tıbben uygun görmediği tedaviye veya ameliyata zorlayamamasıdır. Aksi durumda hekimin hukuki hakları ve tıbbi etik kurallarının yanında hastanın tedavi hakkı da ihlal edilmiş olur.³⁰

İslâm bireyin şahsından başlayarak sosyal hayatı düzenler. İbn Ataullah'ın tespitiyle, insanlara ait bir mülkü sahiplenmeyi Allah yasaklamış iken her şeyin sahibi olan Kendisi (c.c.), kişinin O'nun (c.c.) mülküne sahip çıkmasını ister mi?³¹ İslâm'ın bildirmiş olduğu emir ve yasaklarla birey her şeyin malikinin Allah olduğu bilincini hayatında canlı tutar. Başkasının hukukunun zarar göreceği bir durumda birey istek ve arzularından vazgeçer. İslâm'ın getirdiği din anlayışında asıl olarak her şeyin sahibi onları yaratandır.

Yaratıcısına karşı sorumluluklarını bilmesi ve onları unutmaması için insanın, gönderilmiş olduğu şu imtihan dünyasındaki hayatı süresince kendisini sınırlayan semavî yönergelerin farkına varması ve onlara uyması zaruri bir hali netice verir. Birey kendi bedeni üzerinde kendisine bildirilen emir, yasak ve tavsiyelere uyduğunda kendisiyle Yaratıcısı arasındaki bağı güçlendirmiş olur. Kendine sınır çeken, diğer bir ifadeyle haddini bilen birey, dış dünyaya karşı hâkimiyet alanını daha da dar tutacaktır. İnsanın kendine sınır çekmesi kendi özgürlük alanını daraltması gibi gözükse de aslında bu durum onu nefsanî, şehvani, şeytani bil-umum şer istek ve arzuların esaretinden kurtarmaktadır. Tam da burada kul Allah'a boyun bükerken kendini mâsivânın mazarratından emin kılmaktadır. Kur'an'ın ifadesiyle tam teslimiyete erişmiş kişi nefsinin cennet karşılığında³²

³⁰ T.C. Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç) Kararlar Bülteni, Sayı: 8, Fasikül: 3, Sayfa 8, Aralık 2014.

³¹ İbn Atâullah el-İskenderî, **Hikem-i Atâiyye**, Abdülaziz Hatip (Çev.), Nesil Yayınları, İstanbul, 2011, s. 176.

³² Bkz. Tevbe Sûresi, 9/111.

hem nefsin hem de cennetin sahibi olan Allah'a satarak bizatihi kendini teminat altına almış olmaktadır.

1. KİŞİNİN MADDİ ŞAHSİYETİYLE İLGİLİ TASARRUFLARI

İnsan, maddi ve manevi yönüyle bir bütündür. Bu bölümde kişinin maddi şahsiyetine yönelik müdahaleleri işlenecektir. Bu müdahaleler her ne kadar insanın manevi şahsiyetine tesir etse de bunlar beden bütünlüğüne müdahale olduğundan sonuçları itibariyle maddi şahsiyetine etkisi daha fazla olmaktadır. Ayrıca bu bölümde kişinin kendi bedeni üzerinde yaratılıştan gelen özelliklere müdahale hususları ele alınmıştır. Özellikle teknolojinin de hızlı gelişim gösterdiği son dönemlerde insanın kendi bedeni üzerindeki şekli yönde müdahalesi baş göstermiştir. Tıp teknolojisinden de yararlanarak kişinin bedeni üzerindeki müdahalesine İslâm'daki bakış nasıldır, nasıl olmalıdır, gibi sorular önem arz etmektedir. Bedene yapılan bu müdahalelerin nereye kadar kişinin isteğine bağlı olduğu, nereden itibaren onun bedenine müdahalesinde yetkisinin olmadığı sorunu Kur'an ve Sünnet ışığında İslâm ulemasının getirdiği perspektif alt başlıklarla bu bölümde incelenmiştir.

1.1. Kur'an ve Sünnet Işığında Bireyin Bedeni Üzerindeki Hak ve Sorumlulukları

İslâm'ın nasları olan Kur'an ve Sünnet'in verdikleri mesajlara bütüncül bir gözle bakıldığında insanın gelmiş olduğu şu dünyanın bir "imtahan" meydanı olduğuna kuvvetle vurgu yapıldığı görülür. İnsan da diğer varlıklar gibi Allah'ın yaratmış olduğu bir varlıktır. Varlık sahasına gelmesi yönüyle diğer varlıkların hiçbirinden bir farkı yoktur. Farklılığı kendisine yüklenen görevi itibariyledir ki bu da Yaratıcısı (c.c.) tarafından kendisine verilen bir kıymettir; niceliğiyle değil, niteliğiyle diğer varlıklardan ayrılır. Evrendeki konumunun farklılığı da buradan gelmektedir. İnsanın farkında olduğu bu farklılığı onu zamanla kendini kendine malik saymasın diye Kur'an defaatle insanda tezahür eden maddi-manevi hassaların Allah'ın bir nimeti olduğuna işaret eder.³³

Muhatap olarak insanı gören ve ona rehberlik yapmak için geldiğini söyleyen İslâm dini, Allah'ın emir ve yasaklarının neler olduğunu ona bildirmiş ve insanı kendi hür

³³ Bkz. Bakara, 2/40; Âl-i İmrân, 3/103; Fâtır, 35/3; Beled, 90/8-9.

iradesiyle bu yükümlülüklerini yerine getirme konusunda serbest bırakmıştır: “*Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.*”³⁴

İslâm’ın geldiği ilk yıllar olan Mekke döneminde âyetler genellikle inanç temelliydi. İslâm’ın pratik hayatta rahat yaşandığı Medine dönemindeki teşekkülü ile gelen vahiyler dinin düşünceden (iman) hayata yansıyan (ibadet) kısımlarıyla ağırlık kazandı. Bu süreçle artık İslâm’ın müntesipleri sadece imanlarıyla değil, hayatın hemen her alanında kendini hissettiren uygulama şekilleriyle de diğer insanlardan farklı hayat tarzlarını ortaya koyar oldular. Medine dönemindeki bu farklılık kişinin bedeni üzerindeki müdahalesi üzerinde de kendini hissettirmiştir. İslâm’ın ilk teşekkül dönemi olan Medine’de Hz. Peygamber (s.a.s) ortaya koyduğu sünnetiyle kişilerin (Müslümanların) bedenleri üzerindeki tasarrufları bağlamında müspet-menfi (emir, nehiy, tavsiye kabilinden) bazı müdahalelerde bulunmuştur.³⁵

İslâm hukukunun beden üzerindeki tasarruflarda dikkate aldığı hususlardan biri de “fayda ilkesi”dir. Kişiye verilen bu fayda da şari’in emirleri ve izni çerçevesinde olmalıdır. İnsan kendi hevâ ve hevesine göre faydayı tayin edemez. Aksi takdirde yerin ve göğün dengesi bozulur.³⁶ Bu durumda gerek arzular gerekse yasaklar ve bunlardan hasıl olan faydalar kanun koyucu (Kur’an ve Sünnet) tarafından belirlenir ve insanın dengeli olması (hadd-i vasat) istenmiştir.³⁷ Bu nedendir ki İslâm’da, bireyin Allah’a karşı bazı sorumluluklarını kendi bedeni üzerinde yerine getirme yükümlülüğüne karşın bedenine zulmetmesine izin verilmemiştir. Kişi ibadette aşırıya gidip bedenine fitrata mugayir bir güçlük çektiremez. Bu yönüyle İslâm’da denge vardır. Başka bir ifadeyle kişi bedenini Allah’ın istediği tarzda kullanmakla beraber bedenine gücünün üstünde bir yük yüklememekle ve onu ta’zib etmemekle de muvazeneyi korumakla yükümlüdür. Kıyamet gününde kişinin vücut azalarının dile geleceği ve kendileri vesilesiyle yapılan yanlışlıklar

³⁴ İnsân Sûresi, 76/3.

³⁵ İlyas Uçar, Hz. Muhammed (s.a.v.) Döneminde Medine’de Bedene Yönelik Müdahaleler, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019, s. 185.

³⁶ “Eğer hak onların arzularına uysaydı, gökler ile yer ve onlarda bulunanlar elbette bozulur giderdi...” Mü’minûn Sûresi, 23/71.

³⁷ Ahmet Ünsal, **İslâm Hukukunda Fayda İlkesi**, Nüans, İstanbul, 2006, s. 78.

üzerinde sahipleri aleyhine şahitlik yapacakları çeşitli ayetlerde³⁸ ifade edilmiştir. Resulullah, Allah'ın kulları üzerindeki haklarından birinin haftada en az bir defa yıkanmak³⁹ olduğunu ayrıca insan bedeninin insanın kendisi üzerinde hakkı olduğunu⁴⁰ ifade etmiştir. Yine bununla ilgili olarak bazı sahabilerin aşırı iş ve teşebbüslerine Resulullah (s.a.s) mâni olmuş, onları uyarılmış ve kendi sünnetini örnek göstermiştir. Ebû İsrâîl isminde bir sahabe insanlarla konuşmamayı ve aşırı sığağın altında kalarak orucunu tamamlamayı kendine adanmış olduğunu gören Hz. Peygamber (s.a.s) onun insanlarla konuşmasını ve gölgelenmesini söylemiştir.⁴¹ Yine sahabilerden Osman b. Maz'un kendini cinsel dürtülerden soyutlamak için iğdiş olmak hususunda Hz. Peygamberden (s.a.s) izin istemiş, ancak O (s.a.s) buna izin vermemiş, oruç tutmasını kendisine tavsiye etmiştir.⁴² Başka bir gün üç sahabe arasında takvalı olma hususunda bir konuşma cereyan etmiş ve biri: *“Ben hayatım boyunca, her akşam uyumaksızın namaz kılacağım.”*; ikincisi: *“Ben de ömrüm boyunca bütün günlerimi oruç tutarak geçireceğim.”*; bir diğeri *“Ben de hayatta olduğum müddet boyunca kadınlardan uzak duracak ve kesinlikle de evlenmeyeceğim.”* diye birbirlerine söz vermişlerdi. Bu sözler Peygamberimizin kulağına gidince, O (s.a.s) sahabeyi şöyle ikaz etmiştir: *“Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin olsun ki, sizin Allah'tan en çok korkmanız benim ve O'na en saygılı olanınızdır. Ancak ben bazen oruç tutarım bazen tutmam. Geceleri hem namaz kılar hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o kişi benden değildir.”*⁴³ Resulullah bu çıkışıyla kendi sünnetini fitratın ölçüsü olarak göstermiş ve bu fitrata muhalefetin İslam tarafından tasvip edilmediğini/edilmeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca bazı Hadis-i Şeriflerden anlaşılıyor ki beden, insan üzerinde hakları vardır. Saçları dağınık ve bakımsız olan bazı sahabilerin bu halini Hz. Peygamber (s.a.s) tasvip etmemiş, onlardan birine saçına ikramda bulunmasını söylemiş,⁴⁴ bir diğeri ise saçını düzeltecek bir şeyi dahi bulmama ilgisizliği⁴⁵ nedeniyle yadırgamıştır.

³⁸ Yâsîn Sûresi, 36/65; Fussilet Sûresi, 41/20-21.

³⁹ Bkz. Buhârî, Vudû, 53; Müslim

⁴⁰ Bkz. Buhârî, Savm, 51; Müslim, Sıyâm, 182.

⁴¹ Bkz. Buhârî, Eymân, 31; İbn Mâce, Keffâret, 21.

⁴² Bkz. Buhârî, Nikâh, 8.

⁴³ Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

⁴⁴ Nesâî, Zînet 60; Ebû Dâvud, Tereccül 3.

İsmail Hakkı Bursevi Mâide, 88. ayetin⁴⁶ tefsirinde Allah'ın helal kıldığı şeylerden aşırı derece sakınmayı Hıristiyanlıktaki ruhbanlık olarak görür.⁴⁷ Ona göre İslam'ın helal dairesini daraltıp nimetlerden bütün bütün uzak kalmak kişiyi sağlıklı bir kul yapmaz, bilakis bünyeyi zayıflattığı için kulun Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmesine mâni olur. Zühd ve takvanın ifrat boyutu olan bu tür sıkıntı ve eziyetlerle kişinin kendine güçlük çıkarmasını din men etmiştir.

İslâm'ın insana yüklediği sorumlulukların ekserisi bireyi muhatap almıştır. Yukarıda beden üzerindeki tasarruflar meyanında temas edilen ayet ve hadislerden bu tasarrufun müspet ve menfi boyutu olduğu anlaşılmaktadır. Bu müspet ve menfi boyut kişinin maddi ve manevi şahsiyeti üzerinde tesir oluşturmaktadır. Bireyin bedeni üzerindeki tasarruf yetkisini ilgilendiren hususlar bu çalışmada iki temel başlık içerisinde ele alınmıştır: Kişinin Maddi Şahsiyetiyle İlgili Tasarrufları, Kişinin Manevi Şahsiyetiyle İlgili Tasarrufları.

1.2. İstenilen Müdahaleler

1.2.1. Sünnet Operasyonu

Arapça'da "hıtan" kelimesi olarak geçen, erkek çocukların erkeklik organları ucundaki deriyi çepeçevre kesip çıkarma işi⁴⁸ demek olan sünnet operasyonu estetik ameliyatlarda değerlendirilebilecek bir husustur. İslâmî anlayışta genel itibariyle yaratılıştan gelen hususlar "fitrat" kapsamında görülmüş ve bunlara müdahalenin bu fitrata muğayir olduğu değerlendirilmiştir. Ancak istisna kabilinden yaratılıştan gelen bazı özelliklere insanın (halife-i ruy-ı zemin olması hasebiyle) müdahalesi istenmiştir. Bu gibi müdahaleler iki gerekçeyle meşru görülmüştür: a) Şari' tarafından istenmiş/izin verilmiştir. b) Bu müdahale fitratı değiştirmek olmayıp fitrata uygun hale getirmek amaçlıdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) bedene müdahale kapsamında beş hususu fitrattan saymıştır: Sünnet

⁴⁵ Ebû Dâvud, Libâs 17.

⁴⁶ "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının." Mâide Sûresi, 88.

⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevî, **Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri**, (Terc. Heyet), Damla Yayınevi, İstanbul, 2012, Cilt 2, s. 469.

⁴⁸ "Sünnet" maddesi, <http://lugatim.com/s/s%C3%BCnnet> Erişim: 05.10.2019)

olmak, kasıkları tıraş etmek, tırnakları kesmek, koltuk altını temizlemek ve bıyıkları kısaltmak.⁴⁹ Hatta Resulullah yeni Müslüman olan birinden sünnet olmasını istemiştir.⁵⁰ Bu nedenle erkekler için sünnet olmak İslamlaşmanın bir simgesi olagelmıştır.

Dinî bir gereklilik olarak görülen sünnet olmanın tıbbi açıdan da birçok faydası vardır. Bu faydalar şu şekilde özetlenebilir:

- Erkek cinsel organındaki anormalliklerinin giderilmesi,
- Penis eğriliğinden idrarın düzgün çıkmamasının tedavi edilmesi,
- İdrar deliğinin dar olmasından idrar yapmada ağrının giderilmesi,
- Cinsel organının temizliği ve mikrop kapmaması için (aksi taktirde idrardan dolayı o bölgenin mikrop kapma durumu söz konusudur) fazla olan derinin alınması,
- Cinsel organın kansere yakalanma riskinin azaltılması (sünnet olmuş kişilerin sünnet olmayanlara göre penis kanserine yakalanma oranı düşüktür),
- Kişinin bulaşıcı hastalıklardan korunması (sünnet olmuş bireyin hiv virüsüne yakalanma ihtimali oldukça azdır),
- İdrar yolu enfeksiyonlarına karşı önlem alınması,
- Cinsel ilişkilerde rahim ağzı kanserine yakalanma olasılığını azaltması,
- Cinsel organın hassasiyetini azaltması,
- Kısırlığı engellemesi gibi faydalardan dolayı tıbbi olarak da sünnet olma operasyonları yapılmakta ve tavsiye edilmektedir.⁵¹

Dünya genelinde de sünnet olma oldukça yaygındır. Hatta ABD’de doğar doğmaz çocuklar %70 oranında sünnet edilmektedir.⁵² Türkiye’de erkeklerin hemen hemen tümü, dünyada ise yaklaşık erkeklerin ¼’ü sünnet olmaktadır. Türkiye’de erkek çocukların en az %50’si 3-7 yaş arası, %30’u 8-11 yaş arası, geriye kalan kısmı da 3 yaş öncesi veya 11 yaş

⁴⁹ Buhârî, Libâs, 63; Müslim, Tahâret, 49.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 129.

⁵¹ <https://npistanbul.com/sunnetin-faydaları> (Erişim: 05.10.2019)

⁵² Ahmet Ekşi, **İslam Hukukunda Tıbbi Müdahalelerden Doğan Hukuki Sorumluluk**, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi), Konya, 2010, s. 56.

sonrası sünnet edilmektedir.⁵³ Dünya Sağlık Örgütü, sünnetin Afrika'da HIV virüsünün yayılmasını engellediği ve buna bağlı olarak ölüm oranlarını ciddi boyutta azalttığı sonucunu elde etmiştir. Amerikan Pediatri Akademisi, sünnet olmanın faydasını savunmuş ve sünnetin ileride bulaşıcı hastalıkları engellemesi dolayısıyla sağlık maliyetlerini azalttığı sonucuna varmıştır.⁵⁴

Fukaha, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Resulullah tarafından sünnet ettirilmesine dayanarak, doğumlarının yedinci gününde erkek çocukların sünnet olmalarını müstehap görmüşlerdir. Ancak buluş çağına varmadan erkeklerin sünnet olmaları gerekli görülmiştir, çünkü kişiler reşit olduktan sonra dinî sorumluluk başlamaktadır. Sünnet olmanın mezheplerce hükmü tartışılmış ve farklı hükümler çıkarılmıştır. Hanefî ve Malikilere göre sünnet olmak erkek için sünnet, kadın için tavsiyedir. Hanbelilere göre sünnet olmak erkeklere vacip, kadınlar için ikramdır. Şafiiler sünnet olmayı hem erkek hem de kadın için vacip görmüşlerdir.⁵⁵ Erkekler için sünnet olmanın gerekliliği üzerinde bütün mezhepler müttefik iken kadınların sünnet olması üzerinde ise ihtilaf vardır. Hatta son dönemlerde bazı ulema kadınların sünnet olmasını fitri görmemekte, bu şekliyle bir müdahalenin fitrata yaklaşmaya yönelik olmadığını söylemişlerdir.⁵⁶

Sünnet olmak her ne kadar diğer sünnetler gibi algılanıyorsa da aslında İslâm'ın şiarlarından olduğu için diğer bir kısım sünnetlerden üstündür. Savaş vb. durumlarda ölen kişinin Müslüman olup olmadığı sünnetli olmasına göre değerlendirilmiş, sünnetli olanların namazları kılınıp ona göre bunlar İslam mezarlığına defnedilmiştir. Ondandır ki birçok ulema sünneti vacip görmüşlerdir. Fukaha, sünnetsiz olan bir kimsenin imamlığını caiz görmemişlerdir. Çünkü böyle biri necasetten tahareti tam yapamadığından idrarını tutamayan özürlü kimse gibidir.⁵⁷

⁵³ Orhan Koca, M. İhsan Karaman, Sünnet, **Çocuk Ürolojisi Güncelleme**, TÜD/Türk Üroloji Akademisi Yayını No: 15, İstanbul, 2017, s. 191, 192.

⁵⁴ "Amerika'da Sünnete Destek" <https://www.amerikaninsesi.com/a/amerika-da-sunnete-destek/1513418.html> (Erişim: 6.10.2019)

⁵⁵ Vehbe Zuhayli, **el-Fıkhü'l-İslâmiyyu ve Edilletuhû**, Dâru'l-Fıkr, Suriye-Dımaşk, (t.y.), Cilt 1, s. 405.

⁵⁶ İsmail Yalçın, **İslâm Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma**, Fecr Yayınları, Ankara, 2017, s. 63, 64.

⁵⁷ **Şamil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul Ocak 2000, Cilt 3, s.

Sonuç olarak, İslâm'da erkeklerin sünnet olması Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından istenmiş ve sünnet olmak İslâm'ın şiarlarından olmuştur. Kahir ekseriyet fukaha erkeklerin sünnet olmasını vacip görmüşlerdir. Ayrıca tıbbi olarak da sünnetin kişiye birçok faydası görülmüş ve dünya genelinde yaklaşık %25 oranında erkekler sünnet olmaktadır.

1.2.2. Bedeni Tasarruf Olarak İstenen On Fitrî Müdahale

İnsanın yaratılışında var olan hususlar⁵⁸ olarak tanımlanan “fitrat” kavramı İslâm bilgi anlayışında mühim bir ölçü olarak ele alınmıştır. Çünkü gerek Kur'an-ı Kerim'de⁵⁹ gerek hadislerde⁶⁰ bu kavrama sıklıkla vurgu vardır. Bir Hadis-i Şerif'te on şey fitrattan sayılmıştır: *"Bıyıkları kesmek; sakalı salıvermek; misvak ile ağzı, dişleri temizlemek; su ile burnu temizlemek; tırnakları kesmek; kirlerin barınabileceği parmak araları gibi yerleri yıkamak; koltuk altındaki kılları gidermek, kasıkları tıraş etmek; tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra necaset yollarını su ile temizlemektir."*⁶¹ Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) Müşriklere ve Mecusilere benzememek için bıyıkları kesmeyi, sakalı ise uzatmayı istemiştir.⁶²

Erkeklerde çene ve yanaklarda çıkan kılların bütünü⁶³ demek olan sakal, İslâm'da genel itibariyle sünnet olarak bilinmiştir. Kur'an'da sakal bırakmak ile ilgili bir tavsiye veya emir ifadesi geçmemektedir. Ancak Kur'an'da emir ve tavsiye anlamı içermeyen sakal (lihye) bir yerde geçmektedir. Musa (a.s.) Tûr Dağı'ndan inince Hârûn'a (a.s.) teslim ettiği İsrail oğullarının tekrar putlara taptığını görünce kardeşi olan Hârûn'a (a.s.) kızmış ve sakalından tutup çekmiş, Hârûn (a.s.) da kendisine kızmaması gerektiğini, çünkü insanların kendisini dinlemediğini ifade etmiştir.⁶⁴ Hadis-i Şerifler'deki ifadelerde erkeklerin sakal bırakmaları bazen emir bazen de tavsiye şeklinde olmuştur. Yukarıda geçen on şeyin fitrattan olduğunu ifade eden hadisten (Müslim, Tahâret, 56; Ebû Dâvûd Tahâret, 29; Nesâî, Zîynet, belirtilen hususlar tavsiye niteliğinde, Müşriklere ve Mecusilere

⁵⁸ “Fitrat” maddesi, <http://lugatim.com/s/f%C4%B1trat> (Erişim: 20.10.2019)

⁵⁹ Ör. Bkz. Rûm Sûresi, 30.

⁶⁰ Ör. Bkz. Buhârî, Cenâiz, 79.

⁶¹ Müslim, Tahâret, 56; Ebû Dâvûd Tahâret, 29; Nesâî, Zîynet, 1.

⁶² Buhârî, Libâs, 63; Müslim, Tahâret, 54.

⁶³ “Sakal” maddesi, <http://lugatim.com/s/sakal> (Erişim: 20.10.2019)

⁶⁴ Bkz. Tâ Hâ Sûresi, 86-94.

benzememek için sakal bırakmak (Buhârî, Libâs, 63; Müslim, Tahâret, 54.) emir kipinde olmuştur.

Yukarıdaki hadiste zikredilen bedene yapılması istenen müdahalelerin hükmü hususunda fukaha mabeyninde farklı görüşler serdedilmiştir.

Bütün mezheplerin ittifakıyla bıyıkların kısaltılması sünnettir. Ancak bıyıkları kısaltmanın oranı üzerinde ihtilaf vardır. Şafii ve Malikilere göre kısaltmak, Hanefilere göre kökten kesmek, Hanbelilere göre ise kısaltmak veya kökten kesmek sünnettir. Sakal bırakmanın ve onu kesmenin hükmü konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Maliki ve Hanbeliler sakalı tıraş etmeyi haram saymış, ancak bir tutamdan fazla olan kısmı almayı caiz görmüşlerdir. Hanefilere göre sakalı tıraş etmek tahrimen mekruh, Şafiilere göre ise mekruhtur. İmam Nevevi ilgili hadisin şerhinde erkeklerin sakallarını tıraş etmelerini mekruh, lakin kadından çıkarsa kadının onu almasını müstehap saymıştır.⁶⁵ Sakalı kesme/tıraş etme hususuna Şafiiler daha esnek bakmışlardır. Şafii mezhebince önemli görülen İmam Nevevi, İmam Gazali, İbn Hacer, Remli gibi alimler sakalı tıraş etmeyi mekruh görmüşlerdir.⁶⁶ Kendisi de Şafii olan Bediüzzaman, hiç sakal bırakmamış bir kişinin sakal tıraşı olmasının caiz olduğunu, ancak sakal bırakmış bir kimsenin sakalını dipten kesmesinin caiz olmadığını söylemektedir. Ona göre, sakal bırakmak sünnet olduğundan, hiç sakal bırakmamış olan bir kimsenin tıraş olması bir sünnetin terki mesabesinde.⁶⁷

Kadın olsun erkek olsun koltuk altlarının yolunması sünnettir. Tüylerin yolunması acı veriyorsa tıraş ile de alınabilir, aksi halde mekruhtur. Yine hem erkek hem de kadın için kasık (apış arası) kıllarının alınması sünnettir. Bunda da en uygunu yolarak gidermektir. Erkeklerin saçlarını kısaltmaları veya olduğu gibi bırakmaları mübahtır. Ancak tıraş olunacaksa saçın bir bölümünün alınıp bir bölümünün alınmaması sünnete uygun değildir. Çünkü Resulullah'ın, saçının bir kısmını kesip bir kısmını bıraktığı olmamıştır. Kadınların (zaruret olmaksızın) kocaları dahi izin verse saçlarını tıraş etmeleri

⁶⁵ Vehbe Zuhayli, **el-Fıkhü'l-İslâmiyyu ve Edilletuhû**, Dâru'l-Fıkr, Suriye-Dımaşk, (t.y.), Cilt 1, s. 405.

⁶⁶ Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâtî el-Bekrî, **İ'ânetü't-Ṭâlibîn 'Alâ Halli Elfâzi Fetḥi'l-Mu'în**, Eser (Matbaası), İstanbul, (t.y.), Cilt 2, s. 340.

⁶⁷ Bediüzzaman Said Nursi, **Emirdağ Lahikası**, Hayrât Neşriyat (Osm. Nüsha), Isparta, 2018, s. 66, 67.

uygun görülmemiştir. Çünkü bunda erkeğe benzeme durumu hasıl olur. Hem el hem de ayak tırnaklarının kesilmesi sünnettir. Bunun keyfiyetiyle ilgili her ne kadar bir rivayet gelmemişse de sağ elin şahadet parmağından başlayıp sağdan sola doğru sırayla kesmek, ayaklarda ise sağ ayağın serçe parmağından sola doğru kesmek müstehaptır. Bu bahsedilen temizlikler (bıyıkların kısaltılması, tüylerin yolunması, tırnakların kesilmesi) için her ne kadar bir süre tahdidi konmamışsa da haftada bir (Cuma gün) bu beden temizliğinin yapılması sünnettir. Ancak kırk gün boyunca bu temizliğin geciktirilmesi tahrimen mekruhtur. Mezheplerin ittifak ettiği yukarıdaki hususlara ilaveten Malikilere göre kadının güzelliğine mâni olan bir şeyin giderilmesi vaciptir. Kocasının kendisine ilgisinin azalması durumunda kadının vücudundaki tüyleri alması da vaciptir. Ayrıca Hanbelilere göre kaş ve yanaklardaki fazla tüylerin alınması da mekruh değildir.⁶⁸

Bedenin güzel kokması için gün aşırı ona koku/yağ sürmek, yatmadan önce gözlere sürme çekmek sünnettir. Kadının fitneye sebep olmamak için evinin dışında koku sürünmesi caiz görülmemiştir. Fakat kadının ellerine ve ayaklarına kına yakması caizdir. Bedene yapılan müdahale ile alınan saç, tırnak gibi parçaların gömülmesi tavsiye edilmiştir. Saçın taranmasına ve yıkanmasına sağdan başlamak sünnettir. Ayrıca cünüplü kişinin tırnak kesmek veya tüy yolmak gibi bedenden parçalar alması mekruhtur. Vücuttan özel olarak beyazlamış kılların alınması mekruhtur. Savaş dışında ağarmış saç kıllarını siyaha boyamak da caiz görülmemiştir, ancak kırmızı veya sarıya boyamada mahzur yoktur. Kulak deldirme kız için caiz iken erkek için mekruhtur. Çünkü kızın süslenmeye ihtiyacı vardır. Vücuttan fazla bir parçayı (diş, parmak gibi.), bir rahatsızlığa sebebiyet vermediği müddetçe, koparıp atmak haramdır. Kişinin sağ tarafına dönüp kibleye doğru yüzünü çevirerek uyuması sünnettir. Korkuluğu bulunmayan damda uyumak, avretin açılma tehlikesi varsa sırt üstü ve yüz üstü yatmak, insanlar arasında tek başına uyumak, kişinin yalnız olarak bir mekânda uyuması⁶⁹, güneş ile gölge arasında ve ikindi ile sabah namazından sonra uyumak mekruhtur.⁷⁰

⁶⁸ Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa**, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1996 (h. 1417), Cilt 2, s. 48-50.

⁶⁹ Birçok konuda Resulullah bir kişinin tek kalmasıyla şeytanın vesvesesine daha fazla düşürüleceği uyarısını yapmıştır. Ör. Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd 79; Tirmizî, Cihâd 4.

⁷⁰ Vehbe Zuhayli, **el-Fıkhü'l-İslâmiyyu ve Edilletuhû**, Dâru'l-Fıkr, Suriye-Dımaşk, (t.y.), Cilt 1, s. 406-414.

Hız. Peygamberin önemli sünnetlerinden biri de diş temizliğidir. Resulullah diş temizliğini erâk ağacının dalından kesilen bitkiden yapardı.⁷¹ O (s.a.s) bu temizliği itina ile yaptığı gibi ümmetine zor gelme ihtimalinden dolayı onlara misvak kullanmalarını emretmediğini aksi takdirde misvak kullanmalarını emredeceğini ifade etmiştir.⁷² Hz. Âişe tarafından, Resulullah'ın eve girdiğinde ilk yaptığı işin dişlerini misvak ile temizlemek olduğu nakledilmiştir.⁷³ Hz. Peygamber (s.a.s) sahabilerinin ağız ve diş temizliği üzerinde hassas olmalarını sıklıkla vurgulamış⁷⁴ ve misvak ile ağız temizlemenin Allah'ı hoşnut ettiğini ifade etmiştir.⁷⁵ Hatta kendisi (s.a.s) vefat etmeden kısa süre önce başını Hz. Âişe'nin göğsüne yaslamış, ondan misvak istemiş bir taraftan Kelime-i Tevhid getirirken diğer taraftan Hz. Âişe'nin verdiği misvakla dişlerini temizlemiştir.⁷⁶

1.2.3. Temizlik (Öz Bakım)

Yukarıdaki ilgili başlıklarda detaylı değinildiği gibi İslâm vahiy anlayışında genel olarak fitratı değıştirmeme temelli anlayış hakimdir. Ancak kişinin kendi bedeni üzerindeki bazı durumlara müdahalesi bizzat Şâri' tarafından istenilmiştir. Koltuk altı veya apış arasını tıraş etmek, tırnakları kesmek vd. Bu gibi müdahaleler fitratı bozmak kapsamında değildir. Bilakis bunlar Allah'ın fitratının nezahetini ortaya çıkarmak için kişiden istenen müdahalelerdir.⁷⁷

İslâm anlayışında temizlik iki kategoride değerlendirilir: Maddi ve manevi temizlik. Özellikle bu iki husus Müddessir Sûresi'nde şöyle geçer: *“Elbiseni tertemiz tut. Pisliklerden ve günahlardan uzak dur.”*⁷⁸ Elmalılı âyette geçen elbise kelimesinin hem elbiseyi giyene hem de elbisenin kendisine hamledilebileceğini söyler. Elbise kelimesi dilin kullanımında da bu iki anlamı çağrıştıracak şekilde kullanılır. Ayrıca yine bu iki

⁷¹ **Hadislerle İslâm**, Heyet, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Baskı 4, İstanbul, 2017, Cilt 7, s. 453.

⁷² Bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret, 25; Tirmizî, Tahâret, 18.

⁷³ Müslim, Tahâret, 43.

⁷⁴ Nesâî, Tahâret, 6.

⁷⁵ Nesâî, Tahâret, 5.

⁷⁶ Buhârî, Meğâzî, 84.

⁷⁷ Hayreddin KARAMAN ve Diğerleri, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017, Cilt: 2 Sayfa: 148-149.

⁷⁸ Müddessir Sûresi, 74/4-5. (Maddi ve manevi temizlikle ilgili ayrıca bkz. Bakara Sûresi, 2/222; Ahzâb 33/33.)

âyette maddi ve manevi temizlik vurgusu da vardır.⁷⁹ Manevi temizlik bütün ibadetlerin olmazsa olmaz ön şartı olarak öne sürülmüştür. Bununla beraber maddi temizlik de bazı ibadetlerin (namaz, hac gibi.) ön şartı olarak istenmiştir. Resulullah (s.a.s) İslâm'da temizliğin önemine binaen “*Temizlik imanın yarısıdır.*”⁸⁰ buyurmuştur. Yüce Allah kullarının temiz olmasını “onların üzerindeki nimetini tamamlamak”⁸¹ olarak dile getirir.

Kötü kokulardan sakınmak, güzel koku sürünmek de İslâm'da istenen bir nevi temizliktir. Maddi kirin yok edicisi su iken manevi kirin gidericisi de tevbedir. Manevi temizlik başta olmak üzere, maddi temizlikle Allah'ın rahmet ve mağfiret kapıları kişiye açılır.⁸² Kur'an, mescitlere temiz elbiseler ile girilmesini⁸³ tavsiye ederken aslında kulun Rabbine yakınlaşmasının ilk şartı olarak temizliğe dikkat çekmiştir. Bunun zıddı olarak bir başka âyette Kur'an, inkâr eden, dünyaya gönderiliş amacına uygun davranmayan, fitne-fesat yoluna sapanların kalplerini Allah'ın temizlemeyeceğini⁸⁴ çok çarpıcı bir şekilde vurgulamıştır.

İslâm'da, kişinin temizliğinde (öz bakımında) yapması yahut yapmaması gereken şu hususlara riâyet etmesi tavsiye edilmiştir: Def-i hacette kibleye dönmek veya sırt çevirmemek,⁸⁵ def-i haceti kimsenin göremeyeceği bir şekilde gidermek,⁸⁶ su kaynaklarına, yola ve gölgelik yerlerde hacet gidermemek,⁸⁷ her türlü necasetten ve pislikten Allah'a sığınmak,⁸⁸ tuvaletten çıkarken Allah'tan af ve afiyet dilemek,⁸⁹ tuvalet temizliğinde sol eli istimal etmek,⁹⁰ vücuda veya bedene necaset bulaştırmamak,⁹¹ ayakta bevletmemek,⁹²

⁷⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 8, s. 5450, 5451.

⁸⁰ Müslim, Taharet, 1.

⁸¹ Bkz. Mâide Sûresi, 5/6.

⁸² Mustafa Necati BURSALI, **Adâb-ı Muâşeret Edeb ve Ahlâk Prensipleri**, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 95.

⁸³ A'râf Sûresi, 7/31.

⁸⁴ Mâide Sûresi, 5/41.

⁸⁵ Müslim, Tahâret, 59.

⁸⁶ Ebû Dâvûd, Tahâret, 1.

⁸⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret, 14.

⁸⁸ Buhârî, Deavât, 15.

⁸⁹ Tirmizî, Tahâret, 5; İbn Mâce, Tahâret, 10.

⁹⁰ Buhârî, Vudû' 17; Müslim, Tahâret, 57; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 9; İbn Mâce, Tahâret, 28; Ebû Dâvûd, Tahâret, 18.

⁹¹ Buhârî, Cenâiz, 81.

tuvalette iken konuşmamak,⁹³ def-i hacetten sonra elleri yıkamak,⁹⁴ uykudan uyandıktan sonra elleri yıkamak,⁹⁵ namaz için yüz, kol, ayakları yıkamak, başı mesh etmek; cünüplü olunursa gusletmek,⁹⁶ abdestle ilgili âyette belirtilen uzuvların dışında elleri, ağzı-burnu, yıkamak ve kulakları mesh etmek,⁹⁷ (kadın için) adet ve lohusa sonrası gusletmek,⁹⁸ suyun bulunmadığı durumlarda -abdest veya gusül için- toprak ile teyemmüm almak,⁹⁹ abdest uzuvlarını üçer kez yıkamak ve her tarafına suyu güzelce ulaştırmak,¹⁰⁰ suyu israf etmemek,¹⁰¹ cünüplü olunmasa bile haftada bir yıkanmak,¹⁰² kişiyi terleten yorucu işlerden sonra yıkanmak,¹⁰³ Cuma ve bayram namazları öncesinde yıkanmak,¹⁰⁴ elbise veya vücuttaki kan lekelerini gidermek/yıkamak,¹⁰⁵ koku sürünmek, misvak kullanmak,¹⁰⁶ (erkekler için) sünnet olmak, bıyıkları kısaltmak; kasık ve koltuk altlarındaki kılları almak ve uzayan tırnakları kesmek,¹⁰⁷ mümkün mertebe beyaz renkli elbise giymek,¹⁰⁸ -erkekler için- uzayan saçları tıraş etmek,¹⁰⁹ -kadınlar için- saç tıraş etmemek (kazıtmamak),¹¹⁰ tıraş olunurken saçın bir bölümünü keserken bir bölümünü bırakmamak,¹¹¹ peruk gibi takma saç takmamak,¹¹² saçtaki akları yolmamak,¹¹³ saç taramak, dağınık bırakmamak.¹¹⁴

⁹² İbn Mâce, Tahâret, 14.

⁹³ Ebû Dâvûd, Tahâret, 7.

⁹⁴ Müslim, Hayız, 20.

⁹⁵ Müslim, Tahâret, 87.

⁹⁶ Mâide Sûresi, 5/6.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, Tahâret, 51.

⁹⁸ Bakara Sûresi, 2/222; Buhârî, Hayız, 19.

⁹⁹ Nesâî, Tahâret, 203.

¹⁰⁰ Buhârî, İlim, 30; Ebû Dâvûd, Tahâret, 52.

¹⁰¹ İbn Mâce, Tahâret, 48.

¹⁰² Buhârî, Cuma, 12.

¹⁰³ Buhârî, Büyû', 15.

¹⁰⁴ Buhârî, Cum'a, 2; Muvatta', İdeyn, 1.

¹⁰⁵ Buhârî, Vudû', 63.

¹⁰⁶ Müslim, Tahâret, 43; Nesâî, Tahâret, 5, 6; Tirmizî, Nikâh, 1.

¹⁰⁷ Buhârî, Libâs, 63.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, Libâs, 13.

¹⁰⁹ Nesâî, Ziyet, 58; Ebu Dâvûd, Tereccül, 13.

¹¹⁰ Tirmizî, Hacc 74; Nesâî, Zinet 4.

¹¹¹ Buhârî, Libâs, 72; Müslim, Libâs, 113; Nesâî, Ziyet, 5.

¹¹² Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 115; Nesâî, Ziyet, 71.

¹¹³ Ebu Davud, Tereccül, 17.

¹¹⁴ Muvatta', Şa'r, 6-7.

1.3. İstenilmeyen Müdahaleler

1.3.1. Organ-Doku Nakli

İnsan, sevgisini merkezden dışı doğru verir. Yani en başta kendisini sevmekle yola koyulur. Bu nedenle kendisine menfi tesir eden her olayı bertaraf etmek ister, vücuduna isabet eden bir hasarı gidermek ister. Bu yönüyle kişinin noksan veya kusurlu organlarının yerine yenilerinin konulmasındaki çaba tarih boyunca var olagelmıştır. İnsanın organ naklini gerçekleştirme isteği insanlık tarihi kadar eski olmalıdır.

Günümüzde ise organ nakli alternatifini olmayan, insan hayatını ilgilendiren önemli bir tedavi yöntemidir. Tıp ilminin önemli bir uğraşı olan organ nakli tek taraflı olmayıp hem organ vereni hem de organ nakledilene ilgilendirmektedir. Nakledilen böyle bir uzvun üzerindeki tasarruf; din, ahlâk, hukuk, insan hak ve hürriyeti gibi birçok alanı ilgilendirmekte ve böylece meselenin vuzuha kavuşması önemli bir hal almaktadır.

İnsan ne kendisinin ne de başka birinin varlık sahasına gelmesi üzerinde herhangi bir iradeye ve güce sahip değildir. Bu da insanın bedeni üzerinde dilediği tasarruf yetkisinde olmadığını gösterir. İnsanın dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen İslâm, insanın hem bedeni hem de ruhi yapısını bozucu müdahaleleri yasaklamış; bu tür menfi müdahalelere karşı caydırıcı, ıslah edici tedbirler almıştır. Şahsın “hayat hakkı” organlarının bir bütün olarak muhafazası ile olmaktadır. İslâm hukukunun ele alındığı kadim eserlerde beden bütünlüğünü bozucu menfi müdahaleler “el-Cinaye Alâ Mâ Dûnen-Nefs” başlığı altında işlenmiş ve bu zararlı müdahalelere bazı cezai müeyyideler ön görülmüştür. Bunlar arasında kısas¹¹⁵, diyet¹¹⁶ ve ta’zir¹¹⁷ cezaları vardır.¹¹⁸

¹¹⁵ Kasten adam öldürme ve müessir fiil suçlarında suçlunun işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılması. (Şamil Dağcı, “Kıyas” maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, TDV Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 25, s. 488.)

¹¹⁶ İslâm hukukunda adam öldürme ve yaralamalarda mağdur tarafa ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal. (Ali Bardakoğlu, “Diyet” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 9, s. 473.)

¹¹⁷ Had ve kısas cezaları dışında yöneticinin veya hâkimin takdirine bırakılan ceza. (Tuncay Başoğlu, “Ta’zir” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, Cilt 40, s. 198.)

¹¹⁸ Serahî eş-Şemseddîn, **el-Mebsût**, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 1989, Cilt 24, s. 35.

Kişinin kendi tasarrufu bağlamında ele alırsak günümüzde beden bütünlüğüne müdahale bir yönüyle organ bağıışı veya doku nakli şeklinde karşımıza çıkar. Bunun da olabilmesi için iki önemli husus vardır: Organ bağıışı ve organ nakli. Kişinin organ/lar/ını bağıışlaması gerekir ki başkasına bu organ/lar nakledilebilsin.

Organ Bağıışı: Hayatta olan bir insanın kendi istek ve arzusuyla tıbbi olarak hayatı sona erdikten sonra organ veya dokularının başka ihtiyaç sahibi kişilere nakline izin vermesidir. Organlarını bağıışlayan kişiden ancak “beyin ölümü” gerçekleştikten sonra organları alınır. Başka durumlardaki ölümlerde organlar nakledilmez.¹¹⁹

Organ nakli: Canlı veya kadavra üzerinden yapılan tıbbi bir müdahaledir. Başka şekilde tedavisine tıbbi olarak imkân bulunmayan hastalıklardan dolayı vazifesini icra edemeyecek kadar zarar gören bir organın yerine, canlı veya kadavradan alınan sağlam uzvun konulup hasta kişinin tedavi edilmesine organ nakli denir.¹²⁰

Organ nakli bazen hastanın kendi dokularından vücudunun başka bir yerine nakledilmesi bazen de bu doku veya organların başka bir hastaya nakledilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla beraber insan dışında başka bir canlının dokularından da nakil mümkün olabilmektedir.¹²¹ İslam hukukuna göre, eti yenen ve Allah’ın adıyla boğazlanmış hayvanlardan ihtiyaç halinde, doku ve organ nakli caiz görülmüştür. Ancak hususen domuzdan nakiller -zaruret hali dışında- caiz görülmemiştir.¹²² Günümüz beşerî hukukta kişinin kendi üzerinde yapılan organ veya doku nakilleri ile hayvanlardan alınan organ

¹¹⁹ “Tüm Yönleriyle Organ Bağıışı”, <https://www.tbv.com.tr/bobrek-sagligi/tum-yonleriyle-organ-bagisi/> (Erişim: 04.08.2018)

¹²⁰ Prof. Dr. Kamil Yalçın POLAT, Organ Nakli Nedir, <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/organ-nakli-nedir/> (Erişim: 04.08.2018)

¹²¹ Din İşleri Yüksek Kurulunun verdiği fetvalardan biri de domuzdan kalp kapağının insana naklidir. Verilen bu fetva özetle şöyledir: Tedavilerde aslolan helal nesnelere istifa etmek. Ancak helal yoldan yapılması mümkün olmayan bir hastanın kalp kapakçığının domuzdan kalp kapağının nakledilmesi tek seçenek olması durumunda bu nakil caiz olur. (**Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları**, Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul, 2019, s. 517.)

¹²² Ahmet Ekşi, **İslam Hukukunda Tıbbi Müdahalelerden Doğan Hukuki Sorumluluk**, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi), Konya, 2010, s. 72.

veya doku nakilleri hukuki bir düzenleme konusuna tabi tutulmayıp sadece tıbbi müdahalenin genel şartlarına tabi tutulmuştur.¹²³

Organ nakillerinde hakkaniyetli olmayı olumsuz etkileyen bazı önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlar gerek fıkıhçılar gerekse de bilim çevreleri tarafından zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Bu önemli sorunlar arasında, çok sınırlı olan organ bağışlarından yararlanmada aynı anda organ bekleyen kişilerin seçiminde hangi ölçütlerin esas alınacağı, hangi hastanın organ sırasında öne alınacağına hangisinin sonraya bırakılacağına kimin, nasıl karar vereceği sorularının yer aldığı dile getirilmektedir. Öncelik verilecek hasta için ölçüt olarak neyin, hangi zamanın alınacağı kararının her zaman nesnel olamayabileceği ifade edilmektedir. Hastanın toplumsal, siyasi, ekonomik durumunun, riskli hastalıklardan çok kolay, başarılı sonuçlar verecek hastaların tercih edilmesi gibi durumların, organ naklinde nesnelliği etkileyen, nakil programlarını olumsuz etkileyen durumlar olduğu belirtilmektedir.¹²⁴

Kişi hayattayken beden bütünlüğünü bozucu fiillerde serbest olmadığı gibi ölümünden sonra da vücut bütünlüğünü bozucu vasiyette bulunamaz. Peygamberimiz Hz. Aişe'den nakledilen “*Ölünün kemiğini kırmak, onu diri iken kırmak gibidir.*”¹²⁵ sözüyle ölünün de beden bütünlüğüne dikkat çekmiş ve ölünün beden bütünlüğünü diri ile eşit tutmuştur. Peygamberimiz (s.a.s) ruh ve beden bütünlüğünü sağlıklı sürdürmeye yönelik tedavi yollarına başvurmayı önemsemiş ve şöyle buyurmuştur: “*Allah Teâlâ Hazretleri hastalığı da ilacı da indirmiştir. Ve her hastalığa bir ilaç var etmiştir. Öyleyse tedavi olun. Ancak haram olan şeyle tedavi olmayın.*”¹²⁶ Başka bir hadiste Resulullah ihtiyarlık dışında bütün hastalıkların şifasının yaratıldığını¹²⁷ belirtmiştir.

¹²³ Şafak Parlak, Organ Bağışı ve Organ Naklinde Ortaya Çıkan Sorunlar, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2009, sayı, 83, s. 192.

Ayrıca Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101027-6.htm> -2. madde, ç bendi- (Erişim: 20.09.2019)

¹²⁴ Nurten Özdağ, Organ Nakli ve Bağışına Toplumun Bakışı, **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 2001, 5 (2), s. 48.

¹²⁵ Muvatta, Cenâiz 45; Ebû Dâvûd, Cenâiz 60.

¹²⁶ Ebû Dâvûd, Tıbb, 11.

¹²⁷ Bkz. Buhârî, Tıbb 1; Ebu Dâvud, Tıbb 1; Tirmizî, Tıbb 2; İbn Mâce, Tıbb 1.

Organ/doku nakli ile ilgili âyet ve hadislerde doğrudan bir hüküm bulamamaktayız. Bu durumda tıp, tıp teknolojisi, günümüzün şartları, insanlığın ihtiyaçları dikkate alınarak İslâm hukukunun genel usulleri çerçevesinde konunun hükmünün tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Ancak asıl önemli husus beden organları üzerinde “kul hakkı”, “Allah hakkı”¹²⁸ ayırımıdır. Bu ayırım, illeti tespit için önemlidir. Bu illet de tasarruf hakkının sınırlarını belirleyecektir.

Organ nakliyle ilgili tartışma konularından biri de beyin ölümünün gerçek ölüm olup olmadığıyla ilgilidir. Kalp, akciğer, karaciğer gibi bazı organlar hayatın sürmesi için kişide olması elzem organlardır. İnsan hayatının kendisine bağlı olduğu bu gibi organların nakli ancak ve ancak kişinin gerçekte ölmüş olmasının tespitiyle olmak durumundadır. Bir başka husus organ naklindeki başarı, organların vakit kaybetmeksizin ölümün hemen akabinde alınmasına bağlıdır. Böylece organ naklinde beyin ölümünün normal biyolojik ölüm olup olmadığı sorusu önem arz etmektedir.

Klasik tıpta insan bilincinin kaybolması, duyuların yetilerini kaybetmesi, solunumun durması, nabzın atmaması, kolların yana düşmesi, gözlerin durağanlaşması gibi haller ölüme dair belirtiler sayılmıştır. Ancak günümüz tıbbının kat ettiği mesafeler bağlamındaki anlayışı, klasik tıbbın, ölümün gerçekleştiğine dair kabul ettiği ölçütlerin dışında bir “ölüm” tanımlaması ölçütü geliştirmiştir. Günümüz tıp anlayışında artık kalp atışının durması veya nefes alış-verişinin kesilmesi gibi belirtiler yerine “beyin ölümü” kesin ölüm emaresi olarak kabul görülmüştür. Beyin ölümü ise insan beyninin bütün görevlerinin geri dönüşü olmaksızın ortadan kalkması olarak tanımlanmıştır. Bu, klinik bir tanıdır ve tüm beyin işlevlerinin geri dönüşsüz olarak görevlerini yitirmesidir. Beyin ölümü tanısı yeterli organ bulunamaması sonucu organ bağışını daha kolay kılınır hale getirmiştir. Organ bağışı, hayatta olan kişilerden veya kadavradan organ nakletmeyle sağlanmaktadır. Tıbben beyin ölümü teşhisi konulan ve birinci derecede yakınları tarafından organları

¹²⁸ “Allah hakkı” tabiri fakihler arasında tartışılmış, bu kavramın salt Allah’a ait bir hak olduğu anlamı içermemesi gerektiği ifade edilmiş, çünkü Yaratıcı olması hasebiyle O’nun bütün haklara sahip olduğu belirtilmiş; bir hakkın Allah Teâlâ’ya nispet edilmesindeki gayenin tazim ya da hiçbir zorbanın ona ihtisası olmaması olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bütün insanlara ait olan hakları ifade etmek, umumi menfaatlerin önemini nazara vermek ve bu tür faydaların kullanımında teker teker bireylere herhangi bir yetki verilmediğini belirtmek için de “Allah hakkı” tabiri kullanılır. (Midilli, Muharrem, Allah Hakkı ve Kul Hakkı Arasında Hanefî Ceza Hukukunun Kamusalığı, KTÜİFD 4, sy. 1 (Bahar 2017), s. 71.)

bağışlanan kişiler kadavra donör olarak isimlendirilmektedirler.¹²⁹ Bazı Müslüman düşünürler beyin ölümünü tıptaki gibi ölüm kabul etmişlerdir. Çünkü insan beyninin fonksiyonlarını yitirmesiyle ruhun en temel fonksiyonu olan akletme, iradeli olma vasfı ortadan kalkmıştır. Bu düşünceye göre beyin ölümü ruhun bedenden ayrılma alametidir. Ancak bu düşünceyi savunmayan fakihler, ruh-beden ilişkisinin beyin fonksiyonlarına indirgenmemesi gerektiğini söylemektedirler. Bu fakihlere göre ölüm, ancak kalbin tamamen durmasıyla gerçekleşir. “Beyin ölümü” tabiri ise organ naklini kolaylaştırmak için ortaya atılmış bir kavramdır ve insan kalbi vb. hayati organların naklinin önünü açmaya yönelik bir kasıt taşımaktadır. Geri planda yatan bu saikler organ bağışını veya naklini tartışmalı hale getirmektedir. Ayrıca uzmanlarca tespit edilmesi gereken “beyin ölümü” hadisesini tespit etmek de bir sorun olarak durmaktadır. Çünkü bu tespiti yapacak hekimlerin mesleki ve ahlâkî yeterlikleri de dikkatten kaçırılmayacak derecede önemli bir husustur.¹³⁰

Organ naklini caiz görmeyen fakihler başka gerekçeler de ileri sürmektedirler. Onlara göre organını bağışlayan kişi kendi bedeni üzerinde zararlı ve hakkı olmayan bir tasarrufta bulunmaktadır. Organ nakli yapılan açısından ise başkasının hayat hakkını ihlal etme ile yaratılışı bozma durumu söz konusudur. Ayrıca organ naklinin önünün açılmasında bir son yoktur, ileride bir insanın bütün organlarından başka birinin yararlanmasının meşrulaştırılmasının önü açılmaktadır. Böylece kişinin beden bütünlüğü korunarak salimen defnedilmesi, emanetin sahibine/Yaratıcıya (c.c.) teslim edilmesi gerekirken buna aykırı olarak bütün bedeninin parçalara ayrılarak insan onur ve saygınlığına hanel gelmektedir.¹³¹

Organ naklini caiz görmeyen veya organ nakline mesafeli bakan çağdaş bazı ilahiyatçılar da bulunmaktadır. Cevat Akşit “beyin ölümü”nü gerçek ölüm olarak görmez. Akşit, ölümü, kalbin durması ve kişide nefesin tamamen kesilmesi ile açıklar. Bu nedenle organ naklini caiz görmez. Ona göre beden Allah’ın kişiye emanetidir. Bu nedenle ölmemiş bir bedenden organ alınması caiz değildir. Kalbi çalışan bir insanın ruhu

¹²⁹ Öznur Uludağ, Derleme Beyin Ölümü Tanısının Önemi, **Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi**, 2015; 1(1), s. 35.

¹³⁰ Hüseyin Esen, “Ölüm” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 34, s. 38.

¹³¹ İrfan İnce, “Organ Nakli” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 33, s. 373.

çıkmamıştır. Ne kişinin kendisi ne de başkası, her ne sebeple olursa olsun, böyle bir canı sona erdirme hakkına sahip değildir.¹³²

Faruk Beşer ise İslâm dünyasındaki kahir ekseriyetin “organ nakli”ne cevaz vermesini ifade etmekle birlikte bu konuya mesafeli bakar ve konuya ihtiyatla yaklaşmayı tavsiye eder. Beşer, ulemanın organ naklinin cevazına Mâide Sûresi 32. âyetinin¹³³ mesnet teşkil ettiğini, prensip olarak bu görüşün (organ naklinin caizliği) isabetli olduğunu ifade eder. Bunun yanında çekincelerini de belirtir. Beşer’e göre mevzunun handikapları şöyle özetlenebilir:¹³⁴

- Hem tıp bilgisinin verilerinde hem de İslâm hukuku nazarında organ nakli bütün yönleriyle detaylandırılmış ve insani temellere oturtulmuş bir mevzu değildir. Organ nakli mevzusu hâlâ pek çok olumsuzluklar, soru işaretleri ve tereddütler taşımaktadır.
- “Beyin ölümü” kararını birkaç doktorun insafına bırakmak, bu durumun su-i istimale açık hale gelmesine sebep olmaktadır. Halbuki bir şahsın hayat hakkı mevzu bahis olduğunda yüzde bir ihtimalle bile olsa o şahsın hayatının devam edebilmesi büyük bir ihtimaldir. Bu durumda bir kişi ne zaman ölmüş kabul edilecektir? Tıbbi ölüm ile şer’i ölüm aynı şey midir? Bu soruların cevaplarında mutabakat olmayıp tartışmalar devam etmektedir.
- Organ nakli uygulamasında, kendisini fakir gören, paraya ihtiyaç duyan bazı insanların bazı organlarını satma yolunu araştırmaları ve bunun akabinde organ mafyasının ortaya çıkması gibi gayr-ı ahlâkî riskler bulunmaktadır.
- Son dönem İslâm bilginlerinin çoğu fayda-zarar dengesine göre faydayı baskın gördüklerinden organ nakline caiz demişlerse de organ nakli uygulamalarının

¹³² Elif Yıldız, “Canlı bedenden organ alınmaz” <https://www.yenisafak.com/gundem/canli-bedenden-organ-alinmaz-2699036> (Erişim: 07.08.2018)

¹³³ “Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap’ta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resullerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.” Mâide Sûresi, 5/32.

¹³⁴ Faruk Beşer, Organ Nakline İlahiyatçı Bakışı, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, Aralık-Ocak-Şubat, 2013-2014, sayı, 29, s. 38-39.

pek çok çeşidinde tarafsız bir ölçüm yapmak mümkün olabilse de nakil yapmanın maslahata uygun olmayan sonuçları da barındırdığı görülecektir.

- İnsan ruhsuz bir makine veya sadece görünen yönüyle insan değildir. Bu nedenle aksi ihtimallerin sürekli hesaba katılması gerekmektedir.
- Organ naklindeki cevaz, insana bir değer atfetme temeline dayandırılmaktadır. Ancak bu “değer ölçümü” görecelidir. Bir şeyin değerli olması, onun her zaman daha fazla yaşama hakkının olduğu anlamına gelmez.

Organ naklinde bir başka tartışma unsuru da cismani yeniden diriliştir. Birçok âyet ve hadis-i şerife bakıldığında ölümden sonraki dirilmenin ruh ve beden bütünlüğüyle olacağı anlaşılmaktadır.¹³⁵ Ehl-i sünnet fukahasının ve kelimcilerin kahir ekseriyeti haşrin cismanî olacağı, insanın ruh ve bedeniyle beraber diriltileceği, hesaba çekilmenin de böyle olacağı görüşündedirler. Hem İslâm’ın beden bütünlüğüne verdiği önem hem de beden uzuvlarının korunmasına yönelik hadislerdeki tahşidat üzerinden organ bağışına bakıldığında, ilk bakışta, organ naklinin caiz olmasına yönelik sakıncalar olduğu göze çarpmaktadır. Bu zaviyeden bakıldığında, dünyada yapılan organ nakillerinin ahiret aleminde kime ait olacağı sorusu da tartışılan bir husus olarak karşımıza çıkar.

Organ naklinde ortaya çıkan “ahirette organın kime ait olacağı” ve “organ nakledilen kişinin işleyeceği günahlardaki sorumluluğa sebebiyet verme” hususlarının organ nakillerine şüpheyle bakılmasına az da olsa etkisi olmuştur.

¹³⁵ Ahiretteki dirilmenin cismani oluşuyla ilgili özellikle şu âyetlerdeki ifadeler calib-i dikkattir:

“(İman ve amelde) öne geçenler ise (Ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah’a) yaklaştırılmış kimselerdir. Onlar, Naîm cennetlerindedirler. Onların çoğu öncekilerden, azı da sonrakilerdendir. Onlar, karşılıklı yaslanmış vaziyette mücevheratla işlenmiş tahtlar üzerindedirler. Ebediyen genç kalan uşaklar, onların etrafında; içmekle başlarının dönmeyeceği ve sarhoş olmayacakları, cennet pınarından doldurulmuş sürahileri, ibrikleri ve kadehleri, beğendikleri meyveleri ve arzu ettikleri kuş etlerini dolaştırırlar. Onlar için saklı inciler gibi, iri gözlü huriler de vardır. (Bütün bunlar) işledikleri amellere karşılık bir mükâfat olarak (verilir.) Orada ne boş bir söz ne de günaha sokan bir şey işitirler. Sadece “selâm!”, “selâm!” sözünü işitirler. Ahiret mutluluğuna erenler, ne mutlu kimselerdir! (Onlar), dikensiz sibir ağaçları ve meyveleri küme küme dizili muz ağaçları altında, yayılmış sürekli bir gölgede, çağlayan bir su başında, tükenmeyen ve yasaklanmayan çok çeşitli meyveler içinde ve yüksek döşekler üzerindedirler. Biz onları (hurileri) yepyeni bir yaratılıştta yarattık. Onları ahiret mutluluğuna erenler için, hep bir yaşta eşlerini çok seven gösterişli bakireler yaptık. Bunların birçoğu öncekilerden, birçoğu da sonrakilerdendir.” Vâkıa Sûresi, 56/16-40.

Ayrıca bkz. Tâhâ Sûresi, 20/55; Hac Sûresi, 22/5, 7; Nûr Sûresi, 24/19; Yâsîn Sûresi, 36/78-79; Kıyâmet Sûresi, 75/3-4.

Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliği de yapan Ahmet Yaman, organ nakillerinde ahiret aleminde bu organın kime ait olacağı gibi kaygıların yersiz olduğunu, Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve dilemesi dahilinde yeniden dirilişin her halükârda kolay ve yerinde olacağını, diğer alemde, organını bağışlayanın aleyhinde organlarının şehadet edeceği düşüncesinin yersiz olduğunu ifade eder. Yaman'a göre organ nakli Kur'an'ın kınadığı¹³⁶ biçimiyle yaratılışa müdahale kapsamında değildir.¹³⁷

Yine birçok İslâm alimine göre konu yakından incelendiğinde organ naklinin cismani haşre aykırı olmadığı, cismani haşir inancını zedelediği görülecektir. Aslında burada, nakledilen organın asıl sahibine geri döndürüleceği söylenebilir. Hem zaten kişi öldüğünde bedeni toprakta çürümektedir. Ya da yanıp kül olmakta veya haşerat tarafından yenilmektedir. Bu durum o organların tekrar diriltilmelerine mâni değildir.¹³⁸ Kur'an-ı Kerim insan uzuvlarının en ince ayrıntısına¹³⁹ kadar toplatılacağını ifade etmektedir. Başka bir âyette ahiretteki dirilişi merak eden birinin eşeğiyle beraber Allah tarafından öldürülüp yine eşeğiyle beraber diriltilmesi, böylece ikinci dirilişin kesin olacağını kendisine gösterilmesi kıssası anlatılır.¹⁴⁰ Bu delillerden, herkesin aslî parçalarının kendisiyle haşr olacağı kanaati hasıl olmaktadır. Ancak insanın ahirette sahip olacağı beden ahiret şartlarına uygun yeni bir formatta olma ihtimali daha yüksektir. Buna göre dünya âlemindeki organların görevleri burada bitecektir. Bir organın başka bedene nakille orada varlığını sürdürmesi sadece bu dünyayı ilgilendiren bir durumdur. Ayrıca bu dünyadaki beden sürekli bir değişim ve dönüşüm geçirdiğinden ahiret alemindeki bedenin dünyadaki hangi andaki haliyle diriltileceği kısmı bir paradoksu intaç etmektedir. İki zıttın aynı anda gerçekleşmesi muhal olduğuna göre ahiret alemindeki bedenin dünyadaki misli niteliğinde olma ihtimali daha yüksektir. Aslında dünyada iken dahi zarar gören bir uzuvdaki hücrelerin yenilenmesi¹⁴¹ bu duruma paralellik gösterir. Çünkü kopan parça

¹³⁶ "... Yine onlara emredeğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler." Nisâ Sûresi, 4/119.

¹³⁷ Ahmet Yaman, İslâm Hukuku Açısından Organ Nakli ve Beyin Ölümü, (**Tıp, Etik, Din, Sosyoloji ve Hukuk Bağlamında Organ Nakli Sorunlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu**), Malatya, 09 Mayıs 2014, s. 28.

¹³⁸ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle İslâm İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2011, s. 829, 830.

¹³⁹ "İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanır? Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter." Kıyâmet Sûresi, 75/3-4.

¹⁴⁰ Bkz. Bakara Sûresi, 2/259.

¹⁴¹ Başak Kandemir, "Canlılar da Kendilerini Yenileyebilir"

yerine yeni bir paraca var olmakta ve bu eski haliyle kişiye ait olmaktadır. Bu dünyada kullanılıp ahirette şahitlik edecek azalar kimin vücudunda iş görmüşse kudret-i ilahi ile onun için tanıklık edebilir. Bu da Cenab-ı Hak için zor değildir.¹⁴² Diğer bir husus organ nakledilen kişinin işleyeceği günahlardan organ bağışlayan kişinin etkilenme hususudur. Aslında, yine İslâmî öğretiye göre bu kaygı da yersizdir. Çünkü “ameller niyetlere göredir.”¹⁴³ Organ bağışlayan kişi karşı taraf günah işlesin diye vermemiştir. Ayrıca İslâm düşüncesinde sorumlulukta aslolan organların kendisi değil bu organları işleten kişinin kendi iradesidir/niyetidir. Buna göre organ naklinde Müslim, gayr-ı Müslim; dindar, günahkâr ayırımı yapmak doğru olmasa gerektir. Çünkü insanları hidâyete erdiren, ecel ve ölümlerini belirleyen Allah Teala’dır. İnsanın imtihana tabi olması onun sorumluluk sahibi olmasıyla ilgilidir. Haliyle bir Müslümanın kendisi gibi inanmayan veya mütedeyyin olmayan birine organlarını vermesi kendisini mesul kılmaz. Kimse kimsenin günahından sorumlu tutulmayacağı¹⁴⁴ için başkasına verilen organdan mesuliyet vehmetmek İslâm düşüncesinin prensiplerine uygun düşmemektedir.¹⁴⁵

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı Fetva Kurulu, İslâm Konferansı Teşkilatı’na bağlı Mecmeu’l-Fıkhi’l-İslâmî kuruluşunu da referans göstererek aşağıdaki hususlar çerçevesinde organ nakline cevaz vermiştir:¹⁴⁶

- Zaruret hâli bulunmalıdır. Alanında kendisine itimat edilen bir doktorun, organ nakli dışında hastayı kurtarmanın mümkün olmayacağı hususunda bir raporunun olması gerekir.
- En azından hastanın hayati uzvunun bu şekilde kurtarılabileceğine bir zann-ı galip olması gerekir.

<http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/canlilar-da-kendilerini-yenileyebilir> (Erişim: 21.09.2019)

¹⁴² Mustafa Ünverdi, Yeniden Dirilişin Keyfiyeti Açısından Organ Nakli, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2015, s. 66.

¹⁴³ Buhârî, Bedü’l-Vahy, 1; Müslim, İmare, 155; Ebû Dâvûd, Talak, 11.

¹⁴⁴ Bkz. İsrâ Sûresi 17/15.

¹⁴⁵ “Hastalık ve Tedavi”

<http://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Documents/HastalikTedavi.docx> (Erişim: 05.08.2018)

¹⁴⁶ “Organ bağıışı caiz midir?” <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/993/organ-bagisi-caiz-midir-> (Erişim: 05.08.2018)

- Kendisinden doku veya organ alınacak kişinin yaşama fonksiyonlarını yitirmiş olması gerekmektedir. Ya da hayatta olan birinden organ alınacaksa bu şahsın hayatını sürdürmesine mâni olmayacak bir uzvunun alınması gerekmektedir.
- Organ alınacak kişinin hayatta iken organlarını bağışlamaya ruhsat vermiş olması veya kendi ölümünden sonra birinci dereceden akrabalarının kendi organlarını bağışlamaya yönelik aksi beyanının olmaması gerekmektedir.
- Doku veya organların verilmesinde herhangi bir çıkar ilişkisi, para alış-verişi olmaması gerekmektedir.
- Organ nakledilecek kişinin yapılacak bu tıbbi müdahaleye izin vermiş olması gerekmektedir.
- Organ nakilleri kişilerin gizli-saklı değil devletin denetimine tabi olarak gerçekleşmelidir.

1988'de Cidde'de toplanan İslâm Konferansı Teşkilatı bünyesinde İslâm Fıkıh Akademisi'nin dördüncü dönem meclis toplantısında, "Ölü veya diri bir insanın organlarından yararlanma" konusunda akademiye ulaşan fikhî ve tıbbî araştırmalar incelendikten sonra organ nakliyle ilgili şu kararlar alınmıştır:¹⁴⁷

- Operasyondan beklenen yararın, operasyonun doğuracağı zarardan üstün olduğuna emin olunmalıdır. Bu haliyle kişi kaybettiği bir organa kavuşacaksa, organ sağlıklı haline dönecekse ya da normal özelliğini yerine getirecekse, kişinin vücudundaki herhangi bir sakatlık veya çirkinlikten dolayı kişinin psikolojisinin bozulmasına sebep bir durumu ortadan kaldıracaksa, bu vb. durumlarda aynı kişinin bir doku veya organının kendi vücudunun başka yerine nakli caizdir.
- Dini olarak aranan şartlara mâni bir durum yoksa ve organ/doku alınacak kişi reşit ise kendini yenileyen doku veya organın (deri, kan gibi.) başka insana nakli caizdir.

¹⁴⁷ İslâm Fıkıh Akademisi Dördüncü Dönem Toplantısı, Karar No: 1, Cidde 18-23 Cemaziyülahır 1408, 6-11 Şubat 1988.

- Herhangi bir hastalıktan dolayı bir kişiden alınan doku veya organdan faydalanmak caizdir. Taşımış olduğu hastalıktan mütevellit gözü alınan kişinin korneasından faydalanmak vb.
- İnsan hayatının kendisine bağlı olduğu bir organın başka bir insana nakli haramdır. Kalp, akciğer gibi.
- Hayatıyetin kendisine bağlı olmasa bile insan için elzem olan uzuvların iptalini doğuracak bir nakil haramdır. Örneğin, insan gözsüz yaşayabilir, ancak başka bir insanın görme özelliğini iyileştirmek için başka bir insanı her iki gözünden mahrum edecek bir nakil operasyonu caiz değildir. Ancak bu gibi durumlarda tamamen değil de kısmen organlar işlevsiz kalacaksa bu durum tıbbi ve dini bir araştırma ve inceleme konusudur.
- Hayatın kendisine bağlı olduğu ana organlar ancak ölümün vaki olması sonrasında nakledilirse caiz olur. Bu durum da kişinin hayatta iken böyle bir nakle izin vermesine yahut ölüm sonrası kendisi üzerinde söz sahibi olan birinci derecede yakınlarının müsaadesine bağlıdır. Ancak kimliği bilinmeyen veya varisi olmayan müteveffadan organ nakli yetkili makamların iznine bağlı olarak caizdir.
- Organ/doku nakillerinin caiz olacağı söylenen durumlarda bu muamele için para alış-verişi olursa bu durum nakli caiz olmaktan çıkarır. Çünkü insan, organlarıyla mükerremdir ve hiçbir şekilde satış konusu yapılamaz. Ancak talep olmadığı halde, organ nakline ihtiyaç duyandan organı daha kolay elde etmek vb. durumlarda bedel ödenmesi hususu bir inceleme ve içtihat mevzusudur.
- Organ/doku nakli mevzusunun temeline ilişkin yukarıdaki kararlar alınmıştır. Bu kararların dışında olan/olacak durumlar haliyle inceleme ve araştırma mevzusudur. Bu gibi durumların tıbben elde edilecek bilgiler ve dinen ilgili hükümler çerçevesinde, sonraki dönem toplantısında tekrar ele alınması gerekmektedir.

Organ nakli ile ilgili serdedilen kanaatlere bakıldığında şu görülecektir ki ölmüş birisinin organlarının naklindeki kahir ekseriyetin müspet görüşü, sağlam bireyin organlarını nakletmesinde ağırlığını korumamıştır. Organ nakliyle ilgili birçok görüş sunduktan sonra Hüseyin Tekin Gökmenoğlu konuyla ilgili şahsi görüşlerini şu şekilde sunmaktadır:

“Görülüyor ki, burada kaydedilen görüşlerin hiçbirinde sağlam bir kimsenin hasta olan birine böbrek gibi vücudundaki çift bulunan organlarından birini verebilmesi ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. (...) Bizim burada söz konusu ettiğimiz mesele ise sağlam bir organın bir başkasına nakledilmesiyle ilgilidir. Bu tür nakillerde, verici için her ne kadar vücutta çift bulunan organların ikisi sağlam olsa da bir risk söz konusudur. (...) Kanaatimiz odur ki, bu tür bağışlar, günlük hayatta gördüğümüz kadarıyla eş, anne-baba, kardeş gibi birbirine çok yakın insanlar arasında olmaktadır. Her ne kadar verici için bir risk söz konusu olsa da tek böbrekle şahsın hayatını sağlıklı bir biçimde devam ettirmesi kuvvetle muhtemeldir. (...) Bu durumda verici şahsın (...) ulvi bir gayenin gerçekleştirilmesi için razı olduğunda şüphe yoktur. Ameller niyetlere göre olduğundan verici şahsın böyle bir davranışından dolayı şer’an bir sorumluluğunun olmaması gerekir kanaatini taşıyoruz. Kaydettiğimiz hususlar tamamen kendi görüşümüzdür. Tenkit edilebilir. Fakat bunun bir zaruretin ve İslâm hukukundaki nefsin ve neslin korunması gibi maslahatlara uygun olduğuna inanıyoruz.”¹⁴⁸

Netice itibariyle, İslâm inanç düşüncesinde “insanın hayat hakkı”, “insanın onuru”, “insan bedeninin saygınlığı/dokunulmazlığı” gibi temel prensiplere vurgu vardır. Canlı olsun, ölü olsun insan bedeni eşreftir, bütünlüğünün korunması gerekir. Organ nakline mesafeli bakan veya organ naklini caiz görmeyen düşünceler yanında; “fikhi zaruret” bağlamında başka bir yol kalmamışsa, organ alınan kişinin hukuki ehliyeti/rızası müsaitse, alınan organ hayati tehlikeyi doğurmuyorsa, yarar dengesi zarardan ağır basıyorsa organ veya doku naklinin caiz olabileceği görüşünü serdeden İslâm alimleri de vardır. Fakat onların bu cevazlarına koydukları şerhler bağlamında organ naklini gerçekleştirme ihtimali çok da kolay olmamaktadır.

1.3.2. Dövme, Estetik Ameliyatlar

1.3.2.1. Dövme

*Dövme, deriyi iğneyle delmek ve içine renkli maddeler katmak suretiyle vücuda yapılan çıkmaz nakış veya yazı.*¹⁴⁹

İnsanların bedenleri üzerine çeşitli figür veya resimleri işlemeleri tarihin karanlık dönemlerine kadar uzanır. Özellikle ilkel toplumlarda dövme daha yaygın olarak kendini göstermektedir. İlkel dönemlerde dövmeler genellikle kesici delici aletlerle deride açılan yarıklara çeşitli boya ile boyanmasıyla yapılırdı. Günümüzde ise teknolojinin gelişmesiyle

¹⁴⁸ Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, **İslâm’da Şahsiyet Hakları**, TDV Yayınları, Ankara, 2010, s. 105, 106.

¹⁴⁹ <http://kubbealtilugati.com> “dövme” maddesi. (Erişim: 20.10.2017).

kişinin acı duymaması için vücudun anestezi uygulanan kısmına modern aletlerle dövme yapılmaktadır.

Peygamberimizin şu hadisinde dövme yapmanın Allah'ın lanetini gerektirecek derecede çirkin ve haram olduğu ifade edilmektedir:

*“Bedene dövme yapana da yaptırana da Allah lânet etsin!”*¹⁵⁰ Peygamber Efendimizin vücuda dövme yapma fiilini “lanet” kelimesi ile zemetmesi, onun haramlığına işarettir.

Kur'an-ı Kerim'de dövme yapmayı yasaklayıcı sarih bir ifade geçmemektedir. Ancak *“Onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler.”*¹⁵¹ âyetinde geçen şeytanın vesvesesiyle insanların “Allah'ın yarattığını değiştirmesi” fitratı bozmaya yönelik dövmeyi de içerecek şekilde yorumlanmıştır.¹⁵²

İmam Nevevi'ye göre dövme yaptırıp sonrasında haramlığına muttali olan kişi bu dövmeyi gidermelidir. Ancak bu dövmenin giderilmesi vücut bütünlüğünü bozacak veya organa zarar verecek düzeyde olacaksa kişinin tövbe ve istiğfar ile yetinmesi yeterlidir.¹⁵³

Günümüz Tevrat'ında da dövme çirkin ve yasaklı bir fiil olarak şu şekilde geçmektedir:

“Ölüler için bedeninizi yaralamayacak, dövme yaptırmayacaksınız. Rab benim.”¹⁵⁴

1.3.2.2. Estetik Ameliyatlar

Vücuda yapılan müdahale bağlamında estetik ameliyatlar da dövme gibi çirkin görülmüş “yaratılışı değiştirme” kapsamında değerlendirilmiştir. İslâm'ın getirdiği mesajdan genel olarak Allah'ın yarattığı fitrata müdahalenin hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. İnsanın, bir sağlık sorununa sebebiyet vermeyecek vücut yapısını

¹⁵⁰ Buhârî, Libâs 86, Tıbb 36; Müslim, Libâs 119; Nesâî, Zinet 25.

¹⁵¹ Nisâ Sûresi, 4/119.

¹⁵² <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1000/dovme-yaptirmak-caiz-midir-> (Erişim: 05.07.2019)

¹⁵³ Rahmi Yaran, “Dövme” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 9, s. 522.

¹⁵⁴ **Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar**, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003, Levililer, 19:28, s. 134.

yaratıldığı şekliyle kabullenmesi daha münasıptır. Bu haliyle vücut organlarının Allah'tan geldiğini bilip mevcut halindeki güzellikleriyle iktifa etmek gerekmektedir. Herhangi bir sağlık sorunu oluşturmayan organlar üzerinde yapılan estetik ameliyatları da İslâm alimleri tarafından Nisa Sûresi 119. âyetinde belirtilen şeytanın insanlara vesvese vererek “Allah'ın yarattığını değiştirme” kapsamında ele alınmıştır. Böylece herhangi bir mazeret olmaksızın ve ciddi bir sağlık sorununa sebebiyet vermemişken özentî veya güzellik düşüncesiyle estetik ameliyatı yaptırmak meşru görülmemektedir. Ayrıca teknolojik imkanlarla son zamanlarda özellikle yüzlerdeki kırışıklıkları gidermek için özel karışımli bir sıvının kırışık olan deriye enjekte edilmesi olan “botoks” yaptırmak da zaruri olmayan estetik ameliyat kapsamında değerlendirilip caiz görülmemiştir.¹⁵⁵

Estetik cerrahi müdahalelerde iki amaç güdülmektedir. Biri daha güzel olma kaygısı veya kendince moda uymak ya da karşı cinse benzeme dürtüsü. Diğeri, kişiyi maddi-manevi rahatsız eden bedenindeki anormallik veya sağlık sorunları meydana getiren fazlalıklar/eksikliklerdir.¹⁵⁶ Hayreddin Karaman da Allah'ın yarattığına müdahaleyi iki kategoride değerlendirip birine müdahalede Allah'ın izninin olduğunu, diğesinde ise izninin olmadığını ifade eder. Karaman, estetik ameliyatlarına da bu çerçevede bakarak konuyu ele alır. Bir tanesinde zorunluluk olduğundan, diğeri bir ifadeyle sağlık gerekçesi olduğundan Allah'ın müsaadesinin olduğunu ifade eder. Ona göre beden üzerinde yapılacak estetik ameliyatlar iki hususa dayalıdır.

- Kişinin tamamen özentî içerisine girerek kendi bedeni üzerinde değişim meydana getirmek.
- Allah'ın “sünnetullah” denilen genel-geçer yaratması dışında istisna olan bedendeki bazı anormallikleri gidermek.¹⁵⁷

¹⁵⁵ “Botoks yaptırmak caiz midir? ”<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1001/botoks-yaptirmak-caiz-midir-> (Erişim: 05.07.2019)

¹⁵⁶ Ahmet Ekşi, **İslam Hukukunda Tıbbi Müdahalelerden Doğan Hukuki Sorumluluk**, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi), Konya, 2010, s. 86.

¹⁵⁷ Bedende insanların fitratına uygun olmayan fazlalıkların/eğriliklerin tıbbi müdahale ile alınması/düzeltilmesi fitratı değiştirmek olarak değerlendirilmemiştir. Bkz. Ebû Dâvûd, Hâtem, 7; Tirmizî, Libâs, 31.

Estetik ameliyatlar bu iki gerekçe üzerinden değerlendirildiğinde birinci çeşidin Allah'ın yaratmasına müdahale olması hasebiyle caiz olmadığı ikincisinin ise tedavi kapsamına girmesi hasebiyle caiz olduğu kanaatine ulaşılmaktadır.¹⁵⁸ Yine Karaman, yukarıda zikri geçen âyete dayanarak zaruri olmadıkça fitratı değiştirecek şekilde bedene yapılan müdahalenin caiz olmadığını söylemiştir.¹⁵⁹ Estetik müdahale alanına giren (yukarıda ikinci husus olan) insan hayatını güçleştirecek bedendeki anormalliklerin giderilmesi estetik kaygıdan uzak olup tedavi amaçlı olmaktadır.¹⁶⁰

Faruk Beşer “Alınması haram olan bir şeyin verilmesi de haramdır.” kaidesine göre haram bir estetik ameliyatı yapan doktorun, kendi müşterisinin isteğini gerekçe göstererek böyle bir ameliyatı yapmasını da haram olarak mütalaa etmektedir.¹⁶¹

Ayrıca yaşın ilerlemesiyle insan bedenindeki sarkma ve saçların beyazlaşması, yaşlılıktan kaynaklı bedendeki deformasyonun tıbbi müdahalelerle estetik ameliyata tabi tutulması zaruri olmadığı ve hayatın doğal akışına ters bir iş olduğundan bu müdahalelere müspet bakılmamıştır. Buna ilaveten bu alanda yapılan yüksek miktarda harcamalar da insanı israfa sürüklemektedir. Kozmetik piyasasının insanları sürüklediği böyle bir pazarın oluşması insanın ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğundan ve şer'i bir faydayı da gözetmediğinden ulema tarafından bedene böyle bir müdahale olumlu karşılanmamıştır.¹⁶²

Sonuç olarak, Hz. Peygamberin (s.a.s) hadisiyle dövme yaptırmak İslam'da yasaklanmıştır. Hem dövme yaptırmak hem de estetik ameliyatlar fukaha tarafından Nisa Sûresi 119. âyetinde belirtilen şeytanın insanlara vesvese vererek “Allah'ın yarattığını değiştirme” bağlamında bedene müdahale kapsamında ele alınmıştır. Dövme yaptırmann

¹⁵⁸ Hayreddin Karaman, “Estetik ameliyat”, **Hayatımızdaki İslâm** 2, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0276.htm> (Erişim: 22.10.2017).

¹⁵⁹ Hayreddin Karaman, “Süslenme”, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0052.htm> (Erişim: 03.10.2015).

¹⁶⁰ İsmail Yalçın, **İslâm Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma**, Fecr Yayınları, Ankara, 2017, s. 50.

¹⁶¹ Faruk Beşer, “Estetiğin caiz olanı” <http://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/estetigin-caiz-olan%C4%B1-2025119> (Erişim: 22.10.2017)

¹⁶² İsmail Yalçın, **İslâm Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma**, Fecr Yayınları, Ankara, 2017, s. 53, 54.

her türü haramdır. Dövme yaptırmış ancak sonradan bu yaptığına tevbe etmiş kişinin bu dövme -mümkünse- gidermesi gerekmektedir. Sağlık sorunu veya fitrata muğayir anormal bir durumu düzeltme dışında kalan estetik ameliyatların yaptırılması ulema tarafından caiz görülmemiştir.

1.3.3. Kürtaj

Fransızca kökenli bir kelime olan kürtaj lügatte *döl yatağını kazıyıp cenini alma işi*¹⁶³ olarak tanımlanmaktadır.

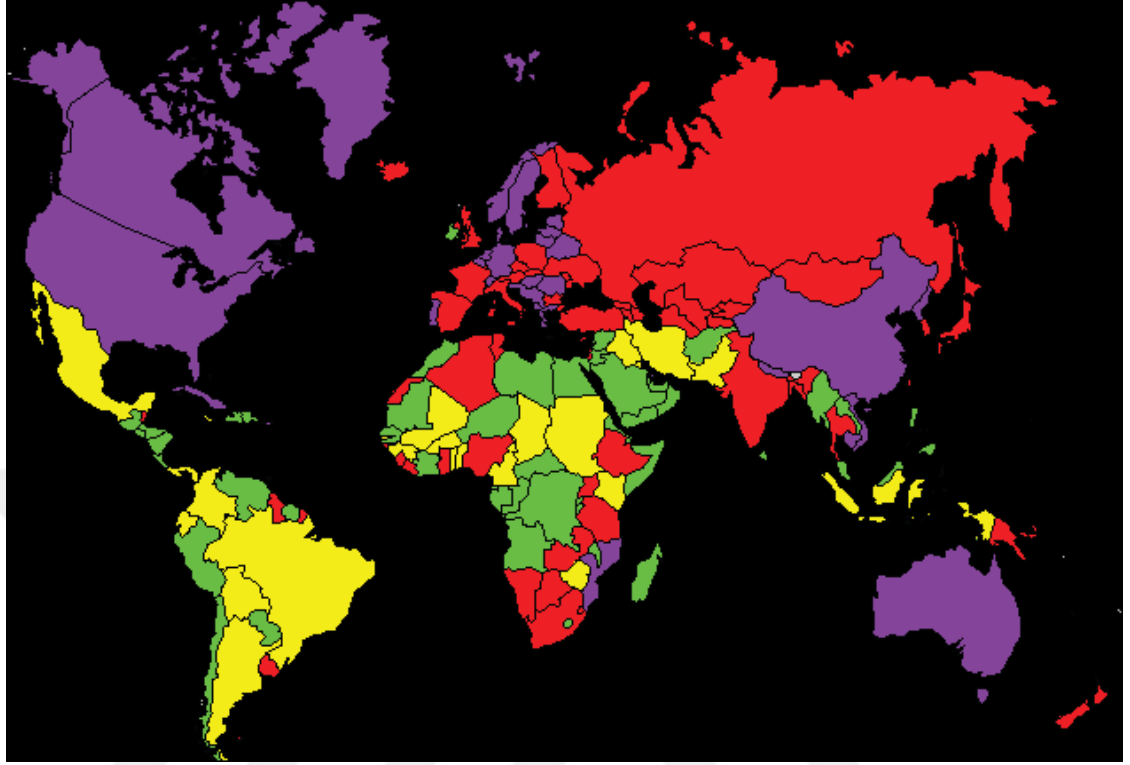
İnsan aziz bir varlık olduğu için hem şerî hem de beşerî hukukta bazı haklara sahiptir. İnsanın doğuştan sahip olduğu bu hakların başında yaşama hakkı gelir. Bu yönüyle kişi ne kendisine ne de başkasına zarar verme hakkına sahip görülmemiştir. Bu hayat hakkı sebebiyle kürtaj İslâm'da meşru görülmemiş ve kürtaj yaptırmak büyük bir cürüm olarak kabul edilmiştir. Fukahanın kürtaj üzerindeki değerlendirmeleri delilleriyle işlenecektir.

Günümüz beşerî hukukunda da bu bir tartışma konusu olmuştur. Yaşama hakkı hukukun güvence altına alması gereken bir haktır. Ancak yaşama hakkının ne zamandan itibaren başladığı tartışma konusudur. Medeni haklar ceninin sağ olarak ana rahmine düşmesiyle kazanılır. Ancak kişilik, şahsın hayatta olmasıyla elde edileceğinden bireyin sağ olarak dünyaya gelmesiyle haklar tam anlamıyla kazanılmış olur. Hayat gerçeğinin sağ olarak doğmak koşulu ile döllemeden itibaren başladığı düşünülürse ceninin varlığına son vermek insan hakları açısından ilke olarak tasvip edilemez. Lakin günümüzde kadın haklarının ve anne sağlığının öne geçirilmesiyle hukuk sistemleri anne karnındaki ceninin aldırılmasına izin vermişlerdir. Uzun yıllardır konu üzerinde farklı fikirler serdedilmesine rağmen hâlâ ceninin yaşam hakkı hususunda tam bir mutabakat elde edilmiş değildir.¹⁶⁴

¹⁶³ “Kürtaj” maddesi, <http://lugatim.com/s/k%C3%BCrtaj> (Erişim: 03.10.2015)

¹⁶⁴ Mert Nomer, Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, Pretty - Birleşik Krallığa Karşı, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2014, sayı, 113, s. 42.

Aşağıdaki haritada, günümüzde kürtajın yasal ya da yasak olduğu ülkeler gösterilmiştir.¹⁶⁵

Şekil 1: Dünyada kürtaj ile ilgili hukuki durum.
Mor: Kürtaj yasal hak
Kırmızı: Ana ve çocuk için tehlike varsa yasal
Yeşil : Yasak
Sarı : Tecavüz, ensest dışında yasak

Kürtaj yaptırmanın caizliğine İslâm tarihinin hiçbir döneminde fetva verilmemiştir. Çünkü anne karnındaki cenin yaşam hakkını anne-babasından değil Yaratıcısından (c.c.) almıştır. Ancak bu fiili yapanın/yaptırmanın cezasının ne olacağı hususu belirli dönemlerde tartışma konusu olmuştur. İslâm'da, kürtajdaki müeyyidenin tartışma mevzusu olmasındaki sebep anne karnındaki ceninin ruh üflenmiş, canlı bir varlık olup olmamasıdır. Anne karnındaki cenini belli bir zamana kadar ruh verilmemiş olarak görüp onun canlılığına hükmetmeyenler onun alınmasında diyetin gerekliliğine hükmetmişlerdir. Ancak tıbbın gelişmesiyle anne karnındaki bebeğin daha ilk zamanlarda canlı bir varlık haline geldiği ortaya konmuştur. Günümüz çağdaş fakihlerinden Hayreddin Karaman, özellikle İmam

¹⁶⁵ Kadının Vücut Bütünlüğü Üzerine Hukuki ve Tıbbi Yaklaşım (Panel), İstanbul Barosu Yayınları, Aralık 2013, s. 38.

Gazali'nin de bu fikirde olduğunu söyleyerek, annenin hamile kalmasıyla artık rahimdeki bebeğin öldürülemeyeceğini, aksi halde bunun katli hükmünde olduğunu beyan eder. Bunu da aşağıdaki iki âyete dayandırır:

“Bunun için İsrailoğullarına şöyle yazdık: “Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozgunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur...”¹⁶⁶

“O, sizi bir tek nefisten, babaların sulbünde kararlaştırmış ve anaların rahminde kararlaştırmakta olarak yaratandır...”¹⁶⁷

Karaman'a göre Mâide Sûresi, 32'de katli yasaklayan ifadedeki “nefs” ile En'âm Sûresi, 98'deki anne karnında bekletilen “nefs” aynı şeydir. Öyleyse katlin haramlığı ona da teşmil edilir. Hatta ölmüş bir insanın -tıbbî ve hukukî zorunluluklar istisna olmak kaydıyla- bedeni ve organları üzerinde başkasının tasarruf yetkisinin olmaması, böyle bir müdahaleye cevaz verilmemiş olması; ondan daha üstün bir varlık mesabesinde olan anne karnındaki ceninin alınmasının da haramlığını gerektirir.¹⁶⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu da bu yönde fetva vermiş ve bir insanın hayat hakkına ana rahmine düşmesiyle sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu fetvaya göre anne hayatını tehlikeye sokmayan bir cenin hiçbir surette kürtaj vb. yollarla alınamaz.¹⁶⁹

Bir dönem Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı görevini de üstlenen Mehmet Görmez, 2012 yılında düzenlenen İl Müftüleri Toplantısı'nda kürtaj konusunun; insanın, hayatın, dinin, bilimin, ahlâkın, hukukun, vicdanın kesiştiği ender konulardan biri olduğunu ifade ederek kürtajın zorunluluk halleri dışında caiz görülemeyeceğine vurgu yapmıştır. Ona göre cenin üzerinde annenin bir tasarruf yetkisi olmadığı için cenin kürtaj ile alınamaz.

(...) Bilim adamları, biyologlar, embriyologlar, jinekologlar, genetik uzmanları, bize anne rahminde döllenme ile birlikte biyolojik bir bireyin, bir insanın oluştuğunu kesin, bilimsel verilere dayanarak söyledikleri müddetçe sadece Diyanet değil, sadece Müslüman ilim adamları değil, bütün ilahi dinler, bütün ahlâkî sistemler

¹⁶⁶ Mâide Sûresi, 5/32.

¹⁶⁷ En'âm Sûresi, 6/98.

¹⁶⁸ Hayreddin Karaman, “Kürtaj”, **Laik Düzendeki Dini Yaşamak-2**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, 2. Baskı, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0048.htm> (Erişim: 03.10.2015).

¹⁶⁹ **Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları**, Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul, 2019, s. 518.

ve bütün tabii hukuk sistemleri, bu biyolojik varlığın bir insan olduğunu ve meşru bir mazeret olmadıkça, bu masum, günahsız, savunmasız varlığın tıpkı doğmuş, dünyaya gelmiş, yetişmiş bir insan gibi yaşama hakkına sahip olduğunu, bu varlığın da yaşama hakkının dokunulmaz olduğunu söylemeye devam edeceklerdir.

Aynı şekilde bilim adamları, biyologlar, embriyologlar, jinekologlar, genetik uzmanları bize kesin, bilimsel verilere dayanarak döllenen yumurta hücresinin anneden bağımsız bir insan olduğunu, her ikisinin de iki ayrı genetik sisteme sahip olduğunu, her ikisinin de iki ayrı kalbi, iki ayrı kan dolaşımı sistemi olduğunu, anneye bağlılığın sadece beslenme, oksijen ve vücut gücüyle olduğunu söyledikleri müddetçe sadece Diyanet ve Müslüman din bilginleri değil, bütün ilahi dinler, bütün ahlâkî sistemler, kürtajın bir insan yaşamına son vermek olduğunu, anne rahminde varlığını tamamlamış insanoğlunun yaşam hakkının da dokunulmaz olduğunu haykırmaya devam edecektir.¹⁷⁰

Kürtaj yaptırmadaki ruhsatlar üzerinde ihtilaflar olmasına karşın günümüz çağdaş fıkıh anlayışında ekseriyetle şu iki gerekçeden dolayı ceninin aldırılmasına cevaz verilmiştir: Tecavüz ve anne sağlığının tehlikeye girmesi.

Zorla tecavüz neticesinde hamile kalan kadının cenini aldırması özellikle Bosna savaşı sırasında tartışma konusu olmuştur. O dönemde Sırp'ların saldırısına maruz kalmış Müslüman kadınların tecavüz ile hamile bırakılmasından dolayı kürtaj yapıp yapamayacağı hususu Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'na sorulmuş ve kurul bir üyenin muhalefet şerhiyle şu kararı vermiştir:

Bütün dünyaca bilindiği üzere savaş hâli devam eden Bosna-Hersek'te on binlerce Müslüman kadın ve kız, Sırp'lar tarafından zorla tecavüz edilerek hamile bırakılmıştır. Bir taraftan kundaktaki çocuklar hunharca katledilirken diğer taraftan tecavüz edilen bu kadın ve kızların düşük yapma süresi geçinceye kadar esir kamplarında tutulmak suretiyle bu çocukları doğurmalarının sağlanmasına çalışılmıştır. Bu iğrenç muamele, Müslümanların aile yuvalarını yıkmak, nesillerini bozmak, maneviyatlarını çökerterek savaşa güçlerini yok etmek ve doğacak bu çocuklarla Müslüman toplumda huzursuzluğu devam ettirerek onları yurtlarından göçe zorlamak, böylece Bosna-Hersek'te Müslüman unsuru ortadan kaldırılmak üzere bir savaş silahı olarak kullanılmıştır. Nitekim tecavüze uğrayan Müslüman kadın ve kızlardan düşmanının alçakça tecavüzünün mahsulünü rahminde taşımak gibi bir zillete katlanamadıkları için canlarına kıyanlar olmuştur. Bu durumun ileride daha vahim olaylara sebep olacağı ve toplumda ekonomik, sosyal ve psikolojik yıkımlar tevhit edeceğinde şüphe yoktur. Çünkü doğacak olan bu çocuklar göz önünde bulunduğu sürece namus ve iffetini her şeyin üstünde tutan Müslüman bir ortamda bu iğrenç olayların unutulması ve böylesine bir zillete katlanılması mümkün değildir. Bu şekilde zorla hamile bırakılmış olan Müslüman kadın ve kızların, dıştan bir müdahale ile rahimlerinin tahliyesinin dinen caiz olup olmadığı hususu, kurulumuzca, İslâm fakihlerinin konu ile ilgili görüşleri de dikkate alınarak incelenmiştir. Bilindiği üzere İslâm dini insana ve insan hayatına büyük değer vermiştir. Hayatın ve neslin korunması bütün ilahî dinlerin başlıca hedefleri arasında yer almıştır. Bu itibarla, he ne şekilde

¹⁷⁰ “Diyanet'ten kürtaj açıklaması” <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/06/04/diyanetten-kurtaj-aciklamasi> (Erişim: 13.06.2018)

olursa olsun ana rahminde meydana gelen bir canlının kesin ve meşru bir mazeret olmadıkça dıştan bir müdahale ile (düşürme, aldırma, kürtaj gibi yollarla) yaşama imkânının yok edilmesi cinâyet sayılmıştır. Ancak söz konusu olaya, İslâm'ın izzeti ve İslâm toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi veya yok olması açısından da bakılması gerekmektedir. Olayı bu yönü ile değerlendiren kurulumuz, annenin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmamak şartı ile zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan Müslüman kadın ve kızların, kendi iradelerine bağlı olarak ilaç veya tıbbi müdahale yolu ile rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceği kanaatine varmıştır.¹⁷¹

Anne sağlığının tehlikeye girmesi durumunda, işinin ehli bir tabip tarafından ceninin düşürülmesinde zaruret görülüşse bu taktirde kürtaj yaptırmak caiz olur. Elmalılı'ya göre zaruret durumlarında ceninin düşürülme süresi en fazla yüz yirmi gündür. Bu süre sonrasında her halükârda cenin düşürülemez. Ceninin düşmesine zaruret olmaksızın sebebiyet veren kişi onun babası, annesi veya sair varislerinden biri ise ceninin mirasından mahrum kalır.¹⁷²

Netice olarak denilebilir ki insanın yaşamasının temini, varoluşunun muhafazası demektir. Tüm varoluşun manası insanda mündemiçtir. Çünkü insan, Allah'ın ve anlamı olan her şeyin değerinin kendisinde belirginleştiği parlak bir aynadır.¹⁷³ Peygamberimizin “Allah, Adem'i kendi suretinde yarattı.”¹⁷⁴ sözünde de anlaşıldığı gibi insan Yüce Yaratıcının varlığının en iyi tecelligâhıdır. Bu yönüyle insan, Allah'ın kudret ve azametinin kendisi üzerinden anlam bulduğu yegâne varlıktır. Cenâb-ı Hakk'ın varlığı onunla bilinir (ma'rifetullah). Bu nedenle insanın yaşaması/yaşatılması, ef'al-i mükellefinin birinci şartıdır. Bir insan, velev ki anne dahi olsa hayatı bizatihi Allah tarafından bahşedilen rahimdeki bir ceninin/canlının hayatını sonlandırma hakkına sahip değildir. Ayrıca kürtaj İslâm'ın insan neslinin korunmasına verdiği önemle de çelişmektedir. Kur'an ve Sünnetle sabittir ki kişi açlık ve fakirlik korkusuyla dahi olsa kendi nesline zarar verme hakkına sahip değildir.¹⁷⁵

¹⁷¹ **Diyanet Aylık Dergi**, Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı, “Bosna Hersek'te Kürtaj Meselesi,” Aralık, 1994, s. 30.

¹⁷² Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997, Cilt 1, s. 230, 231.

¹⁷³ Sadık Kılıç, “Kur'ân ve Sünnette Hayat Hakkı ve Özel Hayatın Gizliliği”, **Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 21-22 Aralık 2013, s. 358.

¹⁷⁴ Buhari, İstizan 1; Müslim, Bir 115.

¹⁷⁵ Bkz. İsrâ Sûresi, 17/31; Buhari, Tefsir, Bakara 3, Furkan 3, Edeb 20.

1.3.4. Cinsiyet Değişirme

Cinsiyet farklılığı hususu fıkıh kitaplarında "hünsâ" tabiriyle geçer. Hünsâ, “Çift cinsiyetli veya cinsiyeti belirsiz kimseler için kullanılan bir fıkıh terimi.”¹⁷⁶ İslâm anlayışında, kişinin cinsiyetine uygun özellikleri taşımasına karşın Allah’ın yarattığı fitrata aykırı olarak erkeğin kadın, kadının da erkek cinsiyetine geçmesi bir sapma olarak değerlendirilmiş, kadın ve erkeğin kendilerine has özelliklerini korumaları esas alınmıştır. İslâm öğretilerinde kişinin kendi cinsiyetini koruması için bazı tedbirler alınmıştır. Kişi gerek giyim kuşamında gerekse süslenmesinde cinsiyetine uygun davranmalı, cins belirsizliğine sebep olacak tavır ve davranışlardan sakınmalıdır. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.s), bu şekilde cinsiyet sapmasına götüren özentileri şiddetle zemetmiş, erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere lânet etmiştir.¹⁷⁷

Ayrıca Resulullah (s.a.s) hacda da umrede de kadının erkekler gibi saçını tıraş etmesini yasaklamıştır.¹⁷⁸ Mabsût’ta geçtiği üzere erkeğin de kadın gibi davranması uygun görülmemiş ve bu davranışlarında ısrarcı olan erkeğe ta’zir cezası verilmesi gerektiği söylenmiştir.¹⁷⁹

İslâm anlayışında fitratı muhafaza etmeye ehemmiyet verilmesi hasebiyle her insanın kendi cinsini koruma yükümlülüğüyle beraber bireylere bazı temel ahlâkî değerlerin de kazandırılması üzerinde durulmaktadır. Bu ahlâkî eğitim ile bireyin sağlıklı bir cinsi gelişimi sağlanabilir. Her eğitimde olduğu gibi cinsel gelişim eğitiminin de temeli ailede atılır. Çocukların bedeni ve zihni gelişimlerine paralel olarak cinsiyetlerine uygun eğitim ve hassasiyet gösterilmelidir. Kur’an âyetlerinde, aile içindeki bireylerin cinsi eğitim hususunda dikkat etmeleri gereken bazı tavsiyeler görmekteyiz.

“Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman)

¹⁷⁶ Orhan Çeker, “Hünsâ” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, Cilt 18, s. 491.

¹⁷⁷ Bkz. Buhârî, Libâs, 61, 62; Müslim, Cennet 52; Ebû Dâvûd, Libâs 28)

¹⁷⁸ Bkz. Tirmizî, Hac, 74.

¹⁷⁹ Serahsî eş-Şemseddîn, **el-Mabsût**, Cilt 24, s. 37.

sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah âyetlerini size böyle açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁸⁰

İmtihan dünyasında olması hasebiyle insanın yanlış yola girme ihtimali vardır. Her alanda olduğu gibi insanın cinsi istek ve arzusunda da bir sapma yaşanabilir. Bu sapmalara günümüzde bile rastlamak mümkün olmaktadır. Böyle bir sapmaya karşı tedbir olsa gerek Peygamberimiz yedi yaşından sonra bir erkeğin başka bir erkekle, kızın da başka bir kızla/kadınla dahi birlikte aynı yatakta yatmamasını söylemiş;¹⁸¹ erkeğin erkek, kadının da kadının avretine bakmasını yasaklamış, bir örtü altında aynı cinslerin birbirlerinin tenlerine dokunmalarını¹⁸² ve çıplak olarak erkekle erkeğin, kadınla kadının aynı yatakta yatmalarını uygun görmemiştir.¹⁸³ Hatta O (s.a.s), annesinin yanına dahi girecek kişinin annesinden izin isteyerek yanına girmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸⁴ Bu eğitim modeli ile şahsiyet ve cinsiyet gelişimi hususunda Hz Muhammed (s.a.s) ebeveynlere önemli sorumluluklar yüklemiştir.

İslâm ulemasına göre¹⁸⁵ Kur’an’daki ifade biçiminde insanoğlu için “erkek-kadın” tabiri geçmektedir.¹⁸⁶ Kur’an’ın bu vurgusu insanın kendi cinsiyetini korumasını önemli gösterdiği gibi bir üçüncü cinsiyetin fitri olmadığını göstermiş oluyor. Bir insanın yapısında çift cinsiyeti taşıyan organlar veya belirtiler varsa bu durum aynı bir uzvu fazla/eksik olarak dünyaya gelen kişi gibi olup fitrata aykırı değerlendirilir. Çünkü normal

¹⁸⁰ Nûr Sûresi, 24/58, 59.

¹⁸¹ Bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 26.

¹⁸² Bkz. Müslim, Hayız, 74.

¹⁸³ Bkz. Nesâî, Zînet, 20.

¹⁸⁴ Bkz. Muvatta’, İsti’zân, 1.

¹⁸⁵ İbn Âbidin, **Redd’ül-Muhtar ale’d-Dürr’il-Muhtar**, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, (t.y.), Cilt 5, s. 464.

¹⁸⁶ “Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabb’inize hürmetsizlikten sakının.” Nisa Sûresi, 4/1.

“Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah’ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir.” Şûrâ Sûresi, 42/49.

hayata uygun olmayan şey anormaldir.¹⁸⁷ Diğer durumlardaki aykırılıkların giderilmesi veya tedavi yollarının araştırılması gibi iki cinsin özelliklerini kendinde barındıran kişinin de tedavi yoluna başvurup kendisinde baskın olan cinsiyete uygun bir yaşam tarzını geliştirmesi gerekmektedir. Böylece kendinde mündemiç iki cinsin fiziki özelliklerinden baskın olmayan kısımlar ameliyat ile alınır. Ancak bu durum tıbbın müdahale alanına girdiğinden ilgili uzman kişilerin hepsinin onayı alındıktan sonra İslam hukukuna göre değerlendirilip karar verilmelidir.¹⁸⁸

Yine İslâm anlayışında, kişinin normal özelliklerini değiştirmesini “Allah’ın fitratını değiştirme” olarak değerlendirilmiş ve bu durum yukarıda zikri geçen hadiste de olduğu gibi lanetlenmiştir. Ancak normal olmayan bir eksiklik veya fazlalığın ameliyatı caiz olup tedavi kapsamında değerlendirilir.¹⁸⁹

Erkek ve kadın uzuvlarından her ikisi de bulunan, fakat erillik, dişilik özelliklerinden herhangi birine de fiil ve hareketiyle meyli baskın olmayan kişi “hünsa-i müşkil” olarak değerlendirilir.¹⁹⁰ Böyle birinin mirasta payı vardır. Ancak hangi cinsiyete sahip olduğu karinelerle anlaşılmadığından erkek ve kadın olarak değerlendirilir. Hangi durumda daha az hisse alabiliyorsa o şekilde pay alır. İki cinsiyetten birinde hisse kendisine düşmüyorsa mirastan hissesi diğer durumda da düşer.¹⁹¹ Ayrıca hünsa-i müşkilin ipek elbise giyinmesi, ziynet takması, mahremi olmadan sefere çıkması caiz değildir.¹⁹²

Özetle, gerek Kur’an ayetlerinde gerekse de Resulullah’ın hadislerinde insan erkek ve kadın olarak değerlendirilmiştir. Fıkıhta, çift cinsiyetli bir kişi hangi cinse daha çok meyilli ise meyilli olduğu cinsiyete göre değerlendirilmektedir. Ayrıca İslam düşüncesinde kişinin cinsiyet eğitimi önemle işlenmiş, dünyaya gele çocuğun cinsiyetinin farklılığına

¹⁸⁷ <https://sorularlailamiyet.com/blog/es-cinsellik-nedir-cinsiyeti-degistirmek-helal-midir-hunsa-hakkinda-dinimizin-hukumleri> (Erişim: 21.09.2019)

¹⁸⁸ İsmail Yalçın, **İslâm Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fitratı Bozma**, Fecr Yayınları, Ankara, 2017, s. 60.

¹⁸⁹ Hayreddin Karaman, “**Sorular ve Cevaplar**”, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00208.htm> (Erişim: 13.11.2017).

¹⁹⁰ İbn Âbidin, **Redd’ül-Muhtar ale’-d-Dürr’il-Muhtar**, Cilt 5, s. 464.

¹⁹¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 2, s. 380, 381; Şamil **İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul Ocak 2000, Cilt 3, s. 329, 330.

¹⁹² İbn Âbidin, **Redd’ül-Muhtar ale’-d-Dürr’il-Muhtar**, Cilt 5, s. 465.

göre yetiştirilmesi hususu vurgulanmıştır. Daha küçük yaşta çocukların yataklarının ayrı olmasına Hz. Peygamber (s.a.s) dikkat çekmiştir. Fukahaya göre kişinin cinsiyetsiz olma durumu fitrata aykırı olarak görülmüş, böyle bir durumda olan kişi fıkhıta “hünsa-i müşkil” olarak isimlendirilmiş ve hukuki haklar konusu da buna göre değerlendirilmiştir. Hünsa-i müşkil, hukuki haklar konusunda çift cinsiyete göre değerlendirilmiş ve hangi cinsiyette daha az hakka sahipse ona göre payı verilmiştir. Çünkü fazla hisseyi hak etmesinde şüphe vardır.

1.3.5. İntihar

İntihar, lügatte “*kişinin kendi kendini öldürmesi*¹⁹³” olarak tarif edilir. İntihar üzerine detaylı çalışması olan batılı düşünür Emile Durkheim intiharı: “*Ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek girilen olumlu veya bir fiilin doğrudan doğruya ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayı*”¹⁹⁴ şeklinde tarif etmiştir.

İslâm’da her şey Allah’ın mülkü olarak değerlendirildiği için kişinin başkasının canına kast etmesinin haramlığı gibi kendi nefesine kıyması da haramdır. Hatta kişinin kendi nefesine kıyması daha büyük bir cürüm olarak görülmüştür. İslâm alimleri arasında başkasını katleden katilin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı tartışma konusu olmazken intihar edenin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı tartışma konusu haline gelmiştir. Neticede intihar eden kişinin imandan çıkmadığı ve cenaze namazının kılınacağı kanaati hasıl olmuşsa da intihar büyük günahlardan sayılmıştır. Böylece kişinin kendi nefesine kast etmesi olarak tanımlanan intihar, İslâm’da şiddetle yasaklanmış ve kişiyi ebedi cehenneme götürecekt kadar ağır ve çirkin bir fiil olarak görülmüştür. “Allah’ın verdiği canı ancak O alır.” sözü dilimizde meşhurdur. Hayvan keserken Allah’ın kendi adının anılmasını şart koşması¹⁹⁵ o canlının da O’nun izni ile boğazlanabileceğini gösterir. Halbuki intihar eden kişi hiçbir şekilde Yaratıcısının (c.c.) rızasının olmadığı kendi canına kast fiilini gerçekleştirmektedir.

¹⁹³ “İntihar” maddesi, <http://lugatim.com/s/intihar> (Erişim: 23.07.2018)

¹⁹⁴ Emile Durkheim, **İntihar (Toplumbilimsel İnceleme)**, Çev. Özer Özerkaya, İmge Yayınevi, Ankara, 1992, s. 5.

¹⁹⁵ “Üzerine Allah adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin. Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır. Bir de şeytanlar kendi dostlarına sizinle mücadele etmeleri için mutlaka fısıldarlar. Onlara boyun eğerseniz şüphesiz siz de Allah’a ortak koşmuş olursunuz.” En’am Sûresi, 6/121.

İntiharın büyük günahlar arasında olmasının nedenlerinden biri de insanın kendi nefisini öldürmeye hakkının olmamasıdır. İslâm'a göre insana fitri olarak verilen haklardan biri de "yaşama hakkı"dır. Nefsi muhafaza bütün hakların başında gelir. Yaşama hakkına sahip olamayan bir kimse diğer haklara da sahip olamaz. Diğer bir ifadeyle, yaşama hakkından mahrum olan diğer haklardan da mahrum kalır. Kişi hayat hakkına sahip olarak görev ve sorumluluk sahibi olur. Bu nedenle birey önce yaşama hakkına sahip olmalıdır ki diğer haklara da sahip olsun ve bir takım görev ve sorumluluklar ile mükellef olsun.

İslâm hukukunda her şahıs, hayatını devam ettirmede hem hak sahibi hem de şer'î bir vecibe ile yükümlüdür. Hiç kimse başkasının hayatına son verme hakkına sahip olmadığı gibi kişinin kendi hayatından vazgeçme hakkı da yoktur. Bunun neticesi olarak hiç kimse intihar hakkına sahip olmadığı gibi başkası tarafından öldürülmesine de razı olamaz.¹⁹⁶ İnsan bedeni Allah'ın bir sanatıdır. İnsanın kendi bedenine ve nefesine sâhip olması, hayatına bir son vermesi hem aklen hem de dinen söz konusu değildir. O hayat dolu vücudun nihâyet bulmasında insanın değil, Allah'ın iradesi hakimdir. Yeryüzünde cari olan hukuk ve ahlâk kuralları da intiharı bir hak olarak görmemişlerdir. Hatta intihar edene yardım da bir nevi suç olarak kabul edilmiştir.

İntiharın haram oluşu hem intihar edenin hem de eğer varsa suç ortağının bir cezai müeyyideye tabi tutulup tutulmayacağı İslâm hukukunda tartışma konusu olmuştur. Ortaklıkta teşvik, ittifak ve yardım eşittir. İntihara teşebbüs eden kişi ölmezse ve eğer varsa bu suça katılan da bu davranışlarından dolayı cezalandırılır. Hem intihara teşebbüs edene hem de ona yardım edene "ta'zir" cezası uygulanır.¹⁹⁷ Çünkü toplumda heyecan ve tedirginlik oluşturması sebebiyle; kişinin ailesi ve yakınlarına karşı sorumluluğunu ihlâl anlamı taşır ve bu yönüyle intihar sosyal bir suç olarak karşımıza çıkar. Bu itibarla İslâm hukukçuları ölümün meydana gelmediği durumlarda intihar teşebbüsünde bulunan kişiye ceza verilebileceğini hükme bağlamışlardır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, **İslâm'da Şahsiyet Hakları**, s. 75, 76.

¹⁹⁷ Hayati Hökelekli, "İntihar" maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, Cilt 22, s. 352.

¹⁹⁸ Ali Kaya, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004, s. 213.

Tarih boyunca intihar olayı çeşitli şekillerde ele alınmış ve sebepleri üzerinde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Birey, fitratına derç edilmiş bir duygu biçimi olarak merkezden dışa doğru varlıklara sevgisini gösterir. Böyle bir durumda kişinin kendini sevmesi ve en fazla kendi hayatını idame ettirmesi beklenir. Ancak kişi karşılaştığı sorunlar karşısında kendince çözümler bulamayınca yeise düşer. Bireyin hayatına kast etmesindeki en önemli sebep hayatını devam ettirmeye karşı içine düşmüş olduğu ümitsizliktir. Halbuki Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yakup'un (a.s.) lisanında¹⁹⁹ kendisinden ümit kesilmemesini, O'ndan (c.c.) ancak kafirlerin ümit kestiğini bildirmektedir.

İslâm düşünce sistematğinde alınan tedbirler, kişiyi her türlü problemden kurtardığı gibi bireyin intihara yönelmesine de mâni olur. Hayreddin Karaman İslâm düşünce yapısında kişinin intihara tevessül etmeyecek şekilde korunduğunu birkaç maddede ele alır.²⁰⁰ Onlardan bazılarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- İslâmî düşünce insanı kendine ait işlerde özgür görmez. Kişi, her şeyin Yaraticısı olan Allah'ın mülküdür. Gerek insan bedeni gerekse de insan ruhu Allah'ın bir eseridir. İnsan kendisine verilen bu emanetlere sahip çıkıp onları azami derecede korumakla yükümlüdür. Müslüman birey, nefisini Allah'a ait olarak gördüğünden onun üzerinde istediği gibi tasarruf edemez. İlahi emanete ihanet etmeme adına bedenini ve nefisini tehlikelerden koruma yollarını araştırmalıdır. Bu çalışmamızda toplanan verilerden de anlaşılacaktır ki İslâm, bireyi Allah'ın bir sanat eseri olarak değerlendirir ve onun kendi bedeni üzerindeki tasarrufunu Yüce Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde mütalaa eder. Kişi de bu minvalde hareket ettiğinde başta nefisini koruma altına almış olur.
- İslâm, dünya hayatını bir imtihan yeri, dünyayı ahiretin tarlası olarak görür. İnsanın karşılaştığı genişlik ve bolluğun şükürle, sıkıntıların ise sabırla karşılanması gerekmektedir. Allah'a itaat ile ancak ebedi cennet kazanılacaktır.

¹⁹⁹ “Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.” Yusuf Sûresi, 12/87.

²⁰⁰ Hayreddin Karaman, **Laik Düzendeki Dini Yaşamak-4**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0053.htm> (Erişim: 24.07.2018).

*“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele.”*²⁰¹

- Kur'an ve Sünnet'in üzerinde önemle durduğu görevlerden biri de "sıla-i rahim/akraba münasebeti"dir. İslâm düşüncesine göre kişi akrabaları ile olan münasebetini iyi tutmakla yükümlüdür. İslâm'ın çeşitli önlemlerle ferdi disipline etmesi, onu yalnızlığın sürükleyeceği olumsuz durumlardan korur. Böylece intihara götüren yollar da kapanmış olur.

Kur'an-ı Kerim'de intihar kavramı ile ilgili doğrudan bir âyete rastlanmasa da İslâm alimleri şu âyetleri intiharın haramlığına delil saymışlardır: “... *Kendinizi öldürmeyin.*”²⁰² “... *Kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın!*”²⁰³ “... *Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın...*”²⁰⁴

Peygamberimizin hadislerinde intihar etmenin çirkin ve yasak bir fiil olduğu, intihar edenin cennete giremeyeceği²⁰⁵ sarıh bir şekilde geçmektedir. Hatta intihar edenin ebedi bir şekilde cehennemde intihar ettiği şekliyle cezalandırılacağı vurgulanır. “*Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse o cehennemlik olur. Orada ebedi olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, cehennem ateşinin içinde elinde zehir olduğu halde ebedi olarak ondan içer. Kim de kendisine demir saplayarak intihar ederse, cehennemde ebedi olarak o demiri karnına saplar.*”²⁰⁶

İslâm'a göre bireyin hem topluma hem de kendisine karşı görev ve sorumlulukları vardır. Kişinin kendini tehlikeye sokacak tavır ve davranışlara meyiletmesi tasvip edilemez. Yukarıda geçtiği üzere (Bakara Sûresi, 2/195.) Cenâb-ı Hak, kişinin kendi eliyle kendisini tehlikeye atmasını menetmiştir. Yine yukarıda temas edildiği üzere (Bakara Sûresi, 2/155.) intihar etmenin Allah'tan ümit kesmek anlamına geldiği, halbuki Allah'tan ancak kafirlerin

²⁰¹ Bakara Sûresi, 2/155.

²⁰² Nisâ Sûresi, 4/29.

²⁰³ Bakara Sûresi, 2/195.

²⁰⁴ İsra Sûresi, 17/33.

²⁰⁵ "Sizden önceki ümmetlerden yaralı bir adam vardı. Yarasının acısına dayanamayarak, bir bıçak aldı ve elini kesti. Ancak kan bir türlü kesilmediği için adam öldü. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak; kulum can hakkında benim önüme geçti, ben de ona cenneti haram kıldım, buyurdu" Buhârî, Enbiyâ, 50.

²⁰⁶ Buhari, Tıbb 56; Müslim, İman 175; Tirmizî, Tıbb 7.

ümit keseceği, bu nedenle sebebi ne olursa olsun bireyin hayatına son vermesinin bir hak olarak görülemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kişi hem kendisi hem de toplum için yaşadığından bedenini yalnızca kendisine aitmiş gibi görme hakkına sahip değildir. İslâm'a göre kişinin kendisine ve içinde yaşamış olduğu cemiyete faydalı olma yükümlülüğü vardır. Bu noktadan şahsın hayatını koruma hususunda yükümlülüğü de bulunmaktadır. İslâm hukukunda nefsin/hayatın/bedenin tehlike ile karşı karşıya kalması durumunda bazı haramlar dahi mübah olmaktadır. Aslen haram olan, fakat hayatı idame ettirme adına cevaz verilen ruhsatlara şunlar örnek verilebilir:

- Ölüm tehdidi karşısında küfre delalet eden sözlerin söylenmesi,²⁰⁷
- Açlıktan/susuzluktan dolayı nefsin helaki karşısında domuz/leş/kan/içkinin ölmeyecek kadar vücuda alınması,²⁰⁸
- Sefere çıkan kişinin oruç tutmayabileceği.²⁰⁹

Özetlersek, İslâm dini insanın en tabii hakkı olan yaşama hakkını, hukukun teminatı altına almış, onun hayat hakkının güven içinde olması için maddi manevi bazı tedbirler almıştır. İnsanın en kıymetli sermayesi olan hayatı ona bahşeden Allah'tır ve bu canı da ancak O (c.c.) alabilir. "Kürtaj" başlığında da incelendiği üzere nasıl ki ana rahmine düşen ceninin yaşama hakkı anne ve babasına bırakılmayıp dini ve hukuki bir koruma altına alınmışsa, bireyin yaşama hakkındaki tasarruf da kendisine ait değildir. Kişiye emanet olarak bırakılan bu hayatın kişinin emanete ihanet sadedinde intihar ile bu hayata son vermesi İslâm'da haram görülmüştür. Birey her ne sebeple olursa olsun hayatını sonlandırma hakkına sahip değildir. Peygamberimizin intihar eden kişinin cenaze namazını kılmaması, İslâm hukukunda intihar edenin cenaze namazının kılınıp kılınmaması tartışma konusu olmuştur. Bedeni üzerinde fitrata aykırı değişiklik yapma hakkına sahip olmayan kişinin, hayatına son verme hakkına sahip olması söz konusu değildir. Birey bedeni

²⁰⁷ "Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır." Nahl Sûresi, 16/106.

²⁰⁸ "Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." Nahl Sûresi, 16/115.

²⁰⁹ "... Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidâyete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir." Bakara Sûresi, 2/185.

üzerinde aleyhte tasarruf yetkisine sahip değildir. Bu durumda kişi kendisini sakatlama yetkisine de sahip değildir. İslâm düşüncesinde kişinin hayatını sürdüreceği ölçüde asgari düzeyde yeme ve içmesi farzdır. Bu bağlamda “ölüm orucu” gibi gayr-ı İslâmî aç kalmaların neticesi olarak ölümler de İslâm alimleri tarafından intihar kapsamında değerlendirilmiştir.²¹⁰ Kişi intihar ederek sadece kendi nefesine zulmetmekle kalmaz, en başta kendisini yaratan Allah’ın, sonrasında ailesinin ve toplumun da hakkını çiğnemiş olur. Başkasının hakkına saygı göstermek zorunda olan birey kendi nefsinin hayat hakkına da kastedemez. Zaten kendine zararı olan bireyin topluma faydası düşünülemez.²¹¹ Şu hâlde, temel değerleri arasında tercih yapmak zorunda kalan kişi, seçimini canını koruması yönünde yapmalıdır. Çünkü İslâm’ın, insanın şahsında gerçekleştirmek istediği sosyal, kültürel, ekonomik, ahlâkî, dini vb. değerlerin bir anlam ifade etmesi, ancak insanın hayatta kalmasına bağlıdır.²¹²

1.3.6. Ötanazi

Fransızca kökenli bir kelime olan ötanazinin anlamı lügatte şu şekilde geçer: *öleceği kesinleşen bir hastanın, ıztırâbının dindirilmesi için kendisinin veya ailesinin başvurusu üzerine doktor tarafından hayatına son verilmesi.*²¹³ İlk kez Bacon tarafından kullanılan ötanazinin tıbbi açıdan anlamı ise *iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanan ve acı çeken hastanın, acılarına son vermek amacıyla, ölmesine yardım edilmesidir.*²¹⁴

Ötanazi türleri üçe ayrılır:²¹⁵

- Aktif Ötanazi: Bir şahsın hayatının başka biri tarafından dışarıdan yapılacak aktif bir hareketle sona erdirilmesidir.

²¹⁰ İbn Rüşd Ebu'l Velid Muhammed b. Ahmed, **Bidâyet'ül-Müctehid**, Beyrut, 1989, Cilt 1, s. 405.

²¹¹ Ali Rıza Temel, **İslâm'da ve Batıda İnsan Hak ve Hürriyetleri**, s. 118, 119.

²¹² Ali Kaya, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004, s. 205.

²¹³ “Ötanazi” maddesi, <http://lugatim.com/s/%C3%96TANAZ%C4%B0> (Erişim: 27.04.2018)

²¹⁴ Muharrem Özen; Meral Ekici Şahin, Ötanazi, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, Sayı: 2010/4, s. 15.

²¹⁵ Muharrem Özen; Meral Ekici Şahin, Ötanazi, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, Sayı: 2010/4, s. 18-20.

- Pasif Ötanazi: Doktorun hastayı iyileştirme faaliyetinden vazgeçip pasif kalması hasebiyle, hastanın ölmesine sebep olmasıdır.
- Dolaylı Ötanazi: Hastanın tam, açık ve doğru bir şekilde bilgilendirildikten sonra, tedavi amacının dışında, sırf acılarını dindirmeye yönelik kendisine verilen ilaçların ölümüne sebep olmasıdır.

Aktif ötanazide ölümün gerçekleşmesi amaçlanırken, pasif ve dolaylı ötanazide ölüm istenmemekte, ancak ölümün gerçekleşme öngörüsü ortaya çıkmaktadır.

Gerek İslâm'da gerekse de günümüz beşerî sistemlerde her insanın doğuştan gelen yaşama hakkının olduğu vurgulanır. Kişiye ait bu hayat hakkı yasalara göre güvence altına alınır. Hukuki yasalar tarafından herkesin yaşama hakkına saygı gösterilme ve bu hakkın kanunlarla korunma zorunluluğu vardır. Bununla beraber seküler düşüncenin dünyayı etkilediği 19. ve 20. yy. ile günümüz 21. yüzyılında bireyselliğin baskın kılınmasıyla kişi kendi hayatını sürdürme veya sonlandırma hakkını kendinde görmeye başlamıştır. Özellikle bazı batılı ülkelerde kişinin kendisinde “ölme hakkı”nın olduğuna yönelik yasal uygulamalar da baş göstermiştir. Hatta ölme hakkının ötanazi ile hukuki zemine oturtulma çalışmaları 20. yy.'ın ilk yarısında başlatılmıştır. Bu dönemde İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da kişinin ölme hakkı üzerine yasa teklifleri sunulmuştur.²¹⁶ Böylece bireye verilen aşırı serbestiyet içerisinde “gönüllü ölüm” adı altında kişilerin başkasının eliyle ölümünün meşruiyeti tartışma konusu olmuştur.

Bireyin hakk/ıların korunması adına bireye rağmen yapılan müdahale olan pozitif yükümlülük İslâm'da olduğu gibi hal-i hazırda sistemlerde de devletin bir yükümlülüğü olarak değerlendirilir. Bu yönüyle devlet kendi sorumluluğu altındaki kişilerin hayat haklarını korumak zorundadır. Hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de pek çok kararında devletlerin pozitif yükümlülüğünden bahsetmiş ve kararlarında buna yer vermiştir.²¹⁷ Mevzubahis olan bu pozitif yükümlülüğün dolaylı devletler bireyin hayatını

²¹⁶ Ali Kaya, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004, s. 199.

²¹⁷ Mert Nomer, Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, *Pretty - Birleşik Krallığa Karşı, Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2014, sayı, 113, s. 43.

sürdürme görevinden başka onun hayatının ölümle sonuçlanabilecek saldırı ve fiillerden de koruması için tedbirler almakla yükümlüdür.

Günümüz beşerî sistemlerde de ahlâkî açıdan ötanazi konusu üzerinde birtakım ihtilaflar ve tartışmalar söz konusu olmuştur. Bu ihtilaf iki düşünceyi doğurmuştur: Ötanaziyi destekleyenler ve desteklemeyenler. Ötanaziyi destekleyenler kişinin hukuki açıdan yeterlilik düzeyine sahip olmasını, bulunduğu durumu kavrayıp karar verebilecek temyiz gücüne sahip olmasını şart koşarlar. Ötanaziyi ahlâkî olarak desteklemeyenler ise genellikle tek tanrılı dinlerin müntesipleri olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu düşünce yaşamın kutsallığına vurgu yapmakta, insanın diğer canlılardan üstün olduğunu, onun hayatının kutsal olduğunu söylemekte ve ötanazinin Yaratıcının hakimiyet alanına müdahale olduğuna dikkat çekmektedir. Böylece kendi yaşamı üzerinde tasarruf yetkisi olmayan bireyin hayat hakkı Yaratıcıya aittir ve verdiği canı da ancak o alabilmektedir.

Ötanazinin meşru olup-olmaması tartışmasında ötanaziyi reddedenlerin (dini kaygının ötesinde) gerekçelerini şu şekilde özetleyebiliriz.²¹⁸

- Kişinin hayatı vazgeçilemeyecek derecede kıymetli olup her şekilde dış müdahaleye karşı her hâlükârda korunması gerekmektedir. Bu durumda ötanazinin meşru görülmemesinin temel sebebi “hayatın dokunulmazlığı” tezidir.
- Yaşamın kişi için acı verici ve katlanılmaz bir hal alması veya bir hastalığın tedavi edilememesinden dolayı iyileşme ümidinin yitirilmesinden ötanazi bir hak olarak görülse de tıbbi gelişmelerin çok hızlı olduğu günümüzde bu durum çok da kesin gözükmemektedir. İlk zamanlarda tedavi edilemeyen birçok hastalığa, günümüzde çare bulunmuş ve ölümü beklemekten başka seçeneği olmadığı söylenen kişilerin hastalıklarından kurtuldukları görülmüştür.
- Sağlığı yerinde olan bir şahıs kendi arzusuyla hiçbir suretle yaşam hakkından vazgeçmez. Muhtemelen ötanaziyi isteyen kişinin akıl ve ruh sağlığı bozuktur. Çünkü kişinin yaşamdan vazgeçmesi akılla bağdaşmaz. Diğer bazı durumlarda olduğu gibi ötanaziyi isteyen şahısların bu isteklerinde rıza ehliyetlerine sahip

²¹⁸ Muharrem Özen; Meral Ekici Şahin, Ötanazi, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, Sayı: 2010/4, s. 24-26.

olmamasıdır. Dolayısıyla her ne sebeple olursa olsun hayattan vazgeçen kişinin ölme isteği hukuken dikkate alınmamalıdır.

- Ötanaziyi yasal görmek art niyetli kişilerin hasta kişiyi öldürme fiilini meşrulaştırabilir ve bu durum da sû-i istimale açıktır. Hasta üzerinde ciddi bir manevi baskı ile onun ölümü istemesini doğurabilir. Bu durumda kişi ailesine ya da insanlara yük olduğunu vehmeder, kendisini değersiz görür ve ötanaziyi talep edebilir.

Ötanazinin meşru olmadığını savunan hukukçular olduğu gibi tabiiler de vardır. Örneğin, Dünya Tabiiler Birliği'nin Eylül 1992'de kabul ettiği rapor şu şekildedir:

Hekim yardımcı intihar olguları son zamanlarda halkın dikkatini çeker olmuştur. Bu olay; hekim tarafından geliştirilmiş bir aracın kişiye kullanımının yine hekim tarafından öğretilmesi ile gerçekleşmektedir. Böylece kişiye intihar etmesinde yardımcı olunmaktadır. Bazı durumlarda da hekim kişiye ölümcül doz konusunda da bilgilendirerek bazı ilaçları temin etmektedir. Böylece yine kişiye intiharda yardımcı olunmaktadır. Burada bahsedilen kişi, ağır hasta, belli terminal dönemde ve ağrıdan kıvrınmaktadır, dahası, kişilerin bilinçleri açık olup ve intihar kendi kararlarıdır. İntihara teşebbüs eden hastalar genellikle terminal dönem hastalığının etkisi ile depresyondadırlar.

Ötanazi gibi, hekim yardımcı intihar da etik değildir ve tıp mesleğinde olanlarca asla uygulanmamalıdır. Hekimin, bir kimseye yaşamını sona erdirmekte bilerek ve kararlı olarak yardım etmesi etik değildir. Ancak hastanın tedaviyi reddetmesi temel bir haktır ve hekimin hastanın bu arzusuna hürmet etmesi (ölümüne neden olsa bile) etik olmayan bir davranış sayılmaz.²¹⁹

Ötanaziyi savunma durumlarından biri de onu -hususen aktif ötanaziyi- bir hak olarak görme biçimidir. Aktif ötanaziyi kendi kişisel hakkı olarak sahiplenilen bir insanın ötanazi ile hayatına son verilmesini talep etmesine de bir hak olarak bakmak gerekecektir. Halbuki iddia edilen bu hak ancak dış bir müdahale (doktor) ile yerine getirilebilir. Bu da hekimin böyle bir öldürmeye zorunlu kılınması demek olur ki bu da başka bir hak kaybını doğurmaktadır. Halbuki içinde bulunduğu durumun çok ağır ve acı verici olduğunu düşünen bir kimsenin kendisini öldürmeyi ya da başkasının eliyle ölmeyi talep etmesinin savunulabilir olduğu kabul edilse bile, başka birinin bu şahsı öldürmeye zorlanabileceğini

²¹⁹ Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler, (Hazırlayanlar: Dr. Nüket Örnek Büken, Dr. Aysun Balseven Odabaşı, Dr. Dilek Aslan, Dr. Fehminaz Temel, Dr. Orhan Odabaşı), **Türk Tabiileri Birliği Yayınları**, İkinci Baskı, Ankara, 2009, s. 45.

de hak kavramı kategorisinde savunmak mümkün gözükmemektedir.²²⁰ Ayrıca insan hayatını ikame ettirmeye yönelik bir mesleği icra eden şahıslardan (hekim) başkasını öldürmesini talep etmek de bu ilme (tıp) zıt düşmektedir.

İslâm düşünce anlayışında her varlık gibi insan da Allah tarafından yaratılmış²²¹ ve hayat ona Allah tarafından bahşedilmiş ve şerefli kılınmıştır.²²² İnsan hukuki olarak kendisine bahşedilen bu can emanetini korumakla yükümlüdür. Âyette geçen “... *Kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın!*”²²³ nehiy kişiyi can emanetini korumaya sevk eder. Bu nedenle insan kendi canı üzerinde karar verme yetkisine sahip değildir ve ötanazi yasaktır.

İslâmî düşüncedeki “bireyin yaşam hakkını bireyi de aşacak derecede koruma altına alma” temel felsefesinin tezahürünü yer yer günümüz beşerî hukukun uygulandığı bazı ülkelerde de görmek mümkündür. Bu duruma Almanya’da yaşanmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nce de karara bağlanmış şu örneği verebiliriz: Cezaevindeki bir mahkûm ölüm orucunu tutmuş, ancak belli bir zaman sonra cezaevinin koruma memurları zorla bu şahsa yemek yedirmişlerdir. Almanya hukuku bu durumu, bireyin yaşamasını sağlamak adına devletin pozitif görevi olarak değerlendirmiş ve kişiye zorla yapılan bu fiilin suç olmadığına hükmetmiştir. Ancak bu karar AİHM’e taşınmış, AİHM de koruma memurlarının yaptığı bu zoraki müdahaleyi yerinde görmüştür.²²⁴

İslâm hukuku bağlamında kişinin kendini ihmal edecek derecede ağır işlere vermesi uygun görülmemiştir. Hatta bedeni aşırı derecede yoran, ona zarar getiren zühd ve takvanın yanlış kullanılması bağlamında girilen bir uzlet hayatı da caiz görülmemiştir. İslâm hukukçuları tarafından tedavisi mümkün olan bir hastalığın tedavisinden vazgeçmek kerih görülmüştür. Hatta Hanefî ve Şâfiî hukukçulara göre tedaviyi terk etmede ölüm tehlikesi

²²⁰ Ertuğrul Cenk Gürcan, Ötanazi: Yaşama Hakkı Açısından Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2011, 60 (2), s. 269.

²²¹ “Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu iştir ve görür kıldık.” İnsan Sûresi, 76/2.

²²² “Andolsun, biz insanı şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.” İsrâ Sûresi, 17/70.

²²³ Bakara Sûresi, 2/195.

²²⁴ Mert Nomer, Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, Pretty - Birleşik Krallığa Karşı, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2014, sayı, 113, s. 44.

doğacaksa böyle bir terk, tevekkül bağlamında değerlendirilmemiş, haram görülmüştür.²²⁵ Çünkü İslâm hukukçuları nazarında böyle bir tedaviyi terk etmek, yukarıda geçen âyetin nehyettiği bireyin kendini tehlikeye atması demek olup Allah'ın koyduğu yasağın çiğnenmesi olarak değerlendirilmiştir.

“Katil” konusunu ele alırken mevzuyu ötanaziye getiren Ali Bardakoğlu şu değerlendirmelerde bulunur:

Tıpkı ceninin yaşama hakkı anne ve babasının isteğine bırakılmayarak rahimde canlılık kazandığı andan itibaren dinî ve hukukî bir korumaya konu olmuşsa insanın yaşama hakkı da kendi eline bırakılmamış, başkaları açısından hak niteliği, kişi açısından ise yaratana ve bütün insanlığa karşı görev ve sorumluluk yönü ön plana çıkarılarak hukukî olduğu kadar dinî ve uhrevî açıdan da koruma altına alınmıştır. Kişinin kendi canına kıyması veya başkasına bu konuda izin vermesi hukuka aykırılığı ve günahı ortadan kaldırmadığından intihar katil derecesinde büyük günahlardan biri sayılmıştır. Ötanazi de böyledir; kişinin tedaviye cevap vermeyip hayatından ümidin kesilmesi durumunda daha fazla acı çekmesinin önlenmesi için kendisinin, yakınlarının veya sağlık ekibinin, ölümüne onay vermesi eylemi suç ve günah olmaktan çıkarmaz.²²⁶

Kur'an ve Sünnet'in belirlemiş olduğu gerekçeler dışında hiçbir sebep hayata kastetmeyi meşru gösteremez. İslâm dininde her insanın yaşaması ve yaşatılması esas kabul edilmiş, ölüm ile hayat arasında bir tercihte bulunmak gerekirse kişinin hayatı tercih etmesi öncelikli hedefi olarak görülmüştür. Zaten fitrat da buna uygun bir ön kabul içindedir. İslâm hukukunda maktulün velisi “kisas” değil de “diyet” talep ederse hukuken bunun kabul edilmesi zorunlu kılınmıştır.²²⁷ Bu gibi içtihatlar bireyin yaşam hakkının öncelikli olduğunu gösterir. Sıkıntılar karşısında hayatı idame ettirmek adına bazı haramlar mübah kılınmıştır.²²⁸ İslâm hukukçuları mezkûr nasllara dayanarak insan hayatının devamlılığı söz konusu olduğunda zaruretlerin (Allah hakkı kapsamındaki) haramları helal kıldığına hükmetmişlerdir. Ancak ne Kur'an-ı Kerim ne de Peygamber Efendimiz

²²⁵ Ali Kaya, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004, s. 202.

²²⁶ Ali Bardakoğlu, “Katil” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 25, s. 46.

²²⁷ Ali Kaya, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004, s. 203.

²²⁸ Bu gibi ruhsatlara “İntihar” başlığında da değinmiştik. İlave olarak şu âyetler örnek verilebilir:

“Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.” En'am Sûresi, 6/119.

“... Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” Mâide Sûresi, 5/3.

musibetler karşısında ölümü meşrulaştırmamış, hatta dertler çekilmez hale gelse bile Peygamberimiz, ölümü temenni etmeyi dahi kerih görmüştür. “Sizden hiç kimse, maruz kaldığı bir zarar sebebiyle, ölümü temenni etmesin. Mutlaka onu yapmak mecburiyeti hissederse, bari şöyle söylesin: 'Rabbim! Hakkımda hayat hayırlı ise beni yaşat. Ölüm hayırlı ise canımı al.'”²²⁹ Yine söz konusu olan insan hayatının sürdürülebilirliği konusu ise İslâm fıkıh alimleri “zaruretlerin haramları helal kılması” kuralını işletmemişlerdir. İnsan hayatının şerefli olması ve dokunulmaz olması hasebiyle zaruret dahi o hayatın sonlandırılmasını meşrulaştırmaz. "Günahsız ve suçsuz bir kimsenin haksız yere, zaruret dolayısıyla öldürülemeyeceği" içtihadı İslâm tarihi boyunca müçtehitler tarafından işletilmiştir.²³⁰ Bu nedenle bir doktor hastanın istek ve onayıyla dahi olsa masum bir insanın ölümüne sebebiyet verecek bir eylemde bulunamaz.

Ötanaziye verilen diğer bir isim olan “ölme hakkı” üzerinde de durmak gerekir. Aslında burada şunu sormak lazım gelir, “İslâm’ın kişiye verdiği haklardan mıdır, kişinin kendisini öldürmesi? Yukarıda işlendiği üzere İslâm insana yaşam/hayat hakkını tanımış, ancak bunun sonlandırılması hakkını tanımamıştır. İslâm’ın Allah’a ait kıldığı bazı haklar vardır. İnsanın bu hakları tebdil ve tağyir etmesi caiz değildir, bunlar üzerinde tasarrufu da sınırlıdır. Bunlardan biri de Allah’ın insana emanet bıraktığı “can”dır. Bu nedenle kişi beden ve ruh sağlığını tehlikeye atamaz.

İslâm hukukunda “kul hakkı” olarak geçen haklar da aslında “Allah hakkı”na rücu eder. İslâm hukukçuları bu sebeple ferdî hakları da Allah hakkı olarak kabul ederler. Çünkü netice itibariyle bu haklar Allah tarafından kullara bahşedilmiştir ve dolayısıyla bu haklar Şâri’in koymuş olduğu sınırlar çerçevesinde ancak kullanılabilir.²³¹ İşte bu nedenle birey hayat hakkını kendinde görse dahi Şâri’in razı olmadığı bir şekilde bu haktan feragat edemez. Bu yönüyle kişi ötanazi ile hayatını sonlandırma hakkına sahip değildir.

²²⁹ Buhari, Merdâ, 19.

²³⁰ Hayreddin Karaman, **İslâm Hukukunda Zarûret Hali-1**, İslâm’ın Işığında Günün meseleleri, <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0177.htm> (Erişim: 31.07.2018).

²³¹ Ali Kaya, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004, s. 211, 212.

Netice olarak, insan imtihan dünyasındadır, bu nedenle bazen dertlere, sıkıntılara giriftar olabilir. Böyle bir durumda ise kişi ölümü temenni edebilir. Böyle bir durum normal olmayıp psikolojik bir sorundur. Kişi ancak ruhen çöküntü halinde olursa böyle bir düşünceye duçar olur. Böyle bir kişi ötanazi ile hayatına son vermek isteyebilir. Halbuki İslâm düşüncesinde insan, Allah'ın bir sanatıdır ve can ile beden insana emanet edilmiştir. Allah, insana taşıyamayacağı yükü yüklemes. Birey her halükârda bedenini ve canını korumakla yükümlüdür. Aksi halde ruh ve beden bütünlüğünü bozan her türlü menfi tasarruf İslâm hukuku açısından geçersizdir. Bu bağlamda ötanazi gibi bireyin kendini öldürtmesi (aktif ötanazi) veya ölüme terk etmesi (pasif ötanazi) hükmen/hukuki olarak geçersizdir. Aksi taktirde İslâm hukukunda ötanazi, cana kıyma suçundan cezai müeyyide kapsamında değerlendirilir.

1.3.7. Sigara/Tütün

Batı dillerinden lisanımıza geçmiş olan sigara, *fabrikalarda kısa, uzun, filitreli, filitresiz olarak özel kâğıtlara sarılıp paketlenen veya elle sarılan, bir ucundan yakılarak dumanı ağızdan içe çekilmek sûretiyle içilen kıyılmış tütüne*²³² verilen addır.

Tütünün tarihçesi MÖ'ye kadar dayanmaktadır. Ancak dünya üzerinde kullanımı yaygın olmamıştır. Amerika kıtasının keşfinden sonra Kristof Kolomb'un oradaki yerlilerden görmesiyle tütün Avrupa'ya taşınmıştır. Osmanlılarda tütünün sigara kağıdına sarılması ve 1880 yılında sigara sarma makinasının icadıyla sigara kullanımı daha fazla yaygınlaşmıştır.²³³

Sigara kullanımı bulaşıcı bir salgın olarak tanımlanabilir. Sigarada başta nikotin olmak üzere birçok bağımlılık yapan madde vardır. Bundan dolayıdır ki sigara, alkol ve uyuşturucu gibi “madde bağımlılığı” kategorisinde değerlendirilir.²³⁴ Sigara, nikotin başta olmak üzere birçok zehirli maddeyi barındırır. Bedende hızla yayılan ve çok güçlü bağımlılık yapma özelliği olan nikotini alan kişi kısa süre sonra bu maddeye bağımlı olur.

²³² “Sigara” maddesi, <http://lugatim.com/s/sigara> (Erişim: 17.07.2019)

²³³ Türkiye Psikiyatri Derneği, “Nikotin (Sigara) bağımlılığı”, <http://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/46/nikotin-sigara-bagimliliği> (Erişim: 17.07.2019)

²³⁴ Türkiye Sigara ile Savaş Derneği, “Tütünün Bilinen Tarihçesi”, <https://ssder.org.tr/tutunun-bilinen-tarihcesi/> (Erişim: 17.07.2019)

Sonrasında ise kişi sigaraya karşı aşırı arzu beslediğinden bu maddeyi -nikotin- almadığında huzursuz olur. Bu aşırı bağımlılıktan dolayı kişi bu zararlı alışkanlıktan kurtulma üzerinde kontrolünü kaybeder. Sigara içmenin hem içene (aktif içici) hem de o ortamda bulunana (pasif içici) birçok zararı tıbbın kanıtladığı bir gerçektir. Hatta bu zararlar bazen bizatihi ölüm sebebidir. Hal-i hazırda 1 milyar 300 milyon insanın sigara kullandığı ve her geçen yıl artarak bunun 2025'te 1 milyar 800 milyon kişiye yükselmesi tahmin edilmektedir. Gerek aktif gerekse pasif sigara içiciliğinden dolayı her yıl 5 milyondan fazla insan ölmektedir. Türkiye'de sigaraya bağlı ölüm oranı %41,6'dır. Bu da (sadece Türkiye için) her 6 dakikada bir kişinin ölmesi demektir. Ayrıca sigara içmekten dolayı tabiat da zarar görmektedir. Her yıl 2,5 milyon hektar ormanlık alan kadar ağaç sigara kâğıdı için kullanılmaktadır. Yerleşim alanlarında çıkan yangınların %50'den fazlası sigaradan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sigaraya harcanan bütçe yıllık 30 milyar □ civarındadır.²³⁵

Sigara kullananlarda psikolojik sorunlar, kullanmayanlara göre daha fazladır. Ayrıca sigara kullanımı alkol kullanımına götüren etmenlerden biri de olduğundan sigara içenlerde sıklıkla alkol bağımlılığı da meydana gelmektedir. Sigarada bulunan nikotin kişide depresyon ve psikiyatrik bozukluklara sebebiyet vermektedir. Bağımlı olan bir kişinin sigarayı bırakmak istemesinde çeşitli sorunlar baş göstermektedir. Bunlar öfke, huzursuzluk, tahammülsüzlük, açlık hissi, dikkat dağınıklığı, bir şeyler arama isteği, bunaltı şeklinde gözlenmiştir. Kişideki bedeni ve ruhi sorunlar sigaranın kullanım sıklığına ve süresine göre değişmektedir. Sigaraya bağımlılık ne kadar çok olmuşsa bu sorunlar da o paralelde artmaktadır. Ayrıca bağımlılarda sigara kullanımı ile yaşanan sorunlar birbirlerini tetiklemektedirler. Bazen sigara kullanımı, sorunları bazen de sorunlar, sigara kullanımını tetiklemektedirler²³⁶ Sigaranın insan sağlığı üzerinde sayılmayacak kadar zararları ortaya çıkmakta ve her geçen gün başka bazı hastalıkların da sigaraya bağlı ortaya çıktığı tıp ilmince tespit edilmektedir. Yeşilay tarafından yayınlanan “Bağımlılıkla Mücadele Programı”nda sigaranın insan vücuduna verdiği birçok zararlar sayılmaktadır. Tat ve koku

²³⁵ **Yeşilay Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı**, Yeşilay Bilim Kurulu, “Sigara Vücudun Düşmanı”, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, 2017, s. 2-4.

²³⁶ Türkiye Psikiyatri Derneği, “Nikotin (Sigara) bağımlılığı”, <http://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/46/nikotin-sigara-bagimliliği> (Erişim: 18.07.2019)

alma duyusunu azaltma, kan akışında yavaşlama, baş ağrısı, kan basıncında artma, nefes almakta güçlük çekme, öksürük, dişlerin lekelenmesi, cildin buruşmasına sebebiyet verme, kısırlık riskini doğurması, kemiklerin direncini zayıflatıp kırılmalara sebebiyet verme, saç döküntüleri, tırnaklarda bozulmalar, kasların kavramasını zayıflatma, akciğer kanserine neden olma, solunumu zorlaştırma, kalp ve damar hastalıklarına sebebiyet verme gibi bir çok sorunlar sigara kullanımına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.²³⁷

2015 tarihinde Nobel Kimya Ödülü'nü alan bilim adamı Aziz Sancar, sigaranın insan bedeni üzerindeki tahribatının ciddi oranda olduğunu yaptığı bir çalışmayla ortaya çıkarmıştır. Sancar'ın bilimsel veriler üzerinden elde ettiği sonuca göre kanser hastalıkları %30 oranda sigara kullanmaktan kaynaklanmaktadır. Ona göre eğer kişi sigara kullanmaya devam ederse tedavide uygulanan terapilerin hiç faydası olmamaktadır. Kanser ve DNA araştırmaları üzerine yapılan bu buluş ile sigaranın DNA üzerinde yaptığı tahribat net bir şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.²³⁸

Sigara kullanımının gün geçtikçe insanın beden ve ruhi yapısı üzerinde tahribat oluşturduğunun ortaya çıkması, onun dinen hükmünü de sorgulatmaktadır. Bu nedenle günümüzde sigara içmenin dini hükmünün tespiti eski zamanlara göre daha bir önem arz etmektedir.

Sigara içmek ile ilgili açık bir nass olmaması ve eskiden sigaranın insan sağlığına zararlarının günümüzdeki kadar bilinmemesi sigara içmenin dini hükmü üzerinde farklı yorumların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bir görüş mübah olduğuna diğer bir görüş -özellikle son döneme doğru geldikçe artan sayıda ulema- haram olduğuna dair görüş ve bu görüşlerine dair deliller sunmuşlardır.²³⁹ Sigaranın toplumda revaç bulduğu ilk dönem bilginlerinin genellikle sigara içmenin mübahlığı üzerinde fikir beyan ettikleri görülmektedir. Ancak onların bu mübahlığa getirdikleri delillere bakıldığında, bu hükümlerinin, aslında o günün şartlarında sigaranın insana zararının tam olarak

²³⁷ **Yeşilay Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı**, Yeşilay Bilim Kurulu, “Sigara Vücutun Düşmanı”, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, 2017, s. 5.

²³⁸ “Aziz Sancar kanser araştırmalarında önemli bir buluşa daha imza attı”, <https://www.donanimhaber.com/Aziz-Sancar-kanser-arastirmalarinda-onemli-bir-bulusa-daha-imza-atti--91759> (Erişim: 22.07.2019)

²³⁹ Şükrü Özen, “Tütün” maddesi (Fıkıh), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, Cilt 42, s. 5.

bilinmemesi üzerine kurulu olduğu görülecektir. Günümüzdeki gibi sigaranın insan bünyesine olan zararlar da bilinmeyince “Eşyada aslolan mübahlıktır.” kaidesine binaen bu cevaz verilmiştir. Örneğin en-Nabluşî (ö. 1731) sigaranın mübah oluşunu, faydalarını anlattığı bir risale üzerinden söylemiştir. Hatta daha da ileri giderek onun faydası üzerine Allah’a hamd ifadesini bile kullanmıştır.²⁴⁰ Halbuki günümüz tıp ilmi değil sigaranın faydasını, sayılamayacak kadar çok zararının olduğunu -bir kısmına yukarıda temas edilmişti- ortaya çıkarmıştır.

Sigara içmenin haram olduğu kanaatinde olanlar özellikle şu âyet ve hadisleri delil getirirler:

“... Kendi kendinizi tehlikeye atmayın...”²⁴¹ “... Saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir...”²⁴² “Zarar vermek (...) yoktur.”²⁴³

Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan çıkan İlmihal kitabında çeşitli gerekçeler ileri sürülerek sigaranın “tahrimen mekruh veya haram” olduğu hususu dile getirilmiştir. Tıptaki gelişmeler ilerledikçe sigaranın insan vücudu üzerinde zararları da artarak ortaya çıkmaktadır. İlk devir müçtehitlerin konu üzerinde içtihat etmemelerinin sebebi sigaranın insanlar beyninde o tarihlerde vuku bulmamasındandır. Nassların verdiği ölçülere göre gidilirse sigara içmenin hükmünün tespiti kolaylaşır. Âyet ve hadislerde (yukarıda bir kısmına değinildi) kişi kendine zarar vermektен ve israftan şiddetle menedilmiştir. Ayrıca aile reisi ailesinin veya bakmakla yükümlü olduğu kişilerin nafakasını temin etmekle yükümlüdür. Günümüz ilmi için artık sigaranın zararsız olduğu muhaldir, zararlı olduğu sayısız örnekle ispatlanmıştır. Gerek fakir gerekse zengin için vücuda tamamen zararlı olan sigara -sürekli içilmesi de düşünülürse- büyük bir israftır. Ayrıca aile reisinin bakmakla yükümlü olduğu şahısların istihkakından kısıp zararlı ve israf olan bir maddeye para harcaması İslâmî ve insani açıdan tasvip edilemez bir haldir. Haliyle israf olması ve kişinin kendine zarar vermesi kapsamında sigara içmek tahrimen mekruh, ancak buna ilave olarak

²⁴⁰ Fikret Karaman, **İslâm Dini Açısından Tütün ve Sigara Üzerine Bir İnceleme**, Diyanet İlmî Dergi, Cilt 35, Sayı 3, 1999, s. 124.

²⁴¹ Bakara Sûresi, 2/195; Ayrıca bkz. Nisâ Sûresi, 4/29.

²⁴² İsrâ Sûresi, 17/27; Ayrıca bkz. En’âm Sûresi, 6/141; A’râf Sûresi, 7/31.

²⁴³ İbn Mâce, Ahkâm, 17; Ayrıca bir Hadis-i Şerifte, kıyamet günü kişiye sorulacak sorulardan birinin “malını nereye tükettiği” ile ilgili olacağı ifade edilmiştir. Bkz. Tirmizî, Kıyâmet, 1.

aile fertlerinin haklarından da gasp edilip sigaraya para harcanması onu haram kılmaktadır. Nargile vb. içecekler de bu kapsamdadır.²⁴⁴

Hal-i hazırda Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yürüten Ali Erbaş Erzincan'da hitap ettiği din görevlilerine, özellikle kişinin kendisine zarar vermesini yasaklayan âyet bağlamında (Nisâ Sûresi, 4/29) sigara içmenin haram olduğunu ve bunun topluma bu şekliyle söylenmesi gerektiğinin din görevlilerine bir sorumluluk olarak düştüğünü ifade etmiştir.²⁴⁵ Ali Erbaş'ın bu beyanatı üzerine çağdaş fıkıhçı ve ilahiyatçılardan bir kısmı da sigaranın haramlığı üzerindeki kanaatlerini yinelemiştir. Hayreddin Karaman, Cevat Akşit, Necmettin Nursaçan, Faruk Beşer,²⁴⁶ Orhan Çeker²⁴⁷ onlardan bazılarıdır. Hamdi Döndüren de sigaranın en hafif olarak mekruh olduğunu, ama doktor tespitiyle sigaranın kendisine zararlı olduğu söylenen ile sigara almak için ailesinin nafakasından kısacak derecede fakir olanların sigara içmelerinin haram olduğunu söylemiştir.²⁴⁸

Hayreddin Karaman çeşitli nedenler öne sürerek sigara içmenin haram olduğu kanaatindedir. Tütünün zararının olmadığını veya onun haramlığının nassa dayanmadığını söyleyenleri eleştirir ve onların bu fikirlerinin yanlışlığına vurgu yapar. Eskiden belki ulema sigaranın zararlarını bilmiyordu, ama şu zamandan artık sigaranın tamamen zararlı olduğu ortaya çıkmıştır. Karaman'a göre böylece sigaranın zararsız oluşu kanaati geçerliliğini yitirmiştir. İkinci olarak, nasslarda her zaman haramlar ismen geçmez. Nasslardaki haramlara kıyasen başka haramların olduğu tespiti de yapılmaktadır (esrar, eroin gibi). Karaman'ın ifadesiyle, Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılan hükümler kütüphaneleri dolduracak kadar çoktur. Karaman, naslardan kıyas yoluyla sigaranın "haram" olduğu

²⁴⁴ H. Yunus Apaydın ve Diğerleri, **İlmihal II İslâm ve Toplum**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 66-68.

²⁴⁵ "Sigaranın haram olduğunu milletimize anlatmalıyız", <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/24366/sigaranin-haram-oldugunu-milletimize-anlatmalyiz> (Erişim: 19.07.2019)

²⁴⁶ "Ünlü ilahiyatçılar noktayı koydu: Sigara haramdır!", <https://www.yeniakit.com.tr/haber/unlu-ilahiyatcilar-noktayı-koydu-sigara-haramdir-620380.html> (Erişim: 20.07.2019)

²⁴⁷ Orhan Çeker, kendi resmi twitter hesabında şunu yazmıştır: "Sigaranın helal olacak hiçbir tarafı yoktur. Haramın bütün olumsuz özelliklerini kendisinde bulundurmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu konudaki beyanından dolayı tebrik ediyorum. ALLAH bütün içenleri en kısa zamanda kurtarsın." <https://twitter.com/proforhanceker/status/1090880299695788033> (Erişim: 20.07.2019)

²⁴⁸ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle İslâm İlmihali**, s. 824.

kanaatini serdettikten sonra fıkhıta mütehasıs bazı ulemanın da sigaraya haram dediğini nakleder.²⁴⁹

Yakın dönem Suudi Arabistanlı meşhur alimlerden Abdullah b. Cibrîn (ö. 2009) de sigara içmenin haram olduğu ile ilgili bir eser telif etmiş ve 1978’de Medine İslâm Üniversitesi’ndeki kongreye sunmuştur.²⁵⁰

Günümüzdeki kadar zararı bilinmemesine rağmen geçmişte de bazı ulema sigara içmenin haram olduğu üzerine görüş serdetmişlerdir. Osmanlı dönemi Hanefî ulemasından Akdağlı Mustafa b. Ali Amâsî (ö. 1737 veya 1747) çeşitli gerekçeler ileri sürerek sigaranın haram olduğunu hararetle savunan bir risale telif etmiştir. Sigara zıfır (katran) içerdiğinden dolayı necistir. Çünkü necaset koku ve renkten neşet eder. Sigara içenin ağzı necaset yiyen hayvanın ağzı gibi olup necaset-i galiza grubundadır. Âyet ise tayyib şeyleri helal, habis şeyleri ise haram kılmıştır.²⁵¹ Ayrıca sigarada zarar olduğundan ve sigara dumanının insan hayatı için zaruri olmadığından sigaranın eşyadaki ibaha ilkesine kıyası uygun düşmemektedir.²⁵² 19. yy.’da başka bir Hanefî fakihî olan Ömer Müftî Kilîsî (ö. ?) de sigara üzerine müstakil bir risale yazmış ve sigaranın satılmasını da içilmesini de haram görmüştür. Ona göre sigaranın, kişi sağlığına zarar ile etrafa da rahatsızlık vermesi, israf ve -yukarıda geçtiği üzere Akdağlı’nın da vurguladığı gibi- sigaranın habis (necis) ve fahşadan (iğrenç, kötü anlamında) olması, bid’at oluşu onu içmeyi haram kılmaktadır.²⁵³ Osmanlı dönemi Fatih Camii dersiamlarından meşhur vaiz, hatip ve mutasavvıf Mehmed

²⁴⁹ Sigara içmenin haram olduğu hususunda Hayreddin Karaman’ın naklettiği ulema şunlardır: el-Ezher Fetva Komisyonu, Câdu’l-Hak (el-Ezher başkanı), Dr. Abdulcelil Şelebî (İslâm Araştırmaları Merkezi üyesi), Dr. Hâmid Câmî (el-Ezher genel sekreteri ve Kuveyt fikh ansiklopedisi uzmanlarından), Atıyye Sakr (el-Ezher fetva komisyonu ve araştırma enstitüsü üyesi), Yusuf el-Karadâvî (Dünya Müslüman Alimler Birliği Genel Başkanı -2004-2018 yılları arası-). Hayrettin Karaman, “Sigara haramdır”, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sigara-haramdir-2049407>; Hayrettin Karaman, “Sigara haramdır”-2, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/sigara-haramdir-2-2049459> (Erişim: 21.07.2019)

²⁵⁰ Hüseyin Elmalı, “Mehmed Emin Efendi, Oflu” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2016, Cilt Ek-2, s. 221.

²⁵¹ Bkz. A’râf Sûresi, 7/157.

²⁵² İsmail Narin, “Akdağlı Mustafa b. Ali Amâsî ve Sigaranın Hükümü Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi” **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl 22, Sayı 74, Bahar 2018, s. 189-199.

²⁵³ Hüseyin Baysa, Ömer Müftî Kilîsî’nin Sigaranın Hükümü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi - Risâletü’l-Dühân Bağlamında-“ **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2015/1, s. 43-53.

Emin Efendi (ö. 1902) yayınlamış olduğu bir risalesinde insanların kullandığı sigara, nargile gibi keyif verici maddelerin haram olduğunu belirtmiştir.²⁵⁴ Yine Osmanlı dönemi ulemasından Mehmed Zihni Efendi (ö. 1914) Necâtü'l-Mü'minîn adlı eserinde alimlerden yirmi görüş zikrederek sigara içmenin haram olduğunu söylemiştir.²⁵⁵ Kendi döneminin en meşhur alimlerinden olan Faslı Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (ö. 1927) sigarayı içmenin haram olduğuyla ilgili müstakil bir eser kaleme almıştır.²⁵⁶

Netice olarak, nasslarda açıkça geçmeyen sigara sonradan insanlar arasında yaygınlaşmış ve Müslümanlar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Sigaranın bağımlılık oluşturmaması, israfa sebebiyet vermesi ve insan bedenine zarar vermesi onun İslâm'daki hükmünün ne olduğu hususunu tartışmaya açmıştır. Bir kısım ulema tütün kullanmanın mekruh olduğunu söylerken bir kısmı ise haram olduğunu söylemiştir. Geçmişten günümüze doğru bir seyir takip edildiğinde sigara içmeye “haram” diyen alimlerin gün geçtikçe daha fazla olduğu gözlenmektedir. Bu da hususen, sigaranın gün geçtikçe insan bedeni üzerindeki zararlarının daha fazla ortaya çıkmasına bağlanmaktadır. Mesele özü itibariyle insan sağlığına ve topluma zararlı bir madde üzerinden cereyan ettiğinden sigaranın “mübah” olduğu üzerine konuşmak yerine onun “haram” olduğu fikri üzerinde konuşmak daha isabetli bir durum arz etmektedir. Zaten sigaranın haramlığı fikri, başta İslâm'ın korunmasını istediği can, mal ve nesle karşı bir tedbir almayı da ilgilendirmektedir.

²⁵⁴ Mehmet Ali Yargı, “Abdullah b. Cibrîn” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2016, Cilt Ek-1, s. 8.

²⁵⁵ “Sigara haram mıdır?”, <http://www.risaleonline.com/soru-cevap/sigara-haram-midir> (Erişim: 19. 07. 2019)

²⁵⁶ Ahmet Özel, “Kettânî, Muhammed b. Ca'fer” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, Ankara, 2002, Cilt 25, s. 337.

2. KİŞİNİN MANEVİ ŞAHSİYETİYLE İLGİLİ TASARRUFLARI

Bu bölümde, kahir ekseriyetle nasslarda açıkça belirtilen emir veya nehiylerde kişinin bedeni üzerindeki tasarruflarıyla ilgili olan hususlar işlenecektir. Bu müdahaleler her ne kadar insanın maddi şahsiyetine de taalluk etse bunlar sonuçları itibariyle sevap/günah bağlamında ağırlıklı olarak kişinin manevi şahsiyeti ile ilgili olmaktadır.

2.1. Emirler

Emir, lügatte *bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk.*²⁵⁷ Fıkıh usulü terimi olarak emir, kanun koyacak tarzda kesin olarak bir işin yapılmasının istenmesi için vaz'edilen söz demektir.²⁵⁸ Usul kitaplarında emir konusu genel itibariyle “lafzın şer’î hüküm bildirmesi” ana başlığının alt başlığı olan “has” konusunda geçer.²⁵⁹

Âyet ve hadislerde emir kelimesi değişik ifade kalıplarında gelmektedir. Bu kalıplar birinci (muhatap) kişiye olduğu gibi üçüncü (dolaylı) kişilere de olmaktadır.²⁶⁰ Kur’an-ı Kerim’de 180’den fazla geçen emir kelimesi genellikle “hal, durum, iş, olay, konum” anlamlarında kullanılmaktadır. Fukahanın çoğunluğuna göre genel olarak emir siygası bir işin kesin olarak yapılmasına delalet eder. Lakin özel bir durumun belirtilmesi halinde bu emir mübahlığa işaret eder. İslâm hukukunda emrin hemen veya sonra yerine getirilmesi, tekraren veya def’aten yapılması gibi hususlarda tasrih için kayıt şartı aranır.²⁶¹ Fıkıh usulcülerine göre emrin geldiği makam yüce ise emrin yerine getirilmesine hoşnutluk, terkine ise kınanma veya ceza terettüp eder.²⁶²

Kişi dinin kendisine emir olarak söylediği hususları yapmakla yükümlü olmaktadır. Ancak bu emirlerin yerine getirilip getirilmemesi durumunda kişinin konumu İslâm

²⁵⁷ “Emir” maddesi, <http://lugatim.com/s/emir> (Erişim: 27.04.2018)

²⁵⁸ Fikret Karaman ve Diğerleri, “Emir” maddesi, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s. 146.

²⁵⁹ Salim Ögüt, “Emir” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, Cilt 11, s. 119, 120.

²⁶⁰ Örnek olarak bkz. Bakara Sûresi, 2/43; İbrâhîm Sûresi, 14/31; Buhârî, Ahkâm, 13.

²⁶¹ Fikret Karaman ve Diğerleri, “Emir” maddesi, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s. 146.

²⁶² Salim Ögüt, “Emir” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, Cilt 11, s. 120.

düşüncesinde tartışılmıştır. Mu'tezile düşüncesi ameli imandan bir cüz saydığından ameli terk edenin dinden çıktığını savunmuştur. Ehl-i Sünnet düşüncesi ise ameli imandan ayrı düşünmüş ve ameli terk edenin günahkâr olacağını söylemiştir. Vatandaşlığın asli görevlerini yerine getirmeyen birinin vatandaşlıktan çıkmaması gibi kulluk görevlerini yerine getirmeyen şahıs da dinden çıkmamaktadır. Fakat bu durum amel-iman münasebetini de zorunlu kılmaktadır.

Kişi dinin kendisine emir olarak söylediği hususları yapmakla yükümlü olmaktadır. Ancak bu emirlerin yerine getirilip getirilmemesi durumunda kişinin konumu İslâm düşüncesinde tartışılmıştır. Mu'tezile düşüncesi ameli imandan bir cüz saydığından ameli terk edenin dinden çıkacağını savunmuştur. Ehl-i Sünnet düşüncesi ise ameli imandan ayrı düşünmüş ve ameli terk edenin günahkâr olacağını söylemiştir. Vatandaşlığın asli görevlerini yerine getirmeyen birinin vatandaşlıktan çıkmaması gibi kulluk görevlerini yerine getirmeyen şahıs da dinden çıkmamaktadır. Fakat bu durum amel-iman münasebetinin zayıf olduğu anlamına gelmemektedir. Emrin terki kişiyi dinden çıkarmasa da Bediüzzaman'a göre her günahta küfre götürecektir bir yol vardır. Eğer tevbe ile izale edilmezse günahlar kalbi siyahlandıra siyahlandıra ta ki iman nurunun çıkmasına kadar kalbi katılaştırabilir.²⁶³ *"Hayır, hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır."*²⁶⁴ âyetinde de böyle bir mana çıkmaktadır. Resulullah bu âyet-i kerimeyi şöyle izah etmiştir: *"Kul bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta oluşur. Bundan vazgeçip tevbe ve istiğfar ettiği zaman kalbi parlatılır. Günaha devam ederse siyah nokta artırılır ve sonunda tüm kalbini kaplar. Allah'ın, (Kitabı'nda) 'Hayır hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları, kalplerini paslandırmıştır.' diye anlattığı 'pas' işte budur."*²⁶⁵ İlgili âyet ve hadislerden de iman-amel arasında sıkı bir münasebet olduğu anlaşılmaktadır. Kişinin imanı, yaptığı güzel amellerle kuvvetlenirken seyyiât ile zayıflamaktadır. Bu zayıflama imanın çıkmasına kadar gidebilmektedir.

Kul, dinin kendisine olan emirlerine iman etmekle beraber bunları yerine getirmede de gayret etmelidir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin "Gerçekten Allah'a, meleklerine, kitaplarına

²⁶³ Bediüzzaman Said Nursi, **Lem'alar**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2007, s. 4, 5.

²⁶⁴ Mutaffifin Sûresi, 83/14.

²⁶⁵ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 83.

inaniyorum diyen biri gizli veya açık günah işliyorsa inandıklarına karşı edepsizlik yapmış olur.” sözü de iman-amel münasebetinin önemini vurgulamaktadır. İslâm uleması iman-amel (ibadet, ahlak, hukuk) arasındaki münasebetin önemini çeşitli örneklerle izah etmişlerdir:²⁶⁶

Kandil misali: İman kişinin içinde bir nur, bir ışık. Amel ise o ışığı çevreleyen bir cam fanus. Cam fanusun alevi dış tehlikelerden koruması gibi ibadet ve ahlaki huylar da kişinin imanını muhafaza etmektedir.

Ağaç örneği: Bir ağacın gövdesi/kökleri ile dalları/meyvesi arasındaki irtibat gibi iman-amel arasında irtibat vardır. Ağacın kök ve gövdesi imanı temsil ederken dalları ibadetleri (amel), meyvesi de güzel ahlakı temsil etmektedir. İman, ibadetin sebebi; iman ve ibadetin neticesi ise güzel ahlak olmaktadır.

İç içe geçmiş daireler misali: Merkezden dışarı doğru birbirini çevreleyen daireler/surlar birbirlerini korudukları gibi merkezi tahkimatla sağlamlaştırmaktadırlar. Bu temsil gibi en içteki daire iman kalesidir. Sonra sırasıyla ibadet kalesi, ahlak kalesi, nizamnameler/kanunnameler kalesi vardır. Bu çevreleme içten dışa, dıştan içe birbirini etkilemektedir. Merkezdeki bozulma dış halkaya kadar bir tahribatı doğururken dış halkadaki bozulma da merkeze kadar sirayet etmektedir. Her dairenin mücadele alanı ve muhatabı da kendi derecesine göre olmaktadır. Merkez dairede şeytan ve şeytanın desiseleriyle mücadele edilirken dışarı doğru açılan dairelerde de şeytanın avanelerine karşı mücadele verilmektedir.

Bina misali: Bir bütün olarak bina tasarlanır ve ortaya konulmaktadır. Temeldeki sağlamlığın bina gövdesi ve çatısında da olması iktiza etmektedir. Binanın temeli imanı temsil ederken gövdesi ibadetleri, çatısı da ahlak ve hukuk kurallarını temsil etmektedir. Burada da ahlak ve hukuk kaideleri kişinin ibadet gövdesi ile iman temelini dışardan gelecek tahribatlara karşı korumakta ve mazarratların içeriye nüfuz etmesine mâni olmaktadır. Bu manevi binadaki bir noksan veya kusur kişinin maddi ve manevi şahsiyetinin zedelenmesine sebebiyet verebilmektedir. Böyle bir durumda

²⁶⁶ Kaynak kişi: M. Abdülmecit KARAASLAN, 05.05.2019.

nefsani/şeytani/şehvani arzuların nüfuzuyla dibi ve sahili olmayan bir bataklığa insan tekinin (şahsın) saplanma ihtimali belirlemektedir. Bütün bu örneklerden anlaşılmaktadır ki bir kişide iman ve amel ikilisi beraber olursa ancak o kişinin maddi ve manevi şahsiyeti kemale erebilmektedir.

İmanın ameli netice vermesi İslâm'ın getirdiği mesajın ana çerçevesini oluşturmaktadır. Müslüman, her şeyin varlık sahasına geldiği şu kâinatın yegâne Yaratıcısı olarak Allah'ı görür. Bir diğer ifadeyle, Allah kendisini her şeyin maliki olarak tanıtır insanı kendisinden başkasına ortak koşmaması gerektiği hususunda uyararak "tevhîd" inancını ona şart koşar. Bununla birlikte Müslüman, O Yaratıcının (c.c.) kendisine emirlerle müdahalesini yerinde görür ve hatta evrendeki konumunu bu emirlere göre belirler. Bu durumun aksi mümin için bir paradoks olur, düşünülemez.

Müslüman, Kur'an'ın hükmü gereği iyiliği emretmeyi/Allah'ın emirlerini ikame etmeyi²⁶⁷ kendine vazife addeder. Kur'an-ı Kerim, Müslümanların insanlar içinde "en hayırlı ümmet" vasıflarını sayarken onların "iyiliği emretme"²⁶⁸ özelliğine vurgu yapmıştır. Yüce Allah bu umumi görevi mümin erkek ve kadınlara birlikte yüklemiştir.²⁶⁹

Allah'ın emirlerini uygula/t/mada birçok hadis rivâyet edilmiştir. Allah'ın elçisi (s.a.s) her müminin, içinde bulunduğu zaman ve zemine göre İslâm'ın emirlerinin yaşanmasında mücadele vermesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁷⁰ Allah'ın emirlerine uymada ve bu emirleri uygulamada İbn Ömer Resulullah'tan şu hadisi rivâyet etmiştir: *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mesulsünüz. İmam çobandır ve sürüsünden mesuldür. Erkek ailesinin çobanıdır ve sürüsünden mesuldür. Kadın, kocasının evinde çobandır, o da*

²⁶⁷ "Sizden, hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır." Âli İmrân, 3/104.

²⁶⁸ "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz. Kitap ehli de inansalardı elbette kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler de var. Ama pek çoğu fasık kimselerdir." Âl-i İmrân, 3/110.

²⁶⁹ "Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." Tevbe Sûresi, 9/71.

²⁷⁰ "Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin; buna gücü yetmezse diliyle onun kötülüğünü söylesin; buna da gücü yetmezse kalbiyle ona buğzetsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir." Müslim, İman, 78; İbn Mâce, Fiten, 20.

sürüsünden mesuldür. Hizmetçi, efendisinin malından sorumludur ve sürüsünden mesuldür."²⁷¹

Allah'ın emirlerinin dünya sahasına yansımada her bir müminin bizatihi görev ve sorumluluğu vardır. Resulullah (s.a.s), Müslümanların başına gelen musibetlerin ve onların ettikleri duaların kabul olmamasının bir nedeni olarak emr-i bil-marufu yapmamalarına bağlamıştır.²⁷²

Sonuç olarak İslâm, ictimâî hayatın ahlâkî işleyişini sadece devlete yüklememiştir. Burada topluma ve fertlere de görevler yüklenmiştir. Ancak iyiliği emretme sorumluluğunda dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vardır ki ifrat ve tefrite düşmemek gerekir. Aksi halde İslâm'ın istemediği bir şekilde kişilerin özel hayatına müdahale netice verir ki bu da emr-i bil-maruftan istenen maksada zıt bir sonuçtur.²⁷³ İslâm'ın bireyden istediği emirlerin yaşanması ve yaşatılmasında birçok faydalar vardır. Bu sorumlulukların yerine getirilmesinde sağlam, kuvvetli, dengeli bir toplum meydana gelir. Allah'ın emirlerinin yerine geldiği/getirildiği böyle bir toplumda kötülüklerin önüne bir set çekilir, böylelikle iyilikler yayılmış olur.

2.1.1. Namaz

Farsça kökenli bir kelime olan namazın Arapça karşılığı "Salat"tır. İbadet terimi olarak namaz, belli kurallara göre günde beş vakit kılınması Müslümanlara farz kılınmış İslâm'ın en önemli ibadetidir. Bu önemli oluşandır ki diğer bütün varlıkların ibadeti namazda mündemiçtir. Kişi kıyamda iken bitki vb. varlıkların, rükuda iken dört ayaklı hayvanların, secdede iken sürüngen varlıkların, tahiyatta iken dağ vb. varlıkların ibadetini kendi şahsında idrak eder ve Yaratıcısına (c.c.) sunar. Ayrıca diğer bütün ibadetler namazda cemedilmiştir. Namaza her gün vaktin bir bölümünün tahsisi zekâtı, yeme-içmenin namazı bozması orucu, kıbleye dönme haccı ve tahiyat ile kelime-i şehadeti

²⁷¹ Buhari, Cuma 11; Müslim, İmare 20; Ebû Dâvûd, İmare 1.

²⁷² "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder kötülüğe engel olursunuz, ya da Allah, yakında umumi bir bela verir. O zaman dua edersiniz, fakat duanız kabul olmaz." Tirmizî, Fiten, 9.

²⁷³ Recep Şentürk, "Kur'an ve Toplum Ahlâkının Korunması: İyiyi Emretmek, Kötüyü Yasaklamak", **Kur'an ve Toplumsal Ahlâk (Sempozyum)**, Kurav Yayınları, Bursa, 2010, (50-55) s. 55.

namaz kendinde toplamıştır.²⁷⁴ İslâm'ın bireye yüklemiş olduğu ibadetlerin en başında namazın geldiği Kur'an ve hadislerdeki ifadelerden anlaşılmaktadır.

*“Kitap'tan sana vahyolunanı oku, namaz kıl, muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoyar, Allah'ı anmak en büyük şeydir! Allah yaptıklarınızı bilir.”*²⁷⁵

*“Sizi bu yakıcı ateşe sürükleyen nedir? Onlar: ‘Namaz kılanlardan değildik.’ derler.”*²⁷⁶

Ebû Hureyre (r.a.)’den şöyle rivâyet edilir:

Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem’in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

*“Gerçekten kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terk etmek vardır.”*²⁷⁷

Günde en az beş defa bedeni olarak ifâ edilen namaz İslâm'ın Müslümanlara yükümlü kıldığı bir ibadettir. Abdest şartıyla beraber günde beş defa olup ömür boyu devam eden namaz kulun Allah'a karşı bedenen yaptığı en üst ve en zor sorumluluğudur. Namazın diğer ibadetlerden daha yüksek bir konumda olması onu her koşulda yerine getirmeye de sebebiyet vermiştir. Hayatın akışına uygun olmayan olağanüstü bir durumda dahi namazın kılınması emredilmiş; ancak kılınma şekillerinde bazı kolaylıklar sağlanmıştır. Örneğin hasta kimse hastalığının durumuna göre namazını kılar. Takati ölçüsünde kıyamda kılar, aksi halde oturarak devam eder. Kıyamda kalacak takati de yoksa oturarak namazını kılar.²⁷⁸

Yukarıda meâli verilen Ankebût Sûresi'nde geçen “وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ” *vele zikrullâhi ekber*” ifadesi namazın belirli bedeni hareketlerle beraber sözlü ibadet yönüne dikkat çeker. Allah'ı anmanın en büyük ibadet olduğu vurgusunun namazla zikredilmesi namazın önemini gösterir.

²⁷⁴ Süleyman Uludağ, **İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti**, s. 80.

²⁷⁵ Ankebût Sûresi, 29/45.

²⁷⁶ Müddessir Sûresi, 74/42-43.

²⁷⁷ Müslim, İmân 134; Ebû Dâvûd, Sünnet 15.

²⁷⁸ **el-Fetâvây'ul-Hindiyye**, el-Mektebet'ül-İslâmiyye, Diyarbakır, 1973, Cilt 1, s. 136.

Kur'an'ın birçok âyetinde namaz, önceki peygamberlere de Allah'ın farz kıldığı bir ibadet olarak geçer.

*“Onları, buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık; onlara, iyi işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, bize kulluk eden kimselerdi.”*²⁷⁹

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in risaletinden önce de namazın kılındığı bazı rivâyetlerden anlaşılmaktadır.

“(Ebû Zer) dedi:

— Ey kardeşimin oğlu! Resulullah (s.a.s)'le karşılaşmamdan üç sene önce namaz kıldım.

Dedim ki:

— Kime?

Dedi:

— Allah'a!

— Namazın yönü nereyeydi?

— Rabbim beni nereye çevirirse oraya doğru yöneliyordum!”²⁸⁰

Müslim'in Sahih'inde geçen yukarıdaki rivâyetten anlıyoruz ki namaz, mahiyeti bozulmuş olsa da önceki peygamberlerden (hususen Hz. İbrahim'den -a.s.-) süregelen bir ibadet olarak cahiliye toplumunda da vardı. Az görülse de bu namaz kılma şekli Hz. İbrahim'den kalan Hanif dininin bir belirtisi olarak görülebilir.

Miraç gecesinde farz kılınan beş vakit namazın daha önce de Peygamberimiz ve Müslümanlar tarafından kılındığı rivâyetleri mevcuttur.

Günde beş defa ve ömür boyu yapılması gereken İslâm'ın en önemli ibadeti namazda kişinin bazı sorumlulukları vardır:

²⁷⁹ Enbiya Sûresi, 21/73.

²⁸⁰ Müslim, Fedâil'üs-Sahâbe, 132.

- Namaz kılan kişi hem bedeniyle hem de elbisesiyle temiz olmalıdır. Kur'an'daki "*Giydiklerini temiz tut.*"²⁸¹ "*Ey İnananlar! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüpseniz yıkayıp temizlenin...*"²⁸² âyetleri buna delildir.
- Namazda avret yerlerinin örtünmesi gerekir.²⁸³
- Namaz kılan kişi namaza niyet etmelidir. "*Ameller niyetlere göredir.*"²⁸⁴ hadisi buna delildir.
- Namaz kılan kişi kibleye yönelmelidir. "*...Yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin...*"²⁸⁵ âyeti buna delildir.²⁸⁶
- Namaz kılan kişi iftitah tekbiriyle namaza başlamalıdır. "*Rabbini yücelt.*"²⁸⁷ âyeti buna delildir.
- Namaza kıyamda durulur. Çünkü Rabbimiz şöyle buyuruyor: "*...Gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun.*"²⁸⁸
- Namazda dil kıraatle/zikirle meşgul olmalıdır. Çünkü "*...Kuran'dan kolayınıza geleni okuyun; namazı kılın...*"²⁸⁹ buyuruyor Rabbimiz.
- Namaz kılan kişi rükua ve secdeye varmalıdır. "*Ey iman edenler, rükû edin, secde edin...*"²⁹⁰ âyeti buna delildir.²⁹¹
- Namazın sonunda oturulup Tahiyat okunur. Çünkü Resulullah (s.a.s) İbn Mesud'a namazı öğretirken Tahiyat'ı okuduktan sonra namazının biteceğini söylemiştir.²⁹²

²⁸¹ Müddessir Sûresi, 74/4.

²⁸² Mâide Sûresi, 5/6.

²⁸³ Merginanî, **el-Hidaye**, Çev. Ahmet Meylani, Kahraman Neşriyat, İstanbul, (t.y.), s. 95, 96.

²⁸⁴ Buhârî, Bedü'l-Vahy, 1; Müslim, İmare, 155.

²⁸⁵ Bakara Sûresi, 2/144.

²⁸⁶ Merginanî, **el-Hidaye**, Çev. Ahmet Meylani, Cilt 1, s. 100.

²⁸⁷ Müddessir, 74/3.

²⁸⁸ Bakara Sûresi, 2/238.

²⁸⁹ Müzzemmil Sûresi, 73/20.

²⁹⁰ Hacc Sûresi, 22/77.

²⁹¹ Merginanî, **el-Hidaye**, Çev. Ahmet Meylani, Cilt 1, s. 101.

- Namaz kılan kişinin kıyamda iken secde yerine bakması, rükuda ayaklarının üzerine, secdede burnunun yanı başına, selam verirken de omuzlarına bakması namazın adabındandır.²⁹³ Ayrıca; kıyamda sağ elin sol el üzerine konması, rükünler arasında tekbir alınması, rükû ve secdelerde Allah'ın tesbih edilmesi de namazın adap ve keyfiyetindedir.²⁹⁴

Kişi namaz kılma konusunda, yukarıda belirtildiği gibi, bazı hususlara riâyet etmesi gerektiği gibi namazı bozan veya onun sevabına hâlel getirecek bazı davranışlardan da kaçınmalıdır. Namaz kılan kişi;

- Abdesti bozan bir durumdan,²⁹⁵
- Unutarak, kasten veya yanlışlıkla konuşmaktan,²⁹⁶
- Gerek unutarak gerekse kasten namazda kahkaha ile gülmekten,²⁹⁷
- Özürsüz bir yere dayanarak namaz kılmaktan sakınmalıdır.²⁹⁸

Kişi sembolik olarak namaz kılmada bedenlen bazı yükümlülüklerini yerine getirirse de namazın bir de huşu içerisinde kılınma şartı vardır. Kur'an'ın bir kısım âyetlerinde namazın "ikâme" kelimesiyle kullanılması bazı müfessirler tarafından dikkat çekici bulunmuş ve bu kelimenin, namazın erkân ve âdâbına uygun dosdoğru kılınmasına işaret ettiği vurgulanmıştır.²⁹⁹ Fahreddin Razi, "namazın ikamesi"nden kastın; bireyin, namazı tadil-i erkan ile kılması, namaza devam etmesi, her şeyden kendini tecrit edip gevşeklik göstermemesi ve onu eda etmesi olduğunu söyler.³⁰⁰ Bu deruni manayı da yakalamak için insan zihnen kendini namazla hemhal etmelidir. Bu durum da kişiye manevi olarak bir yükümlülük getirir. Şu âyetlerde namazın zihni boyutuna dikkat çekilmiştir:

²⁹² el-Mevsilî, **el-İhtiyar Li-Ta'lil'il-Muhtar**, Daru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, Beyrut, 2005, Cilt 1, s. 59.

²⁹³ İbn Âbidin, **Redd'ül-Muhtar ale'd-Dürr'il-Muhtar**, Cilt 1, s. 321.

²⁹⁴ **el-Fetâvây'ul-Hindiyye**, el-Mektebet'ül-İslâmiyye, Cilt 1, s. 72.

²⁹⁵ es-Serahsî, **Kitab'ül-Mebsût**, Cilt 1, s. 169.

²⁹⁶ es-Serahsî, **Kitab'ül-Mebsût**, Cilt 1, s. 170.

²⁹⁷ es-Serahsî, **Kitab'ül-Mebsût**, Cilt 1, s. 171.

²⁹⁸ es-Serahsî, **Kitab'ül-Mebsût**, Cilt 1, s. 208.

²⁹⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'an-ı Kerim Meâl-i Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1964, Cilt 1, s. 106.

³⁰⁰ Fahrüddin er-Râzî, **Tefsir-i Kebîr**, Terc. Heyet, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2002, Cilt 1, s. 459.

“Onlar namazda huşu içindedirler.”³⁰¹ “Onlar kıldıkları namazdan gafildirler.”³⁰²

İmam Gazali huzur ve huşûun namaz için şart olmasına şu âyetleri delil getirir:

“...Beni anmak için namaz kıl...”³⁰³

“...Gafillerden olma.”³⁰⁴

“...ne dediğinizi bilene kadar... namaza yaklaşmayın.”³⁰⁵

Gazâlî'ye göre bu âyetler kişinin namazı şuurlu kılmasını emrediyor. Namazdaki gaflet Allah'ı anmaya manidir. Halbuki Yüce Allah kulun kendisini anmasını ve gafillerden olmamasını emrediyor. Nasıl ki sarhoşun namazı makbul değil, dünya düşünce ve vesveseleriyle akli müşevveş kimse de bu mesabededir. Bütün namazı gafletle geçen bir insan kaç rekât kıldığını dahi bilemez.³⁰⁶

Hz. Ali'den (r.a.) nakille, Hz. Peygamber (s.a.s), rükûda şu duayı okuyordu:

"Allah'ım! Senin için rükûa vardım, Sana iman ettim, Sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, beynim, kemiğim ve damarım, sana karşı huşu içerisine girmiştir.”³⁰⁷

Huzur ve huşûun namaz için şart olmasına pek çok haber ve delil vardır. İmam Gazâlî'ye göre kişinin bütün bir namaz boyunca huşûu muhafaza etmesi mümkün olmayabilir. Çünkü insanların ekserisi acizdir. Bu zaruret sebebiyle namazın en az bir bölümünde bu huzuru taşımak gerekir. Buna da en elverişli olan iftitah tekbiridir. Namazın sırlarına vakıf olan kimse gafletin namaza zıt olacağını bilir.

³⁰¹ Mü'minûn Sûresi, 23/2.

³⁰² Mâûn Sûresi, 107/5.

³⁰³ Tâhâ Sûresi, 20/14.

³⁰⁴ A'râf Sûresi, 7/205.

³⁰⁵ Nisâ Sûresi, 4/43.

³⁰⁶ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 1, s. 159.

³⁰⁷ Müslim, Müsafirîn, 201.

Manevi olarak namazdaki huzuru canlı tutmayı Gazâli altı başlıkta toplamıştır: Kalp huzuru, okuduğunu anlama (tefehüm), saygı gösterme (ta'zim), korkma (heybet), ümit besleme (recâ) ve utanma (hayâ).³⁰⁸

Namazın hem fiziki hem de manevi hususiyeti beraber olarak onu müstesna bir ibadet kılmıştır. Onda üç özellik öne çıkar: Düşünce, söz/zikir, fiil. Ayrıca namazın günde beş vakte has olması gezegenlerin döngüsüne, mevsimlerin birbirini tamamlamasına ve coğrafik değişikliklere tam uyum sağlar. Böylelikle kainattaki fitrî döngülere uyum sağlanmış olur. Mistik düşünceleriyle batıyı etkileyen İnayet Han'a göre ruhî tekâmül yolunda namaz kılmadaki her hareket/duruşun kendine has özel anlamı vardır. Bütün ulvî bilgeliklerin öncülü namazdır. Namazın hareketleri üzerinde manevi olarak ilerlemeyen kişinin bilgeliğe erişmesi beklenemez.³⁰⁹

Namazın beş vakte tahsis edilmesinde maddi olarak da insan için mühim faydaları haizdir. Günün 24 saatinde beş tane büyük biyoriitm periyot vardır. Bu beş aktif biyoriitm periyot namaz vakitlerinde oluşur. Özellikle vaktin girdiği ilk 15 dk. bu periyotlar aktiftir ve gittikçe kapanmaya başlar, ta ki diğer vakit girince tekrar aktif hale gelir. Sünnetten kaynaklı İslam geleneğinde namazın ilk vaktinde kılınmasındaki hikmetlerden biri de budur. Amellerin hangisinin daha faziletli olduğu sorusuna Resulullah “*Vaktinde kılınan namazdır.*”³¹⁰ cevabını vermiştir. Ayrıca namazın hareketleri de insan bedeni için birçok faydayı haizdir. Rükû ile karın içi organların sağlığı korunur; mide, karın, sırt ve boyun kasları güçlenir. Secde ile kalbin üstünde olan kısımlarda kanın akışı artar, beyinde sıvı ve kan dengesi sağlanır, beynin temizlenmesiyle kavrama kabiliyeti artar, akciğer, kalp ve sinir sistemi arınır. Secdeye gidip kalkmakla bütün eklem ve kasların sağlığı ve esnekliği korunur. Sağa-sola selam vermekle göz kaslarındaki tembellik gider ve gözlerdeki kan dolaşımına hareket gelir, boyun eklemlerinde kireç oluşumu engellenir.³¹¹

³⁰⁸ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 1, s. 161.

³⁰⁹ Muînüddîn Çiştî, **Sûfî Tıbbı**, İnsan Yayınları, Çev. Hayrettin Tekümit, İstanbul, 2013, s. 124, 125.

³¹⁰ (Tirmizî, Salât, 13; Ebû Dâvûd, Salât, 9.

³¹¹ Aidin Salih, **Gerçek Tıp**, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 117, 118.

Hindistanlı alim Çiştî, beden en namazdaki duruşları sekiz bölüme ayırmış ve her bir duruşun insan bedenine faydasına değinmiştir. Ona göre namazdaki duruş ve bu duruşların beden üzerindeki faydaları şu şekildedir:

Birinci duruş: Niyet ve iftitah tekbiri. Bu duruşta beden ağırlığı sağ ve sol ayağa eşit dağılır. Bel ve sırt dik tutulur. Başın secde yerine odaklanması, niyetin kalben ve lisanen yapılması ile zihinde uyanıklık başlar ve akli düşünme keskinleşir. Sırt kaslarında gevşeme olur. Üst ve alt beyin merkezlerinde odaklanma artar.

İkinci duruş: Kıyam, Fâtiha ve zamm-ı surenin okunması. Dikkat artar, ayak ve sırtta uyumluluk meydana gelir. Okunan ayet-i kerimelerle Esmâ-i Hüsnâ'nın bedene, zihne ve ruha dağılması sağlanır. Okunan ayetlerdeki uzun seslerin titreşimleri vücut azalarını uyarır, böylece arınma ve berraklaşma hasıl olur.

Üçüncü duruş: Rükû. Bel bükülür, gözler tam iz düşümün olduğu yere bakar, dizler düz tutulur. Bu duruşta bel ve kalça kasları tamamen gerilir. Kan, kalbin üst kısmına pompalanır. Mide, karın ve böbrek kaslarında sağlıklı olmayı gerekli kılan gerilme artar. Bu duruş zamanla kişinin beden uzuvlarındaki uyumluluğu ve hoşnutluğunu meydana çıkarır.

Dördüncü duruş: Rükûdan kalkış, doğrulma. Eller yanda, durma pozisyonuna geçilir. Bu duruşla beden önceki haline (kıyam) geri döner. Gövdeye taze kan yayılarak bedendeki zehirlerin dışarı atılması sağlanır. Gerginliğin azalmasıyla bedende rahatlama ve gevşeme başlar.

Beşinci duruş: Secde. Bedendeki yedi uzvun yere teması sağlanır. Baş (alın-burun), iki el, iki diz, iki ayak yere konulur. Midenin dizlerle sıkıştırılmasıyla kasları gelişir ve hantal bir göbeğin oluşması engellenir. Kalbin üst bölgesine kan akışı artar, bedendeki kan basıncı düşer. Eklemlerin hareketiyle elastikiği artar. Enaniyet, gurur gibi menfi hasletlere gem vurulur. Allah'a karşı güven hissini uyandırır. Ruh derecelerindeki artış ile bu duruş ibadetlerin özü olan tevazu ve teslimiyeti tesis eder.

Altıncı duruş: Secdeden kalkma, oturuş. Beden ağırlığı sol ayağa verilir ve onun üzerine oturulur. Karaciğerin zararlı maddeleri dışarı atmasına yardımcı olur. Kalın bağırsağın ritmik kasılıp-gevşeme hareketlerini uyarır. Bedenin gevşemesiyle sindirime yardımcı olunur.

Yedinci duruş: İkinci secde. Bedenî hafiflik ve ruhî huzur hissini arttırır. Bütün bedeninin rahat oksijen almasını sağlar. Sinir sisteminde dengelenme sağlanır.

Sekizinci duruş: Oturuş, Tahiyât. Altıncı duruştaki pozisyona geçilir. Eller dizlere konur, baş hafif öne eğilir, tahiyât duaları okunur, en nihayetinde sağ ve sol omuzlar görünecek şekilde baş çevrilir ve selam verilir.

Günlük farz namazlar üzerinden on yedi rekât namaz kılınır. Her rekâtta yedi farklı pozisyon ile kişi günde 119, ayda 3.570, yılda 42.840 farklı duruşla hareket etmiş olur.³¹² Kırk yıllık bir ibadet hayatında kişi 1.713.600 duruş sergileyerek kalp krizi, böbrek-barsak sorunları, viral enfeksiyonlar, göz hastalıkları, hafıza kaybı, bunama, omurilik ve eklem rahatsızlıkları gibi birçok rahatsızlığa karşı korunma elde etmiş olur.

Ayrıca namaz boyunca yapılan bu duruşlar/hareketler üç harfi meydana getirir: Kıyamda elif, rükûda dal, secdede mim. Bu üç harf ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in ismini oluşturmaktadır. Kişi bu hareketlerle adeta bütün peygamberlerin Yaratıcıları (c.c.) karşısındaki duruşlarını kendi üzerinde gösterir ve ilk atası olan Hz. Âdem'in yaratılış gayesini icra etmiş olmaktadır.³¹³

Namazdaki bütün hareketlerde mündemiç bulunan kasların sayılamayacak kadar çok hareketi kişiyi bedenen sağlıklı hale getirmektedir. Her ne kadar namaz, dünyevî gayeler için kılınmasa da namazın her filindeki bütün bu hareketler, kasılmalar, gevşemeler daha dünyada iken ibadetin insana faydasının ilahi bir hikmetle peşinen lütfedildiğinin bir göstergesi olmaktadır. Özellikle günümüz modern hayatın beraberinde getirdiği hareketsizlik haline karşı namazdaki hareketler kişinin bedenini dinç tutmada daha bir önem kazanmaktadır. Namazdaki hareketlerle hareketsizliğin sebep olduğu birçok hastalığa karşı korunma sağlanmaktadır.³¹⁴

Kahire'de bulunan Ulusal Işın Teknolojisi Merkezi'nde yapılan bir araştırma ile namazdaki secdenin kişiyi kanserden koruduğu ortaya çıktı. Gebe kalmış kadınlar için de

³¹² Bu sonuçlar sadece farz namazlar üzerinden hesaplanmıştır. Sünnet ve nafilelerle bu hareketlerin sayısı haliyle daha fazla olmaktadır.

³¹³ Muînüddîn Çiştî, **Sûfi Tıbbı**, İnsan Yayınları, Çev. Hayrettin Tekümit, İstanbul, 2013, s. 126, 132.

³¹⁴ Mevlüt Özcan, **Din Görevlisinin El Kitabı**, Sabır Yayınları, İstanbul, 2010, s. 227-230.

secdenin faydalı olduğu ve ana rahmindeki ceninin şekil bozukluklarına mâni olduğu söylendi. Merkezin başkanı Biyoloji profesörü Muhammed Ziyaeddin Hamid'e göre bu çağdaki insanlar elektromanyetik dalgalara aşırı derecede maruz kalmaktadırlar. Bedende menfi olarak bulunan bu dalgaların dışarı atılması gerekmektedir. Kişinin secde etmesiyle bu negatif yük dışarı atılmaktadır. Alnın yere temas etmesiyle vücut negatif enerjiyi dışarı atmakta ve bu aşırı yük boşalmaktadır. Hatta secdedeki yedi uzvun yere temas etmesinin vücuttaki yorgunluğa ve bazı hastalıklara iyi geldiği görülmektedir. Yine Hamid'e göre özellikle bu secdenin Ka'be'ye yönelerek yapılması gerekmektedir. Çünkü dünyanın merkezi Ka'be'dir ve bu merkeze yönelimin bedendeki elektrik yükünü boşalttığı gözlenmektedir. Hatta gece uykusu ile vücutta biriken negatif elektrik yükü sabah namazı ile dışarı atılmaktadır. Diğer her bir namaz da aralardaki negatif yükü boşaltmakta ve günün sonundaki yatsı namazı da günün yorgunluğunu ve stresini azaltmakta hatta gidermektedir.³¹⁵

"International Journal of Industrial and Systems Engineering" dergisinde yayınlanan bir araştırmada namazda sürekli tekrarlanan fiziksel hareketlerin bel ve sırt ağrılarını azalttığı ifade edilmektedir. Namazın beden hareketleri üzerinde sıkıntıları gidermenin yanında sırt ve diz açılarını doğru tutmasıyla klinik tedaviye yardımcı olduğu belirtilmektedir. Penn State Behrend Üniversitesinde yapılan bu çalışmanın başkanı Muhammed Khasawneh'e göre bu araştırma ile namaz kılmanın fizik tedaviye ve fiziksel stres ile endişeleri gidermeye yardımcı olduğu görülmektedir.³¹⁶

Bediüzzaman'a göre kâinatın çekirdeği insan, Kur'an-ı Kerim'in küçük bir örneği Fâtiha Sûresi olduğu gibi namaz da bütün ibadetleri içinde barındıran bir fihrist ve bütün mahlukatın envaı çeşit ibadetlerini kendinde toplayan bir haritadır. Bediüzzaman, Rûm Sûresi 17 ve 18. ayetlerinin³¹⁷ işaretiyle namazın tahsis edildiği vakitlerin Cenâb-ı Hakk'ın

³¹⁵ Asude Usluer Uğurlu, "Secdenin Sırları", <http://gencdergisi.com/8336-secdenin-sirlari.html> (Erişim: 9.11.2019)

³¹⁶ **International Journal of Industrial and Systems Engineering**, 2017, Cilt 29, Sayı 3, s.279-296. <https://www.inderscience.com/info/inarticle.php?artid=81914> (Erişim: 10.11.2019)

³¹⁷ "Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda, Allah'ı tespih edin. Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine girdiğinizde Allah'ı tespih edin."

Müfessirler genellikle, bu ayetlerde geçen "tespih"ten kastın namaz olduğunu; "akşama girme" tabirinden akşam ve yatsı vakitlerinin, "sabaha kavuşma" tabirinden sabah vaktinin; "gündüzün sonu" ifadesinden ise

kâinatı yaratmasından kıyamete kadarki bütün yaratılış ve inkılapları mündemiç olduğunu söyler. Şöyle ki:

Sabah namazı; baharın başlangıcına, insanın ana rahmine düştüğü ana, kâinatın altı günde yaratılışının ilk gününe benzer ve bütün bunlardaki Allah'ın yaratmasını hatırlatır.

Öğle namazı; yaz mevsiminin ortasına, gençliğin kemaline, dünyanın yaratılış aşamalarından insanın (Hz. Âdem) gönderiliş zamanına işaret eder ve bütün bunlardaki Allah'ın rahmet tecellileri ile nimetlerinin feyizlerini hatırlatır.

İkinci namazı; sonbahara, insanın ihtiyarlanmasına, insanlık tarihinin son zamanlarında gelen Hz. Peygamberin (s.a.s) saadet asrına benzer ve bütün bunlardaki Allah'ın yarattığı şeyler ile rahmetinin nimetlerini hatırlatır.

Akşam namazı; güz mevsiminin sonunda pek çok mahlukatın ölmesine, insanın vefatına, dünyanın kıyamet ile harap olmasına bakar ve Allah'ın Celâlî tecellilerini insana hatırlatarak onu gafletten uyandırır.

Yatsı namazı; karanlıkların gündüz âleminin bütün eserlerini siyah kefeni ile örtmesine, kış mevsiminin beyaz kefeni ile yeryüzünü örtmesine, ölümünden sonra insanın bıraktığı eserlerinin de ölüp kendisinin unutkanlık perdesi altına girmesine, imtihan dünyasının tamamen kapanmasına bakar ve Kahhar olan Allah'ın Celâlî sıfatlarının tasarruflarını ilan eder.

İkinci Sabah namazı; kıyametten sonra insanların dirilip toplanmasını hatırlatır. İşte beş vakit namazın her biri hilkat aleminde mühim inkılapları hatırlatmakla beraber Allah'ın günlük, senelik, asırlık ve dehrî tecelli eden azîm kudretinin tecellilerini bildirir. Bundandır ki beş vakit namaz en uygun olarak bu vakitlere tahsis edilmiştir.³¹⁸

Yukarıda Bediüzzaman'ın her bir namaz vaktinin kendinde derç etmiş olduğu manalar üzerindeki tefekkürü gibi namazların kendine has manalarını bilen ve yakalayan

ikinci ve öğle vakitlerinin kastedildiğini ifade etmişlerdir. (<https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/rum-suresi-30/ayet-18/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> -Erişim: 25.10.2019-)

³¹⁸ Bediüzzaman Said Nursi, **Sözler**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2013, s. 25, 26.

kişi kıldığı namazlardan manevi zevk alacaktır. Böyle bir hal ibadette devam ve sürekliliği arttıracaktır. Manevi duyuların merkezi kalp olmakla beraber ibadetin azami konsantrasyonla yapılabilmesi için akıl-kalp bütünlüğü önemlidir. Nitekim zihnin geçmiş, şu an ve gelecekte sığırma yaparak dünyevi düşüncelerden kurtulmasıyla namazdaki her hareketin anlamı bilinir, surelerin genel mesajlarına odaklanma kolay olur. Zihnin böyle bir sığırma ile masivadan uzaklaşmasından kalp de etkilenir ve manevi zevk duyulur. Bununla ilgili olarak Resulullah kendisine faydalı bir şey öğretmesini isteyen kimseye O (s.a.s) “*Namazına durduğun zaman veda edenin (müveddî) namazı gibi namaz kıl...*”³¹⁹ buyurmuştur. Bu hadisin dikkat çektiği şekliyle, kişi adeta iftitah tekbiriyle ellerini kaldırıp dünyayı arkasına atar ve ahirete yol alan bir vasıtaya binme hayal ve düşüncesiyle namaz kılar. Böyle bir namaz özlenen ve istenilen bir namaz olur. Böylece şeytanın, kişiyi kıldığı namazdan haz almamasından dolayı namazdan uzaklaştırmaya yönelik vereceği vesvesenin önüne geçilmiş olur.³²⁰

Netice olarak, kıyam, rükû, sücûd ve teşehhüd ile belli davranışların ifadesi olan namaz, asıl itibariyle Allah’a yakarmak ve O’nunla (c.c.) konuşmaktır. Bu yönüyle namaz, kişinin hem beden hem de ruhen Allah’a yönelmesi halidir. Namaz bireyi beden ve elbise temizliğiyle maddeten arındırıp ona bir zindelik kazandırdığı gibi ruhen de onu yüce Yaraticısının (c.c.) katına yükselterek arındırır. Kul, namazda Allah’ın huzurunda olduğunu kalpten hissederek O’nun (c.c.) yüceliği karşısında kendi kusurunu, acz ve fakrını görüp hayret ve muhabbetle secde eder.³²¹ Adeta Peygamberimizin miracını kendisi yaşar. İşte bu sebepten “*Namaz, mü’minin miracıdır.*”³²² denilmiştir. Günde en az beş vakitte kılınan namaz kişiyi günün bu mühim vakitlerinde manen diri tutarak kalbi yanlışlardan ve kötülüklerden alıkoyar. Namaz öncesi şart koşulan abdest bedeni temizlerken namazın kendisi ruhu duru, pak bir hale getiren en önemli manevi bir temizliktir.³²³

³¹⁹ İbn Mâce, Zühd, 15.

³²⁰ Kaynak kişi: M. Abdülmecit KARAASLAN, 05.05.2019.

³²¹ Bediüzzaman Said Nursi, **Sözler**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2013, s. 24.

³²² Fahrüddin er-Râzî, **Tefsir-i Kebîr**, Terc. Heyet, Cilt 1, s. 371.

³²³ Süleyman Uludağ, **İslâm’da Emir ve Yasakların Hikmeti**, s. 81.

2.1.2. Oruç

İslâm dininin beş şartından biri olan, imsak vaktinden güneşin batmasına kadar yeme, içme ve cinsel münasebet gibi temel bedeni ihtiyaçlardan Allah rızası için uzak durma şeklindeki ibadet. Kuşeyri'ye göre üç nevi oruç vardır: Ruhun orucu ihtirash olmamaktır (kasr-ı emel, kanaat). Aklın orucu hevâ ve hevese aykırı hareket etmektir. Nefsin orucu ise yeme, içme ve harama karşı kendini uzak tutmaktır.³²⁴

İmam Serahsî, orucun Arapça karşılığı olan “savm” kelimesi üzerinde detaylıca durur. Ona göre savm, lügatte “tutmak” demektir. Şer’î bir ibare olarak özel bir “tutma”dan ibarettir. “Belirli tutma”, kişinin iki şehvet olan yeme ve cinsî şehvete karşı kendini tutmasıdır. “Belirli bir kişi”den kasıt Müslüman erkek ile Müslüman kadındır. “Belirli vakit” ise, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan süreyi ifade eder. “Belirli bir sıfat” ifadesi de tutmanın yalnızca Allah’a yakınlaşma maksadını taşıması gerektiğini anlatır.³²⁵

En fazla bedene hitap eden, onu sınırlayan ibadet oruçtur. Mülteka şerhinde de denildiği gibi oruç kendisinde mündemiç olan açlıkla kişinin gözünü, lisanını, şehvetini hatta bütün duyularını za’fa uğratarak nefsi emmareyi teskin eden en etkili ibadettir.³²⁶ Ancak bu emir her gün olmayıp yılın bir ayına tahsis edilmesiyle namazdan ayrılır. Bireyin beden arzuladığı isteklerini en fazla sınırlandırmasıyla da diğer ibadetlerden (emirlerden) ayrılır. “...İçinizden kim bu aya (Ramazan) ulaşırsa, onu oruçla geçirsin...”³²⁷ âyeti kişinin oruç tutmasının zamanını Ramazan ayına bağlamaktadır. İslâm inancında hicri takvim esas alındığı için, bu takvimin 9. ayı olan Ramazan ayının gündüzlerinde oruç tutulması gerekmektedir. İmsak (sabah namazı) ile başlayan ve güneşin batmasına (akşam namazı) kadar devam eden oruç kişinin kendisini yeme-içme ve cinsi arzularından soyutlamasıyla tutulur. Sürekli kötülüğü emreden nefse karşı oruç yeme, içme ve şehvi arzulara karşı mukaddes bir mücadele yolunu açar. Ancak oruç, Allah’ın insan

³²⁴ <http://kubbealtilugati.com> (Erişim: 02.08.2017)

³²⁵ es-Serahsî, **Kitab’ul-Mebsût**, Cilt 3, s. 54.

³²⁶ Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, **Mecma’ul-Enhur Fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1317, Cilt 1, s. 230.

³²⁷ Bakara Sûresi, 2/185.

nefsine yüklediği en meşakkatli tekliftir. İnsan nefsinin fitratında aşama aşama zorluklara alışması vardır. Elmalılı Hamdi Yazır'a göre önce namaz, sonra zekât, üçüncü olarak da orucun farz kılınması Şâri'in emirleri zorluk derecelerine göre tedrici olarak vermesinin hikmetindedir.³²⁸

Kişinin takvaya erişmesi oruç ibadetindeki temel hedeftir. Şu âyet-i kerime bunu vurgulamaktadır:

*“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız (ittika etmeniz) için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.”*³²⁹

Âyetin ifadesinden de anlaşılıyor ki oruç bizden önceki ümmetlere de Allah tarafından farz kılınmıştır. Günümüz Tevrat'ında oruçla ilgili ifadelere birçok yerde rastlanılmaktadır. Örneğin II. Samuel'de *“Davut çocuk için Tanrı'ya yalvarıp oruç tuttu.”*³³⁰ ifadesinde Davut hasta çocuğunun kendisine bağışlanması için oruç tutmuştur. *“Yahudilik'teki en önemli oruç kefaret günü (Yom Kipur) orucudur. O gün Yahudiler bir yıl içerisinde işledikleri hatalardan ötürü duydukları pişmanlığı dile getirerek Tanrı'dan af dilerler.”*³³¹ Günümüz Hıristiyanlık kutsal metinlerinde de oruç geçmektedir. Örneğin Matta 6/16'da şu ifade geçmektedir: *“Oruç tuttuğunuz zaman iki yüzlüler gibi surat asmayın.”*³³²

İnsanlar dışında yeme-içme ile hayatîyetlerini sürdüren hayvanlar sınırlandırılmamış olup fitrî kanunlara tabi tutulmuşlardır. Ancak insan maddi istek ve arzuları sonucu aşırı yeme-içme ile birçok hastalığa maruz kalır. Oruç ile insan maddi-manevi kendini kontrol altına almaya ihtiyaç duyacak özelliktedir. Çünkü insan için her alanda başarıya ulaşmak kişinin kendisini düşük arzulara karşı korumasıyla mümkün olmaktadır. *“Oruçlu kimse benim için yemesini, içmesini, cinsî arzusunu terk eder. Oruç,*

³²⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 4, s. 317.

³²⁹ Bakara Sûresi, 2/183.

³³⁰ **Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar**, 2. Samuel, 12/16, s. 365.

³³¹ Ali İhsan Yitik, “Oruç” maddesi (Giriş, İslâm'dan Önceki Dinlerde Oruç), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, Cilt 33, s. 414.

³³² **The New Testament The New King James Version-İncil**, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 8.

yalnız benim içindir ve onun mükafatını ancak ben veririm."³³³ Bu hadis-i kudsîye göre oruçtaki asıl hikmet; Allah'ın emrine bağlanmak suretiyle kulluk zevkini tatmak, ruhu riyanın etkilerinden kurtararak ihlas kuvvetini arttırmak ve kendini Allah'ın korumasına havale ederek nefis ile mücahede etmektir.³³⁴ Hadis-i kudsî'den, kişinin bedeni üzerindeki yeme, içme ve cinsi tasarrufun Allah'ın meşietine göre düzenlenmesi gerektiği de anlaşılmaktadır.

Kişinin şahsına taalluk etmesi açısından oruçla ilgili şunlar da söylenebilir:

Kişinin orucu niyetle başlar. Bu niyet de kalben ve lisanen olur. Hatta İmam Şâfiî niyeti orucun ilk şartı olarak kabul etmiş ve Ramazan orucunun ancak niyetle caiz olacağını söylemiştir.³³⁵ Niyet etmek kişiyi bilinçli hale getirir. Bu bilinçle kişinin yaptığı ibadetteki amaç daha anlamlı hale gelmektedir. Dinin istediği bu manevi teşebbüs insan bedenine de tesir eder. Bağışıklık sistemindeki her uzuv ve her hücre kişinin bu niyetine göre programlanır.³³⁶

Orucu bozan şeyler:

- Yeme, içme,
- Cinsi münasebet veya istimna.³³⁷

Oruçluya mekruh olan şeyler:

- Özürsüz olarak bir şeyin tadına bakmak veya çiğnemek,
- Sakız çiğnemek,
- Nefsinden emin olmayan kimsenin eşini öpmesi,
- Serinlemek maksadıyla gusletmek, yaş elbiseye bürünmek,
- Özürsüz ağza su almak,

Mekruh olmayanlar:

³³³ Buharî, Savm, 2.

³³⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 4, s. 320.

³³⁵ eş-Şafiî, **el-Ümm**, Dar'ul-Ma'rife, Beyrut, 1973, Cilt 2, s. 96.

³³⁶ Aidin Salih, **Gerçek Tıp**, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 153.

³³⁷ Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 1, s. 560.

- Sürme çekmek, bıyığı yağlamak, misvak kullanmak, küçük çocuk için ağızda mamayı çiğnemek, kan aldirmek.

Müstehap olanlar:

- Sahura kalkmak, sahur yemeğini vaktin sonuna tehir etmek, vakit girdiğinde ise iftarda acele etmek müstehaptır.³³⁸ Söz, orucu bozmaz, fakat nefisle mücadele için sükût, zikir ve fikir mendup ve efdaldir.³³⁹ Tatlı bir şeyle iftar açmak, dua etmek, ilimle meşgul olmak, Kur'an okumak, Peygamberimize salavat getirmek, zikir yapmak da müstehaptır.³⁴⁰

Özürler:

- Bir kişi oruç tutması halinde hastalığının uzamasından veya artmasından endişe ediyorsa,
- Bir kişi dinen misafir sayılacak bir yolculuğa çıkmışsa artık onun oruç tutması farz değil mubahtır. Dilerse tutmayabilir.³⁴¹ Ancak böyle bir durumda kişi sonradan gününe gün kaza etmesi gerekmektedir.

Orucun tutulmasının özellikle ağız, burun, göz, kulak ve cinsel organlar ile ilgili olmasının sebebi kozmik bilime göre enerji özellikle bu alanlarda bedene girmekte ve bedenden çıkmaktadır. Kozmik boyuttaki incelemelerde mide ve bağırsak hücrelerinin oruç ile kendilerini yenilediği günümüz temel kamera sistemi ile gözlemlenmiştir.³⁴²

Orucun kişinin bedeni üzerinde birçok faydayı meydana getirdiği tıbbi bir gerçekliktir. İnsan aşırı besin tükettikçe bedeninde atıklar birikir. Biriken bu atıklar bedeni çürütür ve kanın kirlenmesine sebebiyet verir. Birçok hastalık sindirim sisteminde besinlerin tam olarak elimine edilmemesinden ileri gelmektedir. Kişi oruç tutarak dışarıdan

³³⁸ Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, **Mecma'ul-Enhur Fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1317, s. 247, 248.

³³⁹ Elmalılı M. Hamdi YAZIR, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 4, s. 318

³⁴⁰ Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 1, s. 577.

³⁴¹ Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, **Mecma'ul-Enhur Fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1317, Cilt 1, s. 248.

³⁴² Ahmet Maranki, Elmas Maranki, **Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi**, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 221.

vücuda besin akışını kestiğinden bağışıklık sistemi sindirimle uğraşmaktan kurtulur ve vücudu temizlemeye başlar. Oruç ile sindirim yavaşlar ve böylece bedendeki toksit maddeler dışarı atılır. Böyle bir diyetle bedendeki hasarın giderilmesi daha kolay olur.³⁴³

Son dönemlerde orucun hastalıkları tedavi etmedeki özelliğine gerek doğudan gerek batıdan birçok uzman dikkat çekmektedir. Batıda bazı bilim adamları orucu “bıçaksız ameliyat” olarak tanımlamış ve tedavi amaçlı birçok oruç kliniği açılmıştır. İç hastalıkları ve tıbbi onkoloji uzmanı Canfeza Sezgin’e göre oruç bedeni temizleyerek hastalıkları uzaklaştırmaktadır. Beden aç kalınca damarlar daralır, kanın debisi artar ve aynen sel suları gibi önüne zararlı toksinleri katıp dışarı atar.³⁴⁴ 1900’lerde batıda orucun kişiyi sağlıklı hale getirdiğine vurgu yapan ve bu hususta öncü bir ekol oluşturan Arnold Ehret, bazı hijyenik kaynaklı hastalıkları dışarda tutarak, kalıtım yoluyla dahi olsa bütün hastalıkların tabii olmayan beslenmelerden ve gıdaların fazla tüketilmesinden kaynaklı olduğunu söyler.³⁴⁵ Ehret, orucu tek ve yüce tedavi yöntemi olarak görmektedir. Ona göre orucun hastalıkları tedavi etmedeki muhteşem etkisinin görülmesi dolayısıyla dünya genelinde bu farkındalık daha yeni görülmüştür. Ancak buna rağmen insanlar hala oruçtan korkar haldedirler. Hasta olan kişinin iştahı kesilmesi Ehret’e göre bir sorun olmayıp asıl olarak iyileşmenin başlangıcıdır. Ehret hasta olduğunda iştahın niçin kesildiğinin düşünülmesi gerektiğini sorar ve hayvanların fitri olarak iyileşmesini örnek verir. Hayvanlar doktora, ilaçlara ihtiyaç duymaksızın iyileşebilmektedir. Hastalık durumunda oluşan bu iştahsızlık bir tedavidir. Tabiatın çıkan hastalıklar yemekle olmaktadır. Hastalık durumunda yemeğin kesilmesi bedendeki zararlı maddelerin dışarı atılması içindir.³⁴⁶

Bediüzzaman da hastalıkların ekseriyetle yanlış uygulamalardan, perhizsizlikten, israf etmekten, günahlara girmekten ve dikkatsizlikten geldiğine dikkat çekmiştir.³⁴⁷ Ona göre en mühim ilaç kişinin maddi-manevi perhiz yapmasıdır. İnsanın her istediğini alması,

³⁴³ Aidin Salih, **Gerçek Tıp**, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 151, 152.

³⁴⁴ Ürün Dirier, “Kanserin Üç Savaşçısı: Zerdeçal, Brokoli ve Oruç” <https://www.karar.com/hayat-haberleri/kanserin-uc-savascisi-zerdecal-brokoli-ve-oruc-93314> (Erişim: 28.10.2019)

³⁴⁵ Arnold Ehret, **Oruçla Yeniden Sağlığa Kavuşma ve Gençleşme**, İm Yayın Tasarım, Çev. Gülcan Arslan, İstanbul, 2001, s. 40.

³⁴⁶ Arnold Ehret, **Şifalı Besinler ve Mukussuz Şifa Diyeti**, İm Yayın Tasarım, Çev. Gülcan Arslan, İstanbul, 2005, s. 213, 214.

³⁴⁷ Bediüzzaman Said Nursi, **Lem‘alar**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2007, s. 225.

keyfine göre yemesi-içmesi tıbbi olarak şahsına zarar verdiği gibi helal-haram demeyip her şeye atılmak da kişinin manevi hayatını zehirlemektedir. Böylece kişi kalbine ve ruhuna itaat etmek yerine onları nefse itaat ettirir. Bu nedendir kişi Ramazan'da oruç vasıtasıyla maddi-manevi perhize alışır ve akıl ile şeriatın emiri altına girmeyi öğrenir. Kişinin bu yönde kabiliyeti keşp eder. Midenin de yemek üzerine yemek yemesi kesildiği için hastalıklar vücuttan uzaklaşır. İnsanlığa sabırsızlık ve tahammülsüzlük olarak iki yönden gelen musibetlere karşı yegâne çare oruç olmaktadır. Yine Bediüzzaman'a göre mide bir fabrikadır ve o fabrikayla ilgili çok hizmetçiler iş görmektedirler. Eğer yılın bir ayında o fabrika (mide) tatil edilmezse bütün o hizmetçiler o manevi fabrikanın gürültüsünden ve dumanlarından karma karışık bir vaziyet alır ve ulvi vazifelerinden gaflete düşerler. Ancak Ramazan orucu ile o fabrikanın hademeleri sadece mide için yaratılmamış olduklarını anlarlar. Böylece kişinin kalp, ruh, akıl, sır gibi latifeleri oruç ile terakki ederler.³⁴⁸

Ehret de vücudu elastik maddeden oluşan bir makineye benzetmektedir. Yıllarca yemek alan bu makine sürekli gerilmektedir. Tabii olmayan aşırı yüklenmeyle kan basıncının tesiriyle organizmanın işlevi engellenmektedir. Bedenin yemekten kesilmesiyle bu menfi basınç birdenbire ortadan kalkar, damarların daralmasıyla kan yoğunlaşır ve aşırı su vücuttan dışarı atılır. Bu durum daha orucun ilk birkaç gününde gerçekleşmektedir. Ayrıca oruçlu kişi her geçen gün kendini daha iyi hissetmektedir. Özellikle orucun yirminci günündeki hissediş başlangıçtaki günlere göre daha iyi olmaktadır. Bu durum kişinin hayat enerjisinin doğrudan besinlerle ilgili olmayıp bedende engelsiz kan dolaşımıyla alakalı olduğunu kanıtlamaktadır.³⁴⁹

Bedenen insanı sınırlandıran orucun insan üzerindeki hedefi yukarıda sayılan maddi faydaların ötesinde ulvi gayeleri ve manevi şifayı da mündemiçtir. Bu ulvi hedeflerden biri de akıl ve zihin orucu tutmaktır. Gözlerin haramdan sakındırılması, dilin zararlı hatta faydasız konuşmadan tutulması, riya, gurur gibi nefsani heveslerden içtinap edilmesi orucun bu ulvi gayeleri içine girmektedir.³⁵⁰ Oruç tutan kişi özellikle sabırlı olmalıdır. Diğer bir ifadeyle oruç insana sabırlı olmayı öğretir. Çünkü insan oruç ile arzularına gem

³⁴⁸ Bediüzzaman Said Nursi, **Mektûbât 2**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011, s. 287, 288.

³⁴⁹ Arnold Ehret, **Şifalı Besinler ve Mukussuz Şifa Diyeti**, İm Yayın Tasarım, Çev. Gülcan Arslan, İstanbul, 2005, s. 215, 216.

³⁵⁰ Muînüddîn Çiştî, **Sûfî Tıbbı**, İnsan Yayınları, Çev. Hayrettin Tekümit, İstanbul, 2013, s. 118, 119.

vurur, kendi bedenine sahip olmadığını anlar, o bedeni sabır ile daha güçlü kılar. Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde sabırlı olmak tavsiye edilmiş ve Allah'ın sabırlı olanlarla beraber olduğu vurgulanmıştır. Peygamberimiz bir hadisinde "*Oruç sabrın yarısıdır.*"³⁵¹ buyurarak orucun insana kazandırdığı sabrın büyüklüğüne dikkat çekmiştir.

İnsanın güzel günlerinin yanında sıkıntılı, mihnetli günleri de vardır. İnsan aciz ve fakir bir varlık olduğundan bu zor zamanlarında iradesini kontrol etmekte güçlük çeker. Bu nedenledir ki insan, iradesini güçlü kılmamanın yollarını arar. Oruçlu kişi, kendisinin en fazla arzuladığı isteklerini yerine getirmede serbest olmadığını anlaması ona irade güçlüğü kazandırır. Böylece kişinin ileride karşılaşacağı sıkıntılı hallere tahammül etme bilinci gelişir. Oruçla kişi kendini kontrol edince çevresine de zarar vermemeye başlar. "*Oruç bir kalkandır. O halde oruçlu kötü söz söylemesin. Oruçlu kendisiyle çekişip kavga etmek isteyen kişiye 'ben oruçluyum, ben oruçluyum' desin...*"³⁵²

İmam Gazali'ye göre oruç tutmanın üç kısmı vardır.

- Avamın orucu. İki uzvu (mide ve tenasül) kaza-i şehvetten uzak tutmaktır.
- Havassın orucu. Avamın tuttuğu oruca ilaveten dil, göz, el, ayak, kulak gibi azalar başta olmak üzere diğer bütün uzuvlarını münkerattan alıkoymaktır.
- Ahassul-havassın orucu. Yukarıdakilere ilave olarak kalbini hasis emellerden ve aklını da dünyevi düşünce, kaygı ve dertten sıyırıp kendini Allah'tan başka her şeyden çekerek bütün benliğiyle Yüce Rabbine intisap etmektir.

Yine Gazali'ye göre kişi oruçlu iken şu altı hususa dikkat etmelidir: Gözünü korumak, dilini korumak, kulağını korumak, diğer uzuvlarını korumak, iftarda az yemek, korku ile ümit arasında olmak.³⁵³

*"Kim, faziletine inanarak ve karşılığını yalnızca Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır."*³⁵⁴

³⁵¹ İbn Mâce, Sıyam, 44.

³⁵² Buhârî, Savm,2; Müslim, Sıyam,163; Ebû Dâvûd, Savm, 25.

³⁵³ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 1, s. 235, 236.

³⁵⁴ Buhârî, İmân, 26-27, Savm, 6; Müslim, Sıyam, 203.

2.1.3. Hac

Kelime olarak önemli bir şeyi kastetmek olan hac, ıstılahta Ka'be'yi muayyen bir vakitte, hususi şart ve sıfatlar ile ziyaret etmektir.³⁵⁵

“...Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”³⁵⁶ âyetindeki ifade haccın Müslümanlar üzerine farz kılındığının delilidir.

“Cibril Hadisi” olarak meşhur olmuş hadiste Cebrail (a.s.)'in Peygamberimize “Ey Muhammed! Bana İslâm hakkında bilgi ver!” sorusuna Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s)'in verdiği cevaptaki “Güçün yettiği takdirde Beytullah'ı haccetmendir.”³⁵⁷ ifadesi de haccın İslâm'ın şartı olarak görülmesine dayanak olmuştur.

Kaynaklarda, Kâbe'nin dolayısıyla hac ibadetinin Hz. Adem'e kadar gittiğini söyleyenler vardır. İslâm'daki hac ibadetinin menasikleriyle Hz. İbrahim'den geldiği âyetlerle sabittir. “Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik.”³⁵⁸ Ancak Kur'an-ı Kerim'de Kabe'nin Hz. İbrahim'den önce kimin tarafından yapıldığıyla ilgili net bir bilgi yoktur. Bununla beraber “Bir zamanlar İbrahim'e beytin yerini göstermiş -ve şöyle demiştik-: Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf eden, kıyamda bulunan, rükû ve secde edenlere evimi temiz tut.”³⁵⁹ âyetinde Kâbe'nin Hz. İbrahim'den önce yapıldığı bilgisi vardır. Ayrıca “Doğrusu insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'de, dünyalar için mübarek ve doğru yol gösteren Kabe'dir.”³⁶⁰ âyetinden ilk insan Hz. Adem'in Kâbe'yi yaptığı yorumu çıkabilmektedir.

Efradını cami, ağyarını mâni olarak ibadetler her ne kadar sistematik bir şekilde İslâm'da yer edinmişse de diğer birçok ibadet gibi hac ibadeti de birçok dinde görülür.

³⁵⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 2, s. 103, 104.

³⁵⁶ Âl-i İmrân Sûresi 3/97.

³⁵⁷ Müslim, İmân, 1, 5; Tirmizî, İmân, 4; Ebû Dâvûd, Sünnet, 17.

³⁵⁸ Bakara Sûresi, 2/125.

³⁵⁹ Hac Sûresi, 22/26.

³⁶⁰ Âl-i İmrân Sûresi, 3/96.

Günümüz Yahudilik kutsal metinlerinde hac ibadeti yılda üç kez olmak üzere yalnızca erkeklere has olarak geçer. “*Bütün erkekleriniz yılda üç kez ben egemen Rabbin huzuruna çıkacaklar.*”³⁶¹ Hıristiyanlık kutsal metinlerinde de hac ibadetinden bahsedilir. Ancak bu durum Yahudilikteki mabet ziyaretlerinin devamı olarak geçer. “*Yahudilerin Fısıh bayramı yakındı. Taşradakilerin birçoğu bayramdan önce arınmak için Kudüs’e gitti. Orada İsa’yı arayıp durdular.*”³⁶² Hıristiyanlıkta bir kimsenin hac yapması için herhangi muayyen bir zaman yoktur. Kudüs'e gidenler genellikle ileri yaşlarda bu görevi ifa ederler. Oraya gitmek Hıristiyanlarca önemli bir işin yerine getirilmesi şeklinde algılanır.³⁶³

Hac farızası Müslümanların zenginlerine ait bir yükümlülüktür. Bu ölçü de nisap miktarı mala sahip olmayı gerektirir. Zaruri ihtiyaçlar ve borçlar çıkıldıktan sonra yeteri derecede mala sahip olup oraya imkân bulan Müslümanların hac etmesi farzdır. Hanefî, Maliki ve Hanbelî mezheplerine göre kendisine hac farz olan Müslüman bu ibadeti önündeki ilk hac mevsiminde eda etmelidir. Sonraki yıllara tehiri günah olup uzun süre bu ibadeti geciktirenin şahitliği dahi kabul edilmez. Ancak Şâfîîler hac farızasının bir an evvel eda edilmesini sünnet görmüşlerdir. Ancak bu erteleme hac yerine ulaşmamayı gerektiren sebepleri barındırıcaksa caiz olmaz.³⁶⁴

Hac farızasında kişinin şahsına taalluk eden şu yükümlülükler vardır:

- İhrama girmek. İhramdan kasıt niyet edip “telbiye” getirmektir. Böylece ihram yasakları başlar.
- Zamanında Arafat’ta vakfeye durmak.
- Ziyaret tavafını yapmak.³⁶⁵
- İhramdan önce gusledilir, tırnaklar kesilir, bıyıklar kısaltılır, koltuk altları ve kasıklar tıraş edilir. Erkekler için bundan sonra ayakkabılar ve dikişli elbiseler çıkarılır. İki parçadan ibaret bir örtü ile vücut örtülür. Bu örtülerin beyaz ve

³⁶¹ **Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar**, Çıkış, 23/17, s. 89.

³⁶² **The New Testament The New King James Version-İncil**, Yuhanna, 11/55, 56; s. 115.

³⁶³ Ömer Faruk Harman, “Hac” maddesi (İslâm’dan Önceki Dinlerde Hac), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, Cilt 14, s. 384.

³⁶⁴ Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitabu’l-Fıkh Ale’l-Mezâhibi’l-Erbâa**, Cilt 1, s. 631, 632.

³⁶⁵ İbn Âbidin, **Redd’ül-Muhtar ale’d-Dürr’il-Muhtar**, Cilt 2, s. 147.

yeni olması, güzel olup hususen temiz olması şarttır. Kadınlar günlük kıyafetleriyle el ve yüzleri açık olarak ihrama girerler. Sonra güzel koku sürünürler.

- İhrama sarılıp kokulandıktan sonra iki rek`at namaz kılınır.
- Namazdan sonra Peygamber (s.a.s)’in yaptığı gibi “Allah’ım ben haccetmek istiyorum. Onu bana kolaylaştır. Onu benden kabul eyle!” şeklinde niyet edilir.
- لَيْتِكَ اللَّهُمَّ لَيْتِكَ، لَيْتِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْتِكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ، لَكَ وَالْمَلَأْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ şeklinde³⁶⁶ telbiye getirilir.
- Peygamberimizin şu hadisine binaen yüksek sesle telbiye getirilir: “*Cebrail, bana, ümmetime ve benimle beraber olanlara telbiye getirirken seslerini yükseltmelerini emretmemi söyledi.*”³⁶⁷ Yüksek sesle yapılan bu ilan İbrahim (a.s.)’in şahsına emirle şu âyetle de vurgulanmıştır: “*İnsanlar arasında haccı ilan et...*”³⁶⁸
- İhramlı iken cinsel temas, şehvi söz ve davranışlarda bulunmak, tartışmak, kavga etmek yasaklanmıştır; baş (sadece erkekler için), yüz örtülmez; vücuda koku sürünmez, tırnak kesilmez, vücuttan kıl koparılmaz
- İhramlı erkek kaftan, gömlek, şalvar sarık gibi dikişli giysi giyemez. Ancak kadınların ihramları kendi kıyafetleridir.
- Tavafın ilk üç turunda sadece erkeklerin sağ omuzlarını da açarak gösterişli ve hızlı yürümleri (remel yapmak) sünnettir.
- İhramlının Allah’a hamd ü senalar etmesi; tekbir, tahlil, telbiye, salavat getirmesi, dualar etmesi müstehaptır.
- Hac vecibelerini yerine getiren kişi saçlarını kısaltır. Erkeklerin başı kazıtılarak tıraş olmaları daha efdaldir. Saçı olmayan kişinin usturayı başında gezdirmesi yeterlidir. İhramdan çıkan kadın saçını kazıtmaz, sadece saçlarının etrafından kısaltır.
- Tavaf eden kişi abdest yenilemek gibi bir mazeretten dolayı tavaftan çıkıp geri dönerse tavafa kaldığı yerden devam eder.

³⁶⁶ Buhari, Hacc, 26; Müslim, Hacc, 19.

³⁶⁷ Ebû Dâvûd, Menasik, 27; İbn Mace, Menasik, 16; Tirmizî, Hacc, 15.

³⁶⁸ Hac Sûresi, 22/27.

- Mikat sınırları dahiline ihramsız girilemez. Aksi halde ceza kurbanı kesilmesi gerekir.
- İhramlının gusletmesinde bir zarar yoktur.³⁶⁹

Hac farızasını yerine getiren kişinin, ihram yasaklarının verdiği hassasiyetle hareket etmesi hasebiyle normal hayattaki gibi bir üst-baş düzgünlüğü olmaz. Uzak yerlerden saçları dağınık, üstleri başları tozlu, gönül alçaklığı, huzur ve huşu içinde evin sahibini ziyaret etmeye gelmedeki hikmet, Allah'ın, kendisi için gelen insanları kabul etmesi ve onlara merhametini göstermesidir.³⁷⁰

Maliki, Şâfiî ve Hanbelîlerde haccın rükünleri dördtür: a) İhrama girmek, b) Arafat'ta vakfeye durmak, c) Ka'be'yi tavaf etmek, d) Sa'y etmek. Hanefîlerde ise ikidir: a) Arafat'ta vakfe, b) Ziyaret tavafı.³⁷¹ Mezhepler arası sayısal veri olarak haccın rükünlerinde farklılık olsa da bu rükünlerin hepsinin ifası insan bedenine bağlıdır.

Kişinin bedenen yapmasına taalluk eden şu hal ve davranışlar da haccın edebindedir: Riya ve gösterişten sakınmak, niyeti Allah rızası için yapmak, samimi bir tevbe ile günahlarından pişmanlık duymak, varsa kazaya kalmış namazlarını/oruçlarını eda etmek, abdestli olmaya özen göstermek, malayani söz ve davranışlardan sakınmak, dua ve zikirle meşgul olmak, Kur'an okumaya gayret etmek, yola çıkarken ve hacdan dönerken ikişer rekât namaz kılmak.³⁷²

Özetlersek; hac farızası için yolculuk, ihrama girmek, tavaf, sa'iy, vakfe, şeytan taşlama ile ihramdayken kıl vb. vücuda ait herhangi bir şey koparmamak gibi fiiller bu ibadetin bedenen yapılma zorunluluğunu ve önemini göstermektedir.

2.1.4. Sıdk/Doğruluk

İnsanı diğer varlıklardan ayıran önemli özelliklerinden biri konuşabilme yetisine sahip olmasıdır. İslâm, insanın konuşurken, çok az istisna hariç, doğru konuşmasını farz

³⁶⁹ es-Serahsî, **Kitab'ul-Mebsût**, Cilt 4, s. 2-106.

³⁷⁰ Elmalılı M. Hamdi YAZIR, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 2, s. 106.

³⁷¹ Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, s. 638.

³⁷² Elmalılı M. Hamdi YAZIR, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 2, s. 113.

kılmıştır. Cevheri “sıdk”ı vakıya uygun ifade edilen söz, yalanın karşıtı olarak tanımlamıştır.³⁷³ Bu tanıma göre kişi gerçeklere uygun olarak konuşursa doğru söylemiş olur. Ancak “*Münafıklar sana geldiklerinde, “Senin, elbette Allah’ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz” derler. Allah senin, elbette kendisinin peygamberi olduğunu biliyor. (Fakat) Allah, o münafıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına elbette şahitlik eder.*”³⁷⁴ âyetindeki ifadeye göre sözün doğruluğunun şartlarından biri de kişinin söylemiş olduğu sözün doğruluğuna inanmasıdır. Münafıkların Peygamberimizin peygamberliğini ifade etmeleri doğru olmakla beraber zihni planda buna inançları yoktur. Böylece Allah da onların yalancı olduğunu söylemektedir.

Şu âyet ve hadislerde sıdk emredilmiştir ve doğru söylemenin cennete götüren bir yol olduğu vurgulanmıştır:

*“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin.”*³⁷⁵

*“Doğruluk ve dürüstlük, insanı iyiliklere götürür, iyilikler de cennete götürür. Kişi, doğruyu söyleye söyleye Allah katında dürüst olarak kaydedilir.”*³⁷⁶

Peygamberimiz bazı durumlarda gerçeğe aykırı beyanları “yalan/kızb” olarak saymamıştır. Savaşta, insanların arasını bulmada, ailenin düzeni için karı-kocanın birbirleriyle münasebetlerinde hayır kastıyla söylenen sözler yalan sayılmaz.³⁷⁷ Ancak İmam Gazali savaş, karı-koca arasını bulma, çocuğu eğitme gibi istisna durumlarda gerçeğe aykırı sözün ta’riz ile söylenmesi gerektiğini söyler. Ta’riz³⁷⁸ ile söylenebilecek bir ifadenin ima olmaksızın gerçeğe aykırı söz beyanı da Gazali’ye göre yalandır ve böyle bir söze cevaz yoktur. O, bu duruma şu örneği verir: Adamın birini zalim biri aramaktadır ve ona zarar vermek istemektedir. Zalim kişi bu adamın evine gelir ve kendisine ulaşmak ister, ancak adam ona gözükmek istemez ve karısına yere bir daire çizmesini ister.

³⁷³ Mustafa Çağrı, “Sıdk” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, Cilt 37, s. 98.

³⁷⁴ Münafikûn Sûresi, 63/1.

³⁷⁵ Ahzâb Sûresi, 33/70.

³⁷⁶ Buhârî, Edep, 69; Müslim, Birr, 102-103.

³⁷⁷ Buhârî, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101.

³⁷⁸ Kinâye yoluyla söylenen dokunaklı söz, taş. (“Tariz” maddesi, <http://lugatim.com/s/tariz> -Erişim: 24.07.2019-)

Parmağını o daireye basıp “kocam burada yoktur.” demesi üzerine kendisini tembihler. Bu ta’riz yoluyla hem kendisini zalimden korumuş hem de karısını yalan söylemekten uzak tutmuş olur.³⁷⁹

Bu gibi istisnalar dışında İslâm, illa ki konuşulacaksa, doğru sözlülüğü emretmiş, kişinin kendi aleyhinde dahi olsa,³⁸⁰ doğruluktan sapmamasını söylemiştir. Zaten insan hakikati aramaya meyilli bir varlıktır. Hakikat de doğrulukla beraberdir. Bütün peygamberlerin ortak vasıflarından biri de sıdktır. Böylece onların getirdiği hakikat tebellür eder. İnsan da lisanını peygamberlerden miras aldığı sıdk ile süslerse eşref-i mahlukat olur. Çünkü konuşmak insana hastır ve insan onunla yücelir. Peygamberimizin cennet için kefil olduğu kişilerden biri de lisanına sahip çıkan kimsedir.³⁸¹

Fahrettin Razi, En’am Sûresi 115. âyetini³⁸² tefsir ederken “sıdk ve adl” kelimeleri üzerinde ihtimamla durur. Allah kelimelerini doğrulukla vasfetmiştir. Yalan bir noksanlıktır. Halbuki Allah noksanlıktan münezzehtir. Öyleyse Allah’a yalan isnat edilemez, O’nun sözleri haktır. Yine Yüce Allah kelimelerini adaletle vasfetmiştir. Kur’an konuları genel itibariyle biri “haber” diğeri de “inşâ/mükellefiyet” olmak üzere iki temel başlıkta cemedilebilir. Bu âyetten şu anlaşılmaktadır ki Allah’ın haber olarak verdikleri şeylerin hepsi doğrudur, gerçektir/gerçekleşecektir. Yine Allah’ın kullarına emir ve yasak nevinden verdiği yükümlülükler de adalet bakımından da tamdır, mükemmeldir.

Yine Razi’ye göre noksanlıktan münezzehtir olan Yüce Allah’ın sözleri açık, daimî ve doğrudur. İnkarcıların sözleri zann ve tahmin üzere olduğundan o sözlerin, hak ve doğru olan Kur’an âyetlerinin Peygamberimizin davasının doğruluğuna olan delaleti üzerinde tesiri yoktur.³⁸³

³⁷⁹ Gazâlî, **İhyâu Ulum’id-Dîn**, Cilt 4, s. 376.

³⁸⁰ Bkz. Nisâ Sûresi, 4/135.

³⁸¹ “Kim bana, iki çene ve apış arası mevzuunda söz verir kefil olursa, ben de ona cennet için kefil olurum.” Buhârî, Rikak 23.

³⁸² “Rabbinin kelimesi (Kur’an) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” En’am Sûresi, 6/115.

³⁸³ el-Fahr’ur-Râzî, **Et-Tefsîr’ül-Kebîr**, Cilt 13, Matbaat’ül-Behiyyet’ül-Mısıriye, (b.y.), 1928 (h. 1335), s. 160, 161.

İmam Gazali'ye göre sıdkın altı çeşidi vardır: Niyet ve iradede doğruluk, vefa ve azimde doğruluk, amelde doğruluk ve dinin bütün makamlarında doğruluk.³⁸⁴ Yine İmam Gazali'ye göre mazeret olmaksızın sürekli ta'riz yapmak da insanı doğru sözlülükten uzaklaştıracağından bu nevi ta'riz ve imalar yalandan sayılmıştır.³⁸⁵

İslâm'ın Müslümanlardan en çok istediği hususlardan biri de doğru sözlü olmalarıdır. Doğru sözlülük Müslümanın en asli vasıflarındandır. Çünkü müminin itikadı sıdka dayanır. En başta inanmış olduğu Resul'ün (s.a.s) sadık olduğuna iman etmesi gerekir. Bu nedenledir ki İslâm, Müslümanın konuşmasına azami dikkat etmesi gerektiğini vurgular, sükutu konuşmaya müreccih görür.

*“Ancak sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi gözetken kimseler müstesna, onların gizli toplantılarının çoğunda hayır yoktur. Bunları, Allah'ın rızasını kazanmak için yapana büyük ecir vereceğiz.”*³⁸⁶

Elmalılı “sadaka” üzerine fikir serdederken, bu kelimenin hem farzı hem de nafileyi kapsadığını söyler. “Sadaka” kelimesi “sıdk” ile aynı kökene sahip olması hasebiyle Kur'an'ın zekâtı sadaka³⁸⁷ ile tesmiye etmesinde iki vecih vardır. Biri malın temizlenmesine diğeri de imandaki tasdik etmenin işaret ettiği sıdkın kemaline işaret eder.³⁸⁸ Bu durumda mümin Rabbine karşı vermiş olduğu sözü³⁸⁹ fiilleriyle yerine getirmektedir. Bütün iyi ve güzel şeylerin kaynağı doğruluk olduğu gibi peygamberlerin en temel vasıflarından biri de sıdktır.

İslâm ilim geleneğinde konuşma hususunda en temel esas iyi bir dinleme eğitiminden geçmek teşkil eder. İnsan bizzat kendi başına bir hayat sürdüremeyeceği gibi kendi bilgi birikimiyle de huzuru yakalayamaz. Konuşmanın nitelikli olması ve insanlara fayda vermesi de kişinin bu konuda bilgi sahibi olmasıyla mümkün olabilir. Bu durumda öncelikle iyi bir dinleyici olmak gerekir. Bu nedenledir ki İslâm hadis geleneğinde

³⁸⁴ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 4, s. 375.

³⁸⁵ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 4, s. 376.

³⁸⁶ Nisâ Sûresi, 4/114.

³⁸⁷ Tevbe Sûresi, 9/60.

³⁸⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 3, s. 933.

³⁸⁹ Bkz. A'râf Sûresi, 7/172.

talebenin hocasının önünde diz çöküp bizzat hocasından hadis dinlemesi (sema') teamül olmuştur.³⁹⁰ Sağlam bir dinleme ile birey konuşmasını ayarlar ve “nabza göre şerbet verme”yi öğrenir. Atalarımız da “Söz gümüşse sükût altındır.” cümlesiyle bunu veciz bir şekilde ifade etmişlerdir.

“Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir!”³⁹¹

“En faziletli kimdir?” sorusuna Peygamberimiz: “Elinden ve dilinden Müslümanların emniyette olduğu kişidir.” şeklinde cevap vermiştir.³⁹²

Gazali, İhya'da, “Lisanın Afetleri” bölümünde dili korumak için yirmi maddeyi detaylıca zikretmektedir. Boş sözler, fuzuli konuşmak, batıla dalmak, başkasının sözlerine sürekli itiraz, husumet, sözün derinliğine dalmak, çirkin sözlü olmak, telin, lüzumsuz mizah, istihza, sır tutmamak, yalan yere söz vermek, yalan konuşmak, gıybet, koğuculuk yapmak, iki hasım arasında laf getirip götürme, yersiz övmek, yersiz sualler dili afetlere duçar eder. Gazali, bu ve daha fazla afetlerden kişinin sükût ile kurtulabileceğini ifade etmektedir.³⁹³

Hayır, yardımlaşma, dostluk, iyilik gibi konuşma çeşitleri dışındaki konuşmalar kişinin lehinde olmamaktadır. Gazali'nin de temas ettiği gibi dilin afetleri çoktur ve onlardan sakınmak gerekir. Her ne kadar yasaklanmamış konuşmalar mübah kapsamında alınsa da kişinin dilini yalandan, gıybetten korumak için çok hassas olması iktiza etmektedir. Alimler, insanların aleyhine varmayacak sınırdaki dahi olsa mübah konuşmanın kıyamette kişiye menfaatinin olmadığına dikkat çekerler.³⁹⁴ Bu tarz konuşmaların Peygamberimizin dikkat çektiği Allah'ın “haram koruluğu”na³⁹⁵ sokma ihtimali büyüktür. Kişi bu gibi şüpheli durumlardan azami derecede kaçınmalıdır.

³⁹⁰ **Hadislerle İslâm**, Heyet, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Baskı 4, İstanbul, 2017, Cilt 3, s. 388.

³⁹¹ Lokman Sûresi, 31/19.

³⁹² Buhârî, İmân, 4.

³⁹³ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 3, s. 104-159.

³⁹⁴ İbrahim Canan, **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Cilt 16, s. 381, 382.

³⁹⁵ "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de ırzını da temize çıkarmış olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı

Konuşma adabıyla ilgili âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerden şu kaideler çıkarılabilir:

- Kelama selam ile başlamak.³⁹⁶
- Doğru konuşmak, dili yalandan sakındırmak.³⁹⁷
- Hayır konuşmak, boş ve lüzumsuz sözlerden sakınmak.³⁹⁸
- Gelecek ile ilgili konuşurken “İnşallah” demek.³⁹⁹
- Kişinin bilmediği bir mevzu hakkında susması, “bilmiyorum” demesi, bilmediği halde konuşmaması.⁴⁰⁰
- İnsanları çekiştirmekten, onlara kötü söz söylemekten ve onlara lanet okumaktan dili sakındırmak.⁴⁰¹
- Kibar ve nazik bir üslup ile konuşmak, insanları taciz edecek yüksek bir ses tonu ile konuşmamak.⁴⁰²
- Sözün anlaşılabilmesi için muhatabın seviyesinde onun anlayabileceği açıklıkta konuşmak.⁴⁰³
- Yapmacık (tasannu’) konuşmaktan sakınmak.⁴⁰⁴
- Toplum içinde fısıldaşarak konuşmamak.⁴⁰⁵
- Bir mecliste sözü büyüklere bırakmak.⁴⁰⁶
- İnsanı zor durumda bırakacak, özür beyan etmeyi gerektirecek sözlerden sakınmak.⁴⁰⁷

koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir." (Buhârî, İman 39, Büyü 2; Müslim, Müsakat 107; Ebu Davud, Buyû' 3.)

³⁹⁶ Bkz. Tirmizî, İsti'zân, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 150.

³⁹⁷ Bkz. Ahzâb Sûresi, 33/70; Tirmizî, Zühd, 61.

³⁹⁸ Bkz. Mü'minûn Sûresi, 23/3; Buhârî, Edeb, 31; Tirmizî, Zühd, 11.

³⁹⁹ Bkz. Kehf Sûresi, 18/24; Buhârî, Eymân, 3.

⁴⁰⁰ Bkz. İsrâ, 17/36; Buhârî, İlim 34; Müslim, İlim 13.

⁴⁰¹ Bkz. Hucurât Sûresi, 49/12; Tirmizî, Birr, 48.

⁴⁰² Bkz. Lokman Sûresi, 31/19.

⁴⁰³ Bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 18.

⁴⁰⁴ Bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 94.

⁴⁰⁵ Bkz. Buhârî, İsti'zân, 47.

⁴⁰⁶ Bkz. Buhârî, Cizye, 12.

⁴⁰⁷ Bkz. İbn Mâce, Zühd, 15.

- Konuşurken olumsuz anlamlara da gelebilecek argo kelimeleri kullanmaktan sakınmak.⁴⁰⁸

2.1.5. Tesettür

Sınırları farklı olmakla birlikte hem erkek hem de kadın için örtünmek farzdır. Lügatte *gizlemek, örtmek*⁴⁰⁹ anlamına gelen “tesettür” kavram olarak *insanın fitrî, tabii, örfî veya dinî bir gerekçeyle vücudunun belli yerlerini örtmesi*⁴¹⁰ dir.

Mahrem yerlerin örtünme bilincinin sadece insana has olduğunu Kur’an-ı Kerim’den anlamaktayız.⁴¹¹ Hususen Nûr Sûresi’nde hem erkek hem de kadın için örtünme şöyle vurgulanmıştır: *“Mümin erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini, korusunlar. (...) Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna, açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar.”*⁴¹² Hem erkek hem de kadının mahremiyetlerine dikkat çekmesi hususunda Nûr Sûresi’ndeki bu iki âyet tesettür konusunun temelini oluşturmuştur.

İslâm’da şiddetle yasaklanan zinaya götürme tehlikesinden dolayı erkek ve kadının mahremiyet sınırlarına dikkat etmeleri önemli görülmüştür. “Zina” başlığında da değinildiği gibi Kur’an, ona götüren yolları haram kılmıştır. Âyette “Zina etmeyin” denilmeyip *“...Zinaya yaklaşmayın...”*⁴¹³ denilmesi, o çirkin fiile götürecek her tutum ve davranışlardan da uzak durmayı ifade eder. Zinanın insanın temiz fitratına aykırı bulunması sebebiyle ilgili âyet “hayasızlık” olarak zinayı tavsif etmiştir. Bu bağlamda İslâm anlayışında örtünme-fitne ilişkisi kurulmuştur. Bu örtünme de sadece bir cinsi değil, her iki cinsi ilgilendiren bir mahiyettedir. Ne var ki her iki cinsin fitratlarının farklılığından kaynaklı, örtünme sınırlarında da farklılıklar vardır. Aslında bu durum kozmik bilimle uğraşanlar tarafından da kabul edilmektedir. Kozmik bilime göre kadının enerjisi erkeğe

⁴⁰⁸ Bkz. Bakara Sûresi, 2/104.

⁴⁰⁹ <http://kubbealtiligati.com> “tesettür” maddesi.

⁴¹⁰ H. Yunus Apaydın, “Tesettür” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, Cilt 40, s. 538.

⁴¹¹ A'raf Sûresi, 7 / 26; Nahl Sûresi, 16/ 80.

⁴¹² Nûr Sûresi, 24/30, 31.

⁴¹³ İsrâ Sûresi, 17/32.

göre zayıf olduğundan onun daha fazla korunmaya ihtiyacı vardır. Baş ve bedenin örtünmesi vücuttaki müspet enerjiyi tutmakta ve menfi enerjiyi de enegellemektedir. Böylece örtü, dışardan gelen planlı ve zararlı nazarlardaki menfi enerjiye karşı bir kalkan görevi görmektedir.⁴¹⁴ Nûr Sûresi'nin ilgili âyetlerinde de bu farklılığa temas vardır. Her iki cins ile ilgili bu örtünme hududu hem zinaya götüren yolların kapatılması hem de kişinin rahatsız edici bakışlardan salim kalması açısından değerlendirilmiştir. Yine ilgili âyetlerden de anlaşılacağı üzere emir ilkin erkeklere ve gözlerinin bakılması yasak olan şeylerden sakınması üzerinedir. Yine aynı emir ikinci olarak kadınlara tekrar edilmekte ve ilave olarak baş örtüsü üzerinden devam etmektedir. Zina fiili çift taraflı olduğundan, bu seni fiilden kaçınmak veya ona götüren yollardan korunmak da çift taraflı olmak durumundadır.⁴¹⁵

İslâm'daki tesettür özellikle günümüzde daha bir önem arz etmektedir. Hususen kadınların modern hayatla beraber sosyal hayata aktif katılmaları üzerine örtünmenin temel amacına uygun olması daha anlamlı olmaktadır. Bu bağlamda bir hadiste, cennetin kokusunu dahi alamayacak iki sınıftan birisi "giyinmiş, çıplak kadınlar"⁴¹⁶ olarak geçer. İbrahim Canan bu hadisin izahında şunları söylemiştir:

Kâsiyat "giyinmiş kadınlar" demektir, âriyat da "çıplak kadınlar" demektir. Kadın, hadiste iki zıt vasıfla tavsif edilmektedir: "Giyinmiş fakat çıplak kadın." Alimler, bunu farklı yorumlara tabi tutarlar:

- *Bazıları kâsiyatı Allah'ın nimetine bürünmüş fakat şükür yönüyle çıplak yani nimetlerin şükürünü eda etmeyen kadınlar diye yorumlamıştır.*
- *Bir kısmı: Kadın kadınlık yönünü ortaya koymak, dikkatleri çekmek için, vücudunun bir kısmını örttüğü halde, diğer bir kısmını açar diye yorumlamıştır.*
- *Bir kısmı da bedenini gösteren şeffaf elbiseler giyenler kastedilmiş demiştir.*

⁴¹⁴ Ahmet Maranki, Elmas Maranki, **Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi**, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 222.

⁴¹⁵ Mehmed Fehmi, **Hikmet-i Hukuk-ı İslâmiyye**, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, İstanbul, 1329, s. 32.

⁴¹⁶ "Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığır kuyruğu gibi bir şeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a itaatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Halbuki onun kokusu şu şu kadar uzak mesafeden duyulur." (Müslim, Cennet 53; "Libâs", 125.)

Bu açıklamaların hepsi doğrudur. İslâmî tesettüre aykırı olan bütün giyimler bu hadiste ifade edilmiş durumdadır. İslâmî tesettür sadece "giyinmek" aramaz, giyinmenin tarzını da ister.

- *Belirlenen hududu örtecek büyüklükte olmalıdır; el, ayak ve yüz hariç bütün beden örtülmelidir.*
- *Vücut hatlarını gösterecek darlıkta olmamalıdır. Çok dar giyinen "giyinmiş çıplak" hükmündedir. Batı menşeli modaları takip edenler bu hallere düşmektedirler.*
- *Elbise bedeni göstermemelidir. Çok ince naylon ve şeffaf elbise giyenler de giyinmiş çıplak durumundadır.*
- *Hadislerde yasaklanan bir başka kıyafet şöhret elbisesidir. Yani dikkatleri üzerine çekmek gayesini güden kıyafetler. İslâm elbiseyi örtünmek için emrettiği halde günümüzde birçok çevreler elbiseyi örtünmeden çok dikkatleri üzerine çekme vasıtası olarak kullanıyorlar. Şu hâlde bu nev'e giren giyimler de giyinmiş çıplak manasına dahildir.*
- *Mâilat: Lügat olarak eğilen, meyleden kadın demektir. Alimler umumiyetle Allah'ın gösterdiği istikametten ayrılan, yanlış istikametlere meyleden diye anlamışlardır. Bazı alimler de bu tabirle sağını solunu oynatarak, kırılarak yürüyenlerin kastedildiğini söylemiştir. Mümilat da başkasını baştan çıkararak, başkasına salınarak yürümeyi öğreten kadın manasına gelir.*
- *Başlarını deve hörgücü gibi yapacak kadınlar tabiri bilhassa günümüzün kadınlarını tasvir ediyor gibidir. Kadınlar, değişik saç modaları uygulayarak saçlarını muhtelif şekillerde bağlayarak tepelerinde hotos denen çıkıntılar teşkil etmektedirler. Mü'min kadınlar gerek giyecekte ve gerekse baş tuvaletinde bu hadislerin tehdidini dikkatle göz önüne alıp cennetin kokusundan bile mahrum kalmaktan korkmalıdırlar.⁴¹⁷*

Örtünme her ne kadar vücudu sıcak-soğuk gibi dış unsurlardan koruma şeklinde alınsa da yukarıda geçen hadisten de anlaşılacağı üzere İslâm'da örtünmenin iffetle bağına

⁴¹⁷ İbrahim Canan, **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988, Cilt 16, s. 450-451.

vurgu yapılır. Yine Nûr Sûresi'nde yaşlı kadınların genç kadınlara göre daha serbest bir kıyafet giyebilmelerine verilen ruhsat bu bağlamda değerlendirilir.⁴¹⁸ Bu ruhsata rağmen yine de onların diğer kadınlar gibi dış giysilerini giymelerinin daha iyi olacağını âyet “iffet/يَسْتَفِيضُونَ” kelimesiyle ifade etmiştir.⁴¹⁹ Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten çıkarılmasını anlatan âyet de bu manayı teyit eder. İlgili âyette Hz. Âdem ve Havva'nın yasak ağaca yaklaşımları ile mahrem yerlerinin açılmasından ve onların da oraları cennetteki yapraklarla örtmelerinden bahsedilir.⁴²⁰ Bu da örtünmenin haya ve iffet ile bağını gösterir. Bu durumda örtünme sadece fiziksel bir örtünmeyi aşar ve manevi bir boyut da kazanır. Bu halde kişi bedeninin mahremiyetini fiziki örtünmenin dışında sözden ve bilgiden de uzak tutmakla yükümlüdür.⁴²¹ Günümüz internet erişimi vesilesiyle sosyal medya platformlarında görüntülü, yazılı veya sözlü olarak beden mahremiyetini korumak da bu kapsamdadır.

Nûr Sûresi'nde hem erkek hem de kadının gözlerini haramdan sakındırmaları hususu şu hadis ile izah edilmiştir: “*Yâ Ali, arka arkaya bakma! Birinci bakış başlaşılanabilir, fakat ikinci bakışta hakkın yoktur.*”⁴²² Örtünme, karşı tarafın birey üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak olduğundan bir tarafın mukayyet altına alınıp diğer tarafın serbest bırakılması söz konusu olmamaktadır.⁴²³ Bu nedenle bir kadın tesettürüne riâyet etmiş ya da etmemiş olsa da Hz. Peygamber (s.a.s) Hz. Ali üzerinden erkeklerin bakışlarının da İslâmî ölçüde olması gerektiğini vurgulamıştır.

Nûr Sûresi 30 ve 31. âyetlerde geçen “ferc” kelimesi daha çok erkek ve kadının cinsel bölgeleri için kullanılsa da ayetin anlam bağlamından bu kelimenin insan bedeninin ayıplı taraflarını da kapsadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ayette mahrem bölgeler için “avret” kelimesinin kullanılması bu yerleri göstermenin/görmenin utanılabilecek hususlar olduğuna

⁴¹⁸ **Hadislerle İslâm**, Heyet, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Baskı 4, İstanbul, 2017, Cilt 3, s. 230.

⁴¹⁹ “Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, ziynetleri (yabancı erkeklere) teşhir etmeksizin (bazı) elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. İffetli davranmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.” Nûr Sûresi, 24/60.

⁴²⁰ A'râf Sûresi, 7/22.

⁴²¹ Huriye Martı, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti, **Marife**, Yıl 9, Sayı 2, Güz 2009, s. 16.

⁴²² Ebû Dâvûd, Nikâh: 43; Tirmizî, Edeb: 28.

⁴²³ Mehmet Zeki Duman, **Kur'an-ı Kerim'de Adâb-ı Muâşeret Görgü Kuralları**, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul, 2002, s. 63.

vurgu içindir.⁴²⁴ Elmalılı, bu ayetlerin tefsirinde “ferc” kelimesinin gerek erkek gerekse de kadının bacaklarının arası olduğunu söyler. Ona göre âyetteki ferc kelimesinin hem erkeğe hem de kadına muzaf kılınması bu manayı gösterir. Böylece avret mahalli apış arasındaki açıklık boyunca devam eder ve topuklara kadar varır. Ancak bunun en asgari kısmı göbekte diz arasındadır. Bu nedenle erkekler için örtülmesi farz olan bölge göbekte diz arasındadır. Ancak erkeğin göbekte diz dışında bedenini fazladan örtmesi müstehaptır. Kadınlarda ise örtünme sınırı bir sonraki âyetin başı örtmesinden delaletle tepeden tırnağadır. Bu manadan yola çıkarak Elmalı’ya göre iki diz arasındaki açıklığı örtemeyen elbise kastedilen setri yerine getirmemiştir. Ayrıca âyette geçen “ziynetlerini göstermesinler” tabirinde örfçe malum olan küpe, bilezik, gerdanlık gibi takıları yabancılara gösterme hususundaki nehiyden şu anlaşılıyor ki ziynetlerinden daha cazip olan bedenlerini hiç göstermesinler. Çünkü kadının esas ziyneti kendi vücududur ki takıların o vücuttan bağımsız olarak bakılmasında beis görülmemiştir.⁴²⁵

Yukarıda geçen Nûr Sûresi 31. âyette “ziynetin kendiliğinden görünen kısmı müstesna” tabirinden dolayı İslâm uleması süsü iki kısma ayırmışlardır: iç süs ve dış süs. Bu ayırım âyetin ruhsat kısmında aldığı kendiliğinden görünen kısmın dış ziynet olarak belirlenmesiyle ilgilidir. Ancak hususen kadının dış ziynetinin sınırlarının neler olduğu hususu tartışılmıştır. Beni Kaynuka Yahudilerinin sürülmesine sebep olan olay bir Müslüman kadının tesettürüne olan müdahaleleri ve ona sarkıntılıklarıdır. Ramazan el-Bûti bu olaya değindiğinde hem bu olayı hem de bu olay bağlamında bazı rivâyetleri aktararak kadının yüzünün örtünmesi gereken “iç süs” olduğunu söyler. Ona göre kadının yüzünü örtmesinde bir farziet olmasaydı hanım sahabinin yüzünü örterek yolda yürümesine ihtiyaç kalmazdı. O, bu görüşüne Hz. Aişe ve Abdullah bin Ömer’den nakille şu hadisi de delil getirir: “*İhrama giren kadın ağzını, burnunu örtmez, yüzünü peçelemez.*”⁴²⁶ İhramlı kadına yüzünü kapatmasındaki yasağın anlamı, Müslüman hanımların ihramlılık dışında yüzlerini örttüğünü gösterir. Mezhep imamlarından bazılarının kadının yüzünü avret/iç süs saymamalarına, kadının yüzünü örtmesinin farzieteye değil de nafileliğe yormalarına da

⁴²⁴ Mustafa Şentürk, Kur'an'da Beden Mahremiyetini İfade Eden Temel Kavramlar, (**Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, 27-29 Mart 2015**), Samsun, 2016, s. 109.

⁴²⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 5, s. 3502, 3503.

⁴²⁶ Buhari, Cezau's-Sayd, 13.

değinen el-Bûtî “zamannın değışmesiyle hükümler de değışir” fikhi kaidesine binaen şöyle söyler: “*Günah işlemenin yaygınlaşip kadına bakanların çoğunluğunun fasıklar zümresinden olduğu ve haram bakışlarla kadını süzdükleri anlaşıldığında kadının yüzünü örtmesi vacip olur.*” Ona göre en azından Allah Müslümanlara ideal İslâmî toplumu bahşedene kadar, Müslüman hanımların içinde yaşadıkları fitne döneminin kayganlığından dolayı yüzlerini örtmeleri farzdır.⁴²⁷ İlgili âyetlerin tefsirinde Mevdûdî de kadın yüzünün avret olduğunu söyler ve evlenme kastı ile bir kadına bakmada, bir suçun faillerini tespit etmek kastıyla şüphe uyandıran bir kadına bakmakta, mahkemede şahitlik yapan bir kadına mahkeme erkânının bakmasında veya hasta bir kadına hekimin tedavi amaçlı bakmasından mahzur olmadığını; ancak bu gibi zorunluluklar dışında Peygamberimizin Hz. Ali’yi ikinci bakıştan sakındırdığı hadis bağlamında bakmanın haram olduğunu söyler.⁴²⁸

Elmalılı’ya göre âyette geçen “ziynet”ten kasıt, örfteki taç, küpe, gerdanlık, bilezik, elbise süsleri yahut sürme, kına gibi hususlardır. Bunu da “*Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin)...*”⁴²⁹ âyetiyle destekler. O, avret yerlerini örtmenin her zaman farz olduğunu ifade ettikten sonra bu âyetin hususen namazda ve (İslâmiyet öncesi Arapların çıplak olarak tavaf yapmasının yanlışlığını ortadan kaldırmak için) tavafta kadın ve erkeğin avret yerlerini örtmesinin önemine vurgu yaptığını söyler.⁴³⁰ Bununla beraber Elmalılı, Nûr Sûresi 31. âyette geçen “kendiliğinden görünen kısmı müstesna” ifadesini kadının el ve yüzü olarak ele alır. Çünkü iş yaparken ve teneffüs ederken el ve yüzün kapatılmasında zorluk vardır. Halbuki dinde zorluk yoktur ve zaruretler kendi miktarınca takdir olunmak üzere el ve yüzün görünmesinde beis yoktur.⁴³¹ Mevdûdî ise kadının bütün bir bedeninin iç ziynet olarak ele alınmasını ve el ile yüzün yabancıya gösterilmemesi gerektiğini şiddetle savunur.⁴³² Hanefîlerde, kadının elleri, yüzü ve ayakları avret sayılmamıştır.⁴³³ Lakin ayaklar konusunda ihtilaf vardır. Bazı Hanefîler

⁴²⁷ Ramazan el-Bûtî, **Fıkhu’s-Sîre**, Çev. Atik Aydın, Bilge Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 214-218.

⁴²⁸ Ebu’l-A’lâ Mevdûdî, **Tefhimu’l-Kur’an**, Çev. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, Cilt 3, s. 465-467.

⁴²⁹ A’râf Sûresi, 7/31.

⁴³⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, Cilt 3, s. 2152, 2153.

⁴³¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, Cilt 5, s. 3504, 3505.

⁴³² Ebu’l-A’lâ Mevdûdî, **Tefhimu’l-Kur’an**, Cilt 3, s. 470, 471.

⁴³³ **İlm-i Hâl-i Kebîr**, Heyet, Mahmutbey Matbaası, İstanbul, 1307, s. 73.

ayakları da avret saymıştır.⁴³⁴ El ile yüzün kadın için dış ziynet olarak ele alınması, Hanefî fukahası tarafından zaruri bir ihtiyaç olan alışverişte kadının yüz ve ellerinin görünmesinin kaçınılmaz olacağı aksi halde hayatında zorluk çekeceği gerekçesiyle temellendirilmiştir. Malikiler ise sadece yüzü dış ziynet olarak görmüş ve kadının yüzünü kapatma zorunluluğunun olmadığını söylemişlerdir.⁴³⁵ İlgili âyetin tefsirinde Mevdûdî, Hanefîlerin el ve yüz ile onlardaki süsleri de istisna/ruhsat kapsamında değerlendirdiklerini söyledikten sonra kendisi bu hükme katılmadığını ifade eder. O, bu hükümde “avret” ile “örtünme”nin birbirleriyle iltibas edildiğini, halbuki ikisinin ayrı şeyler olduğunu söyler. Ona göre avret, insanların evlenmesi yasak olan kişilerin dahi yanında açmaması gereken yerleridir. Halbuki örtü ise kadını mahremi olmayan erkeklerden ayıran şeydir. Bu nedenle bu tartışmayı Mevdûdî avret yeri ile değil, örtü hükümleriyle ilgili görür. Ona göre örtü emri yüzü de içine almaktadır.⁴³⁶ Şâfiî ve Hanbelî mezheplerindeki ağırlıklı görüşe göre el ve yüz dahil kadının bütün bedeni avrettir ve yabancı yanında örtünmesi gerekir. Ancak namazda el ve yüzün açık olmasına cevaz vardır.⁴³⁷ Özellikle kadının nâmahreme göstermemesi ve erkeğin de oralara bakmaması gereken iç ziynet (yukarıda bir kısmı verilen Nûr Sûresi 31. âyetin devamında) şu kişiler için aynı yasak kapsamında değerlendirilmemiştir: Koca, baba, oğul, kayınpeder, üvey oğullar, kadının erkek kardeşleri, yeğenleri, kadınlar,⁴³⁸ kadının sahip olduğu köleler, cinsel arzusu kalmamış erkekler ve kadınların cinselliğini henüz anlamayan çocuklar.⁴³⁹

⁴³⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslâm İlmihali**, Çelik Yayınevi, İstanbul, (t.y.), s. 110.

⁴³⁵ H. Yunus Apaydın, “Tesettür” maddesi, **DİA**, Cilt 40, s. 540.

⁴³⁶ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhimu'l-Kur'an**, Cilt 3, s. 471.

⁴³⁷ Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa**, Cilt 1, s. 182.

⁴³⁸ Âyette geçen “أَوْ نِسَائِهِمْ” ifadesi lügat olarak “onların kadınları” demektir. Burada tam olarak ne kastedildiğiyle ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür:

Âyetin ilgili kelimesi bütün kadınları kapsamakta olup Müslüman bir kadının tesettüründeki hassasiyet için diğer bütün kadınlar istisnadır.

Âyetin ilgili kelimesinden kasıt, sadece Müslüman kadınlar kastedilmiş olup zimmî veya diğer bütün gayr-ı müslimler bu kapsam dışındadırlar.

Âyetin ilgili kelimesinden kasıt, Müslüman olsun olmasın günlük hayatında bir Müslüman kadının kendisiyle ünsiyet kurduğu, güvendiği kişi(ler)dir. Bu görüşe göre kadın için diğer kadınların istisna olması “güven” esasına dayanır. Güvenli, asaletli, iffetli ve faziletli olması bir kadının (Müslüman olmasına bakmaksızın) Müslüman kadının iç ziynetine bir dereceye kadar muttali olmasında mahzur yoktur. Ancak, Müslüman dahi olsalar, iffetsiz ve ahlâksız kadınlar yanında Müslüman bir kadının örtünme hassasiyeti yabancı erkeklerin yanındaki hali gibi olmalıdır. (Elmalılı a.g.e., s. 3506, 3507; Mevdûdî a.g.e., s. 473, 474.)

⁴³⁹ Bkz. Nûr Sûresi, 24/31.

İlgili âyette zikredilen bu kişiler yanında kadın yüz, el, ayak, baş, saç, kulak, boyun, kollar gibi bedeninin kısımlarını açabilir. Çünkü yakınlıkları ve beraber yaşamaları sebebiyle münasebetleri fazladır. Bahsedilen kişilerin de bu yerlere nazarları helaldir. Bu, fitne sebebi değildir. Ancak kadın, bu kişilere karnını ve sırtını gösteremez, bu arsızlık sebebidir.⁴⁴⁰ Bediüzzaman'a göre kadın, bacaklarını -kocasını dışında- mahremi olan diğer erkeklere de gösteremez. Ona göre sima mahremiyetten haber verir. Kişiler birbirlerinin simalarından mahremi olduğunu bilir ve bu durum şehvi duyguları kırar. Böylece mahreme karşı nefsanî hisler kaybolur. Ancak bacaklar böyle değildir. Çünkü bacaklar mahremiyeti haber verecek bir alamete sahip değildir. Mahremi açık bacakları, namahremi bacaklarıyla müsavi olduğundan hayvani, süfli hisleri uyandırabilir. Bu şekildeki bir nazar ise insanı alçaltan bir haldir. Böyle denî bir nazardan sakınmak için mahremine karşı dahi olsa kadının bacaklarını göstermemesi gerekmektedir.⁴⁴¹ Aslında Bediüzzaman'ın dikkat çektiği cinsel bir sapma olan bu tehlike günümüzde dahi konuşulmakta ve aile içi birçok tecavüz vakası olarak yaşanmaktadır.⁴⁴²

Erkeklerin kadınlara bakmasında sınır daha sert ve katıdır. Çünkü kadın cazibe merkezidir, güzellik erkekte ziyade kadında mündemiçtir. Bediüzzaman, kadının bu cazibesine dikkat çeker ve samimi dostluklar üzerine kurulu bir meclise güzel bir kadının girmesiyle dostlar arasına riya, haset ve rekabet gibi şeni' hasletlerin gireceğini söyler.⁴⁴³ Bu da kadının bakılmaya ve ondan istifade edilmeye daha müsait olduğunu gösterir. Ancak Nûr Sûresi 31. âyetteki kadınların da gözlerini sakındırmaları hususu erkeklerin kadınlara bakması kadar sert değildir. Kadınların, erkeklerin gösterilerini uzaktan seyretmelerinin bir mahzuru yoktur. Bunu destekleyen rivâyetler de vardır. Hz. Âişe'den nakille, kendisi Mescid-i Nebevi'de Habeş'ten gelen bir grubun kılıç kalkan gösterisini seyretmek istediğinde Hz. Peygamber (s.a.s), Hz. Âişe gösteriden sıkılana kadar, yanağı Hz. Âişe'nin

⁴⁴⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 5, s. 3508.

⁴⁴¹ Bediüzzaman Said Nursi, **Lem'alar**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2007, s. 208.

⁴⁴² Bazen medyanın da haber konusu yaptığı aile içi cinsel ilişki (ensest) vakaları maalesef ülkemizde de olmaktadır. Bu duruma bir örnekle yetinelim: "... 80 yaşındaki Ü.Ö., 14 yaşındaki öz kızı G.Ö.'yü 2 yıldır taciz ettiği iddiasıyla tutuklandı." "80 yaşındaki baba 14 yaşındaki kızını tacizden tutuklandı", <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/80-yasindaki-baba-14-yasindaki-kizini-tacizden-tutuklandi> (Erişim: 14.07.2019)

⁴⁴³ Bediüzzaman Said Nursi, **Sözler**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2013, s. 351.

yanagında gösteriyi seyretmiştir.⁴⁴⁴ Bir başka olayda da Resulullah, kocasının kendisini boşadığı Fatıma Binti Kays'a âmâ olan amcasının oğlu Abdullah b. Ümmü Mektum'un evinde iddetini tamamlamasını söylemiştir.⁴⁴⁵

Kadının sesinin avret sayılıp sayılmadığı da tartışılmış ancak fitne korkusu yoksa cumhura göre kadın sesi avret kapsamında değerlendirilmemiştir. Çünkü Peygamberimizin (s.a.s) hanımları, sahabilerle konuşmuş ve erkek sahabiler de onlardan dini hükümler dinlemişlerdir.⁴⁴⁶

İslâm tarihinde, kadın bağlamında tesettürün başı da içine aldığı hususunda ittifak vardır. Ancak Osmanlı sonrası modern dönemde kadının başını örtmesi bir mesele haline gelmiştir. Bu tartışma özü itibariyle baş örtüsünün dinin bir emri olup olmadığı hususundan çok siyasal, ideolojik ve sosyal kaygılar üzerinden cereyan etmiştir. Zaten baş örtüsünün böyle bir tartışma zemininde ele alınması hatta onun bir süslenme aracı olarak görülmesi son devir modernitenin bir ürünüdür. İslâm toplumunun 19. yy. sonrası Batı kültürünün etkisi altına girmesi ve seküler hayatın yaygınlaşması da bu yaklaşımı doğurmuştur. Seküler ve muhafazakâr kitleler arasındaki en belirgin tartışmalardan biri hiç kuşkusuz “tesettür”deki “baş örtüsü” olmuştur. Özelde kadının baş örtüsü etrafında şiddetli tartışmaların yaşanması, Müslüman coğrafyadaki çeşitli ilim ve fetva kurullarının kadının örtünmesi bağlamında baş örtüsünün de İslâm'ın bir emri ve dinin bir vecibesi olduğunu açıklayıcı kararları olmuştur.⁴⁴⁷ Türkiye’de Din İşleri Yüksek Kurulu da bu bağlamda birçok karar almıştır. Onlardan biri de 07.11.2002 tarihli karardır. “Kadınların Başlı Açık Namaz Kılmaları” başlığında kurul toplanmış, yapılan müzakere sonucunda hem erkek hem de kadın için namazda setr-i avretin zaruri olduğu, erkek ile kadının avret yerlerinin farklılık arz ettiği, dört mezhebin (Hanefî, Maliki, Şâfiî, Hanbelî) oluşturduğu cumhur fukahaya göre erkeğin avretinin göbekte diz arası olduğu, kadının el, yüz ve ayakları

⁴⁴⁴ Buhârî, Cihâd, 81.

⁴⁴⁵ “Fatıma Binti Kays’tan rivâyete göre şöyle diyordu: Kocam beni boşadığını bildirerek bana haber gönderdi. Ben de elbisemi bürünüp Resulullah’ın yanına gelip durumumu arz ettim. Resulullah (s.a.s): ‘Seni kaç talakla boşadı?’ diye sordu. Ben de: ‘Üç talakla’ dedim. Resulullah: ‘O zaman sana nafaka yok, amcanın oğlu Ümmü Mektum’un evinde iddetini tamamlama, onun gözleri görmez bu sebeple dış elbiseni onun yanında çıkarabilirsin. İddetin bitince de bana haber ver.’ buyurdu.” Müslim, Talak, 6; İbn Mâce, Talak; 4.

⁴⁴⁶ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu’l-Fıkh Ale’l-Mezâhibi’l-Erbaa*, Cilt 1, s. 185, 186.

⁴⁴⁷ H. Yunus Apaydın, “Tesettür” maddesi, *DİA*, Cilt 40, s. 542.

dışındaki bütün bedenın avret olduğu ilgili âyet ve hadislerden delillendirilmiş, sonrasında şu ifadeler ile neticeye varılmıştır:

... Hz. Peygamber zamanından günümüze kadar uygulama böyle olduğu gibi, İslâm toplumunun ortak görüşü de bu yöndedir.

Yukarıda zikredilen açıklamalar ışığında;

Namazda ve namaz dışında örtülmesi gereken avret mahallinin erkeklerde diz kapağı ile göbek arası, kadınlarda ise, el, yüz ve ayaklar dışındaki bütün beden olduğu ve namaz kılariken, bu uzuvların vücut hatlarını belli etmeyecek ve rengini göstermeyecek nitelikte bir elbise (örtü) ile örtülmesi gerektiği anlaşıldığından, kadınların baş açık olarak namaz kılmalarının caiz olmadığına,

Karar verildi.⁴⁴⁸

Bütün insanların İslâm fitratı⁴⁴⁹ üzere doğduğunu söyleyen hadisten de anlaşılıyor ki dini duygu insanlığın özünde var olan evrensel bir duygudur. Zaten İslâmiyet, Yahudi ve Hıristiyanları “Ehl-i Kitap”⁴⁵⁰ olarak niteler ve bu dinlerin semavi kaynaklı olduğunu söyler. Bu kaynaklıktan dolayı -her ne kadar Yahudilik ve Hıristiyanlık tarihi süreç içerisinde bozulmuş olsalar da- günümüzde dahi ahlâkî esaslarda hemen hiçbir değişikliğin olmadığı görülür.⁴⁵¹ İslâm ve diğer dini inanışlar arasındaki ortak hususlarda en çok ahlâkî ilkeler göze çarpsa da ibadet ve yaşam alanlarında da benzerlikler vardır.

Bu bağlamda İslâm’daki tesettür emrinin tarih boyunca diğer bütün dinlerde de bir şekliyle var olduğu bir gerçektir. Milâttan önce 4000’lerde dahi Mezopotamya toplumlarında baş ve yüz örtme geleneği vardır. Asurlularda -köleler ve fahişeler hariç- kadınlar sosyal hayat içinde çok az görünmüş ve dışarıda yüzlerini örtmüşlerdir. Hititler, Frigyalılar ve İyonyalılar’da kadınlar saçlarını örtmüşlerdir. Hint alt kıtasında erkekler genellikle peştamal tarzı bir kıyafetle, kadınlar ise göğüslerini ve başlarını da dahil ederek uzun atkı veya çarşaf tarzı elbiselerle örtünmüşlerdir. Hindu topluluklarda gösterişli başörtülerin kullanımı yaygın olup bazen yüzlerini dahi örtme geleneği vardır. Sihler’de erkek ve kadınların başlarını atkılarla örtmeleri önemli görülür. Eski Yunan toplumlarında

⁴⁴⁸ <https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2926/kadinlarin-basi-acik-namaz-kilmalari> (Erişim: 08.06.2019).

⁴⁴⁹ Bkz. Buhârî, Cenâiz 92; Ebû Dâvut, Sünne 17; Tirmizî, Kader 5.

⁴⁵⁰ Kur’an-ı Kerim’de bu kavram birçok âyette geçer. Bir örnekle yetinelim: bkz. Al-i İmran, 3/199.

⁴⁵¹ Halil İbrahim Bulut, Semavi Dinlerin Ortak Ahlâk İlkeleri ya da Evrensel Değerler, **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2015, s. 65.

Atinalı kadınlar toplum içinde vücutlarını örtmüşlerdir. Roma toplumunda erkekler genellikle kısa elbiselerle örtünürken kadınlar vücutlarını uzun elbiselerle, başlarını ise özel bir giysiyle örtmüşlerdir. Hatta Roma hukukunda, başını açarak dışarı çıkan kadının kocasına boşanabileceği hakkı verilmiştir. Yahudilikte ise özellikle Musa b. Meymûn'un getirdiği sistematik anlayışla hem erkek hem de kadınların örtünmesine önem atfedilmiştir. Talmut bilginleri kadın için baş açıklığı çıplaklık kapsamında ele almış ve böyle bir kadının kocası tarafından kendisine herhangi bir şey de verilmeksizin boşanabileceğini belirtmişlerdir. Hıristiyanlıkta örtünme Yahudiliğe göre daha önemli görülmüştür. Hıristiyanlığın da etkisiyle Bizans döneminde hem kadın hem de erkekler bedenlerini tamamen örten elbiseler giyinmiş, bilhassa soylu kadınlar başlarını ilave bir örtü ile örtmüş ve çehrelerini kapatacak ince örtüler kullanmışlardır. Hıristiyanlık için önemli bir kişi olan Pavlus, saçın kadına örtünmesi için verildiğini söyler. Ancak cezalı veya yaslı bir kadın başını açabilir. Bu da ancak saçın kazıtılmasıyla mümkündür.⁴⁵²

Hem erkek hem de kadın için örtünme bazı dini inanışlarda emir, çoğunda ise tavsiye olarak geçer. Ancak hepsinde örtünme fiili istenilen ortak bir husustur. Bu gibi ortak hususlar Hz. Adem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.s) kadar bütün peygamberlerin getirdiği beyanın birbirini desteklemesi mahiyetindedir. Hz. Adem'den beri süre gelen bu anlayış son halka olan İslâm ile kemal noktasını bulmuştur. Bu nedenle İslâm, diğer bütün dinlerdeki yanlışları ayıklayıp özleri toplayarak gelmiştir. Zaten Resulullah kendisine kadar gelen peygamberleri, inşa edilen bir evin (İslâm) tuğlaları olarak görmüş ve kendisini de bu evin bütün boşluklarını kapatacak en son tuğla⁴⁵³ olarak ifade etmiştir.

Farz giyinme olan setr-i avret dışında İslâm alimlerinin giyinme ile ilgili bazı tavsiyeleri vardır. Giyilecek elbisenin uygunluğu yerlerde sürünmemesi, kollarının parmak başlarını geçmemesi, kol ağzının bir karış olması ile ölçülür. Giyilecek elbisenin kumaşı ne çok kaliteli ne de çok kalitesiz olmalıdır, orta kalitede bir kumaş tercih edilmelidir. Çünkü

⁴⁵² Salime Leyla Gürkan, "Tesettür" maddesi (Diğer Dinlerde), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, Cilt 40, s. 543-545.

⁴⁵³ "Benimle benden önceki diğer peygamberlerin durumu mükemmel ve güzel bir ev yapan fakat sadece köşelerinin birinde bir tuğla boş bırakan bir adama benzer. Halk, evi hayran hayran dolaşmaya başlar ve o eksikliği görüp 'Bu boşluğa bir tuğla konulmayacak mı?' der. İşte ben bu tuğlayım, ben peygamberlerin sonuncusuyum." Buhârî, Menâkıb, 18; Müslim, Kita-bu'l-fedâil, 7.

işlerin en hayırlısı orta olandır. Ayrıca şöhretten dolayı son derece süslü ve son derece çirkin davranışlar nehyedilmiştir.⁴⁵⁴

Giyinmek Allah'ın nimetinin izharı için olursa sünnettir. Çünkü Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Yiyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyiniz. Ancak kibirlenmeyin ve israf etmeyin. Şüphesiz Allah nimetinin eserini kulunun üzerinde görmek ister.”⁴⁵⁵ Cuma, bayram günleri gibi bazı özel günlerde de güzel giyinmek mubahtır. Ayrıca gurur olmamak kastıyla, güzel elbise giymek mubahtır. Aksi halde mekruh olur.⁴⁵⁶

el-Mavsilî, Kur'an ve hadislerden giyinme ile ilgili şu tespitleri sunmaktadır:⁴⁵⁷

- Elbisenin kapanması gereken avret yerlerini örten, soğuk ve sıcağa karşı insanı koruyan bölümü farz olan kısmıdır. Bu giyinmenin de orta derecede pamuk veya ketenden olması tavsiye edilir.
- Hem örtünmek hem de güzel görünmek için olan giyim müstehap olan giyimdir. Ayrıca elbise renginin beyaz olması da müstehaptır.
- İnsanlar arasında güzel gözükmek için cuma ve bayram günlerinde güzel kıyafetler giyinmek mübahtır.
- Kibir, gurur veya riya için olan giyim biçimi ise mekruhtur.

Netice olarak, işledikleri hata dolayısıyla Hz. Âdem ve Havva'nın edep yerlerinin açılması ve onların da bundan hicap duyup cennet yapraklarıyla örtünmeleri kıssası,⁴⁵⁸ beden için mahremiyet alanı tesis etmede fitri bir durum söz konusu olduğunu ve bunun cihanşümül bir kaideye oturmasının Yaratıcı (c.c.) ile ilgili olduğunu göstermektedir.⁴⁵⁹ İslâm'daki örtünme emrindeki hikmette erkek ve kadınların giyecekleri belli elbiseleri belirlemek değil, mahrem yerlerini/ziynetlerini örtmeleri vurgusu vardır. Aksi halde kıyafetin örtülmesi gereken mahrem yerleri belli edecek incelikte ve darlıkta olması bu

⁴⁵⁴ İbn Âbidin, **Redd'ül-Muhtar ale'd-Dürr'il-Muhtar**, Cilt 5, s. 223.

⁴⁵⁵ Buhari, Libâs 1; İbn Mace, Libâs 23.

⁴⁵⁶ İbn Âbidin, **Redd'ül-Muhtar ale'd-Dürr'il-Muhtar**, Cilt 5, s. 223.

⁴⁵⁷ el-Mevsilî, **el-İhtiyar Li-Ta'lil'il-Muhtar**, Cilt 6, s. 177.

⁴⁵⁸ A'râf Sûresi, 7/22.

⁴⁵⁹ Huriye Martı, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti, **Marife**, Yıl 9, Sayı 2, Güz 2009, s. 15.

hikmete aykırıdır. Şahsın çıplak halini zihinde uyandırmayacak ve beden mahrem olan hatlarını belli etmeyecek elbiselerin giyilmesi örtünmede aslolan ölçüdür.⁴⁶⁰ Beden mahremiyetini korumaya yönelik yukarıda zikredilen ayetlerdeki tedbirler şöyle özetlenebilir: bakışları, ferici, ziynetleri korumak; başörtüsü ile dış elbise kullanmak; avret sınırlarına riayet etmek ve iffetli olmak.⁴⁶¹ Bu haliyle beden mahremiyetini örtme fiili kişinin bizzat kendisini de aşan, ilk başta Yaratıcısı (c.c.), sonra kendisi ve diğer insanlarla münasebet ve sorumlulukları kapsamında değerlendirilmelidir. Ayrıca tavsiyeler niteliğinde, A'raf Sûresi 32. âyette geçen “ziynetlerin müminler için yaratılmış olması” hususundan dolayı İslâm uleması kaliteli ve değerli elbiseler giyinmenin mubah olduğuna hükmetmişlerdir. İlgili âyetlerde “ziynet”in elbiseye işaret etmesi, giyinmenin ahlâkî hususuna dikkat çektiği gibi güzel görünmek bakımından da mühim ve lüzumlu olduğunu gösterir. Müfessirinden bazıları (Taberî, Şevkânî gibi.) bu âyetin izahında, Allah'ın haram kılmadığı güzel ve kıymetli nimetlerden beri kalmanın zühde ve fazilete girmediğini ifade etmişlerdir.⁴⁶²

2.2. Nehiyler

Nehiy, kelime olarak *birini bir şeyden alıkoyma, bir şeyin yapılmasını yasak etme, menetme, engelleme*⁴⁶³ demektir. Fıkıh terimi olarak ise *hakimiyet vasfı bulunan biri tarafından bir işten uzak durulması yolunda verilen emri yansıtan sözdür.*⁴⁶⁴

Kur'an'da geçen kavramlardan biri olan “nehiy” ifadesi açıkça söz ile olabildiği gibi başka vecihlerde de olabilir. Arapça dil bilgisi ulemasından olan Râgıb el-İsfahânî'nin tespitine göre⁴⁶⁵ Kur'an'da geçen nehiy ifade biçimleri şu şekillerde gelmiştir: Kulu namazdan engellemek,⁴⁶⁶ ağaca yaklaşmamak,⁴⁶⁷ ağacı yasak etmek,⁴⁶⁸ nefsi boş

⁴⁶⁰ Hayreddin Karaman, **Hayatımızdaki İslâm**, Sorular, Cevaplar, Dergi Yazıları, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, 3. Baskı, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0487.htm> (Erişim: 03.10.2015).

⁴⁶¹ Mustafa Şentürk, Kur'an'da Beden Mahremiyetini İfade Eden Temel Kavramlar, (**Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu, 27-29 Mart 2015**), Samsun, 2016, s. 110.

⁴⁶² Hayreddin KARAMAN ve Diğerleri, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Cilt 2, s. 519-520.

⁴⁶³ “Nehiy” maddesi, <http://lugatim.com/s/nehiy> (Erişim: 24.04.2018)

⁴⁶⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 4, s. 74.

⁴⁶⁵ Râgıb el-İsfahânî, “Nehiy” maddesi, **el-Müfredât**, Dâru'l-Kalem, Dımeşk (t.y.).

⁴⁶⁶ Alak Sûresi, 96/9.

⁴⁶⁷ Bakara Sûresi, 2/35.

heveslerden menetmek,⁴⁶⁹ atasının taptıklarına tapmaktan birilerini engellemek,⁴⁷⁰ fuhşiyat ve çirkinlikleri nehyetmek,⁴⁷¹ küfre son vermek,⁴⁷² davranışa son ver/dir/mek,⁴⁷³ tebliğden vazgeç/ir/mek,⁴⁷⁴ kötülüklerden vazgeçmek,⁴⁷⁵ günahlardan vazgeçmek,⁴⁷⁶ aklın şerden vazgeçmesi/hayra yönelmesi.⁴⁷⁷

İslâm, bireyi bazı durumlardan sakındırmıştır. Bu sakındırmayı gerek dünyevî gerekse uhrevî bazı müeyyidelerle te'kîd etmiştir. Konulan bu yasakların hem dünyada hem de ahirette bireyi kurtuluşa götürmesi bakımından bireyin kendi menfaatini korumaya yönelik olduğunu da vurgulamıştır.

“Kim Allah'ın yasaklarına saygı gösterirse bu, Rabbinin katında kendi iyiliğindedir...”⁴⁷⁸

İslâm düşünce geleneğinde yasak kapsamında değerlendirilen hususun bizatihi kötü olması hasebiyle mi nehyedildiği yoksa yasak kapsamına alındığı için mi kötü olduğu tartışma konusu olmuştur. Maturidi kelamcılarına göre haramlarda kötülük bizatihi vardır. Bu nedenle vahyin nehiy kapsamına aldığı şey kötü olduğu için haram kılınmıştır. Ancak Eş'ari kelamcılarına göre bir şeyin bizatihi kendisi kötü değildir. Eğer Şâri' bir şeyi nehyetmişse artık o şey bu nedenden dolayı kötü olmuştur ve ona göre hükmedilir.

İslâm hukukunda yasaklar iki farklı nazarla ele alınmıştır: Bizatihi yasaklanmış/haram kılınmış olanlar, dolaylı olarak yasak kapsamında değerlendirilmiş olanlar. Birincisine içki içmek, ikincisine Ramazan/Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmak örnek olarak verilebilir.

⁴⁶⁸ A'râf Sûresi, 7/20.

⁴⁶⁹ Nâziât Sûresi, 79/40.

⁴⁷⁰ Hûd Sûresi, 11/62.

⁴⁷¹ Nahl Sûresi, 16/90.

⁴⁷² Enfâl Sûresi, 8/38.

⁴⁷³ Meryem Sûresi, 19/46.

⁴⁷⁴ Şuarâ Sûresi, 26/116.

⁴⁷⁵ Mâide Sûresi, 5/91.

⁴⁷⁶ Bakara Sûresi, 2/275.

⁴⁷⁷ Tâhâ Sûresi, 20/54.

⁴⁷⁸ Hacc Sûresi, 22/30.

Genel olarak İslâm hukukçuları nehyi, nehyedilen fiilin haramlığına teşmil ederler. Nehyedilen fiilin haramlığı dışında bir karine olmadığı müddetçe o fiil haram addedilir. Eğer nehyedilen fiilde haramlığı dışında bir karine varsa o fiilde kerahet vardır. Ayrıca nehyde süreklilik anlamı vardır. Çünkü yasaklanan fiilden sürekli olarak kaçınmak gerekir.

Kur'an-ı Kerim Müslümanların vasıflarından birinin de kötülükten sakındırmak⁴⁷⁹ olduğunu belirtmiş, İsrailoğullarının lanetlenmesinin sebeplerinden birinin de işledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmemeleri⁴⁸⁰ olduğunu bildirmiştir.

Münkerden sakındırmaya yönelik şu âyet İslâm geleneğinde Müslümanlar tarafından uygulanagelmiştir: “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”⁴⁸¹ Ayrıca başka âyetlerde de Allah mü'min erkek ve kadınlara kötülükten sakındırmayı emretmiştir.⁴⁸² Bu âyetleri bir nevi tefsir eden Resulullah'ın (s.a.s), mü'minin bir kötülük karşısında önce eliyle kötülüğü gidermesi gerektiğini, buna gücünün yetmemesi durumunda diliyle müdahalede bulunmasını, buna da gücünün yetmemesi halinde, en azından kalbiyle bu kötülüğe buğz etmesinin imanın bir gereği olarak söylediği vakidir.⁴⁸³ Ancak nehyden sakındıracak kişinin bu sakındırmasının kendi görüş ve reyine göre değil, Kur'an ve Sünnete göre yapılması gerektiği hususu en önemli temel dayanaktır. Aksi taktirde kişinin sevap yerine büyük bir vebali yüklenmekle karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olacaktır.⁴⁸⁴

2.2.1. Madde Bağımlılığı, Domuz Eti

2.2.1.1. Şarap/Alkol

Genel anlamda alkol olarak tanımlanan, ancak “hamr” veya “şarap” olarak da dilimizde nitelendirilen sarhoşluk veren bilimum sıvı maddelerin içilmesi İslâm dininde

⁴⁷⁹ Bkz. Âli İmrân Sûresi, 3/110.

⁴⁸⁰ Bkz. Mâide Sûresi, 5/79.

⁴⁸¹ Âl-i İmrân Sûresi, 3/104.

⁴⁸² Bkz. Tevbe Sûresi, 9/71; Hacc, 22/41; Lokmân, 31/17.

⁴⁸³ Buhârî, Mezâlim, 22; Müslim, Libâs, 114.

⁴⁸⁴ Lütfi Şentürk, Seyfettin Yazıcı, **İslâm İlmihali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s. 523.

haram kılınmıştır. Sarhoş edici içkiler konusu klasik fıkıh kitaplarında “Kitabu’l-Eşribe”⁴⁸⁵ başlığında işlenmiştir.

Arapçada "خمر" "örtmek"⁴⁸⁶ manasında bir mastardır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli vasfı olan düşünebilme kabiliyetini ortadan kaldırdığı, diğer bir ifadeyle aklını başından aldığı için sarhoş edici maddelere “hamr” denilmiştir.

İçki ile ilgili Kur’an âyetlerinin nüzul sırası ve sebebine bakılırsa içki içmenin haramlığı aşama aşama anlatılmıştır. Belki de insanlık tarihi kadar eski olan bu alışkanlığın toplumda yasaklanması/kaldırılması bu tedrici âyetlerle daha iyi anlaşılmıştır. İslâm ulemasının genel kanaatine göre bu aşamalar şu şekilde olmuştur:⁴⁸⁷

Birinci aşama; Nahl Sûresi’nde⁴⁸⁸ Allah’ın insanlara vermiş olduğu nimetlerden üzüm ve hurmaya değinilmiştir. Ancak içki henüz haram kılınmamışken içkinin “hasen/iyi rızık”tan ayrı zikredilmesi, Kur’an’ın o içeceği güzel/temiz/tayyip rızıklardan ayrı tuttuğunu gösterir. Dolaylı olarak içkinin güzel bir rızık olmadığı buyurulmuştur. Allah, böylece içkinin şeriat nazarında güzel olmadığını göstermiş ve Müslümanları onun haram kılınışına bir hazırlık olarak düşünmeye davet etmiştir.

İkinci aşama; Bakara Sûresi’nde⁴⁸⁹ Yüce Allah şarapta bazı faydalar bulunmakla beraber günahlarının daha çok olduğunu söylemiştir. Bu âyetten sonra bir kısım sahabiler içkiyi bırakmıştır. Elmalılı bu âyetin nüzul sebebinin bazı sahabilerin Peygamberimize gelip soru sormalarına dayandığı bilgisini nakleder. Şarabın içilmesi sonrasında insanda bazı menfi davranışların ortaya çıkması hasebiyle Hz. Ömer ve Muaz b. Cebel gibi sahabeden bazıları Resulullah’a (s.a.s) gelerek: “Ey Allah’ın Resülü! Şarap hakkında bizi aydınlatacak fetva ver; çünkü o, akli giderici, malı helâk edicidir dediler. Resulullah (s.a.s)

⁴⁸⁵ Bkz. Muhammed e’ş-Şirbînî el-Hatîb, **Muğni’l-Muhtâc**, Şirketu Mektebetün ve Matbaatün Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, h. 1377/m. 1958, Cilt 4, s. 186;

Ayrıca Bkz. Serahsî eş-Şemseddîn, **el-Mebsût**, Cilt 24, s. 2.

⁴⁸⁶ <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/%D8%AE%D9%85%D8%B1/> (Erişim: 08.03.2018)

⁴⁸⁷ Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâtî el-Bekrî, **İ’ânetü’l-Şâlihîn ‘Alâ Halli Elfâzi Fethi’l-Mu’in**, Eser (Matbaası), İstanbul, (t.y.), Cilt 4, s. 154.

⁴⁸⁸ “Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.” Nahl Sûresi, 16/67.

⁴⁸⁹ “Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür...” Bakara Sûresi, 2/219.

bunlara cevap vermeyip susmayı tercih etti. Bu sıralarda Bakara Sûresi'nin 19. âyet-i kerimesi nazil oldu. Bunun üzerine ashaptan bir kısmı içkiyi terk ettikleri halde, bir kısmı yine içmeye devam etti.⁴⁹⁰

Üçüncü aşama; Nisa Sûresi'nde⁴⁹¹ Allah, kendi huzuruna çağırdığı müminleri sarhoş iken kabul görmemiş ve sarhoşluğun açıkça çirkin bir fiil olduğunu beyan etmiştir. Bu âyet bir rivâyete göre sahabeden bazılarının içtikleri içkiden mütevellit sarhoş olmaları sonrası cemaatle namaza durmaları ve bir kısım âyetlerin ters anlama gelecek şekilde karıştırılıp yanlış okunması üzerine inmiştir. Bu âyetin inmesiyle sahabeden bazıları sarhoşluğun Allah'ın huzurunda durmaya engel teşkil edecek kötü bir hal olduğunu anlamış böylece içkiyi tamamen terk etmiş, bazıları da sadece yatsı namazından sonra içmeye devam etmiştir.⁴⁹²

Dördüncü aşama; En son olarak Maide Sûresi'nde⁴⁹³ içki ve diğer bazı fiiller kesin olarak yasaklanmış ve bu haramların dayandığı gerekçeler de söylenerek bunların “şeytan işi birer pislik” olduğu vurgulanmıştır. Hususen Peygamberimize içkinin yasaklanması hakkında devamlı surette gelen sahabilerin başında bulunan Hz. Ömer, bu âyet okunduğunda şöyle demiştir: "Vazgeçtik ya Rabbi, vazgeçtik ya Rabbi!"⁴⁹⁴

Başta İmam Malik ve İmam Şâfiî olmak üzere birçok İslâm uleması âyette (Maide, 90) geçen “hamr” kelimesinin sarhoşluk veren her çeşit maddeyi kapsadığına, bu maddelerin damlalarının dahi alınıp satılamayacağına hükmetmişlerdir. Bu görüşe göre bütün sarhoşluk veren maddeler âyette vurgulanan “necislik” vasfına muhataptır. Sarhoşluk veren bu maddelerin içilmesi de başka amaçlar için kullanılması da caiz değildir. Bunlardaki bu necaset namaza da manidir. Ancak İmam Azam'a göre “hamr” kelimesi hususi olarak üzümde elde edilen şaraba işaret eder. Bu nedenle âyette

⁴⁹⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt 2, s. 763.

⁴⁹¹ “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın...” Nisa Sûresi, 4/43.

⁴⁹² Mustafa Baktır, “İçki” maddesi (İslâm'da), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, Cilt 21, s. 459.

⁴⁹³ “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” Maide Sûresi, 5/90-91.

⁴⁹⁴ Ebû Dâvûd, Eşribe, 1.

vurgulanan “necislik” sadece bu içkiye hamledilir ve üzüm şarabı her türlü haramdır ve necistir. Diğer içki türleri içilmesi halinde sarhoşluk verdiği için sadece sarhoşluk vasfına dayanması hasebiyle haramdır, ancak başka amaçlar için kullanılabilirler, necis değildirler.⁴⁹⁵ Bu durumda bütün sarhoşluk veren maddeler içilmesi nokta-i nazarında “hamr” sayılır ve icmaen haramdır. Ayrıca Resulullah (s.a.s) şarap ile ilgili Allah’ın on sınıf insana lanet ettiğini söylemiştir: Şarap yapmak için sıkana ve sıktrana, içene ve sakilik yapana, taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayana ve parasını yiyene.⁴⁹⁶ İslâm şeriatı insanları içkinin kötülüklerinden sakındırmak istediğinden maslahat odur ki içkiye dair her şey de çirkin görülsün. Mezkûr hadiste bu bağlamda on sınıf insana şiddetli buğz vardır. Ta ki insanlar arasında içkiyi yaygın hale getirecek bütün yollar kapansın. Aksi halde şiddetle yasaklanan içkinin kötülüğüne karşı maslahat yerine gelmemiş olur.⁴⁹⁷

İslâm hukukçuları sarhoşluk vermeyen azlıktaki içkilerin haram olup olmadığını da tartışmışlardır. *"Her sarhoşluk veren şey hamrdır (şarap), her hamr da haramdır."*⁴⁹⁸ Bu hadis-i şerif ile içkinin haram olmasının illeti kişilerin sarhoş olmasına değil o içkinin normalde sarhoş edicilik vasfının bulunmasına bağlanmıştır. Hem zaten kişinin sarhoş olması objektif bir illet olmayıp sarhoşluk durumu kişiden kişiye değişmektedir. Ama içkideki haramlık illeti onun sarhoş edici özelliğine bağlanınca genel geçer bir tespit ortaya çıkmış olur. Böylece kişinin alkol bağımlısı olmasının da önüne geçilmiş olur. Uludağ’a göre içkinin haram kılınması tek sebebe bağlı değildir. İçki içen ibadetini tam yapamaz, malını koruyamaz, bedenine zarar verir, sinir sistemine zarar verir, ayrıca doğan çocuklarına da bu zararı bulaştırır. Bu nedenlerden dolayı içkinin haram kılınmasında dini, canı, akli, malı, nesli korumak hedeflenmiştir.⁴⁹⁹ İslâm hukukunda içki içene had cezası uygulanırken, bir kişinin içki içtiğine dair bir delil yoksa ve bu kişi evinde içki bulundursa

⁴⁹⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Cilt 2, s. 204.

⁴⁹⁶ Bkz. İbn Mâce. Eşribe, 6; Ebû Dâvûd, Eşribe, 2; Tirmizî, Buyu', 58.

⁴⁹⁷ Şah Velîyullah Dihlevî, **Huccetullâhi'l-Bâliğa**, Mehmet Erdoğan (Terc.), İz Yayıncılık, İstanbul, 2018, Cilt 2, s. 1104.

⁴⁹⁸ Müslim, Eşribe, 73; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5.

⁴⁹⁹ Süleyman Uludağ, **İslâm’da Emir ve Yasakların Hikmeti**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s. 147.

ona da ta'zir cezası uygulanır.⁵⁰⁰ Ancak içki içme hususunda çocuk, deli, zorlama altında olan ve zimmîye had cezası uygulanmaz. Ayrıca içkinin haram olduğunu bilmeyene de had gerekmez.⁵⁰¹

İslâm hukukuna göre tedavi ve sağlığı koruma amacıyla dahi olsa sarhoşluk veren içkilerin içilmesi caiz değildir.⁵⁰² İslâm alimleri buna delil olarak, Resulullah'a (s.a.s) içkinin tedavi amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna verdiği “*Şarap ilaç değil derttir.*”⁵⁰³ cevabını göstermişlerdir. Tam da burada tıbbi açıdan Mustafa Tosun'un şu değerlendirmeleri calib-i dikkattir:

Bugün hemen hemen hiçbir tedavi edici özelliğinin bulunmadığı bilinen ve bütün dünyada bağımlılığı ve kötüye kullanımı en yaygın madde olan alkol insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde algılanmış, üretim ve tüketimi devlet tarafından bazen Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi yasaklanmıştır. Alkol kullanımı ve doğurduğu sonuçlar çağımızda özellikle Batı toplumlarının en önemli problemlerinden biridir. Alınan alkolün yaklaşık % 10'u midede, kalanı ise ince bağırsaklarda emilerek kısa sürede kana karışır. Aç karnına alınan alkolün emilmesi daha hızlı, tok karnına alınanınki daha yavaştır. Dolayısıyla kandaki alkol yoğunluğunun en yüksek noktaya ulaşma süresi 30-90 dakika arasında değişir. Alkol emildikten sonra vücut özümleme faaliyetine geçerek kandaki alkol yoğunluğunu düşürmeye çalışır ve büyük bir kısmını karaciğerde yakarak su ve karbondioksit'e dönüştürürken kalanı da solunum ve idrar yoluyla dışarı atar. Ancak bu süreçte vücut, asetaldehid birikmesi sonucu zehirlenme belirtileri göstermeye başlar. İnsan vücudu aşırı alkol yüklenmesine karşı bir noktaya kadar kendini savunmakta ve mide yaptığı salgılarla cidarını korumaya çalışırken arkasından çıkış kapağını kapatarak alkolün ince bağırsağa geçip kana karışmasını engellemekte, daha sonra da kusma refleksiyle onu dışarı atmaktadır. Ancak yine de aşırı yüklenme devam ettiğinde alkol koması ve arkasından ölümün gerçekleşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Alkol merkezi sinir sistemi ve beyin üzerine fizyolojik baskı yapar. İçkinin beyni uyarıcı etkisi olduğu şeklinde bir görüş varsa da bu doğru değildir. Alkol alındığı zaman başlangıçta kişinin canlanması, neşelenmesi, beyindeki savunma ve karşı kontrol mekanizmalarının ilk anda baskı altında kalmasının sonucudur. Bu durum, birçok kimseyi ve bazı hekimleri yanıltmakta ve az dozda alınan alkolün uyarıcı etki yaptığı gibi yanlış bir kanaate yol açmaktadır. (...) Alkol, suça yönelimi ve saldırgan davranışları kamçılar; ayrıca başka madde bağımlılıklarını da körükler. Her yıl sadece alkol kullanımı ile doğrudan ilişkili binlerce ölüm meydana gelmektedir. Dünya Sağlık Teşkilatı'nın Türkiye'nin de içinde bulunduğu otuz ülkeyi kapsayan son araştırma raporlarına göre cinâyetlerin %85'i (%60-70'i aile içine dönüktür), tecavüzlerin %50'si, şiddet olaylarının %50'si, eşlerini dövenlerin %70'i, işe gitmeyenlerin %60'ı ve akıl hastalıklarının %40-50'si (bu oran bizzat alkol kullananlarla

⁵⁰⁰ Serahsî eş-Şemseddîn, **el-Mebsût**, Cilt 24, s. 37.

⁵⁰¹ Muhammed e'ş-Şirbînî el-Hatîb, **Muğni'l-Muhtâc**, Şirketu Mektebetün ve Matbaatün Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, h. 1377/m. 1958, Cilt 4, s. 187, 188.

⁵⁰² Serahsî eş-Şemseddîn, **el-Mebsût**, Cilt 24, s. 9.

⁵⁰³ Müslim, Eşribe, 3; Ebû Dâvûd, Tıb, 11.

ilgilidir; onlardan doğan çocuklarda aklî arızalar %90'lardadır) alkolden kaynaklanmaktadır.⁵⁰⁴

Alkol kullanım bozukluklarında birçok psikiyatrik hastalık bulunabilir. Alkol kullanım bozuklukları ile depresif belirtilerin birlikte bulunma olasılığının %35 kadar olduğu söylenmektedir. Alkol kullanımına bağlı olarak depresyon ortaya çıkabildiği gibi, alkol kullanımının yol açtığı genel sağlık sorunları da depresif belirtilere yol açabilir. Alkol kullanım bozukluğu ile şu psikiyatrik hastalıklar karşılıklı birbirini tetikler: Duygudurumu bozukluğu, anksiyete bozuklukları, şizofreni, uyuşturucu madde kullanımı, kişilik bozuklukları, alkol yoksunluğu sendromu.⁵⁰⁵

Alkol yoksunluğu alkol bağımlılarında şu belirtiler meydana getirebilir:

Otonomik belirtiler: Terleme, halsizlik, solunum hızlanması, kan basıncı değişiklikleri, bulantı, kusma, ağız kuruluğu, iştahsızlık.

Nörolojik belirtiler: Konuşma bozuklukları, kas reflekslerinde artma, kaslarda kasılma, ellerde, dilde, göz kapaklarında titremeler, baş ağrısı, yoksunluk nöbetleri.

Ruhsal belirtiler: Sıkıntı, huzursuzluk, uyku bozukluğu, kabuslar, illüzyonlar ve kısa süreli halüsinasyonlar.⁵⁰⁶

Tıbbi olarak aktarılan yukarıdaki belirtilerde de görüldüğü üzere, içki ve türevlerinin kullanımı kişi ve toplum için geri dönüşü olmayan hasarlar meydana getirmektedir.

Fethü'l-Mu'în şerhinde el-Bekrî, içki içmenin kişiye daha dünyada iken on özellikle zarar verdiğinden bahseder.⁵⁰⁷ İçki içmek;

- Çocukların yanında istihzaya, akıllıların yanında hoşnutsuzluğa sebep olur.

⁵⁰⁴ Mustafa Tosun, "İçki" maddesi (Tıp Açısından İçki), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, Cilt 21, s. 462, 463.

⁵⁰⁵ Zehra Arıkan, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Pozitif Matbaa, Ankara, 2011, s. 113.

⁵⁰⁶ Zehra Arıkan, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, s. 118, 119.

⁵⁰⁷ Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâtî el-Bekrî, **İ'ânetü't-Ṭâlibîn 'Alâ Ḥalli Elfâzi Fethi'l-Mu'în**, Eser (Matbaası), İstanbul, (t.y.), Cilt 4, s. 153, 154.

- Malın telef olmasına,
- Kardeşlik ve arkadaşlığın arasına düşmanlığın girmesine,
- Allah'ı zikretmeye ve namaza mâni olmaya,
- Zinaya ve kişinin karısını boşamasına,
- Her şerre kapı aralamaya,
- Kötü kokularla etrafı rahatsız etmeye,
- Dünyada had cezasına çarptırılmasına (bu gerçekleşmese bile ahiret azabına),
- Yapılan iyilik ve duaların sema kapılarından geçmeyip kabul olunmamasına,
- Ölüm anında imanla gitmeye mâni olmasına sebebiyet verir.

İçki, Yahudilik, Hıristiyanlık ve bazı Uzakdoğu dinlerinde de ya haram kılınmış veya içki kullanımını sınırlandırılmıştır. Hindu metinlerinde de sarhoşluğa iyi bakılmaz. Budizm'deki beş temel emirden biri de sarhoş edici içki kullanmamaktır. Jainizm ve Sih inançlarında ise sarhoş edici içkiler kullanmak yasaktır. Yahudiliğin daha erken döneme ait kitaplarında, yabancı geleneklere karşı şiddetli bir mücadelenin ürünü olması hasebiyle içki içmeye karşı olumsuz bir tavır takınılır. Hıristiyanlıkta da içkiye karşı yer yer olumsuz bir bakışı görmek mümkündür. Örneğin; Hz. Yahya gibi adanmış kişilerin şarap içmemeleri gerektiği kuralı İncil yazarı tarafından övülüp genel olarak içkiye karşı olumsuz bir tavır takınılır. Pavlus'un mektuplarında da içki içmeye karşı kötü bir nazar görülür. İçki içilmesine karşı olan Pavlus sarhoşlarla bir arada oturulmamasını tavsiye eder. Ona göre sarhoşların kurtuluşu olmayacaktır, şarap insanı edepsizliğe götürür. Hıristiyan grupları içerisinde Mormonlar ve Kuakerler gibi katı gruplar içki kullanımına tamamen karşıdırlar.⁵⁰⁸

2.2.1.2. Uyuşturucu Madde

Nasslarda geçtiği üzere, şarap özelinden sarhoşluk verici içkilerin haram olmasıyla, salim aklı devre dışı bırakma özelliğinin daha çok olduğu esrar, eroin gibi madde bağımlılığı olan bil-umum uyuşturucuların da haramlığı icma' ile sabittir. Dini-hukuki

⁵⁰⁸ Kürşat Demirci, "İçki" maddesi (İslâm Öncesi Dönemde), **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, Cilt 21, s. 458.

bakımdan esrar, afyon, eroin vb. uyuşturucu maddeler haram olup aynı hükümlere tabidirler.⁵⁰⁹

Uyuşturucu maddeler sürekli yeni türlerinin çıkması bakımından çeşitlilik göstermektedir. Uyuşturucu maddelerde genel olarak; sınırları ve organizmayı tahrip etme, kişide önüne geçilemez bir bağımlılık durumu oluşturma, ruhi ve fiziki tahribata yol açma gibi özellikler vardır. Bu bağlamda uyuşturucu maddeler için şu tanım yapılabilir: “*Geçici bir süre duyuları körelterek insanı gerçeklerden, hayatın sıkıntılarından uzaklaştırma amacıyla kullanılan ve tehlikeli iptilalara sebep olan maddelerin genel adı.*”⁵¹⁰

Esrar, hint kenevirinden elde edilen bir madde olup bilimsel çevrelerce 421 çeşit kimyasal içerdiği söylenmektedir. Uyuşturucu kullanımının bedensel ve psikolojik birçok etkisi vardır. Bu etkiler arasında; renk, ses ve zaman algısında değişiklikler (ör. 5-10 dakikalık bir sürenin sanki saatler sürmüş gibi algılanması), patolojik olarak coşkuya kapılma, gelişmenin engellenmesi, konsantrasyon ve koordinasyon kaybı ile birlikte sosyal içe çekilme gözlenebilir. Kullanımı takiben panik, korku, kuşku hali ortaya çıkma; akciğerlerde bronşit, kanser oluşum riski; psikomotor yavaşlama, edilgenlik, üretim yapamama, isteksizlik, paranoya hezeyanlarla gerçeklerden kopma durumu gibi bir tablo ortaya çıkabilir.⁵¹¹ Uyuşturucu madde kullanımı beraberinde birçok suçları da getirmektedir. 2017 Türkiye uyuşturucu raporuna göre Türkiye genelinde 2016 yılında uyuşturucu nedeniyle toplam 81.222 vaka meydana gelmiştir.⁵¹²

Yukarıdaki bilgi ve verilerden de anlaşıldığı gibi uyuşturucu madde kullanımı bireyin bedeni üzerinde ciddi tahribatlar oluşturmaktadır. Halbuki İslâm, insanın eşref-i mahlukat olduğunu söyler ve onun kainattaki konumunun Allah’a kulluk etmek olduğunu bildirir. Uyuşturucu madde kullanımıyla insan bu asli vazifesinden uzaklaşır, eşref-i mahlukat unvanına hanel getirir. Bu ve daha birçok zararından dolayı uyuşturucu madde kullanımı İslâm ulemasınca icmaen haramdır. İslâm’daki bu haramlıkla beraber Türkiye

⁵⁰⁹ Turhan Baytop, “Esrar” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, Cilt 11, s. 432.

⁵¹⁰ “Uyuşturucu” maddesi, <http://www.lugatim.com/s/uyu%C5%9Fturucu> (Erişim: 22.03.2018)

⁵¹¹ Berna Uluğ; Şeref Can Gürel, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Pozitif Matbaa, Ankara, 2011, s. 141, 142.

⁵¹² **2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu**, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, Ankara, 2017, s. 6.

Cumhuriyeti Anayasası'nın 58. maddesi de gençlerin alkol ve uyuşturucu maddelerden korunması için devlete tedbirler alma yükümlülüğü getirmiştir.⁵¹³

Uyuşturucu maddelerin insan bedeni üzerinde zararları içkiden daha fazladır. Vücut bu maddeleri aldıkça daha fazlasını ister. Bağımlı kişilerde, bu maddelere ulaşımın olmaması durumunda çarpıntı, hayal görme, titreme gibi bozukluklar ortaya çıkar. Kişinin hem ruhi hem de bedeni olarak bu maddelere bağımlılıkları onları karşı konulamaz felaketlere götürür. Uyuşturucu maddeleri elde etmek için bağımlı birey her şeyini feda edebilecek, hatta her türlü suça teşebbüs edecek duruma gelir. Uyuşturucu madde aldıktan sonra ise iradesi devre dışı kaldığı için bu durumda da bireyin istem dışı suçları işleme ihtimali artar.

İslâm alimlerine göre içki veya uyuşturucu madde alan kişinin aklının başından gitmesi sonrası bilinçsizce işlediği cürümlerde de mesuliyeti vardır. Delilleri şu hadislerdir:

"Kim sarhoşluk veren şeyi içerse namazı batıl olur."⁵¹⁴ "Sarhoş karısını boşarsa talâkı geçerli olur."⁵¹⁵ "İçki bütün kötülüklerin anasıdır."⁵¹⁶

2.2.1.3. Domuz Eti

İslâm dini, alkol ve uyuşturucu madde kullanımında doğan zararlardan insanı koruduğu gibi beslenme konusunda da bazı temel prensipler belirlemiş ve insana zarar verebilecek her şeyi yasaklamıştır. A'raf Sûresi'nde Resulullah'ın kendisine inananlara

⁵¹³ "Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır." "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> (Erişim: 2.04.2018).

⁵¹⁴ Ebû Davûd, Eşribe, 5.

⁵¹⁵ Muvatta', Talâk, 82.

⁵¹⁶ Nesâî, Eşribe, 44.

“iyi ve temiz” şeyleri “helâl”, “kötü ve pis” şeyleri ise “haram” kıldığı vurgulanır.⁵¹⁷ Bununla beraber En’am Sûresi’nde ise domuz eti “rics/pis”⁵¹⁸ olarak zikredilmiştir.

"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilene haram kıldı."519

"Şüphesiz Allah ve Resulü şarabın, ölü hayvan etinin, domuzun ve putların alım-satımını haram kılmıştır."520

İslâm’da haramlar, helallere göre istisna olduğundan helaller değil de haramlar tespit edilir. Birçok hayvan cinsinin etinin yenilmesi helal kılınmışken hususen domuz etinin yenilmesi -yukarıda verilen ilgili âyet ve hadislerden de anlaşıldığı gibi- Kur’an-ı Kerim ve Resulullah (s.a.s) tarafından yasaklanmıştır. İslâm’da haramlar her ne kadar Şâri’ tarafından yasaklandığı için onlardan kaçınılsa da (illet) her bir haramda insanlara isabet eden bir kötülük/zarar vardır (hikmet). Kur’an-ı Kerim’de etinin haram olduğu açıkça belirtilen tek hayvan domuzdur. Domuz etinin haramlığı üzerinde şu hikmetler olabilir:

Yapılan bazı araştırmalarda, hayvan etleri arasında en çok domuz etinin insana hastalık bulaştırma özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Domuzdan başta trişin hastalığı olmak üzere domuz şeridi, domuz yılanlığı, domuz vebası, domuz gribi, kuduz, şarbon, ruam, şap, tüberküloz gibi hastalıkların bulaştığı saptanmıştır. Yine bazı araştırmacılar domuzlarda görülen bir virüsün AIDS’e benzer bir hastalık meydana getirdiğini, iyi pişmemiş domuz etinin bilhassa bebeklerde kanser, körlük ve zekâ geriliği gibi hastalıklara sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazı uzmanlar ise domuz yağının E vitaminini yok ettiğini, domuz etinin erkek ve kadınlarda aşk duygusunu zayıflattığını ve kısırlaşmaya yol

⁵¹⁷ “Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur’an’a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” A’raf Sûresi, 7/157.

⁵¹⁸ “De ki: ‘Bana vahyolunan Kur’an’da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah’tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yeme zorunda kalırsa yiyebilir.’ Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir.” En’am Sûresi, 6/145.

⁵¹⁹ Bakara Sûresi, 2/173.

⁵²⁰ Buhârî, Büyu', 112; Tecrîd-i Sarih Tercümesi, Cilt 6, s. 537, 538.

açtığı söylemektedirler. Domuzun her türlü pislik ve leş yemeye düşkün, obur, hantal olması ve vücut temizliği yapmayan hemen hemen tek canlı niteliğini taşıması onun “tayyib” bir gıda olmadığını da göstermektedir. Doğulu ve Batılı bazı düşünür ve ilim adamları, kişinin aldığı gıdaların onun bedeni ve karakteri üzerinde etkileri olduğunu söylemişlerdir. Alkolün insan bedeni üzerindeki olumsuz etkisi herkesçe malumken domuzun da içki yasağı ile beraber düşünülmesi, domuz etinin de alkol gibi insan bedeni/ruhu üzerinde olumsuz etkilerinin olmasını akla getirmektedir. Domuz eti ve içkiyi çok tüketen toplumlarda görülen şiddet ve taşkınlık meyillerinin aldıkları bu gıdalardan bağımsız olmadığı söylenebilir.⁵²¹

Eski Ahit’te yenilecek hayvanlardan istisna tutulanlar arasında domuz açıkça zikredilmektedir: “...ve domuzu, çünkü çatal ve yarık tırnaklıdır, fakat geniş getirmez, o size murdardır. Onların etinden yemeyeceksiniz ve leşlerine dokunmayacaksınız, onlar size murdardır.”⁵²²

İslâm düşünce sistematiğine daha yakın olan Barnaba İncili’nde domuz etinin haram kılınan yiyeceklerden olduğu ve yenildiği takdirde insanı kirleteceği vurgulanmıştır: *"Bunun üzerine yazıcılardan biri dedi: Eğer ben, domuz eti veya pis olan bir başka et yersem, bu benim vicdanımı kirletmez mi? İsa cevap verdi: itaatsizlik insanın içine girmez, insandan, kalbinden dışarı çıkar ve bu sebeple haram kılınan yiyeceği yerse kirlenmiş olur."* (Fasıl. XXX.II / 32-34)⁵²³

Sonuç olarak, alkol/şarap Kur’an-ı Kerim’de aşama aşama olarak haram kılınmıştır. Alkolün haramlığıyla ilgili son olarak Mâide, 5/90-91. ayetler gelmiş ve şarap şeytan işi necasetten biri olarak nitelendirilmiş ve yasaklanmıştır. Sarhoşluk vermeyecek derecede olan içkilerin hükmü hakkında fukaha tartışmış ve çoğunluk bunların da haram olduğunu ifade etmiştir.

Uyuşturucu maddeler olarak ifade edilen esrar, eroin gibi insan aklını devre dışı bırakan ve bağımlılık oluşturan maddeleri kullanmadaki hüküm, nasslardaki şarabın

⁵²¹ Asaf Ataseven, Mehmet Şener, “Domuz” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, Cilt 9, s. 508.

⁵²² **Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit**, Levililer, 11:7, s. 108, 8; Tesniye, 14:8, s. 191.

⁵²³ Asaf Ataseven, Mehmet Şener, “Domuz” maddesi, **DİA**, Cilt 9, s. 507.

haramlığına kıyasen verilmiş ve bu hükümde icma' oluşmuştur. Çünkü bu maddeler şaraptan daha tehlikeli olup insan iradesini iptal etmektedirler.

Sigara içmenin hükmü üzerinde tam bir icma' oluşmamış, özellikle sigaranın ilk çıktığı dönemdeki kahir ekseriyetle fukaha sigara içmeyi mekruh olarak görmüşlerdir. Ancak sigara kullanımının zamanla yaygınlaşması ve buna bağlı hastalıkların çıkması, tıp teknolojisinin ilerlemesiyle sigaraya bağlı hastalıkların sayılamayacak kadar çok olduğunun tespit edilmesi, sigara içmedeki israf vb. temel hususlardan yola çıkarak son dönemlere geldikçe çok sayıdaki fukaha sigara içmenin haramlığı üzerinde kanaatlerini belirtmişlerdir. Her iki durumda da sigara içmek İslam uleması tarafından hoş karşılanmamış en hafif tabirle “mekruh” olarak görülmüştür.

En'am, 6/145'te domuz eti, insan için açıkça “necis” olarak ifade edilmiştir. Domuz etinin yenmesindeki haramlık nassla sabittir. Ayrıca Eski Ahit'te ve Barnaba İncili'nde de domuz eti pis olarak nitelendirilmiş ve yenilmesi istenmemiştir.

Bahsi geçen nehiylerden sakınmakla beraber ayrıca İslâm dini, yeme-içmesini kişinin Allah'a şükür vesilesi kılmasını ister. Ayrıca kişi yediği ve içtiklerinin helal olmasına ihtimam göstermelidir. Ancak helal ile iktifa etmelidir. Çünkü helal dairesi insanın ihtiyacına kafidir.⁵²⁴ Kişinin harama girmesine ihtiyaç yoktur. Çünkü Kur'an insanların helal şeylerden yiyip-içmesini söyler, ancak israfı meneder.⁵²⁵ Bediüzzaman, istifade edilen nimetlerden dolayı Allah'ın insandan üç şey istediğini söyler: Nimetin başında “Bismillah” demek, ortasında sanat harikası olan bu nimetlerin Allah'ın bir hediyesi olduğunu düşünmek, sonunda ise “Elhamdülillah” ile şükretmektir.⁵²⁶ Hamd ve medih Allah'a ait olduğu için kul nimetlerden dolayı şükürünü O'na sunmakla yükümlüdür. Bu yönüyle kişi istifade ettiği nimetlerden bu nimetleri kimin verdiğini düşünmeli, nimetleri vereni tanımalı, O'nun bu nimetlendirmesi üzerinden merhametini, şefkatini anlamalı ve böylece hakkal-yakin derecesinde hamdini, şükürünü Rabbine sunmalıdır.⁵²⁷

⁵²⁴ Bediüzzaman Said Nursi, **Şu'âlar**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2010, s. 202.

⁵²⁵ “... Yiyin, için fakat israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.” A'râf Sûresi, 7/31.

⁵²⁶ Bediüzzaman Said Nursi, **Sözler**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2013, s. 3.

⁵²⁷ Bediüzzaman Said Nursi, **Mektûbât 1**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011, 84-86.

Ömer İbn Ebi Seleme (r.a.) anlatıyor: “Allah Resulü’nün terbiyesinde bir çocuktum. Yemekte elim, yemek tabağın her tarafında geziyordu. Allah Resulü (s.a.s) beni ikaz etti: ‘Evlât! Allah'ın ismini an, sağ elinle ve önünden ye!’ Bundan sonra hep böyle yedim.”⁵²⁸

İslâm’da yeme ve içme adabıyla ilgili şu hususlara dikkat edilmesi tavsiye edilmiştir: Yemeğin başında “Bismillâh” demek şâyet bu unutulursa yemeğin sonunda “Bismillâhi fî evvelihî ve âhirihi.” demek,⁵²⁹ sağ elle yiyip içmek,⁵³⁰ yemekte kusur bulmamak,⁵³¹ yeme-içmenin sonunda Allah’a hamdetmek,⁵³² suyu iki veya üç nefeste içmek,⁵³³ su kabının içine nefes vermemek,⁵³⁴ yemeğin başında ve sonunda elleri yıkamak,⁵³⁵ bir yere yaslanmadan ve mümkün mertebe diz çökerek yemek,⁵³⁶ ayakta yiyip içmemek,⁵³⁷ yemek tabağında artık bırakmamak,⁵³⁸ içkili sofraya oturmamak,⁵³⁹ midenin üçte birini yemeğe, üçte birini suya ve üçte birini de nefeslenmeye ayırmak,⁵⁴⁰ nefsin her istediğini yememek.⁵⁴¹

2.2.2. Zina

Evlilik dışı/gayr-ı meşru beraberlik demek olan zina, İslâm’da yasaklandığı gibi İslâm öncesi gelen bütün semavi dinlerde de yasaklanmıştır.

⁵²⁸ Buhârî, Et’ime 2, 3; Muslim, Eşribe 108.

⁵²⁹ Tirmizî, Et’ime, 47.

⁵³⁰ Müslim, Eşribe, 105.

⁵³¹ Buhârî, Et’ime, 21; Müslim, Eşribe, 188.

⁵³² Müslim, Zikir, 89; Ebû Dâvûd, Et’ime, 52; Tirmizî, Deavât, 55.

⁵³³ Tirmizî, Eşribe, 13.

⁵³⁴ Buhârî, Vudû’, 19.

⁵³⁵ Tirmizî, Et’ime, 39.

⁵³⁶ Buhârî, Et’ime, 13.

⁵³⁷ Müslim, Eşribe, 113.

⁵³⁸ Müslim, Eşribe, 136.

⁵³⁹ Tirmizî, Edeb, 43.

⁵⁴⁰ Tirmizî, Zühd, 47.

⁵⁴¹ İbn Mace, Et’ime, 51.

İslâm'ın yasakladığı zina, evli olmayan kişilerin zorlama altında olmadan kendi rızalarıyla cinsî münasebette bulunmalarıyla olur. Ayrıca Nisâ Sûresi'nde,⁵⁴² bu çirkin fiilin cezai müeyyidesinin sübutu, dört şahidin şehadetine bağlanmıştır.

İslâm'ın koyduğu her nehyde insanlık için zararlar olduğu gibi zinada da ahlâk değerlerinin kökten ortadan kalkmasını netice veren ve eşref-i mahlukat olan insanı, bedenî-hayvanî hislerin esiri yapan birçok zararlar vardır. Zina ile gayr-i meşru beraberlikler çoğalırken toplumun çekirdeği olan aile kurumu sarsılır ve bu evlilik dışı ilişkiler aile kurumuna olan ihtiyacı ortadan kaldırır. Bu da naslarda vurgu yapılan neslin korunmasının önemine⁵⁴³ aykırı bir durum oluşturmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de kelime olarak "zina" geçtiği gibi onun yerine bazen de "fuhş"⁵⁴⁴ mastarından kelimeler geçer. Hem Kur'an âyetlerinde hem de Resulullah'ın (s.a.s) hadislerinde zinanın çirkin ve günahlı bir fiil olduğu vurgulanmıştır:

*"Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur."*⁵⁴⁵

*"Zânî bir kimse, zina yaptığı sırada mümin olarak zina yapmaz..."*⁵⁴⁶ Bu Hadis-i Şerif üzerine ulema çeşitli yorumlar yapmışlardır.⁵⁴⁷

- Nevevî başta olmak üzere bir kısım İslâm alimi hadisteki "imanlı olmama" durumunu "kâmil iman sahibi olmama" anlamında ele almışlardır. Yani kişi kâmil iman sahibi olmakla beraber zina edemez. Bu haliyle hadis, mü'minin imanî tehlike ile karşı karşıya kalmasını hatırlatarak onu zina fiilinden alıkoymaktadır. Bu anlamıyla bu hadis "terğib ve terhib"⁵⁴⁸ grubuna dahil

⁵⁴² "Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin..." Nisâ Sûresi, 4/15.

⁵⁴³ Bkz. Bakara Sûresi, 2/205; Ebû Dâvûd, Nikâh 2.

⁵⁴⁴ Örneğin: "وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ" / "... (Zina ve benzeri) çirkinliklere, bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın..." En'am Sûresi, 6/151.

⁵⁴⁵ İsrâ Sûresi, 17/32.

⁵⁴⁶ Buhârî, Mezalim 30, Eşribe 1, Hudud 1, 20; Müslim, İman 100; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İman 11; Nesâî, Sarık 1.

⁵⁴⁷ İbrahim Canan, **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Cilt 16, s. 352, 354.

⁵⁴⁸ Terğib, "bir kimseyi bir işi yapmaya özendirmek, teşvik etmek"; terhib, "bir kimseyi korkutmak, bir işi yapmaktan sakındırmak" anlamına gelir. (Mehmet Görmez, "Terğib ve Terhib" maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, Cilt 40, s. 508.

olmaktadır. Hadise böyle bir mana verilmesini “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar...”⁵⁴⁹ ayeti de desteklemektedir. Ehl-i Sünnet, büyük günah işleyenin kafir olmayacağına icmâ’ ettiğinden hadisin böyle anlaşılmasına gidilmiştir.

- Kadı İyaz, bu hadiste geçen günahlar diğer benzer günahları da kapsamaktadır. Böylece zina ile bütün menfî şehvetler nehiy kapsamına alınmıştır.
- Kurtubî’ye göre bütün kötülüklerin üç temel nedenlerinden biri de zinadır. Böylece zinanın yasaklanmasıyla haram kılınmış ferçlerin mübah addedilmesinin önüne geçilmiştir.
- Bir başka yaklaşım da zina esnasında iman zâniden ayrılmakta ve başının yukarısında beklemektedir. Ta ki kişi bu çirkin fiili terk edince geri gelir. İbn Abbas da iki elini kenetlemiş, ayırmış sonra tekrar kenetlemiştir. İmanın, kişiden ayrılıp geri gelmesini bu somut örnek üzerinde göstermiştir. Ebû Hureyre de zina edenden imanının çıkması ve tekrardan gelmesini, kişinin gömleğini çıkarması ve tekrar giymesi örneğine benzetmiştir.
- Ebû Cafer’e göre ise böyle bir günah işleyen kişi imandan çıkmakta, ancak İslâm dairesinde baki kalmaktadır. İbn Hacer bu açıklamanın ilk yorumdaki “imanın kâmil manada olduğu” söylenen cumhurun anlayışına muvafık olduğunu söylemektedir.

Başka bir hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.s) tenasül uzvuyla insanı zinaya götürmeye sebep her duygu ve organın da zinadan hissesi olduğunu vurgulamıştır.⁵⁵⁰ Aslında Resulullah’ın bu vurgusu, yukarıda zikredilen İsrâ Sûresi 32. âyetini de bir bakıma izah etmektedir. Çünkü insan duygularıyla insandır. Zina aslında tenasül uzvuyla ilgilidir. Ancak insanda zina isteğini tahrik eden yollar vardır. Mesela gözün harama bakması, kulağın haramı işitmesi, hayalin haramı tahattur etmesi kişiyi zinaya götüren her bir yoldur. Âyette “zinaya yaklaşmayın” vurgusu da bir bakıma “zinaya götüren yollara

⁵⁴⁹ Nisâ Sûresi, 48.

⁵⁵⁰ "Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayakların zinası yürümeğidir. Kalbe gelince o, arzu eder, ister. Üreme organı ise, bunu ya gerçekleştirir ya da boşa çıkarır." Buhârî, İsti'zân 12, Kader 9; Müslim, Kader, 20, 21; Ebû Dâvûd, Nikâh, 43.

girmeyin” anlamında olup kişiyi diğer uzuvlarıyla bu çirkin fiilden sakındırmaktadır. Bu Hadîs-i Şerîf yukarıdaki âyetle (İsrâ, 32) beraber düşünüldüğünde bilhassa kalp veya nefis ile tenasül uzvu arasında bir duygu münasebeti olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da şu anlaşılıyor ki gayr-ı meşru beraberlikler aslında psikolojik yoğunlaşma olmadan gerçekleşmez. Chicago Üniversitesi’nde bir akademisyenin yaptığı bir deneyin sonucu da bunu desteklemektedir. Psikolog James Roney deneyden habersiz bir grup erkeği tükürük kimyalarını analiz etme bahanesiyle laboratuvarına davet emiş, ancak laboratuvarda deneklerin dikkatlerini üzerine çeken bir bayandan erkeklerin etkilenmesi sonucu testosteron⁵⁵¹ seviyelerinin %30 dolayında yükseldiğini ölçmüştür. Kendi deneyinin sonuçlarını değerlendiren psikolog Roney, bu sonucun aslında bilinen bir vakıayı ispatladığını söylemiştir.⁵⁵²

Kadın ve erkek arasındaki gayr-ı meşru münasebet zincirinin bu durumu netice vermesi modern başka çalışmalarla da ortaya çıkarılmıştır. Karşı cinslerin birbirlerine olan ilgileri üzerine yapılan deneylerde cinsel açıdan kişilerin birbirlerine olan yakınlaşmaları üç aşamada değerlendirilmiştir. İlk aşama göz temasıyla başlar ve karşı cinsin de göz teması ile cevap vermesiyle bunu beden olarak daha yakına gelmek takip eder. Üçüncü aşamada bedenlerin birbirlerine dokunması başlar ve basit görülen (bakmak, konuşmak, dokunmak gibi.) olaylar zinciri kişileri zinaya/cinsel birleşmeye kadar götürür.⁵⁵³

Kadın-erkek arasındaki cinsel dürtüler üzerine yapılan başka bir araştırmada da erkeklerin âşık olmadan da kadınlara karşı körleşebileceğini ortaya çıkarmıştır. Groningen Üniversitesi’nde yapılan böyle bir araştırmada 63 erkek öğrencinin tesadüfen kadınlarla karşılaşması sağlanmış ve onların bu karşılaşma öncesi ile sonrasındaki tükürüklerinden testosteron seviyeleri ölçülmüştür. Yapılan ölçümlerde karşılaşma sonrasında erkeklerin testosteron seviyelerinde artma görülmüştür. Bilim adamları erkeklerin bir kadınla karşılaşmadan sonra sergilediği birçok şursuz davranışın (omuzları geniş tutmak, dik durmak, el hareketlerin daha fazla kullanmak, burun kanatlarını şişirmek gibi.) bu

⁵⁵¹ “Er bezleri tarafından meydana getirilen erkeklik hormonu.” (“Testosteron” maddesi, <http://lugatim.com/s/TESTOSTERON> - Erişim: 23.10.2019-)

⁵⁵² Der Spiegel, “Sohbet bile yetebiliyor!”, <http://www.radikal.com.tr/hayat/sohbet-bile-yetebiliyor-689131/> (Erişim: 23.10.2019)

⁵⁵³ Zuhâl Baltaş, Acar Baltaş, **Bedenin Dili**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 129.

hormonal artıştan kaynaklı olduğu sonucuna varmıştır. Araştırma ekibinden olan Meij'e göre bu davranışlar insanda var olan biyolojik reaksiyonun bir neticesidir. Karşı cinsin de bu tepkiye rıza göstermesi ile cinsel birleşme (zina) yolu açılmaktadır.⁵⁵⁴

Bir yönüyle karşı cinsler arasındaki etkileşimin olumsuz tesirinden dolayı Nûr Sûresi 30 ve 31. âyetlerdeki “gözlerini haramdan sakınsınlar”⁵⁵⁵ nehyi de yukarıda ortaya çıkabilecek olumsuzluklara işaretler. Âyetteki hem erkek hem kadının ayrı ayrı bu nehiy kipiyle muhatap alınması iki karşı cinsin de gayr-ı meşru beraberliğe gitmesine öncelikle gözü sınırları içinde kullanılmamanın sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca kadınların kendilerine özel olan süslerini mahremi olmayana göstermesi de bu bağlamda değerlendirilmiş ve âyetin nehyi kapsamına dahil edilmiştir.

Zinaya götüren her uzvun zinadan hissesinin olduğunu ifade eden yukarıdaki Hadis-Şerif bağlamına karşı cinslerin tokalaşması da dahil olmaktadır. Resulullah kadınlardan biat alırken onlarla tokalaşmamış onlarla dinî muahedeyi sözle yapmış ve “Ben kadınlarla tokalaşmam. *Yüz kadına söylediğim söz bir kadına söylediğim söz gibidir.*”⁵⁵⁶ demiştir. Hz. Âişe validemiz de Hz. Peygamberin (s.a.s) elinin hiçbir yabancı kadına değmediğini ifade etmiştir.⁵⁵⁷ Ahmet Maranki, hadislerde geçen karşı cinslerin tokalaşmalarının menfi tesirinin kozmik bilimle de ortaya çıktığına vurgu yapar. Ona göre erkeğin erkekle veya kadının kadınla tokalaşması itici bir etki oluştururken karşı cinslerin tokalaşmalarının çekici bir etki uyandırdığı ilmen tespit edilmiştir. Gereklilik halinde veya hürmet göstermek için tokalaşma beyinde menfi tesir uyandırmazken karşı cinslerin tokalaşmaları beyinde menfi tesir oluşturarak enerji değişimine sebebiyet vermektedir. Menfi bakmalar veya temaslar karşı tarafın müspet haline zarar verdiği için menfi bir nazara sahip olanlarla tokalaşmaya mâni olmak gerekmektedir. Tokalaşma maddi

⁵⁵⁴ GEO, Aylık Dergi, Sayı 41, Mayıs, 2009/5, s. 21.

⁵⁵⁵ Bu âyet direkt tesettürle ilgili olduğundan âyet üzerindeki detaylı araştırmaya “Tesettür” başlığında yer verilmiştir.

⁵⁵⁶ Nesâî, Bîy'a, 18; İbn Mâce, Cihad, 43.

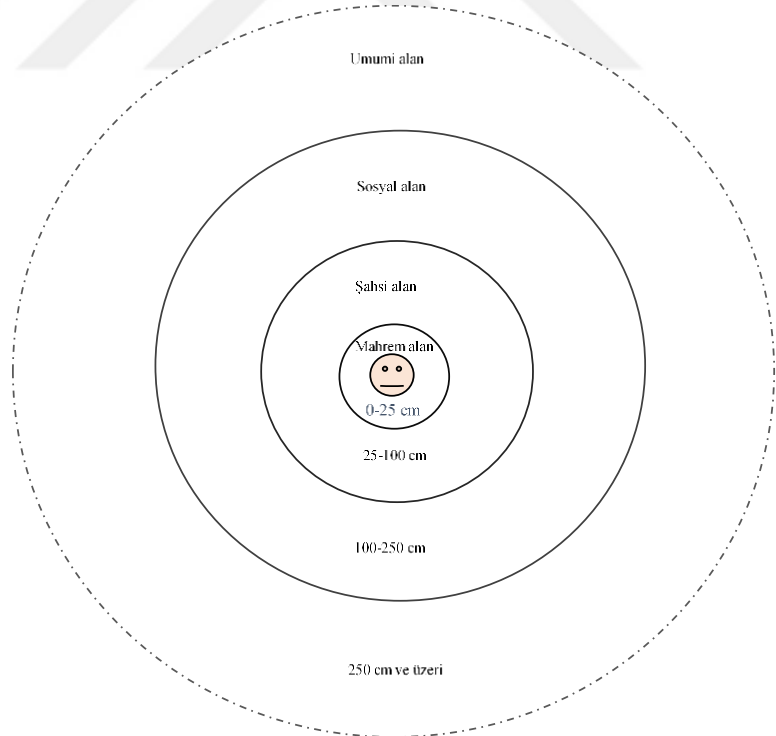
⁵⁵⁷ Buharî, Ahkâm, 49.

mikropların taşınması sebebiyet verdiği gibi menfi duyguların da karşı tarafa akışını sağlamaktadır.⁵⁵⁸

Yukarıda verilen bilgi ve çalışmalara bütüncül bir nazarla bakıldığında her bireyin kendine has bir mahrem alanının olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu mahremiyet kişiye, cinsiyete, yaşa, statüye göre değişmektedir. Konu bağlamında özellikle İslam'ın erkek-kadın münasebetlerindeki mahremiyet vurgusu önem arz etmektedir. Bu durum insanlar üzerinde yapılan bazı araştırmalarda da ortaya konmuştur. İnsanlar arası olması gereken mahremiyet mesafeleri bir yerde kendine has bir iletişim ögesidir. Çünkü insanlar bu mahremiyet sınırlarına göre birbirlerine yakınlaşır veya birbirlerinden uzaklaşırlar.

Yapılan bazı araştırmalarda insanlar arası alanların dört bölümde olduğu ortaya çıkmıştır: Mahrem, şahsi, sosyal ve umumi alanlar. İnsanlar arası güvenlik mesafeleri üzerine İstanbul'da yapılan bir çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir: Mahrem alan 0-25 cm. Şahsi alan 25-100 cm. Sosyal alan 100-250 cm. Umumi alan 250 cm ve üzeri (Şekil 2). Amerika'da 1966'da yapılan bir araştırmada ise değerler İstanbul'dakine yakın çıkmıştır: Mahrem alan 0-46 cm. Şahsi alan 46-120 cm. Sosyal alan 120-350 cm. Umumi alan 350 cm ve üzeri.

Şekil 2: İstanbul'da elde edilen verilere göre insanlar arası ilişkilerde korunma mesafeleri.

⁵⁵⁸ Ahmet Maranki, Elmas Maranki, **Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi**, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 219.

Her insanın bir mahremiyet alanı vardır. Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi bu mahremiyetler duruma göre değişmektedir. Kişilerin bu mahrem alanlarının istenmeyen kişiler tarafından aşılması durumunda kişide tedirginlik, huzursuzluk, sıkıntı ve bunlara bağlı olarak saldırganlık eğilimi ortaya çıkmaktadır. Kişi, istenmeyen böyle bir sonuca savrulmamak için fitraten kendini koruma altına almaktadır. Hatta zorunluluktan dolayı içine girmiş olduğu kalabalık otobüs veya tren içerisinde yabancıların mahrem alanına girmemesi için kişi tanıdığı, mahrem alanına izin verdiği kişiler ile dahi konuşmaktan kaçınır ve mümkün olduğu kadar az hareket etmektedir. Böyle aşırı kalabalık durumlarda kişilerin saatine bakması, kitap-gazete okuması, asansör gibi yerlerde ilgisiz yerlere bakması hep bu mahrem alanı korumaya yönelik fitrî davranışlardır. Yapılan araştırmalar bu korunmacı mahremiyet algısının hayvanlarda da olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁵⁵⁹

Yukarıda zikredilen “*zinaya yaklaşmayın*” (İsrâ, 17/32) ayeti ile zinaya götüren uzuvların zinadan hissesinin olduğunu ifade eden hadis mahremiyet alanlarının aşılması bağlamında ele alındığında daha anlamlı olmaktadır. Kadın-erkek arasında hem fiziki hem de manevi mahremiyet sınırları vardır. Bu sınırların aşılmasıyla zina fiiline yaklaşma aşamasına geçilmektedir. Günümüz teknolojisinin imkanlarıyla insan düşüncesinin ve insanın içinde bulunmuş olduğu halin aurasını değiştirdiği ortaya çıkarılmıştır. Kirlian tekniğiyle çekilen fotoğraflarda nikahlı evliliklerde oluşan muhabbetteki auranın uyumluluğu, nikahsız birlikteliklerde olan sevgilerdeki enerjinin ise bozukluğu tespit edilmiştir.⁵⁶⁰

Furkan Sûresi’nde zina, Allah’a şirk koşma ve haksız yere cana kıyma fiilleriyle beraber zikredilmiş, böylece bu fiilin ne kadar şeni olduğu da vurgulanmıştır.⁵⁶¹ Hatta Abdullah İbn Mesud Peygamberimize en ağır günahın hangisi olduğunu sorduğunda; O

⁵⁵⁹ Zuhâl Baltâş, Acar Baltâş, **Bedenin Dili**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 113, 115.

⁵⁶⁰ Ahmet Maranki, Elmas Maranki, **Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi**, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 328.

⁵⁶¹ “Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha kulluk etmeyen, haksız yere, Allah’ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar.” Furkan Sûresi, 25/68.

(s.a.s) bu âyetin anlamını da teyit edercesine şu üç günahı söylemiştir: Allah'a şirk koşmak, rızık endişesiyle çocuğunu öldürmek ve evli biriyle zina etmek.⁵⁶²

Elmalılı Hamdi Yazır Nûr Sûresi 2. âyetin tefsirinde zinanın her şekilde (sıhhî, tabîî, ahlâkî, hukukî, ictimaî) çok zararlı ve tahrip edici bir kötülük olduğunu söyler. Nikâh ile zina iki uç tarafı sembolize eder: Biri tamiri, diğeri tahribi; birisi vücudu, diğeri yokluğu; birisi sıdk u selameti, diğeri aldatmayı, emniyetsizliği, güvensizliği temsil eder.⁵⁶³

Hülâsa, erkekle kadının gayr-ı meşru beraberliği olan zina hem Kur'an'da hem de Sünnet'te yasaklanan bir fiildir. Bir hadis ile tenasül uzvu dışında diğer organlarının da gayr-ı meşru beraberliğe sebep olmaları hasebiyle kendi cinslerinde zina kapsamına dahil olduğu anlaşılmaktadır. İslam'da zina fiilinin haramlığıyla beraber ona göre yollar da haram kapsamındadır. Ayetin (İsrâ, 17/32) "zina etmeyin" yerine "zinaya yaklaşmayın" ifadesini kullanması bu anlamda değerlendirilmiştir.

2.2.3. İstimnâ

İstimnâ, kişinin kendi kendini (cinsel olarak) tatmin etmesi, mastürbasyon ya da el ile tatmin manasına gelmektedir.⁵⁶⁴

İstimnâ, İslâm'da genel olarak meşru bir ihtiyaç giderme şekli görülmemiştir. İnsandaki cinsel dürtü neslin devamı için içimize fitraten konulmuştur. İstimnâ ise buna mugayir bir davranış biçimi olarak görülmüştür. Ancak hususen günümüzde süfliyatın her tarafı sardığı bir ortamda evli olmayanların bu davranıştan kaçınması da kolay olmamaktadır. Evlenmeye güç yetiremeyenlere Yüce Allah iffetli olmalarını tavsiye etmiş⁵⁶⁵ ve cinsel tatmin yolu olarak evliliği göstermiştir: *"Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla*

⁵⁶² "İbn Mes'ud (r.a.) anlatıyor: Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah nezdinde en büyük günah hangisidir?" "Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!" buyurdular. "Sonra hangisidir?" dedim. "Seninle birlikte yiyecek diye, evladını öldürmendir!" buyurdular. Ben yine: "Sonra hangisidir?" dedim. "Komşunun helalliği ile zina etmendir!" buyurdular." Buhari, Tefsir, Bakara 3, Furkan 3, Edeb 20; Müslim, İman 141; Ebû Dâvûd, Talâk 50.

⁵⁶³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Yenda Yayın, İstanbul, 1996, Cilt 6, s. 14.

⁵⁶⁴ Fikret Karaman ve Diğerleri, "İstimnâ" maddesi, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s. 337.

⁵⁶⁵ Bkz. Nûr Sûresi, 24/33.

*ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır.*⁵⁶⁶ Resulullah da gençlere önce evliliği tavsiye etmiş, buna güç yetiremeyenlere ise şehveti kırmak için oruç tutmayı tavsiye etmiştir.⁵⁶⁷

İslâm ulemasınca hoş görülmeyen istimnâ hususunda iki yönlü bir değerlendirme söz konusu olmuştur. Biri istimnânın caiz olup-olmadığı, diğeri de ibadetlere etkisi.⁵⁶⁸ İstimnâ yapana had gerekmediği üzerinde icma' vardır. Bu davranışa ta'zir cezası uygun görülmüştür. Ancak alimlerin çoğunluğuna göre istimnâ haramdır. Çünkü ne Kur'an'da ne de Sünnette buna bir cevaz olmadığı gibi helal kılınan yolların hiçbirinde kişinin kendi kendini tatmin etmesi geçmemektedir. İstimnâdaki haramlık derecesi zina gibi değildir. Çünkü zinadaki aile yuvasının dağılması, soyların karışması, neslin ifsat olması gibi tehlikeler bunda yoktur. Malikîler, evlenemeyenlere Hz. Peygamberin (s.a.s) oruç tutmayı tavsiye etmesini istimnânın haramlığına delil saymışlardır. Çünkü oruç tutmak daha zordur. İstimnâ helal olsaydı Resulullah onu bir çözüm olarak söylerdi.⁵⁶⁹ İmam Malik ve İmam Şafii'nin istimnâyı haram görmelerinin dayanağı yukarıda zikri geçen âyet ve hadistir. Âyette meşru yolların dışındaki yollara gidenler "haddi aşanlar" olarak nitelenmiş Peygamberimiz de evlenemeyenlere orucu tavsiye etmiştir. Hanefiler ve Hanbeliler de her ne kadar ilgili âyet ve hadislerden yola çıkarak istimnâyı haram kabul etseler, onlar bu konuda daha esnek bir görüşe sahip olmuşlardır. Bu iki mezhebe göre cinsel olarak meşru yollardan tatmin olmayan kişinin harama düşme veya sağlığının bozulması tehlikesi belirince, bunun alışkanlık haline getirilmemesi ve zikredilen zaruretlere binaen olması kaydı ile, istimnâ haram olmaktan çıkar.⁵⁷⁰ Günümüz fakihlerinden Hayreddin Karaman da sıhhati bozacak derecede alışkanlık haline getirilmeden bekarların zinadan korunmak için istimnâ yapmalarının caiz olduğu kanaatindedir.⁵⁷¹

⁵⁶⁶ Mü'minûn Sûresi, 23/5-7.

⁵⁶⁷ Bkz. Buhârî, Nikâh, 2; İbn Mâce, Nikâh, 1.

⁵⁶⁸ Salim Ögüt, "İstimnâ" maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt 23, s. 366.

⁵⁶⁹ Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 5, s. 132.

⁵⁷⁰ Salim Ögüt, "İstimnâ" maddesi, **DİA**, Cilt 23, s. 366.

⁵⁷¹ Hayrettin Karaman, "Dinde masturbasyonun yeri nedir? Fiziksel anlamda zararları var mıdır?", <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00198.htm> (Erişim: 17.07.2019)

İstimmânın ibadetlere etkisi hususunda mezhepler arasında hemen hemen ittifak vardır ve bu durum hem kadın hem de erkek için aynıdır. Yalnız şu vardır ki kadınlarda meni gelmediğinden onların cinsi doyuma ulaşması bunun delili sayılır. İstimmâ ile oruç bozulur. Orucu bozulan kişiye kaza terettüp eder.⁵⁷² Ayrıca mastürbasyon ile büyük hades gerçekleştiğinden hem kadın hem de erkek için gusül gerekir.⁵⁷³ Mastürbasyon ile i'tikâf,⁵⁷⁴ hac ve umre de bozulur. Bu şekilde Hac ve umresini bozan kişiye kurban kesme cezası terettüp eder.⁵⁷⁵

İstimmâ alışkanlığının insan bedeni ve ruhu üzerinde birçok zararı da mevcuttur. Üzüntü, dalgınlık, ruh sıkıntısı, mahcubiyet, elde ve kolda titremeler, baş ağrısı, uykusuzluk, yorgunluk, bacaklarda halsizlik, aşktan/sevgiden mahrumiyet, hafıza kaybı, dikkatsizlik, unutkanlık, ezber becerisinin zayıflaması, algıda zorluk çekme, şehvani duygulara yenik düşme, güçten/kuvvetten düşme, cinsel beraberlikten soğuma, erken boşalma, sosyal münasebetlerden uzaklaşma, eşler arasında cinsel dürtüyü azaltma, korku, sıkıntı gibi belirgin zararlar aşırı mastürbasyon ile ya ortaya çıkarır ya da onunla bu zararlar tetiklenmiş olur.⁵⁷⁶ Bediüzzaman, haramların ziyadeleşmesiyle kişinin şehvet arzusundan mütevellit menfi bir tazyikata maruz kalacağını söyler. Bu durumun neticesi olarak haftada birkaç kez gusletme zarureti hasıl olur. Ona göre özellikle sıcak iklimlerde açık-saçıklığın da etkisiyle harama nazar unutkanlığa en mühim sebeptir.⁵⁷⁷

Özetle, kişinin kendi kendini tatmin etmesi anlamına gelen istimmâ, fıkhıta caiz olarak görülmemiş istimmâ vb. fitrata mugayir cinsi saplantılardan kurtulmanın en meşru yolu olarak evlilik tavsiye edilmiştir. Buna yol bulamayanların, şehvetin tazyikinden kurtulmak için Hz. Peygamberin (s.a.s) de tavsiye etmesiyle oruç tutmaları istenmiştir. Elbette kişinin en başta alması gereken tedbirlerden birincisi şehveti tahrik eden

⁵⁷² Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 1, s. 534-536.

⁵⁷³ Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 1, s. 101-103.

⁵⁷⁴ Mehmed Zihni Efendi, **Nimet-i İslâm**, Mustafa Özcan (Sad.), Özgü Yayınları, İstanbul, (?), s. 609; Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 1, s. 552, 553.

⁵⁷⁵ Abdurrahman el-Cezîrî, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Cilt 1, s. 630-632.

⁵⁷⁶ “İstimmâ / mastürbasyon, kendi kendine tatminin dini hükmü, zararları, kurtulma yolları hakkında bilgi verir misiniz?”, <https://sorularlaİslamiyet.com/istimmâ-masturbasyon-kendi-kendine-tatminin-dini-hukmu-zararlari-kurtulma-yollari-hakkinda-bilgi> (Erişim: 16.07.2019)

⁵⁷⁷ Bediüzzaman Said Nursi, **Kastamonu Lâhikası**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011, s. 174.

ortamlardan uzak durmasıdır. Özellikle fuhşiyat yoğunluklu günümüz dijital görsel yayınlarının olduğu medya ortamlarından kaçınmak bu hususta önem arz etmektedir. Ayrıca ilimle uğraşmak ve insanın ünsiyet kuracağı arkadaş çevresini ulvi gayeler peşinde koşanlardan sağlaması da kişiyi şehvetin menfi baskısından kurtaran sebeplerdendir.

2.2.4. Yalan

*Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıtır*⁵⁷⁸ anlamlarına gelen yalan İslâm'da şiddetle yasaklanan fiillerdendir. Bu yasağın çiğnenmesiyle toplumdaki birçok fitne-fesadın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak kişinin yalan söylemesinin altında birçok sebep olabilir. Birey bazen karşılaşmış olduğu basit bir baskı durumundan kurtulmak için bazen de patolojik olarak yalana başvuruyor olabilir. Bu durum yalanın zarar derecesini etkilese de genel çerçevede yalan İslâm inancının kebir günahlar olarak nitelediği büyük bir çirkinliktir.

*“...Yalan sözden kaçının.”*⁵⁷⁹

*“Yalan kişiyi kötülüğe götürür. Kötülük de ateşe götürür. Kişi yalan söyleye söyleye sonunda Allah katında yalancı diye kaydedilir.”*⁵⁸⁰

Münafikun Sûresi'nde⁵⁸¹, diliyle doğruyu söyleyen kişi gönlünde bunun doğru olduğuna inanmıyorsa onun bu haliyle de yalancı olduğu ifade edilmiştir. Âyetin ifadesinde münafıklar, gönüllerinin aksine Resulullah'ın peygamberliğine şahadet ederler. Ancak kalpleri bunu münkirdir. Kalpleriyle tasdikleri olmayan bu ifade onların yalancılar olduğunu, samimiyetlerinin olmadığını göstermektedir.⁵⁸²

578

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c47b5261d3622.27708570 (Erişim: 23.01.2019).

⁵⁷⁹ Hacc Sûresi, 22/30.

⁵⁸⁰ Buhârî, Edep, 69; Müslim, Birr, 105.

⁵⁸¹ “(Ey Muhammed!) Münafıklar sana geldiklerinde, “Senin, elbette Allah'ın peygamberi olduğuna şahitlik ederiz” derler. Allah senin, elbette kendisinin peygamberi olduğunu biliyor. (Fakat) Allah, o münafıkların hiç şüphesiz yalancılar olduklarına elbette şahitlik eder.” Münâfikûn, 63/1.

⁵⁸² Ebu'l-Leys es-Semerkandi, **Tefsiru'l-Kur'an**, Cilt 6, Sadeleştiren Mehmet Karadeniz, Özgü Yayınları, İstanbul, 2008, s. 216.

İmam Gazali, dili salıvermenin hangi durumlarda makbul veya çirkin olduğunu tespit etmenin çok da kolay olmadığını ifade eder. Ona göre dili istenilen ölçüde kullanmak çetin bir fiildir. İnsan uzuvlarından en çok isyan eden dildir. Çünkü o, rahatlıkla her tarafa meyledebilir ve dilin hareket etmesinde bir zorluk yoktur. Şeytanın insanı en fazla dil ile aldatmasına karşın insanlar dilin hile ve aldatmalarına karşı çok da çekinmezler. Aslında dilin tehlikesi büyüktür, bu tehlikeden kurtulmanın en birinci çaresi sükuttur. Bundandır ki İslâm sükutu övmüş ve sükuta teşvik etmiştir.⁵⁸³ Eşrefoğlu'na göre eğer kişi dilin afetlerinden kendini sakındırmazsa bu dil kendisinde ne iman bırakır ne salih amel. Dilin bu serbestiyeti nihâyet yaratıcısına küfreder ve kafir olur, ta ki öbür aleme bi-iman gider.⁵⁸⁴

Dili İslâm'ın istediği şekilde kullanmamanın birçok afeti beraberinde getirdiği aşikardır. Yalan, hata, çekiştirme, söz taşıma, riya, nifak, batıla dalma, husumet, tahrif, şerefe dokunma, yalan-yanlış methetmek, maskaralık edip güldürmek, dilin afetlerindedir. Bunlara bir defa dalan kimse artık kendini kolay kolay kurtaramaz. Bunlara dalmakta tehlike vardır, ancak sükutta selamet vardır.⁵⁸⁵ Yalan başta olmak üzere dilin afetlerinden kurtulmanın çaresi sükuttur. Şu hadis-i şerif de susmanın kurtuluşa götüreceğini vurgulamıştır: "*Susan kurtuldu.*"⁵⁸⁶

Doğru söylemenin gerekliliğini ve dilin yalan söylemesiyle kişinin ahirette utanacağını Yunus Emre şöyle ifade etmiştir:

"Söylememek harcıısı söylemeğün hasıdır.

Söylemeğün harcıısı gönüllerün pasıdır.

Gönüllerün pasını ger sileyüm dir isen,

Şol sözi söylegil kim sözün bulasıdır:

"Kuli'l-hak" didi Çalap sözi toğrı disene.

⁵⁸³ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Dâr'ul-İhyâi'l-Kütüb'ül-Arabiyye, Kahire, (t.y.), Cilt 3, s. 104, 105.

⁵⁸⁴ Eşrefoğlu Rûmî, **Müzekki'n-Nüfûs**, Abdullah Uçman (Haz.), İnsan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 307.

⁵⁸⁵ Gazâlî, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 3, s. 108; Eşrefoğlu Rûmî, **Müzekki'n-Nüfûs**, s. 311-332.

⁵⁸⁶ Tirmizî, Kıyâmet, 50.

*Bugün yalan söyleyen yarın utanasıdır.*⁵⁸⁷

Yalan, ictimâî hayata zararlı olduğu gibi kişinin kendisine de zarardır ve hem ruh hem de bedenın sıhhatını zedeler. Yalan, söyleyenin kişiliğini tahrip ettiği gibi sahibini mahcup ve rezil eder. Fuzûlî Sıhhat ü Maraz adlı eserinde yalanı, “Sıhhat” devleti için üç büyük düşmandan biri sayar: “Düşmanlık, Korku ve Gam bir gün beraberce oturup kendilerini gurbete düşüren Sıhhatin devletini mahvetmeye and içtiler. Düşmanlığın nüfusu hadsiz bir kabilesi vardı ki, başları Yalan, Kin ve Hasetti.”⁵⁸⁸

Kur’an, şeytanı insanın baş düşmanı⁵⁸⁹ olarak söylemiş ve onun insanı yalanlarla yoldan çıkardığını bildirmiştir:

*“O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah’a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.”*⁵⁹⁰

Hız. Âdem ve Havva’nın cennetten çıkmalarına sebep olan “yasak ağaç” a yaklaşımları da şeytanın onları yalanlarla aldatmasından kaynaklanmıştır:

*“Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: ‘Rabbınız size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim’ diye de onlara yemin etti.”*⁵⁹¹

Yine başka bir âyette Kur’an şeytanı kendi sözüyle “yalancı” olarak bildirirken yalana kanarak insanın yaptığı kötü fiillerinin neticesinin cehennem azabı olduğunu beyan etmiştir:

⁵⁸⁷ A. Necla Pekolcay, Yunus Emre’deki İlahi Aşkın Kaynağının Kişiliği ve San’atının Oluşmasına Etkileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 69, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 2, **Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri** (Ankara, 7-10 Ekim 1991), s. 400.

⁵⁸⁸ Saadet Karaköse, Yalancı Şairin Gözüyle Yalana Bakış: Klasik Edebiyatımızda Yalan, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 51, Erzurum, 2014, s. 131.

⁵⁸⁹ Bkz. Fâtır Sûresi, 35/6.

⁵⁹⁰ Bakara Sûresi, 2/169.

⁵⁹¹ A’râf Sûresi, 7/20-21.

“İş bitirilince şeytan da diyecek ki: 'Şüphesiz Allah, size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.'”⁵⁹²

Râgıb el-İsfahani'ye göre kizb, eşref olan insanı makamından indirir, insanlıktan çıkarır. Çünkü insanı üstün kılan özelliklerinden biri de konuşma özelliğine sahip olmasıdır. Yalancının sözüne güven olmaz. Sözüne güvenilmeyenin konuşması fayda vermez. Sözü faydasız olan bu üstün özelliğini kaybederek hayvanlarla eşit duruma düşer. Ancak söylediği yalanlarla hakikate zarar verdiği için hayvanlardan da aşağı düşer. Kur'an-ı Kerim, doğru yoldan sapanlar için, "... Onlar hayvanlar gibidirler, belki yolca onlardan daha da şaşkınlırlar."⁵⁹³ ifadesini kullanmıştır.⁵⁹⁴

Netice olarak, Kur'an'da çok kullanılan terimlerden biri de yalandır (kizb). Bu kavram çeşitli türevleriyle Kur'an'da 382 yerde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim birçok âyetinde yalanın kötülüğünü belirttikten sonra bu şeni davranıştan sakınmayı şiddetle vurgular. Yalan, kafir ve münafık sıfatıdır. Küfrün ve münafıklığın en bariz alameti yalandır. Bu yönüyle yalan, Allah'ın kader ilmiyle takdir ettiğini inkardır.⁵⁹⁵ Allah korkusu, Ahiret inancı, Resulullah'ın sünnetine uymak ve doğruluktan ayrılmamak kişiyi yalan hastalığından kurtaran başlıca özelliklerdir.

⁵⁹² İbrahim Sûresi, 14/22.

⁵⁹³ Furkan Sûresi, 25/44.

⁵⁹⁴ Mustafa Çağrı, “Yalan” maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, Cilt 43, s. 298.

⁵⁹⁵ Mehmet Soysaldı, Kalbin Manevî Hastalıklarından Yalan ve Korunma Yolları, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 6 [2005], sayı: 15, s. 105

2.2.5. Gıybet

“Bir kimsenin arkasından aleyhinde bulunma, duyacağı zaman üzüleceği bir sözü arkasından söyleme, çekiştirme, koğuculuk”⁵⁹⁶ anlamlarına gelen gıybet İslâm’da yasaklanmıştır.

Âyette şöyle buyrulmuştur: “... Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?”⁵⁹⁷

Kişinin arkasında konuşulan çirkin husus kişide olmazsa bu, iftirayla beraber gıybet olur. Resulullah (s.a.s) sahabilere: “Gıybet nedir? Bilir misiniz?” diye sordu. Sahabiler: “Allah ve Resulü daha İyi bilir!” dediler. Resulullah (s.a.s): “Gıybet; kardeşini, hoşlanmadığı bir şeyle anmandır.” buyurdu. Bu sırada Resulullah (s.a.s)'e: “Benim söylediğim şey, kardeşimde varsa o zaman ne buyurursun?” diye soruldu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s): “Söylediğin şey kardeşinde varsa onu gıybet etmiş olursun. Eğer söylediğin şey onda yoksa o zaman ona iftira etmiş olursun!” buyurdu.⁵⁹⁸

İmam-ı Gazâli, insan dışındaki varlıkların (cansız, bitki ve hayvanların) kusurlarının alaylı anlatımını da gıybet olarak değerlendirir, ancak o, bu gıybeti “mekruh” olarak görür. Bu görüşünü “kişinin malayani şeyleri terk etmesinin onun iyi bir Müslüman olduğunun emaresi olduğunu”⁵⁹⁹ ifade eden hadisi ile gerekçelendirir. Yine İmam Gazâli, zimmî olmayan gayr-ı Müslimlerin İslâm dışı hayatlarından kaynaklı kusurların anlatımını gıybet olarak görmezken, onların yaratılışına ait kusurların konuşulmasını ise gıybetin mekruh kısmından görür.⁶⁰⁰

Dilin gıybetten sakındırılması gerekmektedir. Kişinin gıybetten sakınması ve gıybetin çirkinliği ile ilgili İmam Gazali bazı örnekler zikreder:⁶⁰¹

⁵⁹⁶ “Gıybet” maddesi, <http://lugatim.com/s/g%C4%B1ybet> (Erişim: 12.06.2018)

⁵⁹⁷ Hucûrât Sûresi, 49/12.

⁵⁹⁸ Ebû Dâvûd, Edeb 40; Tirmizî, Birr 23; Muslim, Birr 70.

⁵⁹⁹ "Kişinin malayani şeyleri terki İslâm'ının güzelliğinden ileri gelir." Tirmizî, Zühd, 11; Muvatta', Hüsnü'l-Huluk, 3.

⁶⁰⁰ Gazâli, **İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn**, çev. Ali Arslan, Merve Basım Yayın, İstanbul, 1992, Cilt I, s. 24-25.

⁶⁰¹ Gazâli, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Cilt 3, s. 140.

Hümeze Sûresi 1. âyetinin tefsirinde Mücahid “hümeze”yi, insanları kendi huzurlarında açıkça yeren onlarla alay eden kimse olarak; “lümeze”yi, insanları arkalarında çekiştirip gıybetlerini yapan ve onların etlerini yiyen kimse olarak izah eder.

İsa (a.s.) havarileriyle giderken bir köpek leşinin yanından geçiverdiler. Havarilerin, leşin pis kokmasına yönelik tepkilerine karşılık Hz. İsa “Ne parlak dişleri var!” diyerek onları gıybet etmekten sakındırmak istemiş, kusur bulmak yerine iyiliğin bulunup ortaya çıkarılmasına dikkat çekmiştir.

Hz. Ömer’e göre; Allah’ı daima zikir şifa, insanların gıybetini yapmak hastalıktır.

İbn Abbas’a göre; kişi kendi kusurunu hatırlarsa, başkasının kusurunu söylemekten kaçınır.

Hz. Hasan’a göre; kişi, kendisinde kusur olduğu halde başkasını kınarsa kâmil Müslüman olmaz. Kâmil Müslüman olmak için kişi öncelikle kendi kusurunu görmeli ve onları ıslaha çalışmalı daha sonra başkalarının kusurlarını ıslaha yönelmelidir.

Hz. Hüseyin’e göre; gıybetten sakınmak gerekir, çünkü gıybet köpek yiyeceğidir.

Bazı tabiiler, sahabilere yetiştiklerini, onların ibadeti namazda, oruçta değil, insanları çekiştirmek ve onlara dil uzatmaktan sakınmakta aradıklarını söyler.

Katade’ye göre; kabir azabının üçte biri söz gezdirmekten kaynaklanır.

Sonuç olarak, İslam, başkasının hoşlanmayacağı şekliyle hakkında konuşulması olana gıybet yasaklanmıştır. Söz ile gıybet olabildiği gibi ima yoluyla da gıybet olabilmektedir. Kişi, Allah’ın kendisine emanet olarak verdiği dili O’nun (c.c.) rızasına muhalif olarak kullanamaz. Bu yönüyle İslam’da kul, dilini ve diğer uzuvlarını gıybette kullanma hakkına sahip görülmemiştir.

2.2.6. Altın-Gümüş Kullanmak, İpekli Elbise Giyinmek

Altın takmanın ve ipek giymenin İslâm’daki hükmü hususunda Kur’an’da herhangi bir âyet bulunmamaktadır. Altın ve ipek kullanımının kadınlara değil de erkeklere haram olduğunu Peygamberimiz (s.a.s) söylemiştir.

Hazret-i Ali'nin rivâyetine göre bir defasında Resul-i Ekrem ipek bir kumaşı sol eline, bir parça altını da sağ eline aldı. Sonra bunları elleriyle yukarı kaldırdı, orada bulunanlara gösterdi ve şöyle buyurdu: “*Şu iki şey ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâldir.*”⁶⁰²

Yukarıdaki hadiste altın ve ipeğin erkeğe yasaklanması ile şu âyetteki “ziynet” kelimesi üzerinden umumi serbestiyet üzerine alimler çeşitli yorumlar geliştirmişlerdir. “*De ki: ‘Allah’ın, kulları için yarattığı ziyneti ve temiz rızkı kim haram kılmış?’ De ki: ‘Bunlar, dünya hayatında müminler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz.*”⁶⁰³

Elmalılı âyette geçen “ziynet” ile ilgili ulemanın iki farklı yorum geliştirdiğini nakleder. İbn Abbas ve birçok müfessirine göre bu ziynet, giyilecek her türlü elbisedir. Diğer bir kısım alimlere göre ise israf olmamak kaydıyla her türlü (pamuk, keten gibi nebatattan; yün ve ipek gibi hayvanattan; zırh vs. gibi her türlü madenden mamul) tezyinata şamildir. Bu durumda eğer yukarıda zikredilen hadis-i şerifte erkeğe altın ve ipek haram kılınmasaydı, onlar da bu umumi manaya dahil olurlardı. Ancak Resulullah onları erkeklere haram kıldığından onlar bu âyetin ruhsatı kapsamına dahil olmamışlardır.⁶⁰⁴ Aynen Kur’an’da yenilmesi haram olan hayvanlardan sayılmamasına rağmen Resulullah’ın yırtıcı kuşların etinin haram olduğunu⁶⁰⁵ bildirmesindeki gibi burada da tasrih vardır. Hz. Peygamberin (s.a.s) teşri görevinden dolayı ilgili âyetin kapsamına erkek için ipek ve altının kullanımı girmemiştir.

Yukarıda zikredilen hadisten dolayı altın ile gümüşün ve ipeğin süs eşyası olarak kullanılmasının hükmü kadın ve erkeğe göre değişmektedir. İpekli elbise giyinmek erkeğe haram, kadına ise helaldir. Fukaha bu konuda müttefiktir. Ancak mevzunun detayı ile ilgili mezhepler arasında da bazı ince görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca kişinin hayatta olması ve ölmesi durumunda bu nesnelerin kullanımının cevazı üzerinde de farklı içtihatlar yapılmıştır.

⁶⁰² Ebû Dâvûd, Hatem, 3; İbn Mâce, Libâs, 19.

⁶⁰³ A’raf Sûresi, 7/32.

⁶⁰⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, Hisar Yayınevi, İstanbul, 2009, Cilt 3, s. 2153, 2154.

⁶⁰⁵ Bkz. Müslim, Sayd, 15, 16; Ebû Dâvûd, Atime, 32; Tirmizî, Sayd, 9, 11

Hanefilere göre: Ebû Hanîfe'den nakledildiğine göre ipekli elbise vücuda temas ederse giyilmesi haram olur, aksi halde ipekli giysi ile vücut arasında bir perde bulunursa haram olmaz. Çünkü o, yasağın giyimle sınırlı olduğunu ileri sürer.⁶⁰⁶ Ancak Hanefî mezhebindeki râcih görüş her halükârda ipekböceğinden elde edilen ipeğin erkek tarafından kullanılmasının haram olduğudur. Ama ipeğin sergi olarak kullanılması, üzerinde yatılması, yastık olarak kullanılması; eni dört parmak genişliğinde olmadıktan sonra fes ve takke düğmelerinin veya bağlarının ipekten olması; elbise kenarlarına, kaftana ipek bant konulması caizdir.⁶⁰⁷ Yine Hanefilere göre yeni olsun eski olsun kefenin beyaz renkli olması makbuldür. Cenazenin kefenlenmesindeki nezahet ve nezafet kişinin hayatta iken Cuma ve bayram günlerindeki gibi olması müstehaptır.⁶⁰⁸ Erkeklerin hayattayken giymeleri mübah olan giysilerin, ölümlerinden sonra kefenlenmelerinde kullanılması da mübah olur. Aynı şekilde hayattayken giyinmeleri mübah olmayan giysilerin, ölümlerinden sonra kefenlenmelerinde kullanılması da mübah olmaz. Fakat Hanefiler ipekli dokunmuş kefenlerin erkekler için kullanılmasını -hayatta iken olduğu gibi haram değil- mekruh görmüşlerdir. Ancak zaruret -başka kefenin bulunmaması- durumunda cenaze için bunları kullanmadaki mekruhlığı da ortadan kaldırır. Kadınların bu gibi şeylerle kefenlenmeleri ise caizdir.⁶⁰⁹

Altın veya gümüş kaplar konusunda Hanefiler, bu kapların yeme ve içme nesnesi olarak elle tutulup kullanılmasını tahrimen mekruh saymışlardır. Bir kap, altın veya gümüşten yapılmayıp sadece altın ve gümüşle yaldızlanmış ise gümüşlü ya da altınlı kısmı ağza getirmemek şartıyla o kabı kullanmak caiz olur. Altın veya gümüşle nakışlanmış elbiseyi giymek, erimesi hâlinde kıymet tutmayacak kadar altın ya da gümüşle kaplanmış eşyaları kullanmak caizdir. Erkeğin, örf'e göre normal görülecek derecede gümüş yüzük takması caizdir. Ancak demir, bakır ve kurşun gibi madenlerden yapılmış yüzükleri erkeklerin de kadınların da takmaları mekruhtur.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ İbn Âbidin, **Redd'ül-Muhtar ale'd-Dürr'il-Muhtar**, Cilt 5, s. 224.

⁶⁰⁷ Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa**, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1996 (h. 1417), Cilt 2, s. 17.

⁶⁰⁸ Mehmed Es'ad, **Dürr-i Yekta**, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1302, s. 56.

⁶⁰⁹ Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa**, Cilt 1, s. 485.

⁶¹⁰ Abdurrahmân el-Cezîrî, **Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa**, Cilt 2, s. 20, 21.

Malikilere göre: Baliğ olan erkeklerin ipek elbiseler giymeleri haramdır. Bu mezhebe göre uyuz hastalığını veya bitleri gidermek, ya da benzeri maksatlarla ipek elbiseler giymek de caiz değildir. Divan örtüsünün ipek sergi üzerine konulması, haramlığı ortadan kaldırmaz. İpekle astarlanmış, ipekle çarşaflanmış, ipekle yazılmış giysiyi giymek de caiz değildir.

Savaş zamanında ancak şu iki gerekçe ile ipekli giysi erkeğe helal olur:

- Silâhın zararını önleyecek derecede elbiseyi kalınlaştırmış olması.
- Düşmana karşı heybetli görünmeyi ve onların kalbine korku salıverme amacını taşıyor olması.⁶¹¹

Diri olanlar için daha hassas davranan Malikiler, ölen kişi ile hayatta olanı bu hususta aynı görmediklerinden, ölen kişi için -zaruret olmadığı halde- ipekten yapılan kefenleri kullanmayı mekruh görmüşlerdir.⁶¹²

Şâfiî ve Hanbelîlere göre: İpekten mamul giysi kullanımı konusunda bu iki mezhep benzer kanaatler taşımışlardır. Bu nedenle bu iki mezhebin bu konudaki görüşleri burada bir arada verilmiştir. Ancak altın ve gümüş hususunda bazı içtihat farkları olduğundan o görüşleri de bil-ahire ayrı olarak ele alınmıştır. Bu iki mezhebe göre; ipekböceğinin gerek sağ iken gerekse de kozanın içinde ölmesinden sonra elden edilen ipekten mamul elbiseyi erkeklerin giyinmesi ve kullanması haramdır. Erkeklerin, arada ayırıcı bir perde bulunmaksızın, ipekten yapılmış bir sergi üzerinde oturmaları veya ipekten yapılmış bir yastığa yaslanmaları da haramdır. Erkeğin bir kısmı ipek, bir kısmı da yün, ya da pamuk veya keten veya bunlara benzer başka bir şeyden dokunmuş olan elbiseyi giymesi, ipeğin bu sayılan doku maddelerine eşit, ya da az olması şartıyla caiz olur. Ama ipek çoğunlukta olursa bunun giyilmesi helâl olmaz. Erkeğin, elbisesine ipekten nakış yaptırması ve nakış işletmesi caizdir. Erkeğin zaruret nedeniyle veya ihtiyaçtan ötürü ipek elbise giymesi caiz

⁶¹¹ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbâa*, Cilt 2, s. 18.

⁶¹² Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbâa*, Cilt 1, s. 486.

olur. Uyuzluğu veya biti gidermek veya başka bir elbise bulunmamasından dolayı avret yerlerinin ipekten dokunmuş giysilerle örtülmesi bu gibi zarurete girer.⁶¹³

Yine Şâfiîlere göre kişi hayattayken kendisi için giyilmesi caiz olan ve olmayan elbiseler ölümünden sonra da devam eder. Bu nedenle kişinin ipek ile kefenlenmesi caiz değildir. Ancak başka kumaş yoksa caiz olur. Ama Şâfiîler çocuk, deli ve kadın ölümlerini ipekle veya altın ve gümüşle sırmalanmış kumaşlarla kefenlenmelerini mekruh olmakla birlikte caiz görmüş iken⁶¹⁴ Hanbelîler, erkek ve kadın için fark etmeksizin deri ve ipekten mamul veya altın ve gümüşle sırmalanmış kefenleri -zaruret olmaksızın- kullanmayı haram görmüşlerdir.⁶¹⁵ Çünkü Hanbelîler, hadiste kadınlara tanınan ruhsatın sadece giymekle yani hayatta olmakla ilgili olduğunu, diğer durumlara teşmil edilemeyeceğini söylerler.⁶¹⁶

Altın ve gümüş istimal etme hususunda Hanbelîler cevaz konusunda daha katı içtihatla bulunmuşlardır. Buna karşın Şâfiîler ise biraz daha esnek davranmışlardır. Bu hususta iki mezhebin görüşleri de şu şekildedir:

Şâfiîlere göre erkeğin ve kadının altın veya gümüşten yapılma burun taktırması; aynı şekilde dişi düşenin, düşen diş yerine altın veya gümüşten yapılma diş taktırması; parmak ucu kopan birinin, altın veya gümüşten yapılma parmak ucunu taktırması caizdir. Çünkü bir savaşta burnu kesilen bir sahabinin taktığı gümüş burun koku yapınca Peygamberimiz onun altından bir burun takmasını tavsiye etmiştir.⁶¹⁷ Altın yüzük takmak mutlak surette haramdır. Demir, bakır ve kurşundan yapılmış yüzüğü takmak, kerahetsiz olarak caizdir.⁶¹⁸

Hanbelîlere göre temiz madenlerden yapılma kaplar edinmek mübahtır. Bu madenler cevher, billur, yakut ve zümrüt gibi pahalı olsalar da ağaç, demir ve bakır gibi pahalı olmasalar da mübahtır. Ancak altın ve gümüşten yapılma kaplar edinmek veya bu iki madenden yapılma kapları kullanmak haramdır. Kırık veya çatlak olup da altın veya

⁶¹³ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Cilt 2, s. 15-17.

⁶¹⁴ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Cilt 1, s. 484.

⁶¹⁵ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Cilt 1, s. 487.

⁶¹⁶ Yunus Vehbi Yavuz, "İpek" maddesi, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, Cilt 22, s. 366.

⁶¹⁷ (Bkz. Ebû Dâvûd, Hâtem, 7.

⁶¹⁸ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Cilt 2, s. 19, 20.

gümüşle lehimlenip tutturulmuş kapları kullanmak; altın ve gümüşten yapılmış sürme mili edinmek ve bu madenlerden biriyle kaplanmış kapları kullanmak; altın veya gümüşten yapılan (masa ve sandalye gibi) yemek yeme araçlarını kullanmak; az da olsa altınla süslenmiş elbise giyinmek; bu madenlerle nakışlanmış kapları kullanmak haramdır. Hanbelîler sadece yüzük kaşının altından olmasını caiz görmüşlerdir.⁶¹⁹

Altından yapılmış tabak, bıçak, çatal, kaşık vb. gibi ev eşyalarının kullanımının haramlığı üzerinde İslâm hukukçuları müttefiktir.⁶²⁰ Çünkü Resulullah şöyle buyurmuştur: *“Altın ve gümüş kaptan bir şey içmeyiniz. Bu tür tabaklardan yemek de yemeyiniz!”*⁶²¹ Kadının altını kullanmasına olan ruhsat sadece ziynet olarak kullanması ile ilgilidir. Yine İslâm uleması ipeğin veya ipekten mamul elbisenin erkeğe haram olması hükmünün bu kumaş veya giysinin dikimine, bulundurulmasına veya ticaretine yönelik olmadığı konusunda hem fikirdirler. Aynı durum altın için de geçerlidir.⁶²² Ayrıca mezheplerin ele aldığı bir diğer husus da erkeğin haram olan ipekli elbise veya altın takı ile kıldığı namazın sahih olup olmamasıdır. Hanbelîlerin meşhur görüşüne göre ipekten mamul elbise ile kılınan namaz sahih olmaz, ancak diğer üç mezhebe göre ipekli elbise giyme veya altın takı takmadaki haramlık ile namazın sahihliği ayrı şeylerdir. Bu nedenle bu şekilde kılınan namaz -mekruh olmakla beraber- sahihtir.⁶²³

İslâm fukahası dinî mahiyetteki bütün emir ve nehiylerin mutlaka açık bir illete dayanmasını zorunlu görmezler. Nassların bir hususu emir veya nehiy kapsamına alması asıl illettir. Bununla beraber emir ve nehiyler üzerinde çeşitli hikmetlerin olduğu/olabileceği nazarı da hep olagelmıştır. Bu bağlamda erkeklere altın ve ipekli giysinin haramlığı üzerinde hikmetlerin neler olduğu üzerinde de fikirler serdedilmiştir. Bunlar şu maddelerle özetlenebilir:

⁶¹⁹ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Cilt 2, s. 21.

⁶²⁰ Osman Eskicioğlu, “Altın” maddesi (Fıkıh), *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, Cilt 2, s. 536.

⁶²¹ Buhârî, *Et'ime*, 29; Müslim, *Libâs*, 4.

⁶²² Hüseyin Baysa, İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Konusunu Seçme Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Temel Dinamikleri, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, 2014, s. 171.

⁶²³ <https://İslâmkultur.com/sorularla-cevabi-1589.html>; <https://sorularlaİslâmiyet.com/altin-saat-ile-namaz-kilmak-kisiye-namazda-qizil-saat-takmak-olar-mi-kisi-qizil-saat-kullana-bilir> (Erişim: 13.06.2019)

- Âyet ve hadislerde altının para olduğu açıklıkla belirtilmemişse de fıkıh alimlerine göre onun ana özelliği, para birimi olarak kullanılmasıdır. Sermayenin asıl birimi olan altının ziynet olarak erkeğe yasaklanması, gücü ve iktidarı elinde tutması hasebiyle mülkün sahibinin Allah olduğunu ona bildirir.
- Kadın ve erkeğin cinsiyetlerini belirgin olarak yansıttıkları kıyafet ve ziynetlerinde farklılıklarını gösterip onların birbirlerine benzemesine yönelik bir tedbir almak.⁶²⁴
- Erkeğin fitratının altın ve ipekle süslenmeye muhtaç olmadığını göstermek.
- Aşıkare gösterilen servetlerin insanların mala karşı hırsını tahrik edip haset, fesat gibi kötü duyguların ortaya çıkmasını engellemek, adalet duygusunu zedelememek.⁶²⁵
- Dünyaya karşı aşırı arzuyu kontrol altında tutmak.
- İnsanlar arası servet farklılığının günlük hayat tarzına aşırı yansımaya mâni olmak. Böylece toplumda sevgi ve saygı bağına canlı tutmak.⁶²⁶
- Varlıklı insanları israftan, böhürlenmekten, riyadan alıkoymak.⁶²⁷
- İktisadî hayatın önemli bir parçası olan altının tedavülden kalkıp faydasız olarak insanların ziyneti olarak kullanılmasına, iktisadî hayata menfi yönde tesir etmesine mâni olmak.⁶²⁸

Netice olarak, İslam’da altın takı ve ipekli elbise kullanımının haramlığı erkekler içindir ve bu konuda fukaha ittifak etmiştir. Ancak bunların kullanım miktarları ve kullanıldığı yerler bağlamında mezhepler arasında bazı içtihat farkları ortaya çıkmıştır. Özellikle altının eritilip bir değer ifade etmesi ve ipek oranının elbisede %50’yi geçmesi haram kapsamında ele alınmıştır. Altından yemek nesnesi olan tabak, çanak ve kaşıkları

⁶²⁴ Osman Eskicioglu, “Altın” maddesi (Fıkıh), **DİA**, Cilt 2, s. 536.

⁶²⁵ Hayreddin Karaman, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0021.htm> (Erişim: 24.06.2019).

⁶²⁶ Yunus Vehbi Yavuz, “İpek” maddesi, **DİA**, Cilt 22, s. 365.

⁶²⁷ “İpekli giyinmek neden erkeklere haram; bunun hikmeti nedir?”, <https://sorularlaİslamiyet.com/ipekli-giyinmek-neden-erkeklere-haram-bunun-hikmeti-nedir> (Erişim: 14.06.2019)

⁶²⁸ “Altın takı kullanmanın ve ipek elbise giymenin erkeklere haram olmasının sebep ve hikmeti nedir?”, <https://sorularlaİslamiyet.com/altin-taki-kullanmanin-ve-ipek-elbise-giymenin-erkeklere-haram-olmasinin-sebep-ve-hikmeti-nedir> (Erişim: 14.06.2019)

kullanmak ittifakla haram görülmüştür. Hanefilere göre gümüşten kapları istimal etmek de haram olarak görülmüştür.

SONUÇ

İslâm hukukunun temel dayanağı vahiydir. Kâinatın Yaratıcısı olan Yüce Allah emir ve yasaklarını seçmiş olduğu elçiler vasıtasıyla insanlığa bildirmiştir. Son dinin elçisi de Hz. Muhammed (s.a.s) olmuştur. Allah'ın ona gönderdiği kitap da Kur'an'dır. Kur'an'ın çeşitli âyetlerinde de geçtiği üzere İslâm'da hüküm koyma yetkisi Allah ve Resulüne aittir. Allah'ın insanlıkla münasebeti kelim sıfatıyla Kur'an üzerinden, Resulünün ise teşri' görevinden dolayı insanlıkla irtibatı sünnet üzerinden sağlanmaktadır. İslâm hukuk sistemi özellikle bu iki kaynak üzerine temellendirilir. Vahiy temel alan İslâm hukuku ile insan aklını esas alan beşerî sistemlerin temel farkı buradan başlar. Beşerî sistemler kişinin hak ve sorumluluğunu "hümanizm" kavramı üzerinden temellendirir. Hümanizm, (bu çalışmanın esas konusu olan) kişinin bedenini kişinin kendisine ait görmüştür. Bu bağlamda "Benim bedenim, benim kararım" sloganı bu düşüncenin ana temasını somut olarak ifade etmiştir. Ancak buna rağmen bireyin kendi hayat alanını ilgilendiren bazı müeyyideler (ör. araç kullanırken emniyet kemeri takma zorunluluğu.) de konulmuştur. Bu da hümanizmin paradoksu olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu düşünceye göre "ahlâklı, iyi, erdemli olmak" gibi insani değerlerde ölçünün ne olduğu veya kimin bu ölçüyü belirlediği de hümanizmin çıkmazıdır. Ancak İslâm düşüncesinde emir ve yasaklar vahiy temelli olduğu için müeyyideler herkes için aynıdır ve zorunlu olmadıkça kişilerin kendi istek ve arzusuna göre değiştirilemezler.

Kişinin bedeni üzerindeki tasarruf yetkisini kendinde görmesi, onu kendisine sahip olmaya, bir nevi tanrılığa ışmam eden firavunlaşmaya götürmektedir.

Kişi bedenini Allah'ın bir emaneti olarak görürse altından kalkamayacağı yüklerin altına girmez. Kendisi ile Yaratıcısı (c.c.) arasındaki münasebetini güçlü tutar. Dünyanın geçiciliğini, bir imtihan yeri olduğunu bedenini Allah'a ait görmesiyle bizzat nefsinde idrak eder. Kendi benliğinin aciz ve fakir olduğunu idrak eden birey, dış dünyayı tahrip etmekten sakınır; diğer insanların hukukunun zedeleneceği durumlarda istek ve arzularından vazgeçer. Böylece acz ve fakrını bilmesiyle eşref-i mahlukat makamına çıkar.

Bu çalışmanın ana konusu olan kişinin bedeni üzerinde tasarruf yetkisi iki temel başlıkta ele alınmıştır. Birinci başlık, kişinin maddi şahsiyetiyle ilgili tasarrufları bağlamında işlenmiş ve özellikle günümüz teknolojik gelişmelerin de etkisiyle son dönemde cereyan eden beden üzerindeki müdahaleler konu alınmıştır. İslâm hukukunda

beden bütünlüğünü bozucu menfi müdahaleler “el-Cinaye Alâ Mâ Dûnen-Nefs” başlığı altında işlenmiş ve bu zararlı müdahalelere bazı cezai müeyyideler ön görülmüştür. Günümüzde biraz daha farklı uygulamalar şeklinde görülen organ ve doku naklinde, İslâm fukahasından bir kısmı kişinin bedeninden başka bedene bir uzvun/dokunun nakline mesafeli bakmış ve bu tür nakilleri cevaz nokta-i nazardan mahzurlu görmüşlerdir. Buna rağmen bazı alimler, gerekli şartlar öne sürmüş (ör. yapılan nakil, kişinin hayatını idame ettirmeye mâni olmayacak.), bu şartların tatbik edilmesi sonrası, özellikle maslahat esasını gözeterek faydanın zarara baskın olması durumunda organ-doku naklinin caiz olduğunu söylemişlerdir. Türkiye’de (hal-i hazırda) Din İşleri Yüksek Kurulu organ naklinin çeşitli şartların yerine getirilmesi halinde caiz olduğu kanaatindedir. Diğer yandan organ nakline mesafeli bakan görüş ise organ naklinde nesneliliği etkileyen birçok faktörün olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca bu düşünce sahipleri İslâm’ın, hayattaki bireyin beden bütünlüğüne verdiği önem gibi meyyitin de beden bütünlüğüne önem verdiğine vurgu yapmışlardır. Yine bu düşüncedekilere göre “beyin ölümü” denilen şeyin gerçek ölüm olmadığı, bu nedenle kişinin hayatının daha devam ettiği ve onun organlarının emaneten korunması gerektiği hususu öne çıkarılmıştır. Organ naklinde özellikle iki temel husus organ naklini problemlili hale getirmiştir. Organı bağışlayan kişi kendi bedeni üzerinde haksız ve zararlı tasarrufta bulunmuş, organ nakli yapılan ise yaratılışı bozmuş ve başkasının hayat hakkını tehlikeye sokmuş ya da ihlal etmiştir.

Beden bütünlüğüne müdahale kapsamında “dövme, estetik ameliyatlar ve sünnet operasyonu” alt başlığında, genel itibariyle İslâm uleması dövme yapmayı/yaptırmayı lanetleyen hadis-i şerif (Buhârî, Libâs 86.) ile âyet-i kerimede (Nisâ Sûresi, 4/119.) geçen “şeytanın Allah’ın yarattığını değiştirmesi” bağlamında konuyu ele almış, böylece hem dövmenin hem de estetik ameliyatların haram olduğu hususunda fikir birliğine varmıştır. Ancak istisna kabilinde olan, fitrata mugayir denilebilecek bedendeki bazı arızaların yahut sağlığa mâni bazı şekil bozukluklarının tıbbi müdahaleyle değiştirilmesi bu kapsamın dışında değerlendirilmiş ve bu gibi ameliyatlar caiz görülmüştür. Estetik ameliyatlar kapsamında değerlendirilebilecek bir operasyon olan erkeklerin sünnet olması İslâm’da istenen bir müdahaledir. İstisna kabilinden de olsa Şâri’ bedene bazı müdahalelerde bulunmaya yönelik kişiyi teşvik etmiştir. Bu gibi durumlar fitratı bozmak olmayıp bilakis fitrata yaklaşmak olarak mütalaa edilmektedir. Hadisin ifadesiyle sünnet operasyonu da fitrattandır.

Diğer bir alt başlık olan “kürtaj” İslâm hukukunda “hayat hakkı” olarak ele alınmış ve bu hak ef'al-i mükellefinin birinci şartı olarak görülmüştür. İslâm tarihinin hiçbir döneminde kürtajın caiz olduğuna -zorunlu haller hariç- fetva verilmemiştir. Fukaha anne rahmindeki cenini anneye ait görmemiş, bu nedenle annenin o cenin üzerinde menfi bir tasarrufta bulunamayacağını ifade etmiş, ceninin hayat hakkının bizzat onu yaratan Allah'a ait olduğunda fikir birliği etmişlerdir. Sadece anne karnındaki ceninin belli bir zamana kadar ruh üflenip üflenmediği hususunda konuya farklı yaklaşımlar olmuştur. Bu yaklaşım farkı da caiziyet noktasında olmayıp ceninin aldırılmasında uygulanacak yaptırımın şekli konusunda olmuştur. Bazı alimler ruh üflenmeden önce ceninin alınması durumunda diyetin gerekeceğini söylemişlerdir. Buna karşın İmam Gazali başta olmak üzere, hususen tıbbın gelişmesiyle anne karnındaki ceninin hayat sahibi olduğunun tespit edilmesi dolayısıyla bazı çağdaş fakihler her halükârda ceninin alınmasını katl hükmünde görmüşlerdir. Ancak istisna kabilinden “zaruretler mahzurlu şeyleri mübah kılar.” kaidesince tecavüze uğrayan kadının ve anne sağlığının tehlikeye girmesi durumunda genel olarak fakihler kürtaja cevaz vermişlerdir.

Başka bir alt başlık olan “cinsiyet değiştirme” İslâm hukuk anlayışında bir sapma olarak görülmüştür. Eski fıkıh kitaplarında bu konu “hünsa” başlığı altında işlenmiştir. İslâm anlayışında kişilerin cinsiyet farklarına vurgu vardır. Bu bağlamda erkeğin kadınlaşması ya da kadının erkekleşmesi Peygamberimiz tarafından lanetlenmiştir (Buhârî, Libâs, 61, 62). İslâm'ın cinsiyet farkını önemli görmesi kişilerin yaratıştan getirdiği cinsiyetlerini muhafaza etmeyi gerekli kılmıştır. İslâm eğitim sisteminde çocukluktan yetişkinliğe doğru büyüyen bireye cinsiyetine göre muamelede bulunulması ebeveynlere bir sorumluluk olarak yüklenmiştir. Cinsiyet sapmalarına karşın İslâm anlayışında belli bir yaştan sonra çocukların yataklarının hatta odalarının ayrılması gibi tedbirlerin alınması tavsiye edilmiştir. Bütün İslâm fukahası cinsiyet değiştirmeyi Allah'ın yaratışına müdahale olarak görmüş, bu müdahalenin bir sapma olduğunu beyan etmiş ve bunun haram olduğunda icma' etmişlerdir. Ancak istisna kabilinden, iki cinsin özelliklerini kendinde barındıran kişinin tedavi yoluna başvurup kendisinde baskın olan cinsiyete uygun bir yaşam tarzını geliştirmesine cevaz verilmiştir.

“İntihar” alt başlığında, İslâm'ın insanın canlı bir varlık olarak yaşamını sürdürmesine değinilmiş ve “hayat hakkı” bağlamında insanın intihar edemeyeceğine vurgu yapılmıştır. İslâm hukukunda her birey, hayatını devam ettirmekle yükümlüdür.

İslâm hukuku hiç kimseyi kendi hayatını sonlandırma hakkına sahip görmediği gibi bireyin başkası tarafından öldürülme rızasını da bir hak olarak görmemiştir. İslâm anlayışında insan, bedeniyle ve canıyla Allah'ın emanetidir. Gönderilmiş olduğu bu imtihan dünyasında başına çeşitli musibetler gelse de sabırla bu emanet/ler/i korumakla yükümlüdür. Kişi ne sebeple olursa olsun hayatını sonlandırma hakkına sahip değildir. Hem Kur'an (Nisâ Sûresi, 4/29.) hem de Sünnet (Buhari, Tıbb 56.) ile intihar İslâm'da yasaklanmış ve kişinin bir hakkı olarak görülmemiştir.

Beden bütünlüğüne müdahale konusunun son alt başlığı olan "ötanazi" kişinin iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalıkla karşılaştığında hayatının sonlandırılması anlamında kullanılmıştır. Ötanazi beşerî hukuk sistemlerinde de tartışılmış ve ötanaziyi destekleyenler çıktığı gibi ötanazinin bir insan hakkı olamayacağını savunanlar da çıkmıştır. İslâm hukukçuları ötanaziyi Yaratıcının (c.c.) hakimiyet alanına müdahale olarak görmüşlerdir. Kur'an'da (Bakara Sûresi, 2/195.) insanların kendilerini tehlikeye atmaları nehyedilmiştir. Bu bağlamda İslâm anlayışı ölümü netice verecek bir tedaviyi terk etmeyi de haram görmüştür. Yine bazı İslâm hukukçularına göre ceninin yaşam hakkı nasıl ki annesine ait değilse kişinin kendi hayatı da bir yerde kendisine emanettir ve aslen kendisine ait değildir. Kişi gönderilmiş olduğu bu dünyada imtihana tabidir. Kur'an'ın ifadesiyle kişiye taşıyamayacağı yük yüklenmeyeceğine göre birey başına gelen musibetlere karşı sabretmekle yükümlüdür.

İslâm'da kişinin bedeni tasarrufları ile ilgili olarak bazı emirler vardır. Emirlerde ise insan bazı fiilleri yapmakla yükümlüdür, her ne kadar nefsanî olarak istemese de. Namazın kişiye farz olması, onun kıyam, rükû, sücut, oturuş ve kıraat ile bedenî bazı vazifeleri yerine getirme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu yönüyle kişi belli vakitlerde Rabbinin huzuruna çıkarak bedenî bazı vazifeleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Yılda bir ay olan Ramazan orucunun farz olması ile kişi yeme-içme ve cinsî münasebet gibi şehvî arzuların bedenî belli zaman diliminde soyutlamak durumundadır. Böylece insan, helal olmasına rağmen bazı fiilleri ancak kendisine müsaade edilen vakitlerde yerine getirebilmektedir.

Ömürde bir defa -zenginlere- farz olan hac farızası ile kişi Allah rızası için O'nun (c.c.) beytini ziyaret etmekle sorumlu tutulmuştur. Bedenî olarak böyle bir sefere çıkmak

ve ihramlı olduğu süreler zarfında bazı fiillerden kaçınmakla kişi bir yükümlülük altına sokulmuştur.

Konuşurken doğru olmayı isteyen İslâm, lisanın Allah'ın istediği şekilde kullanılmasını emretmiştir.

Örtünme sınırları farklı olsa da hem erkek hem de kadın için örtünmeyi İslâm farz kılmıştır. Kişinin bedenini elbise ile örtme zorunluluğu onun bedenini istediği şekilde teşhir edemeyeceğine bir sınır getirmiştir. Diğer bir ifadeyle kişi, bedenini maddi-manevi dış tehlikelerden korumak için kendisinden istendiği şekilde örtünme mecburiyetindedir.

İslam kişinin maddi ve manevi olarak temiz olmasını istemiştir. Bütün ibadetlerde manevi olarak şahsın temiz bir niyete sahip olması olmazsa olmaz görülmüştür. Ayrıca bazı ibadetlerde (namaz, hac gibi.) maddi temizliği emretmiştir. İslâm'da ayrıca kişinin bedeni üzerinde bazı fiilleri yapıp yapmamasıyla ilgili tavsiyeler de vardır. Kişi her ne kadar bunları yapmakla emrolunmamış ise de insanlığının getirdiği yücelikle bunları yapması kendisinden beklenir. Konuşmasını, giyinmesini, yeme-içmesini, yürümesini ve öz bakımını kendisine yakışır bir şekilde yerine getirmesi onun yüceliğini göstermektedir.

İslâm'da insanın kendi bedeni üzerindeki tasarruf yetkisini daraltan yasaklar vardır. İçki, uyuşturucu madde ve türevleri ile domuz etinin yasaklanması, kişinin neleri yiyip-içmesi hususunda sınırlar getirmiş ve kişinin yeme-içmesini Allah'ın isteğine uygun hale getirmesini gerekli kılmıştır. Sigara içme konusunda ise bir kısım ulema onu kullanmanın mekruh olduğunu söylerken bir kısmı ise haram olduğunu söylemiştir. Geçmişten günümüze doğru bir seyir takip edildiğinde sigara içmeye “haram” diyen alimlerin gün geçtikçe daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bunun da hususen, sigaranın gün geçtikçe insan bedeni üzerindeki zararlarının daha fazla ortaya çıkmasına bağlandığı anlaşılmaktadır.

Zina fiili hem Kur'an (İsrâ Sûresi, 17/32.) hem de Sünnet'te (Buhârî, Mezalim 30, Eşribe 1.) haram kılınmıştır. Zina, asıl olarak bir erkekle bir kadının gayr-ı meşru beraberliği olarak görülmüş ve yasaklanmıştır. Bununla beraber zinaya götüren yollar da bu yasak kapsamında değerlendirilmiş, diğer uzuvların da (ör. gözlerin harama bakması.) zinaya götüren yollardan sakındırılması kişi için bir vecibe görülmüştür. Zina fiilinin ve zinaya götüren yolların haram kılınması kişinin cinsel arzularını kendi hevâ ve hevesiyle

tatmin edemeyeceğini göstermiş, ancak helal dairede (evlilik) Allah'ın izni ile iffetli yaşaması gerektiği vurgulanmıştır.

Kişinin kendi kendini tatmin etmesi anlamına gelen istimnâ, fıkhıta caiz olarak görülmemiş istimnâ vb. fitrata mugayir cinsi saplantılardan kurtulmanın en meşru yolu olarak evlilik tavsiye edilmiştir. Buna yol bulamayanların, şehvetin tazyikinden kurtulmak için Hz. Peygamberin (s.a.s) de tavsiye etmesiyle oruç tutmaları istenmiştir.

Yalan ve gıybetin haram kılınması ise insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinden biri olan konuşmasının Allah'ın rızasına uygun olma zorunluluğunu doğurmuştur. Kişi bu yönüyle dilini/lisanını kullanma hususunda sınırlandırılmıştır.

Bir başka yasak olan altın kullanmak, ipekli elbise giymek, özelde erkekler için bir yasak alanıdır. İslâm, kadınların süslenmeye olan meylini de dikkate alarak onlara altın takı takmayı ve ipekli elbise giymeyi yasaklamamış; ancak dünyayı idare etme yönüyle baskın olan erkeğe bunları yasaklamıştır. Ta ki gücü elinde bulunduran erkek kendisinde bir tanrılık vehmetmesin, mal mülk sarhoşluğuyla Yaratıcısına (c.c.) asi olmasın. Böylece kişi (hususen erkek) bedeni üzerinde süslenme ve giyinme konusunda sınırlandırılmıştır.

KAYNAKLAR

- AHMED B. HANBEL, **el-Müsned**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- AKKAYA, M. Şükrü, Hümanizmin Çıkışı ve Yayılışı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 1947.
- APAYDIN, H. Yunus, “Tesettür” maddesi, **DİA**, Cilt 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011.
- APAYDIN, H. Yunus, M. Âkif AYDIN, Ali BARDAKOĞLU, Mustafa ÇAĞRICI, **İlmihal II İslâm ve Toplum**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- ARIKAN, Zehra, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Pozitif Matbaa, Ankara, 2011.
- ATASEVEN, Asaf, Mehmet Şener, “Domuz” maddesi, **DİA**, Cilt 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994.
- BAKTIR, Mustafa, “İçki” maddesi (İslâm’da), **DİA**, Cilt 21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- BALTAŞ, Zuhâl; Acar Baltaş, **Bedenin Dili**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Diyet” maddesi, **DİA**, Cilt 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Katil” maddesi, **DİA**, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002.
- BAŞOĞLU, Tuncay, “Ta’zir” maddesi, **DİA**, Cilt 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011.
- BAYSA, Hüseyin, “Ömer Müftî Kilîsî’nin Sigaranın Hükümü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi -Risâletü’-d-Dühân Bağlamında-” **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2015/1.
- BAYSA, Hüseyin, İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Konusunu Seçme Özgürlüğünün Kısıtlanmasının Temel Dinamikleri, **İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı 23, 2014.
- BAYTOP, Turhan, “Esrar” maddesi, **DİA**, Cilt 11, TDV Yayınları, İstanbul, 1995.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Emirdağ Lahikası**, Hayrât Neşriyat (Osm. Nüsha), Isparta, 2018.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **İşarat’ül-İ’câz**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2017.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Kastamonu Lâhikası**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Lem’alar**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2007

- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Mektûbât 1**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Mektûbât 2**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2011.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Sözler**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2013.
- BEDİÜZZAMAN Said Nursi, **Şu'âlar**, Altınbaşak Neşriyat (Osm. Nüsha), İstanbul, 2010.
- BEKRÎ, Ebû Bekir Osman b. Muhammed Şattâ ed-Dimyâfî, **İ'ânetü't-Ṭâlibîn 'Alâ Ḥallî Elfâzı Fethî'l-Mu'in**, Eser (Matbaası), İstanbul, (t.y.).
- BEŞER, Faruk, Organ Nakline İlahiyatçı Bakışı, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, sayı, 29, Aralık-Ocak-Şubat, 2013-2014.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İlmihali**, Çelik Yayınevi, İstanbul, (t.y.).
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Kur'an-ı Kerim Meâl-i Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1964.
- BUHÂRÎ, **Sahîhu'l-Buhârî**, Dâru İbnu Kesîr, Dimeşk-Beyrut 1993.
- BULUT, Halil İbrahim, Semavi Dinlerin Ortak Ahlâk İlkeleri ya da Evrensel Değerler, **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2015.
- BURSALI, Mustafa Necati, **Adâb-ı Muâşeret Edeb ve Ahlâk Prensipleri**, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2017.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, **Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri**, (Terc. Heyet), Damla Yayınevi, İstanbul, 2012
- BÛTÎ, Ramazan, **Fıkhü's-Sîre**, Çev. Atik Aydın, Bilge Adam Yayınları, İstanbul, 2006.
- CANAN, İbrahim, **Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988.
- CEZÎRÎ, Abdurrahman, **Kitab'ül-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Matbaat'ül-İstikame, Kahire, (t.y.).
- CEZÎRÎ, Abdurrahmân, **Kitâbu'l-Fıkh 'Ale'l-Mezâhib'il-Erbaa**, Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1996 (h. 1417).
- ÇAĞRICI, Mustafa, "Sıdk" maddesi, **DİA**, Cilt 37, TDV Yayınları, İstanbul, 2009.
- ÇAĞRICI, Mustafa, "Yalan" maddesi, **DİA**, Cilt 43, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.
- ÇEKER, Orhan, "Hünsâ" maddesi, **DİA**, Cilt 18, TDV Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÇİŞTÎ, Muînüddîn, **Sûfî Tıbbı**, İnsan Yayınları, Çev. Hayrettin Tekümit, İstanbul, 2013.
- DAĞCI, Şamil, "Kıyas" maddesi, **DİA**, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

- DAMAD, Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, **Mecma'ul-Enhur Fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1317.
- DEMİRCİ, Kürşat, “İçki” maddesi (İslâm Öncesi Dönemde), **DİA**, Cilt 21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000
- DENİZ, Gürbüz, “Üç Kelimeyle İnsan”, **Hz. Peygamber ve İnsan**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014, (123-129).
- Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları**, Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul, 2019.
- Diyanet Aylık Dergi**, Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı, Bosna Hersek'te Kürtaj Meselesi, Aralık, 1994.
- DÖNDÜREN, Hamdi, **Delilleriyle İslâm İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2011.
- DUMAN, Mehmet Zeki, **Kur'an-ı Kerim'de Adâb-ı Muaşeret Görgü Kuralları**, İpek Yayın Dağıtım, İstanbul, 2002.
- DURKHEİM, Emile, **İntihar** (Toplumbilimsel İnceleme), Çev. Özer ÖZERKAYA, İmge Yayınevi, Ankara, 1992.
- EBÛ DÂVÛD, **Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd**, Mektebetü'l-Maârif Li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 1998.
- EBU'L-LEYS es-Semerikandi, **Tefsiru'l-Kur'an**, Sadeleştiren Mehmet Karadeniz, Cilt 6, Özgü Yayınları, İstanbul, 2008.
- EHRET, Arnold, **Oruçla Yeniden Sağlığa Kavuşma ve Gençleşme**, İm Yayın Tasarım, Çev. Gülcan Arslan, İstanbul, 2001.
- EHRET, Arnold, **Şifalı Besinler ve Mukussuz Şifa Diyeti**, İm Yayın Tasarım, Çev. Gülcan Arslan, İstanbul, 2005.
- EKŞİ, Ahmet, **İslam Hukukunda Tıbbi Müdahalelerden Doğan Hukuki Sorumluluk**, (T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi), Konya, 2010.
- ELMALI, Hüseyin, “Mehmed Emin Efendi, Oflu” maddesi, **DİA**, Cilt Ek-2, TDV Yayınları, İstanbul, 2016.
- ESEN, Hüseyin, “Ölüm” maddesi, **DİA**, Cilt 34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.
- ESKİCİOĞLU, Osman, “Altın” maddesi (Fıkıh), **DİA**, Cilt 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989.
- EŞREFOĞLU Rûmî, **Müzekki'n-Nüfûs**, (Haz.), Abdullah Uçman, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010.
- FAHR'UR-RÂZÎ, **e't-Tefsîr'ül-Kebîr**, Matbaat'ül-Behiyyet'ül-Mısriye, (b.y.), 1928 (h. 1335).

- Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi**, Sayı, 9, Ekim 2017.
- Fetâvây'ul-Hindiyye**, el-Mektebet'ül-İslâmiyye, Diyarbakır, 1973.
- GAZÂLÎ, **İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn**, Çev. Ali Arslan, Merve Basım Yayın, İstanbul, 1992.
- GAZÂLÎ, **İhyâu Ulum'id-Dîn**, Dâr'ul-İhyâi'l-Kütüb'ül-Arabiyye, Kahire, (t.y.).
- GEO**, Aylık Dergi, Sayı 41, Mayıs, 2009/5.
- GÖKMENOĞLU, Hüseyin Tekin, **İslâm'da Şahsiyet Hakları**, TDV Yayınları, Ankara, 2010.
- GÖRMEZ, Mehmet, "Tergîb ve Terhîb" maddesi, **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, Cilt 40.
- GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmed Ziyâuddîn, **Ramuz el-Ehâdis**, çev. Abdülaziz Bekkine, Gonca Yayınevi, İstanbul 1997.
- GÜNDOĞDU, Hakan, Hümanist Manifesto (1933), **Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi**, Sayı, 9, Ekim 2017, s
- GÜRÇAN, Ertuğrul Cenk, Ötanazi: Yaşama Hakkı Açısından Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 60 (2), 2011.
- GÜRKAN, Salime Leyla, "Tesettür" maddesi (Diğer Dinlerde), **DİA**, Cilt 40, TDV Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hadislerle İslâm**, Heyet, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Baskı 4, İstanbul, 2017.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Hac" maddesi (İslâm'dan Önceki Dinlerde Hac), **DİA**, Cilt 14, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.
- Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı: 266, Yıl: 1980.
- HÖKELEKLİ, Hayati, "İntihar" maddesi, **DİA**, Cilt 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- International Journal of Industrial and Systems Engineering**, Cilt 29, Sayı 3, 2017.
- İBN ÂBİDİN, **Redd'ül-Muhtar ale'd-Dürr'il-Muhtar**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, (t.y.).
- İBN MÂCE, **Sünenu İbni Mâce**, Mektebetü'l-Maârif Li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 1997.
- İBN RÜŞD, Ebu'l Velid Muhammed b. Ahmed, **Bidâyet'ül-Müctehid**, Beyrut, 1989.
- İlm-i Hâl-i Kebîr**, Heyet, Mahmutbey Matbaası, İstanbul, 1307.
- İMÂM MÂLİK, **el-Muvatta**, Dâru İbnu Kesîr, Dımeşk-Beyrut 2000.
- İNCE, İrfan, "Organ Nakli" maddesi, **DİA**, Cilt 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.

İSFAHÂNÎ, Râgıb, **el-Müfredât**, Dâru'l-Kalem, Dimeşk (t.y.).

İSKENDERÎ, İbn Atâullah, **Hikem-i Atâiyye**, (Çev.), Abdülaziz Hatip, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011.

İslâm Fıkıh Akademisi Dördüncü Dönem Toplantısı, Karar No: 1, Cidde 18-23 Cemaziyelâhir 1408, 6-11 Şubat 1988.

Kadının Vücut Bütünlüğü Üzerine Hukuki ve Tıbbi Yaklaşım (Panel), İstanbul Barosu Yayınları, Aralık 2013.

KARAKÖSE, Saadet, Yalancı Şairin Gözüyle Yalana Bakış: Klasik Edebiyatımızda Yalan, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]** 51, Erzurum, 2014.

KARAMAN, Fikret, **İslâm Dini Açısından Tütün ve Sigara Üzerine Bir İnceleme**, Diyanet İlmî Dergi, Cilt 35, Sayı 3, 1999.

KARAMAN, Fikret, İsmail KARAGÖZ, İbrahim PAÇACI, Mehmet CANBULAT, Ahmet GELİŞGEN, İbrahim URAL, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

KARAMAN, Hayreddin, “**Hayatımızdaki İslâm**”, Sorular, Cevaplar, Dergi Yazıları, İz yayıncılık, İstanbul, 2003, 3. Baskı, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0487.htm> (Erişim: 03.10.2015).

KARAMAN, Hayreddin, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, İz yayıncılık, İstanbul, 2000, 10. Baskı, <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0052.htm> (Erişim: 03.10.2015).

KARAMAN, Hayreddin, **Hayatımızdaki İslâm 2**, İnternet Baskısı, Temmuz 2006. <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0276.htm> (Erişim: 22.10.2017).

KARAMAN, Hayreddin, **İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KARAMAN, Hayreddin, **Laik Düzendeki Dini Yaşamak-2**, İz yayıncılık, İstanbul, 2001, 2. Baskı, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0048.htm> (Erişim: 03.10.2015).

KARAMAN, Hayreddin, **Laik Düzendeki Dini Yaşamak-4**, İz yayıncılık, İstanbul, 2006, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0048.htm> (Erişim: 24.07.2015).

KARAMAN, Hayreddin, Mustafa ÇAĞRICI, İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Sadrettin GÜMÜŞ, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017.

KAYA, Ali, Ruh ve Beden Bütünlüğüne Dokunulmazlık Kuramı Bakımından Ölme Hakkı, **Marife**, yıl 4, sayı 2, güz 2004.

KILIÇ, Sadık, “Kur'ân ve Sünnette Hayat Hakkı ve Özel Hayatın Gizliliği”, **Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 21-22 Aralık 2013.

Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1969.

KOCA, Orhan, M. İhsan Karaman, Sünnet, **Çocuk Ürolojisi Güncelleme**, TÜD/Türk Üroloji Akademisi Yayını No: 15, İstanbul, 2017, s. 191, 192.

KUR'AN-I KERİM

Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003.

LAMONT, Corliss, **The Philosophy of Humanism**, Humanist Press, New York, 1997.

MARANKİ, Ahmet, Elmas Maranki, **Kozmik Bilim ve Bilişte Yaşam Enerjisi**, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2006.

MARTI, Huriye, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti, **Marife**, Yıl 9, Sayı 2, Güz 2009.

Mehmed Es'ad, **Dürr-i Yekta**, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1302.

Mehmed Fehmi, **Hikmet-i Hukuk-ı İslâmiyye**, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, İstanbul, 1329.

Mehmed Zihni Efendi, **Nimet-i İslâm**, Mustafa Özcan (Sad.), Özgü Yayınları, İstanbul, (?).

MERGINÂNÎ, Burhâneddin, **El-Hidaye**, Çev. Ahmet Meylani, Kahraman Neşriyat, İstanbul, (t.y.).

MERİÇ, Cemil, Çağın Dini: Hümanizm, **Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, Sayı: 266, Yıl: 1980.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, **Tefhîmu'l-Kur'an**, Çev. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul 1986.

MEVSİLÎ, Abdullah bin Mahmut bin Mevdud el-Hanefî, **El-İhtiyar Li-Ta'lil'il-Muhtar**, Daru'l-Kütüb'ül-İlmiyye, Beyrut, 2005.

MİDİLLÎ, Muharrem, Allah Hakkı ve Kul Hakkı Arasında Hanefî Ceza Hukukunun Kamusalılığı, **KTÜİFD** 4, sayı 1 (Bahar 2017).

MÜSLİM, **Sahîhu Müslim**, İhyâu't-Türâsü'l-Arabî, Beyrut 1972.

NARİN, İsmail, "Akdağlı Mustafa b. Ali Amâsî ve Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi" **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl 22, Sayı 74, Bahar 2018.

NESÂÎ, **Süneni'n-Nesâî**, Mektebetü'l-Maârif Li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 1998.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya bin Şeref, **Muğni'l-Muhtâc**, Mısır 1958.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya bin Şeref, **Riyâzu's-Sâlihîn**, el-Mektebetü'l-'Atîka, Tunus 1997.

- NOMER, Mert, Yaşama Hakkına Saygı Nedeniyle Ölümü İstemek, Pretty- Birleşik Krallığa Karşı, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2014, sayı, 113.
- ÖĞÜT, Salim, “Emir” maddesi, **DİA**, Cilt 11, TDV Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÖĞÜT, Salim, “İstimnâ” maddesi, **DİA**, Cilt 23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÖZCAN, Mevlüt, **Din Görevlisinin El Kitabı**, Sabır Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÖZDAĞ, Nurten, Organ Nakli ve Bağışına Toplumun Bakışı, **Cumhuriyet Üniversitesi Hemsirelik Yüksekokulu Dergisi**, 2001.
- ÖZEL, Ahmet, “Kettânî, Muhammed b. Ca‘fer” maddesi, **DİA**, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, 2002.
- ÖZEN, Muharrem; Meral Ekici Şahin, Ötanazi, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:68, Sayı: 2010/4.
- ÖZEN, Şükrü, “Tütün” maddesi (Fıkıh), **DİA**, Cilt 42, TDV Yayınları, İstanbul, 2012.
- PARLAK, Şafak, Organ Bağışı ve Organ Naklinde Ortaya Çıkan Sorunlar, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2009, sayı, 83.
- PEKOLCAY, A. Necla, Yunus Emre’deki İlahi Aşkın Kaynağının Kişiliği ve San'atının Oluşmasına Etkileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 69, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 2, **Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri** (Ankara, 7-10 Ekim 1991).
- RÂZÎ, Fahrüddin, **Tefsir-i Kebîr**, Terc. Heyet, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler**, (Hazırlayanlar: Dr. Nüket Örnek Büken, Dr. Aysun Balseven Odabaşı, Dr. Dilek Aslan, Dr. Fehminaz Temel, Dr. Orhan Odabaşı), Türk Tabipleri Birliği Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 2009.
- Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, çev. Ahmed Naim, Diyanet Yayınları, Ankara 1991.
- SALÎH, Aidin, **Gerçek Tıp**, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- SÂVÎ, Ahmed, **Hâşiyetu’l-Alâmeti’s-Sâvî ‘alâ Tefsîri’l-Celâleyn**, Eser Neşriyat, İstanbul (tarihsiz).
- SERAHSÎ, eş-Şemseddîn, **Kitab’ul-Mebsût**, Dâr’ul-Ma’rife, Beyrut, 1989.
- SOYSALDI, Mehmet, Kalbin Manevî Hastalıklarından Yalan ve Korunma Yolları, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, yıl: 6 [2005].
- ŞAFÎÎ, **el-Ümm**, Dar’ul-Ma’rife, Beyrut, 1973.
- Şah Velîyullah Dihlevî, **Huccetullâhi’l-Bâliğa**, Mehmet Erdoğan (Terc.), İz Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Şamil İslâm Ansiklopedisi, Şamil Yayınevi, İstanbul Ocak 2000.

ŞEMSEDDİN Sâmi, “Tasarruf” maddesi, **Kâmûs-ı Türkî**, Şifa Yayınevi (Osm. Nüsha), İstanbul, 2012

ŞENTÜRK, Lütfi, Seyfettin YAZICI, **İslâm İlmihali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014

ŞENTÜRK, Mustafa, Kur'an'da Beden Mahremiyetini İfade Eden Temel Kavramlar, (**Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Alguları Sempozyumu, 27-29 Mart 2015**), Samsun, 2016

ŞENTÜRK, Recep, “Kur'an ve Toplum Ahlâkının Korunması: İyiyi Emretmek, Kötüyü Yasaklamak”, **Kur'an ve Toplumsal Ahlâk (Sempozyum)**, Kurav Yayınları, Bursa, 2010.

ŞİRBÎNÎ, Muhammed el-Hatîb, **Muğni'l-Muhtâc**, Şirketu Mektebetün ve Matbaatün Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, h. 1377/m. 1958.

T.C. **Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Birimi (Ar-İç) Kararlar Bülteni**, Fasikül: 3, Sayfa 8, Aralık 2014.

T.C. **Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı, Pozitif Matbaa, Ankara, 2011.

TEMEL, Ali Rıza, **İslâm'da ve Batıda İnsan Hak ve Hürriyetleri**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1995.

The New Testament The New King James Version-İncil, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2000.

TİRMİZÎ, **Sünenü't-Tirmizî**, el-Mektebetü't-Terbiyyetü'l-Arabî Li Düveli'l-Halîc, Beyrut 1988.

TOSUN, Mustafa, “İçki” maddesi (Tıp Açısından İçki), **DİA**, Cilt 21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

TÜRKER, Sadık, Hümanizm Hakkında Şüpheli Soruşturmalar, **Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi**, Sayı, 9, Ekim 2017.

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, **2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu**, Ankara, 2017.

UÇAR, İlyas, Hz. Muhammed (s.a.s) Döneminde Medine'de Bedene Yönelik Müdahaleler, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019.

ULUDAĞ, Öznur, Derleme Beyin Ölümü Tanısının Önemi, **Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi**, 2015; 1(1).

ULUDAĞ, Süleyman, **İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013.

ULUĞ, Berna; Şeref Can Gürel, **Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı**, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Pozitif Matbaa, Ankara, 2011.

ÜNSAL, Ahmet, **İslâm Hukukunda Fayda İlkesi**, Nüans, İstanbul, 2006.

ÜNVERDİ, Mustafa, Yeniden Dirilişin Keyfiyeti Açısından Organ Nakli, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2015.

Vehbe Zuhayli, **el-Fıkhu'l-İslâmiyyu ve Edilletuhû**, Dâru'l-Fikr, Suriye-Dımaşk, (t.y.).

YALÇIN, İsmail, **İslâm Hukuku Açısından Yaratılışı Değiştirme Fıtratı Bozma**, Fecr Yayınları, Ankara, 2017.

YAMAN, Ahmet, İslâm Hukuku Açısından Organ Nakli ve Beyin Ölümü, **Tıp, Etik, Din, Sosyoloji ve Hukuk Bağlamında Organ Nakli Sorunlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu**, Malatya, 09 Mayıs 2014.

YARAN, Rahmi, “Dövme” maddesi, **DİA**, Cilt 9, TDV Yayınları, İstanbul, 1994.

YARGI, Mehmet Ali, “Abdullah b. Cibrîn” maddesi, **DİA**, Cilt Ek-1, TDV Yayınları, İstanbul, 2016.

YAVUZ, Yunus Vehbi, “İpek” maddesi, **DİA**, Cilt 22, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu**, Eser Neşriyat, İstanbul, 1997.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili** (Orijinal), Hisar Yayınevi, İstanbul, 2009.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Yenda Yayın, İstanbul, 1996.

Yeşilay Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı, Yeşilay Bilim Kurulu, “Sigara Vücudun Düşmanı”, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, 2017.

YILMAZ, Mehmet, Sen İnsansın, Homo-Economicus Değilsin, **Derin Düşünce Fikir Platformu**, (t.y.).

YİTİK, Ali İhsan, “Oruç” maddesi (Giriş, İslâm'dan Önceki Dinlerde Oruç), **DİA**, Cilt 33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.

İnternet Kaynakları

<http://gencdergisi.com> (Erişim: 9.11.2019)

<http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr> (Erişim: 21.09.2019)

<http://www.hayrettinkaraman.net> (Erişim: 17.07.2019)

<http://www.kubbealtiligati.com> (Erişim: 23.05.2017)

<http://www.kuranmeali.com> (Erişim: 01.01.2017).

<http://www.psikiyatri.org.tr> (Erişim: 17.07.2019)

<http://www.radikal.com.tr> (Erişim: 23.10.2019)

<http://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim: 20.09.2019)

<http://www.risaleonline.com> (Erişim: 19. 07. 2019)

<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim: 23.01.2019)

<http://www2.diyamet.gov.tr> (Erişim: 05.08.2018)

<https://diyamet.gov.tr/tr-TR> (Erişim: 19.07.2019)

<https://İslamkultur.com> (Erişim: 13.06.2019)

<https://kuran.diyamet.gov.tr> (Erişim: 10.06.2019)

<https://kurul.diyamet.gov.tr> (Erişim: 05.08.2018)

<https://npistanbul.com> (Erişim: 05.10.2019)

<https://sorularlaİslamiyet.com> (Erişim: 13.06.2019)

<https://ssder.org.tr> (Erişim: 17.07.2019)

<https://twitter.com> (Erişim: 20.07.2019)

<https://www.almaany.com/tr> (Erişim: 08.03.2018)

<https://www.amerikaninsesi.com> (Erişim: 6.10.2019)

<https://www.donanimhaber.com> (Erişim: 22.07.2019)

<https://www.inderscience.com> (Erişim: 10.11.2019)

<https://www.karar.com> (Erişim: 28.10.2019)

<https://www.tbmm.gov.tr> (Erişim: 2.04.2018).

<https://www.yeniakit.com.tr> (Erişim: 20.07.2019)

<https://www.yenisafak.com> (Erişim: 07.08.2018)

<https://www.yesilay.org.tr/tr> (Erişim: 17.07.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Erkan TAŞDELEN

Doğum Yeri ve Tarihi : Malazgirt, 1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller : Arapça, (2015 YDS İlkbahar, 35,00)

Bilimsel Faaliyet/Yayımlar : MEB tarafında okullarda okutulan Osmanlı Türkçesi 10, 11 ve 12 ders kitaplarının yazımında görev icra ettim.

Aldığı Ödüller :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler ve Kurs Belgeleri : Osmanlı Türkçesi formatör öğretmeni

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen)

İletişim

E-Posta Adresi : erkantasdelen@gmail.com

Tarih : 11/10/2019 (Tezin sınav tarihi)